DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET– ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Istenek és hősök ábrázolása Giovanni Boccaccio *Genealogia deorum gentilium* című művében

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:
Babics Zsófia
2015

Irodalomtudományi Doktori Iskola
vezető: **Dr. Szelestei Nagy László DSc**

Italianisztika Műhely

Témavezető:
Acél Zsuzsanna, PhD
Armando Nuzzo, DSc

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS 1

NÉHÁNY SZÓ A *GENEALOGIA DEORUM* MIBENLÉTÉRŐL, ILLETVE A JELEN DOLGOZAT CÉLKITŰZÉSEIRŐL 1
A *GENEALOGIA* BOCCACCIO ÉLETÉBEN 3
A mű keletkezése *7*
A *GENEALOGIA* CÉLJA – A PROOEMIUM ALAPJÁN 8
A MŰ SZERKEZETE 13
Az egyes könyvek felépítése *14*
Az egyes fejezetek felépítése – Boccaccio módszere *15*
BOCCACCIO FORRÁSAI 18
BOCCACCIO MINT A HUMANISTÁK ELŐFUTÁRA 22
A *GENEALOGIA* BIBLIOGRÁFIÁJA 27

II. A *GENEALOGIA* KÖNYVEINEK TARTALMA 39

NÉHÁNY SZÓ ELŐLJÁRÓBAN 39
AZ EGYES FEJEZETEK ELHELYEZKEDÉSE A KÖNYVEKBEN 42
I. könyv *42*
II. könyv *44*
III. könyv *48*
IV. könyv *50*
V. könyv *54*
VI. könyv *57*
VII. könyv *61*
VIII. könyv *66*
IX. könyv *68*
X. könyv *72*
XI. könyv *76*
XII. könyv *80*
XIII. könyv *84*
XIV. könyv *88*
XV. könyv *89*
NÉHÁNY DOLOG, AMIT MÁR A TARTALOMJEGYZÉKBŐL MEGTUDHATUNK 89
Boccaccio írásmódja *89*
A Genealogia nyelvezete *93*
Boccaccio aprólékossága, forráshasználata, és a belőlük adódó következtetések *94*
A megsokszorozott istenek *105*

III. „GENEALOGIA DEORUM GENTILIUM ET HEROUM EX EIS IUXTA FICTIONES VETERUM DESCENDENTIUM"- ISTENEK ÉS HŐSÖK BOCCACCIO *GENEALOGIÁJÁBAN* 107

A KEZDET 108
ISTENEK 112
Mercuriusok *112*
Mercurius primus 112
Mercurius secundus 115
Mercurius tertius 116
A két Napisten, akiknek mindkettejüknek van Phaetusa nevű lányuk *117*
Bacchus (Liber, Dionysus) *119*
Bacchus 119
Dionys(i)us 120
Dionys(i)us (secundus) 121
Ceres és Proserpina *122*
Proserpina prima 123
Ceres prima 123
Ceres, dea frugum 124
HŐSÖK 131
A Tartarusban bűnhődő „hősök" – morális magyarázatok a bűnök kapcsán *131*
A Danaidák 132
Tantalus 133
Ixion kereke és Sisyphus sziklája 134

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A gőgjük miatt büntetett hősök *135*
Lycaon 135
Semele 137
Niobe 138
Ellenpéldák: büntetések magyarázat nélkül *139*
Actaeon 139
Pentheus 141
Az Aeneis hősei *144*
Dido és Aeneas 144
Creusa, Aeneas felesége 147
Laocoon, a főpap 149
Romulus és Remus *151*
Romulus 153
A KÖLTÉSZET MEGHATÁROZÁSA ÉS VÉDELME – NÉHÁNY SZÓ A XIV. ÉS XV. KÖNYVRŐL 156
ÖSSZEGZÉS 162
BIBLIOGRÁFIA **166**

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

I. Bevezetés

Néhány szó a *Genealogia deorum* mibenlétéről, illetve a jelen dolgozat célkitűzéseiről

A *Genealogia deorum* (pontosabban: *Genealogia deorum gentilium libri XV*[1]) egy mitológiatudományi enciklopédia[2], vagyis egy olyan mű, amely az összes létező istent és azok leszármazottait gyűjti össze ókori, későókori és nem ritkán keresztény forrásokra támaszkodva. Az „összes létező" megállapítás természetesen nem helytálló, mindenekelőtt, mert a mitológiában az akár egy személyhez kötődő egymás mellett létező többféle leszármazás és történet miatt mindent összegyűjteni nyilván lehetetlen, másrészt pedig a rendelkezésre álló forrásokat illetően minden kornak megvannak a maga korlátai. Az mindenképpen és vitathatatlanul igaz, hogy a *Genealogia* többek között azzal tűnik ki az addig született hasonló témájú enciklopédikus könyvek közül, hogy szerzője minden addig tudhatót igyekezett gigászi művében összegyűjteni.[3]

Boccaccio művét 15 könyvre osztja. Az első 13 könyv tartalmazza egy, a szerző által felépített, első látásra nem könnyen áttekinthető, de nagyon logikus rendszer szerint a mitológiai alakokkal kapcsolatban összegyűjtött történeteket. Az ezek után következő két könyv pedig egy sajátos apológia, amelyben Boccaccio egyrészt a költőket, másrészt saját magát védi az őt támadókkal szemben, akik vagy magát a költészetet ítélik el, vagy Boccacciót a témaválasztás miatt.

---

[1] Ami a mű pontos címét illeti, megoszlanak a vélemények. A probléma részletesebb tárgyalását l. V. Zaccaria: *Ancora per il testo delle «Genealogie deorum gentilium».* In: «Studi su Boccaccio» XXI 1993, pp. 243-274. A szerző itt felsorolja az eddig mások által választott változatokat, majd a *Genealogia* egyik passzusára hivatkozva (XV. Cap. 11) megállapítja, hogy a helyes és Boccaccio által használt változat *Genealogie.* Miután egyrészt ő is elismeri, hogy ezt nyelvtanilag lehet vitatni, és miután a felsorolt változatok párhuzamosan léteznek, azonkívül jelen dolgozatnak nem célja a mű szövegkritikai tárgyalása, a kérdéssel a probléma megemlítésén túl nem foglalkozom. Dolgozatomban a gyakoribb *Genealogia* változatot fogom használni. (A felsorolt műveket, változatokat, és az indoklást l. p. 243.) A kérdést vázlatosan összefoglalja a 2013-as Boccaccio-kiállítás katalógusa is. (*Boccaccio autore e copista.* Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, 11 ottobre 2013-11 gennaio 2014, a cura di Teresa De Robertis, Carla Maria Monti, Marco Petoletti, Giuliano Tanturli, Stefano Zamponi; Mandragora, Firenze 2013; a *Genealogia deorum*ot tárgyaló fejezetet írta Silvia Fiaschi (pp. 171-176). A mű címét illetően l. p. 172.) A katalógus, bár célja szerint az egyes művek kéziratainak bemutatásával foglalkozik, vázlatosan érint bizonyos kérdéseket, amelyeket a dolgozatomban tárgyalok, így a továbbiakban többször hasonlóképpen fogok még rá hivatkozni. (L. 30, 54, 58, 69, 74, 86, 102, 115, 140, 141. jegyzetek.) A hivatkozások ilyetén voltának oka, hogy a dolgozat nagy vonalakban készen volt, mikor a katalógus megjelent, és bár a dolgozat szempontjából sok új unformációt nem tartalmaz, illő, hogy az egyes témáknál utaljak rá.

[2] Heeren meghatározása („*enciclopedia della scienza mitologica":* idézi Hortis (Hortis, Attilio: *Studi sulle opere latine del Boccaccio.* (a továbbiakban: Hortis) Libreria Julius Dase Editrice,Trieste, 1879, p.172.).

[3] Mind a felhasznált forrásokról, mind a mű méltatásáról részletesebben szó lesz a későbbiekben, ezért ezt az állítást itt külön nem támasztom alá. Ami pedig a *Genealogia* előtti enciklopedikus műveket illeti l. Zaccaria a műhöz írt bevezetőjét: *Gen. Intr.* p.22. (*Tutte le opere di Giovanni Boccaccio,* a cura di Vittore Branca Vol. VII-VIII: *Genealogia deorum gentilium,* a cura di Vittorio Zaccaria, Milano Mondadori, 1998.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Az alábbi dolgozat célja, hogy betekintést nyújtson Boccacciónak ebbe a kevéssé ismert művébe, ezen belül is pedig leginkább a mitológiai történeteket tárgyaló részébe, vagyis az első tizenhárom könyvbe. Illendő, hogy a részletes tárgyalás előtt pár sorban vázoljam, mit értek ezen. A kutatás során kiderült, hogy a *Genealogia* fenti része nemcsak hogy hazai szinten, de nemzetközi vonatkozásban sem talált különösebb érdeklődésre (erről és ennek esetleges okairól részletesen írok a „*Genealogia* bibliográfiája" című fejezetben), legalábbis tartalmi vonatkozásában nem. Ebből fakadóan jelen témának megvan az az előnye, hogy tetszőleges aspektusból vizsgálhatom a művet, és úgy, ahogyan jónak látom, ugyanakkor mind a mű nagysága, mind pedig az „érintetlensége" miatt ez egyben a hátránya is. Akármilyen alapossággal tárgyalok ugyanis bizonyos területeket, ezek újabb és újabb kérdésekhez és lehetőségekhez vezetnek, amelyeket, ha másért nem is, a dolgozat terjedelmi korlátai miatt kénytelen vagyok figyelmen kívül hagyni. De azért is rákényszerülök erre, mert egy bizonyos gondolatmenetet kívánok követni, ez pedig a *Genealogia* első tizenhárom könyvének *tartalmi* vizsgálata.

Főként az érdekelt, hogyan látja Boccaccio a maga korában az ókori mitológiai történeteket, milyen gondolatokat ébresztenek benne, vagyis milyen helyet foglal el (ha Boccaccio korábbi műveit nézzük) egy, a középkorból már sok szempontból kifelé tekintő ember életfelfogásában a görög-római mitológia. Illetve, hogy valóban igaz-e a feltételezés, miszerint a szerző, aki jól ismer számos ókori forrást és már fiatal korában előszeretettel írt műveket, amelyek az ókorból merítették témájukat, amikor idős korában egy pogány istenekkel és hősökkel foglalkozó hatalmas terjedelmű enciklopédiát alkot, azt a gondolati vonalat folytatja-e, amit fiatalkori művei sejteni engedtek: előkészíti-e az utat a humanizmus számára? Ennek megválaszolásához a következők szerint fogok haladni: elkészítem a mű tartalomjegyzékét a megfelelő jegyzetekkel, hogy a mű egészéről legyen elképzelésünk és hogy lássuk, ki mindenkivel foglalkozik a *Genealogia* (39-106. oldal – hogy az egyes mitológiai alakok azonosításához milyen forrásokat és miért csak azokat használom, majd ott fejtem ki részletesen). Ezután isteneket és más mitológiai alakokat választok ki, akiknek fejezetét részletesen tárgyalom. (A kiválasztás mikéntjéről írok a harmadik fejezet elején.) Mind a tartalomjegyzék, mind pedig az egyes fejezetek kapcsán – reményeim szerint – képet kapunk Boccaccio forráshasználatáról és munkamódszeréről, de mindenekelőtt megtudjuk, hogyan viszonyul az általa tárgyalt mitológiai történetekhez.

Mielőtt rátérnék a *Genealogia* időbeli elhelyezésére és általános elemzésére, szükségesnek tartom, hogy megindokoljam, miért nem került bele a dolgozatba néhány szempont és mozzanat, ami esetleg még ide kívánkozna. Egyrészt a téma feltáratlansága és

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

ebből eredően „kimeríthetetlen" volta, másrészt személyes érdeklődésem szabott gátat a további bővítésnek: nem célom áttekintést adni a *Genealogia* előtt megjelent enciklopédikus művekről, lábjegyzetben utalok néhányukra az első fejezetben, hogy világos legyen, nyilván nem Boccaccio alkotta meg a műfajt. Alighanem hatottak is rá hasonló művek, forrásai között is találunk belőlük. Ugyanígy nem írok részletes visszatekintést annak a módszernek a kialakulásáról, amelyet Boccaccio használ majd a mitológiai történetek magyarázatához, „Az egyes fejezetek felépítése – Boccaccio módszere" című fejezet szintén tartalmaz utalásokat, hogy az alkalmazott módszer nem tőle származik. Hasonlóképpen nem célom választ keresni arra a kérdésre, hogy a szerzőnk által idézett források esetében valóban minden esetben egyenes idézésről van-e szó, vagyis biztos-e, hogy Boccaccio eredetiben ismeri az illető szerzőt, vagy esetleg valaki másnál olvasta. Elnézve Boccaccio könyvtárának jegyzékét (erről részletesebben szól a „Boccaccio mint a humanisták előfutára" című fejezet) szép, ámde aligha vállalható feladat annak kiderítése, hogy a birtokában lévő művek teljesek, vagy töredékesek voltak-e, illetve tulajdonosuk hogyan használta őket. Ebből következően minden ilyen jellegű kérdést meghagyva egy újabb kutatásnak, jómagam Zaccaria szövegkiadásának forrásjegyzékére támaszkodom. (A belőle levont következtetéseket a „Boccaccio forrásai" fejezet tartalmazza majd.) Említést kíván továbbá, hogy a kutatás érdemi részét 2013-ban lezártam. (Kivételt képez ez alól a Firenzében 2013 októberében megrendezett Boccaccio-kiállítás katalógusa, /*Boccaccio autore e copista*/ amelyet felhasználok a dolgozatban.)

A *Genealogia* Boccaccio életében

Mint az köztudott, Boccaccio egy igen változatos, politikai és magánéleti eseményekben bővelkedő korszak után (gondolok itt Nápolyban, az akkori kor egyik gazdasági és politikai életének központjában kezdődő kereskedői és bankári pályafutására, szerelmére az általa Fiammettának nevezett, és egyébként ismeretlen hölggyel[4], irodalmi érdeklődésének felébredésére és fiatalkori műveinek születésére, valamint politikai pályafutására, a Bardi-bankház bukására, az ezt követő sikertelen firenzei évekre, a pestisjárványra és apja halálára[5]) találkozik Petrarcával Firenzében 1350-ben.[6]

[4] A közhiedelemmel ellentétben nem Maria d'Aquino, Anjou Róbert király törvénytelen lánya. Egyébként, hogy ki volt a hölgy, aki egész életén át ihlette Boccaccio írásait, nem tudjuk. (vö. Lucia Battaglia Ricci: *Giovanni Boccaccio.* In: *Storia della letteratura italiana.* Diretta da Enrico Malato, Roma, Salerno Editrice 1995, vol II. Cap. XI. (a továbbiakban: *Storia della letteratura*) p. 737. – ahol külön fel nem tűntetem, a szerző életére vonatkozó adatok a jelen fejezetben tőle származnak.

[5] Sokat elárul és figyelemre méltó De Vendittis e korszakot jellemző megjegyzése: „sfondo impreziosito da avidi entusiasmi culturali e insieme di gioiose esperienze di vita" (De Vendittis, Luigi: *La letteratura italiana.* Zanichelli, Bologna 1992[5], (a továbbiakban: De Vendittis) p.113).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Egyszerű és kézenfekvő lenne azt mondani, hogy az ő hatására kezdett el az addig szinte kizárólag köznyelven író Boccaccio érdeklődni az antik kultúra és a klasszikus nyelvek iránt. Kétségtelenül nagy hatással volt szerzőnkre Petrarca, ami az érett és latinul született műveket illeti, mint a *De casibus virorum illustrium (1355),*[7] a *De mulieribus claris (1361),* a *De montibus (kb. 1355-57)*[8]*,* vagy a *Genealogia deorum (1350).*[9] Azonban az 1350 előtt született műveiben is látható, hogy szerzőnk jártas volt a mitológiában már korai műveinek megírásakor is (ami nyilván nem kis mértékben a nápolyi tartózkodásnak, vagyis az ottani könyvtárnak, az ott megismert klasszikusoknak köszönhető)[10]. Ha latin nyelvű művet keresünk, akkor példa lehet a *Bucolicum Carmen (kb. 1346* – amelynek már a címe is magában hordozza a tényt, hogy Boccaccio már 1350 előtt jól ismerte Vergiliust, mint ahogy más klasszikusokat is[11]), de köznyelven írt műveiből is meríthetünk jócskán.[12] Mindezzel együtt nem kétséges, hogy szerzőnk életében a klasszikusok, a latin irodalomban való

---

[6] Petrarcával való találkozásáig az általam csak címszavakban vázolt eseményeken kívül egy dolgot emelnék még ki: ez pedig Boccaccio stílusának egyik jellemzője. Battaglia Ricci hívja fel a figyelmet arra, hogy Boccaccio írásaira, elsősorban persze a *Decameron* novelláira nagy hatással vannak a korai nápolyi évek. Ezek igen gazdagnak mondhatóak mind érzelmi, emberi, mind pedig kulturális szempontból, mivel Boccaccio kereskedői tevékenysége folytán sokféle emberrel találkozott (kereskedőkkel, tengerészekkel, kalandorokkal, nemes és egyszerű emberekkel), és így különböző emberi és társadalmi vonásokat, jellemeket, viselkedési módokat volt alkalma megismerni. Hasonlóképpen hatással voltak ezek az évek stílusára is, a kereskedelem ugyanis nagy figyelmet, pontosságot és aprólékosságot igényel. Az előző megállapítások nyilván inkább a novellaíró Boccaccióra vonatkoztathatóak, az utóbbi viszont (aprólékosság), mint később látni fogjuk, akár a *Genealogia* hasznára is lehetett. (*Storia della letteratura* p. 737.)

[7] Ikerpárja („opera gemella") Petrarca *De viris illustribus* című művének. (a továbbiakra is l. többek között Cesare Segre-Clelia Martignoni: *Testi nella storia. La letteratura italiana dalle origini al Novecento.* Vol. I. a cura di C. Rebuffi, L. Morini, R. Castagnola. Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori, 2000, p.899.).

[8] *De montibus, silvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis seu paludibus et de nominibus maris* – „catalogo della cultura geografica classica e medievale, certamente influenzavano l'uno l'altro con la *Genealogia*." (L. Cesare Segre… a fentebbi jegyzetet.)

[9] A zárójelben feltüntetett évszámok azon éveknek felelnek meg, amelyekben Boccaccio a műveket írni kezdte. Megírásuk után ugyanis gazdagította és folyamatosan javította őket. Ezekről bővebben l. a fent már idézett Segre-Martognini művet. A *Genealogia* keletkezéséről természetesen részletesebben is lesz szó az alábbiakban. Azt érdemes már itt leszögeznünk, hogy Boccaccio előszeretettel dolgozta át és javította műveit, és nemcsak a latin nyelvű „érett" műveket, de még a *Decameront* is. (vö. Lucia Battaglia Ricci: *Boccaccio.* (a továbbiakban: Battaglia Ricci) Salerno Editrice, Roma 2000, p. 260.)

[10] Battaglia Ricci részletesen és kimerítően felsorolja mind a klasszikus, mind a későbbi szerzőket, akiknek műveit Boccaccio itt ismerte meg, valamint a személyeket, akik meghatározó szerepet játszottak életének abban a szakaszában, vagy akár a későbbiekben is. (A klasszikusok: Ovidius, Vergilius, Lucanus, Statius, Apuleius, a középlatin szerzők Bernardo Silvestre, Alano di Lilla, Guido delle Colonne, a már nem latinul írók közül Dante, Guido Cavalcanti, Cino da Pistoia, Petrarca, a természettudománnyal foglalkozók közül Paolo dell'Abaco, Andalò del Negro.) Bővebben l.: *Storia della letteratura* pp. 735–736.

[11] l. bővebben az előző jegyzetet.

[12] Latinul egyébként már az első nápolyi tartózkodása alatt is írt művet (*Elegia di Costanza*), csak hogy ne az 1346-os dátum legyen az első, amit Boccaccio latin munkásságához kötünk. Ami pedig a nem latinul született művek témáját illeti: elég megnéznünk akár csupán egy-két címet, mint *Ninfale fiesolano*, *Allegoria mitologica,* vagy *Caccia di Diana.* Ha konkrét példát keresünk, Dido alakjának változása ékes bizonyíték lehet arra, hogy Boccaccio fiatalkori műveiben is már jól ismerte a klasszikus hagyományt. (példákat l. Babics Zsófia: *La figura di Didone nelle opere latine del Boccaccio*. – In: Acta Antiqua (Acta Ant. Hung.) 50, 2010, 431-458. illetve magyarul: *Dido királynő alakja Boccaccio latin nyelvű műveiben* – In: Helikon 2012, 3-4.-LVIII. évfolyam, 418-447.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

elmélyedés és azzal a későbbi humanistákhoz hasonló módon való foglalkozás terén a legnagyobb hatást Petrarcának tulajdoníthatjuk, és hogy kettejük szoros barátsága igen nagy szerepet játszott Boccaccio késői latin műveinek megszületésében.[13] Emellett viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy mire vele megismerkedett[14], már számos, e tekintetben (és a *Genealogia* forrásai szempontjából is) meghatározó személyiség ismeretségét bírta, még a nápolyi évekből: mint Paolo da Perugia, Róbert király tudós könyvtárosa, Andalò del Negro, a nagy tekintélynek örvendő asztronómus, vagy Barlaam, a kalábriai bazilita szerzetes, a görög világ ismerője.[15] (Neki köszönheti majd később Boccaccio Barlaam tanítványának, a „gyűlölt és szeretett"[16] Leonzio Pilatónak barátságát, aki görög nyelvtudása miatt igen fontos szerepet kapott a *Genealogiában,* (leginkább mint a homéroszi eposzok tolmácsolója), és akinek mint a firenzei egyetem görögtanárának, kiemelkedő szerepe volt a nyugat–európai világ görög nyelv és kultúra felé irányuló érdeklődésének előre mozdításában.[17])

Abban, hogy Boccaccio a Petrarcával való első találkozás után (amelyet természetesen követ a többi, amiből aztán barátságuk és állandó levelezés születik), elkezdi írni a

[13] Kettejük barátságát jól szemléltetik a következő gesztusok: Boccaccio részéről, aki 1351–ben saját *Divina Commedia-ját* Petrarcának akarta ajándékozni, ami az adott korban már önmagában nem lebecsülendő. Ha pedig azt vesszük, hogy Boccaccio milyen nagyrabecsüléssel adózott Danténak (amire példa lehet akár a *Trattatello in laude di Dante* megírása*,* akár az a tény hogy 1373-74-ben a firenzei Santo Stefano di Badia templomban hatvan előadást tartott a *Pokol* első tizenhét énekéről, mint olyan valaki, aki jó ismerője és nagy tisztelője Danténak, (legalábbis De Vendittis szerint ezek mind arról tanúskodnak, hogy milyen nagy tiszteletnek örvendett Dante Boccaccio szemében), akkor ennek a tettnek még nagyobb az értéke. (Vö. De Vendittis p. 115.). Petrarca részéről pedig, hogy babérfákat ültetett barátságuk emlékére. (*Seniles,* I, 5, idézi: Battaglia Ricci. p. 260.)

[14] Boccaccio ekkor éppen politikai kötelezettségeinek tett eleget: hivatalosan kereste fel 1350-ben Petrarcát, hogy az akkoriban alapított firenzei egyetemen, a firenzei kormány nevében katedrát ajánljon fel neki.

[15] Boccaccio róla formált véleményéről és kettejük viszonyáról, valamint a *Genealogiára* kifejtet hatásáról bővebben l. Tóth Tihamér: *Költészet és mitológia Boccaccio* Genealogia Deorum Gentilium *című művében.* In: Helikon 2012, 3-4.-LVIII. évfolyam, (pp. 487-499) 490sk. (továbbiakban: Tóth.)

[16] A jelzőt Battaglia-Ricci használja így („amato–odiato Leonzio Pilato"), utalva ezzel arra, hogy Leonzio Pilato görög tudása, és emiatti vitathatatlan érdemei mellett visszataszító szokásokkal is rendelkezett. (Battaglia Ricci p. 254.) Ez azonban nem rettentette el Boccacciót attól, hogy házában több évig vendégül lássa, amit pedig Branca méltat mondván, hogy Boccaccio a kultúra iránti elkötelezettségéből, és mert felismerte, mekkora tudással rendelkezik Leonzio, elsősorban a görög nyelv és mitológia terén, Petrarcáva ellentétben mindezt hajlandó volt elviselni: "…Eppure il Boccaccio col suo candido e eroico entusiasmo per la cultura, lo accolse ospite presso di sè; e si dovette accorgere, che nonostante l'aspetto e le abitudini sgradevoli, nonostante la diffidenza e il giudizio aspro del Petrarca, era "uti experientia notum fecit licterarum Grecarum doctissimus, et quodam modo Grecarum hystoriarum atque fabularum arcivum inexhaustum, esto Latinarum non satis adhuc instructus" (*Genealogia* XV 6)" – V. Branca: *Giovanni Boccaccio profilo biografico.* Sansoni Editore, Firenze 1997 (a továbbiakban: *Profilo….*), p. 114. Miután a *Genealogiá*ban Boccaccio igen sokszor idéz tőle, Leonzio szerepéről Boccaccio életében és művében a későbbiekben részletesebben is lesz szó.

[17] A firenzei egyetem professzorainak nevét tartalmazó regestumokban 1360/61 és 1361/62-es évnél szerepel a bejegyzés: „Magistro Leonpilato de Tesalia eletto ad docendam grammaticam grecam et licteras grecas." (Antonio Rollo: *Leonzio lettore dell'Ecuba nella Firenze di Boccaccio.* In: «Quaderni Petrarcheschi» XII-XIII /"Petrarca e il mondo greco"/" Casa Editrice di lettere, Firenze, 2002-2003, p.7-23, a regestum: p.21.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Genealogiát,[18] és ezen túl is egyre inkább a latin nyelvű művek írása, ókori szerzők, források tanulmányozása felé fordul, a fentebb felsorolt személyek megismerésén, valamint életének egyre keservesebbé válásán kívül (kudarcok az elvállalt politikai feladatok teljesítésében, anyagi gondjai, egy összeesküvés vádja miatt néhány barátja elvesztése, majd más barátaiban való csalódása) szerepet játszik még egy fontos esemény. 1362 tavaszán meglátogatja egy certosai szerzetes, Gioacchino Ciani, aki üzenetet hoz Boccacciónak egy Pietro Petroni nevű, szentség hírében akkoriban meghalt szerzetestől.[19] Az üzenet szerint Boccacciónak fel kell hagynia költői törekvéseivel, az evilági hívságokkal és mindenféle nagyratörő világi tevékenységgel, különben elkárhozik.[20] Boccaccio ekkor már két éve klerikus volt és lelkivezetői jogokkal rendelkezett[21], ami jól mutatja, hogy a sikertelenségekkel, apja és lánya halálával, a pestisjárvánnyal sújtott időszak egyfajta vallási krízishez (Surdich szerint egyenesen vallásos félelemhez)[22] vezetett nála. Az üzenet csak megerősítette abban, hogy nem ír többet köznyelven[23], és nagyjából ekkortól (1363) jellemző rá, hogy késői műveiben nagy szerepet kapnak a saját vallásosságát és keresztény elkötelezettségét igazoló megnyilvánulások.[24]

---

[18] Ez nem azt jelenti, hogy Petrarca adta volna az ötletet, azt szerzőnk már korábban megkapta, valamikor 1347 és 1349 között, de a Petrarcával való ismeretség nagyban hozzájárult ahhoz, hogy hozzá is látott a mű írásához.

[19] Aki „morto poco prima, *in odore di santità*" ahogy De Vendittis fogalmaz, vagy ahogy Surdich: „da poco morto e tenuto per santo". – Amint mindkét szóhasználatból látszik, egy mai felfogás szerint vitatható, ám akkoriban nyilván szinte megkérdőjelezhetetlen véleményről van szó Pietro Petroni életszentségét illetően. Ebből az következik, hogy üzenete egy olyan természetű embert, mint Boccaccio, aki a novellaírástól, melyet a sokszínűség, kalandok, mozgalmasság, vagyis egyfajta „világias" vonás jellemzett, már 1350-től elkezdett a kevésbé színes és nagyobb elmélyülést igénylő művek írása, illetve az ezzel járó kutatások felé fordulni, nem hagy közömbösen. (De Vendittis p.115; Surdich: *Boccaccio.* Gius, Laterza & Figli 2001, (a továbbiakban: Surdich), IX. 3. p 264.)

[20] A félreértések elkerülése végett: „messaggio … con cui si invitava lo scrittore ad abbandonare *ambizioni e vanità mondane*" (Surdich szavai /Surdich p. 264/), illetve: „*studi poetici*" (Zaccaria megfogalmazása /A *De mulieribus* bevezetője, 3. oldal/).

[21] „ottiene l'autorizzazione a ricevere beneficí con cura d'anime" (Storia della letteratura p. 740.) Sőt, nem is akárhol, ahogy De Vendittis írja: „ha chiesto ed ha ricevuto gli ordini minori, nel 1360 ha ottenuto l'autorizzazione ad avere cura d'anime anche in chiesa cattedrale."(De Vendittis p.115.) Hogy ez 1360-ban történt, alátámasztja azt, hogy Ciani látogatása nem kiváltó oka volt Boccaccio fordulásának. Részletesebben l. 24. jegyzet.

[22] „è acuito da timori religiosi" (Surdich p. 264.)

[23] Ez alól természetesen kivétel a Dante–életrajz, illetve ez nem azt jelenti, hogy a meglévő műveket ne tökéletesítené akár haláláig is, ahogy ezt már korábban említettük. (l. 9. jegyzet.)

[24] A vallási krízis kapcsán bekövetkezett változásokról l. bővebben a következőkben: Zaccaria bevezetője a *De mulieribushoz,* (Intr. p.3), *Storia della letteratura* p. 740, Surdich p.264., Tóth p.489. Megtudjuk, hogy Ciani látogatása következtében Boccaccióban csak megerősödött a keresztény elkötelezettség, és az az irány, amit egy ideje írásaiban már követett (Zaccaria). Továbbá azt, hogy a fordulatot és az üzenetet részletesen tárgyalja Petrarca (*Seniles* I.5.) Hogy Boccaccio Petrarcának tulajdonítja az érdemet, hogy az ideigtartó dolgoktól elfordult és az örökkévalóakra irányította a figyelmét, illetve hogyan védekezik azokkal szemben, akik szemére vetik köznyelven írt műveit. A fentebbiek ismeretében pedig feloszthatjuk két csoportra Boccaccio műveit; ebből az érett kori művei „a művelt, eszmeileg már elkötelezett, latinul írt művek, amelyek magukon viselik Petrarca mint tanító és mester hatását". (*Storia della letteratura* p.740: Boccaccio egy Martino Signához írt levele, melyet Battaglia Ricci idéz: Ep. XXIII. 30.). Hogy mit érthetünk örökkévaló illetve ideigtartó dolgok alatt, hogyan vezet

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Mint Boccaccio egyik „késői” műve, a *Genealogia* nemcsak a szerző hatalmas forrásismerete, és a mű terjedelme miatt, hanem ebből a szempontból is érdekes. Végig magán viseli azt a kettősséget, hogy ókori mitológiai történeteket dolgoz fel, és emellett tele van Boccaccio őszinte vallásosságára és kereszténységére való szüntelen utalásokkal, ahogyan azt a jelen dolgozatban igyekszem majd láttatni.

A mű keletkezése

A *Genealogia* megírásának ötlete, mint arra fentebb már utaltunk 1350-51-ben kristályosodott ki Boccaccióban, és ekkor kezdte az anyagot gyűjteni[25]. Az első tizenhárom könyv első változata – Surdich szerint[26] – 1359-re készült el. Ezt az első változatot aztán Leonzio Pilato segítségével szerzőnk kibővítette és átdolgozta (Leonzio leginkább a görög forrásokban volt Boccaccio segítségére), és 1367-ig megírta még hozzá a költészet és saját maga védelméről szóló tizennegyedik és tizenötödik könyvet. Ezután pedig egészen haláláig csiszolta művét. Ha a pontos dátumokkal nem is lehetünk tisztában, az biztos, hogy Boccaccio a művet 1351-ben már írta, az első tizenhárom könyvvel 1359-61-re készen lett, a két utolsó könyv pedig jóval ezután született. [27]

---

a költészet a lélek tökéletesedéséhez, és miért fordul emiatt Boccaccio a görög-latin klasszikusok felé, erre vonatkozó magyarázatot l. Tóth: p.489.

[25] Erre utal pl. a *Bibliografia degli Zibaldoni di Boccaccio (1976-95).* Viella, Roma 1996. A bejegyzést l. A *Zibaldone Magliabechiano* kapcsán 1978-ban született művek felsorolásánál, *Boitani: Boccaccio's Triumph 316.* tételnél. (p.48). Arra vonatkozóan, hogy Boccaccióban már korábban megfogant a mű megírásának gondolata, illetve, hogy a végső ösztönzést a munka elkezdéséhez Becchino Bellincionitól kapta 1350-ben, és az ezeket alátámasztó érveket l. *Genealogia* Note I. 2, p.1611, vagy pl. Tóth p.491-492.

[26] Vö. Surdich IX. 3, p.275. Érdekesség ehhez, hogy a mű megrendelője, Ugo di Sanseverino 1359 októberében meghalt. Erről természetesen szerzőnknek nem lehetett tudomása, hiszen végig a királyhoz címezte a művet. A mű keletkezésének egyéb kérdéseiről is (Domnino felkérése, a ravennai találkozás Bellincionival, a *Genealogia* első változatának sorsa, stb l. Vincenzo Romano: *Invenzione e fonti nella „Genealogia" del Boccaccio.* «Studi e problemi di critica testuale» 1971 (2) pp.153-171, p.156.

[27] Pontos dátumok a mű keletkezésére vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre, ahogy ezt Branca szavaiból is láthatjuk: „Si può soltanto ritenere assai probabile che la prima stesura probabilmente è iniziata circa il 1350, sia stata conclusa circa il 1360; e che poi l'opera sia stata successivamente corretta ed arrichita, specialmente dopo l'insegnamento di Leonzio Pilato. (1360-62), fin quasi alla morte". (további részleteket is tartalmaz erre vonatkozóan Branca, l. *Boccaccio medievale.* Sansoni, Firenze 1956, p.200, vagy a negyedik kiadás: BUR, Milano, 2010, p.341, 28. jegyzet – a továbbiakban ez utóbbit idézem majd így: *Boccaccio medievale*). A keletkezés problémáját l. még Battaglia Ricci p. 219.

Ami a két utolsó könyvet illeti, Surdich szavaival: „Ai tredici libri vengono poi aggiunti, prima del 1367, i libri XIV e XV." (Surdich p. 275). Hogy az *1367 előtt* pontosan mit jelent, nem tudom, de a *Genealogia* kiadása elé írt előszóban Zaccaria is megerősíti, hogy az utolsó két könyv jóval később született, sőt, még az is lehet, hogy csak 1372-ben került nyilvánosságra. (Ez viszont nem jelenti azt, fűzi hozzá Zaccaria, hogy alkalmi függeléke lenne az első tizenhárom könyvnek.) (l. *Genealogia*. Intr.p.40).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A *Genealogia* célja – a Prooemium[28] alapján

„Si satis ex relatis Domnini Parmensis egregii militis tui vera percepi, Rex inclite, summopere cupis genealogiam deorum gentilium et heroum ex eis iuxta fictiones veterum descendentium, atque cum hac, quid sub fabularum tegmine illustres quondam senserint viri […]" ezekkel a szavakkal kezdi Boccaccio a *Genealogia deorum-ot*.

A *rex inclite* megszólítás IV. Lusignano Hugóra, Ciprus és Jeruzsálem királyára vonatkozik.[29] A király előszeretettel látott vendégül udvarában tudós férfiakat, illetve folytatott velük baráti levelezést. Így került kapcsolatba olyan emberekkel, akik Boccaccio barátai, vagy ismerősei voltak, mint pl. Andalò del Negro, Paolo da Perugia vagy Domnino Parmense, aki, mint ahogy azt a korábbiakban olvashattuk, a király egyik kiváló hivatalnoka volt, és akinek a révén a király Boccacciót felkérte a mű írására.[30]

A fentebbi sorokból még egy fontos dolgot megtudunk: Hugó király nem pusztán egy egyszerű mitológiai gyűjteményt kér Boccacciótól, amely felsorolja az összes ókori istent és a tőlük származó hősöket, hanem magyarázatokat is vár, melyek segítségével megértheti a mitológiai történeteket, vagy megfejtheti azok rejtett jelentését.

A továbbiakban Boccaccio igyekszik biztosítani a királyt afelől, hogy távol áll tőle megtagadni a kérést, de a feladat túlságosan nagy, hiszen igen sokan voltak olyanok, akik elmondták magukról, hogy istenektől származtak. A képzeletbeli beszélgetés alanyául nem a királyt, hanem Domninót teszi meg, aki a király kívánságát tolmácsolta neki. (Valószínűleg azért, mert egyszerűbbnek érzi egy személyesen ismert emberrel beszélgetni, ugyanis a királlyal szemtől szembe soha nem találkozott.[31])

Az általa használt jelzők miatt érdemes szó szerint idézni a kérdést, amit Domninóhoz intézett ezzel kapcsolatban: „Arbitraris forsan, facunde miles, seu rex tuus […] hanc insaniam veterum, scilicet cupientium se haberi divino procreatos sanguine, angulum terre modicum

[28] Ahogy Boccaccio használja: *prohemium.* (Az általa használt írásmódról a későbbiekben részletesen lesz szó).
[29] Csak a teljesség kedvéért illik néhány dolgot megjegyeznünk a királyról: Hortis művéből tudjuk, hogy nagyon szorgalmazta a keresztények összefogását a pogányokkal szemben. Az 1330-as pestisjárvány és a pogányok elleni háborúk megbolygatták egyébként igen virágzó országát. Mélyen hívő ember volt, és szívén viselte népe boldogságát. (vö. Hortis p.157skk.) Tudjuk, hogy pártolója volt a filozófiának és művészeteknek, és udvarának gyakori vendégei voltak filozófusok és művészek. (vö. Tóth p.491. és 16. jegyzet.) Ezek alapján nem meglepő, ha mint felvilágosult uralkodó, vágyik egy mitológia gyűjteményre, amely minden eddig tudhatót összegyűjt, ugyanakkor nem hiányzik belőle a keresztény felfogás.
[30] Ha nem Boccaccio szavait vesszük alapul, meg kell említenünk, hogy a felkérést nem biztos, hogy eredetileg ő kapta, hanem Paolo da Perugia, és ő ösztönözte Boccacciót a munka megírására. (hivatkozásokat l. Tóth: 492. és 18. jegyzet.) Miután a dolgozat szempontjából nem lényeges a kérdés, az erre való utaláson felül nem foglalkozom vele. A keletkezéshez l. még *Boccaccio autore e copista.* p. 171.
[31] Ez majd az elleneivel szembeni védekezésnél lesz számára fontos, ugyanis azt a látszatot akarja elkerülni, hogy behízelegte magát a királynál, holott ez – a tények ismeretében – nyilván nem lehetséges. (részletesebben l. később: *Genealogia* XV. Cap. XIII).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

occupasse et tanquam ridiculum quoddam, ut erat, parvo perseverasse temporis tractu et veluti etiam recentissimum opus facile colligi posse?"[32] Vagyis azt hiszik, hogy kevesen voltak olyanok, akik azt az esztelenséget *(insania)* szerették volna hinni magukról, ami természetesen nevetséges *(ridiculum*) hogy isteni vérből származnak, és hogy ezek a földnek csak egy kis szegletét foglalják el; hogy ez az esztelensége rövid ideig tartott, és könnyen össze lehet gyűjteni azokat, akik az isteni származásra vágytak? A mondat számunkra azért fontos, mert jól látható belőle, hogy Boccaccio, legalábbis első látásra, hogyan kezeli a mitológiai történeteket: korának megfelelően – egyébként teljes joggal – *insanusnak* és *ridiculusnak* tartja őket.

A továbbiakban kifejti, hogy ezekből igen sok könyvet írtak, sőt egész könyvtárakat megtöltöttek velük, és még az idő sem pusztított rajtuk akkorát, hogy ne lenne belőlük még most is rengeteg. Ha pedig valaki mindezt még össze is tudná gyűjteni, mert olyan képességekkel rendelkezik, hogy képes átlátni, megérteni, és megértetni az összegyűjtött anyagot,[33] akkor még mindig ott van az a feladat, hogy megmagyarázza a történeteket, ez pedig igen sok időt felemészt. Itt találkozunk először azzal a mondattal, amely – amellett, hogy a szerző szerint az önmagukat isteneknek, vagy isteni sarjaknak képzelő emberekről szóló történetek, vagyis maga a mitológia nevetséges dolog – értelmet ad a *Genealogia* megírásának. Boccaccio érzékeltetni akarván a feladat nagyságát, azt mondja a királynak (ill. Domninónak), hogy vegye még hozzá, mennyi idő, amíg kifejti, *quid sub ridiculo cortice fabularum abscondissent prudentes viri*[34]. Vagyis, hogy mit rejtettek el a mesék *nevetséges* héja alatt a *bölcs* férfiak. Tehát Boccaccio tisztában van azzal, hogy ezek a történetek betű szerint nem igazak, viszont azt is vallja, hogy a betű mögött mindig van egy másik értelem, amelynek viszont van értéke, hiszen a költők, akik ezeket leírták, bölcs férfiak.

Mindezeket a következők miatt láttam jónak ennyire részletezni: a *Genealogiát* – mint azt fentebb már említettem – egyfajta kettősség jellemzi: a szerző keresztény voltánál fogva nevetségesnek, és elvetendőnek tartja a történeteket, ugyanakkor a költőket, akik ezeket a nevetséges dolgokat leírták, tiszteli.

[32] *Genealogia* Prohemium I. (továbbiakban Proh. I.) 4. – az idézetek megjelölésére az adott könyv és fejezetszámon kívül /római szám/ az 1998-as kiadás sorszámát /arab szám/ használom. A kiadásról és idézés módjáról bővebben l. a mű szerkezetét tárgyaló fejezet elejét.
[33] Boccaccio saját megítélése miatt, amelyről alább olvashatunk, érdemes ezt latinul idéznünk: „vires tam solide, tam perspicax ingenium tanque tenax memoria, ut omnia videre queat apposita, et intelligere visa et intellecta servare" (*Genealogia* Proh. I. 15.).
[34] *Genealogia* Proh. I. 16.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Visszakanyarodva az előszóhoz: a továbbiakban Boccaccio kifejti, hogy ő nem méltó a feladatra, mert erre olyan ember lenne alkalmas, mint Petrarca.[35] Aki viszont meggyőzi Boccacciót arról, hogy a király nem véletlenül gondolt rá, azonkívül a latin és görög irodalom átadása fontos dolog, főleg, ha valakinek – jelen esetben a királynak – kifejezetten szándékában áll, hogy megismerje az ókori szerzőket.[36]

Ezután Boccaccio vázolja a mű szerkezetét: először leírja a történetet az antik források szerint, majd, ha szükséges, hozzáfűzi a magyarázatot, ha pedig úgy látja, hogy erre saját szavaival nem képes, más, nála okosabb szerzők szavait fogja idézni.[37] Ezek után leírja, hogy az egyes könyvek elején a tájékozódás megkönnyítésére rövid összefoglalót ír, majd hogy a végén két könyvet szentel a költészet és saját maga védelmére.

Az előszó lezárásaképpen, mint ahogy a többi könyv előszavában is minden esetben, Boccaccio Isten segítségét kéri a feladat elvégzéséhez: hogy Isten, a legkegyesebb és igaz Atya, aki mindent alkotott, és akié minden hatalom, adjon hajójának nyugodt vizeket, és irányítsa úgy, hogy munkája az Ő dicsőségére lehessen, rágalmazóinak pedig kárhozatára.[38]

Ha a többi könyv előszavát megnézzük, mindegyikben megtalálhatjuk ezt az elemet: Boccaccio minden szakasz után hálát ad Istennek azért, hogy hajójának jó szeleket adott az előző fejezetben bejárt vizeken, és ugyanúgy kéri segítségét a továbbiakra is. Ezt egyik könyv elején sem mulasztja el megtenni. Mivel a jelen dolgozat célja az is, hogy megmutassa a *Dekameron* szerzőjének ezt az olvasóközönség előtt talán kevésbé ismert, mély istenhitről tanúskodó vonását, talán nem róható fel, ha az alábbiakban néhány idézettel támasztom ezt alá.

---

[35] Boccaccio ugyanis saját bevallása szerint „brevis […] homuncio, nulle […] vires, ingenium tardum et fluxa memoria." (A szavak jól rímelnek a fentebb olvasható *vires solide, perspicax ingenium,* valamint *tenax memoria* kifejezésekre.) Petrarca viszont az előszó szerint ennek mind ellentéte: „homo […] celesti ingenio preditus et peremni memoria." (*Genealogia* Proh I. 21).

[36] Vö. *Genealogia* Proh. I. 22skk.

[37] Itt ismét szép példát találunk arra, mennyire tisztelte a költőket. A fentebbiek leírása után hozzáfűzi: ezt (ti. más költők idézését) igen szívesen teszi, hogy azok, akik általában kárhoztatják a költőket, mert nem tartják őket tanult embereknek, lássák, hogy egy mesterség sincs, ami ennyire gazdag és ékes lenne, mint az övék, és ez alól a nem keresztény költők sem képeznek kivételt. („et hoc libentissimo faciam animo, ut quibusdam ignaris atque fastidiose detestantibus poetas, a se minime intellectos appareat; eos, etsi non catholicos, tanta fuisse prudentia preditos, ut nil artificiosius humani ingenii fictione velatum sit, nec verborum cultu pulchrius exornatum"). (*Genealogia* Proh. I. 44,60).

[38] „Et ideo, cum solum cogitans iam sub pondere titubem nimio, eum piissimum patrem, verum Deum rerumque omnium opificem et cuncta potentem, cui mortales vivimus omnes, supplex precor, ut grandi superboque ceptui meo favens assit. Sit michi splendens et inmobile sydus et navicule dissuetum mare sulcantis gubernaculum regat, et, ut oportunitas exiget, ventis vela concedat, ut eo devehar quo suo nomini sit decus, laus et honor et gloria sempiterna; detrectantibus autem delusio, ignominia, dedecus et eterna damnatio!" (*Genealogia* Proh. I. 51).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

II. könyv: „E cavernis Herebi fere omnem prolem eduximus[39], gratia Dei nostri omnipotentis et veri opitulante […] nudam in precedenti volumine coram apposuimus lectoribus, equidem non absque ingenti labore inter Stygis fumos et nebulas vacillantis hinc inde navicule."[40]

III. könyv: (Ez a könyv tárgyalja az Alvilágot és lakóit. A témától a könyv elején egy Numenius nevű filozófus[41] óvja szerzőnket mondván, hogy az istenek titkait nem szabad fölfedni.[42]) Az előszó végén így válaszol neki Boccaccio: „…ego dearum tuarum non resero thalamos, nec deorum tuorum secessus aperio, quasi velim illecebras eorum magis ex propinquo conspicere, *sed ut appareat poetas, si bene de Deo sensissent homines fuisse preclaros et ob mirabile artificium venerandos;* et ut videas, quanti perdam hos tuos fabulosos deos […] precem faciam: Ipsi ergo omnes, quorum tu me hortaris iram fugere, michi irati sint quaeso, tibi autem illisque et tam inepta credentibus Christus Ihesus. His dictis, evestigio evanuit ille; ast ego attentus navigio in Egeum evehar mare, Celi prolem perquisiturus amplissimam. Ille autem iter prestet placidum, qui ex Sabeis magos ad se orandum atque muneribus honorandum, stella duce, deduxit in Syriam."[43]

A fentebbi idézet nem csupán azért figyelemre méltó, mert Boccaccio Istenhez fordul segítségért. Jól látható belőle egyrészt, hogy ismeri a pogányoknak az Alvilághoz való viszonyulását, (emiatt is idéztem lábjegyzetben Vergilius szavait), másrészt újra láthatjuk: Boccaccio azért foglalkozik az istenek titkaival, hogy megmutathassa az olvasóknak, hogy a régi költők, ha Istenről helyesen gondolkodnak[44], csodálatos művészetük miatt tiszteletet

[39] Az első könyv ugyanis többek között Erebusszal és utódaival foglalkozott.
[40] *Genealogia* II. 1,187.
[41] A disszertáció szempontjából nem fontos a személye, hacsak amiatt nem, hogy lássuk: Boccaccio előtt nem volt ismeretlen. Emiatt nem bocsátkozom magyarázatokba, hanem idézem: „Quel Numenio è il noto filosofo eclettico di Apamea, che camminando sulla orme di Platone e di Pitagora con indirizzo spiccatamente mistico è considerato uno dei maggiori precursori del neoplatonismo." (C. Landi: *Demogorgone. Con saggio di nuova edizione delle „*Genealogie deorum gentilium*".* Edizione Sandron Palermo 1930, p.31.)
[42] Érdemes összevetni Vergilius szavaival, ahogyan Aeneas Alvilágba való leszállásának leírása előtt így fohászkodott: „Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes//et Chaos et Phlegeton, loca nocte tacentia late//sit mihi fas audita loqui…" *Aeneis* VI. 264skk.
[43] *Genealogia* III. 6sk.
[44] Romano kiadásában (1951) az „isten" még *deo* alakban szerepel, Zaccaria kiadásában (1998) áll nagybetűvel. Hogy a költők hogyan tudnának Istenről helyesen vélekedni, arra kétféle magyarázatot adhatunk: a költőkön Boccaccio vagy a keresztény költőket érti (ez azonban nem lehetséges, mert Boccaccio önmagában tiszteli a költészetet és a költőket, nem pedig keresztény voltuk miatt), ebben az esetben a *Deus* a keresztény istenre vonatkozik; vagy a pogány költőket érti, akkor viszont nekik a saját istenképükhöz kell jól viszonyulniuk. Nem biztos, hogy a kisbetű-nagybetű változás ebben a kérdésben eligazít, miután az isten szó írásának módja nem szövegkritikai kérdés. (A felsorolt idézetek során egyébként úgy tűnt, hogy Zaccaria következetesen nagybetűvel írja az istenre vonatkozó szavakat, míg Romano kicsivel, ezt azonban csupán érdekességként jegyzem meg.) A gondolat mindenesetre, amennyiben feltevésem helyes, figyelemre méltó. Ha pedig nem, az a kérdés, hogy Boccaccio szerint a költők mesterségük miatt (méghozzá *mirabile artificium*) tiszteletet érdemelnek (még akkor is, ha isteneik *fabulosusnak* minősülnek), jól érthető a fentebbi idézetből is. – Az általam használt kiadásokról

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

érdemelnek. Ami természetesen azon nem változtat, hogy isteneik mesébe illő (*fabulosus*) figurák.

V. könyv: „Quam ob rem, […] parvam reintravi naviculam, et Eius invocato nomine, qui iam dudum in suave vinum insipidas vertit aquas in Chana, secundi Iovis insignem scripturus prolem, flatibus velum dedi."[45]

Hasonló hivatkozást találunk még a hatodik könyvben, ahol úgy jelöli meg Istent, mint aki tengert a szárazföldtől elválasztotta.[46]

Az idézeteket folytathatnánk még, de a fentebbiekből már kitűnik, hogy Boccaccio minden alkalmat megragad arra, hogy Istenre vagy Krisztusra hivatkozzék, hálaadás vagy segélykérés céljából. Erre pedig leginkább az egyes könyvek előtt lévő előszókban adódik lehetősége, amelyeket ezen kívül még egységesebbé tesz az általa választott hajó-hasonlat,[47] amely minden könyv előszavában megjelenik.[48] A tény, hogy Boccaccio ilyen módon összefűzte a tizenöt könyvet, nagy szerepet kap a későbbiekben, egyrészt a mű megítélése, annak értelmezése, másrészt Boccaccio korában betöltött szerepe miatt. Mindkét aspektusról fogok még beszélni a mű részletes bemutatása előtt. Most viszont, bár a hajó-hasonlatból léphetnénk tovább ezekre, mégis logikusabbnak látszik, hogy az első könyv előszava adta lehetőségek mentén haladva néhány általános megállapítást tegyek a műről, és aztán kanyarodjak vissza a fentebb vázolt témákra.

---

részletesen később még lesz szó, (l. a mű szerkezetét tárgyaló fejezet) ezért szorítkoztam csak arra, hogy megadjam a két huszadik századi kiadás évszámát.

[45] *Genealogia* V. 7.

[46] „…Zephyro favente, in litus usque Meonium contendi, ut ab inde Eo prestante, qui aquas seiunxit ab arida, […] avos vetustissimos recenserem…" (*Genealogia* VI. 4).

[47] A költői toposz származhatna Horatiustól, (vö. *Carm.* I. 14; II. 3; II. 10 stb), erre azonban nincs bizonyítékunk. Battaglia Ricci rávilágít arra, hogy hogy ez a metafora Boccacciónál Dantétól ered. Ricci a hasonlat kapcsán kiemeli, hogy az egyes könyveket összefűző feladatán kívül a hajó-hasonlatnak van még egy említésre méltó szerepe: egyike azon elemeknek, amelyek jól láttatják Boccaccio Dantéhoz és Petrarcához fűződő viszonyának kettősségét, pontosabban az ebből fakadó feszültség feloldódását, ami Boccacciót jellemezte. (Bár sok mindent átvett Petrarcától, nem osztozott abban a közömbös magatartásában („indifferenza"), amellyel a mester („maestro Petrarca") a dantei költészet védelme iránt viseltetett, hanem egész életén át kitartott a dantei életmű gondozása mellett. (Battaglia Ricci: p. 259.) Dolgozatom szempontjából ez utóbbi megállapítás nagy fontossággal nem bír, ezért ennél az utalásnál részletesebben nem foglalkozom a három koszorús költő viszonyával. Abból a szempontból lényeges, hogy megtudhatjuk: Boccaccio (ahogy a hivatkozott fejezet címe jól láttatja: *Boccaccio medievale e preumanista*) nagyjából a két „korszak" határán helyezkedik el.

[48] Az utolsó, vagyis a XV. könyv előszava a következő, a kikötőbe érésre utaló mondattal, illetve Isten irgalmát kérő szavakkal kezdődik: „Fundavi, serenissime rex, quibus potui armamentis hinc inde naviculam, ne estu procellosi maris aut ventorum adverso impetu pelleretur in litus, et illisa ruptis compagibus solveretur. […] Adversus vero Dei iram nil mortalium obstacula iuvant, et ob id suis in manibus linquendam censui. Ipse, absque cuius suffragio nil profecto stare potest, illam servet misericordia sua!" Az egész mű lezárásaképpen pedig: „Lignum preterea in litore ancoris et proresiis ingeniose firmavi, magis semper de bonitate divina confidens quam de robore vinculorum."(*Genealogia* XV. 1, és XV. *Conclusio* 1).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A mű szerkezete

Mielőtt rátérnék a *Genealogia* felépítésének bemutatására, a továbbiakban előforduló nem csekély számú idézet miatt a gondolatmenetet megszakítva kénytelen vagyok itt szólni pár szót az általam használt kiadásokról, és az idézetek megjelöléséről. A dolgozathoz elsődlegesen a *Genealogia* 1998-as kiadását használtam. (*Tutte le opere di Giovanni Boccaccio,* a cura di Vittore Branca Vol. VII-VIII: *Genealogia deorum gentilium,* a cura di Vittorio Zaccaria, Milano Mondadori, 1998.) A huszadik század másik, és nem csupán e században, hanem hosszú idő után a *Genealogia* első, és ezért páratlan értékű kiadásához (Giovanni Boccaccio: *Genealogie deorum gentilium libri,* a cura di Vincenzo Romano Gius. Laterza & figli Bari 1951.) abban az esetben folyamodom, ha egy kérdésfelvetés szükségessé teszi a kiadók által használt szövegek összehasonlítását.[49] Zaccaria az egyes fejezeteken belül egységenként (nyolc sor) számozza a szöveget. Ez igaz mind a latin, mind pedig az olasz szövegre. Az általam idézett részek megjelölésénél ez a szám található a könyv és a fejezetszám után. A Zaccaria-féle kiadás idézésekor *Genealogia,* a Romano által szerkesztett kiadás esetében *Romano* megjelölést használok majd.[50]

Lássuk tehát a mű szerkezetét. A fentebbiekben már kiderült, hogy Boccaccio minden könyv elé írt előszót, amelyben visszautal az előző könyvekben elhangzottakra, és pár szóban elmondja a következő könyv tartalmát. Ez alól nem képez kivételt a 14-15. könyv sem, jóllehet ezek kívül állnak a mű mitológiát tárgyaló részén[51], de mint korábban láthattuk, Boccaccio épp olyan előszót ír az utolsó könyv elé is, mint azok elé, amelyekben az istenek családfáját vázolja és magyarázza.

[49] A teljesség kedvéért említést kell tegyek a 2011-ben megjelent angol-latin kétnyelvű, és mint ilyen, a korban szintén egyedülálló *Genealogia*-kiadás első kötetéről: Giovanni Boccaccio: *Genealogy of the Pagan Gods.* Vol. 1., Books 1-5. Fordította és gondozta: Jon Solomon. Harvard UP, Cambridge 2011. Ezzel a kiadással mélyrehatóan nem foglalkozom. Nem mintha nem ismerném el jelentőségét, hanem azért, hogy a jelen dolgozat (amelynek egyébként különben sem célja az egyes modern kiadások összehasonlítása) ne váljék parttalanná.

[50] Romano kiadása minden oldalon újrakezdi a sorok számozását, ebből következőleg, ha az ő kiadását idézem, megadom a könyv és a fejezet számát (római szám), illetve ezek után a kiadásban szereplő oldal-, és sorszámot, arab számmal.

[51] Mint a dolgozat elején már említettem, ezt a két könyvet Boccaccio védekezésként írja: a 14. könyvben a költészetet védi azokkal a „tudósokkal" szemben, akik megvetik, a 15-ben pedig magát védi ellenségeivel szemben.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Az egyes könyvek felépítése

Boccaccio minden könyvét ugyanazzal a formulával kezdi és zárja, melyben szerepel a mű címe, a könyv száma, a címzett és a szerző neve, valamint egyfajta segélykérésként ez a szó: *feliciter.*[52] A fentebbiekben már említett előszókon kívül minden könyv elején pár sorban leírja, hogy kikről olvashatunk az adott könyvben: melyik isten áll a családfa csúcsán, és kik származnak tőle.[53] Az egyes könyveken belül pedig az egyenesági leszármazás szerint veszi végig az adott családfa egyes ágait.[54] A rendszer páratlanul és lenyűgözően logikus, bár első látásra a nevek mellett felsorolt adatok sokasága miatt (az illető kinek hányadik fia, és kit nemzett) némiképp elbizonytalaníthatja az olvasót. A későbbiekben a mű tartalomjegyzékének külön fejezetet szentelek, ezért itt további részletekbe nem bocsátkozom. A fentebbiek a mű általános ismertetése miatt kívánkoztak ide, valamint hogy előrevetítsék szerzőnk páratlan aprólékosságát és logikáját, ami egy ilyen mű megírásához nyilván elengedhetetlen, ezzel együtt minden tiszteletet megérdemel.[55]

[52] Példának az első könyvben szereplő kezdő – és záróformulát idézem: „Genealogie deorum gentilium ad Ugonem inclitum Ierusalem et Cypri regem secundum Iohannem Boccaccium de Certaldo liber primus incipit feliciter." Illetve: „Genealigie deorum gentilium liber primus explicit."

[53] Mivel Boccaccio minden könyv elején ugyanazt a formát használja, érdemes ezt egyszer elolvasnunk. Példának az első könyv tartalmi összefoglalóját idézem. A könyv minden pogány isten atyjával, Demogorgonnal, társaival és utódaival foglalkozik: „In arbore signata desuper ponitur in culmine Demogorgon versa in celum radice, nec solum infra descripte progeniei sed deorum omnium gentilium pater, et in ramis et frondibus ab eo descendentibus describuntur eius filii et nepotes de quibus omnibus hoc in primo libro prout signati sunt distincte scribitur. Verum ex eis Ether solus excipitur, de quo et eius amplissima posteritate in libris sequentibus describetur. Fuerunt ergo Demogorgoni filii filieque VIIII. Quorum primus Litigium, secundus Pan, III[a] Cloto, IIII[a] Lachesis, quinta Atropos, sextus Polus seu Pollux, septimus Phyton seu Phaneta, ottava Terra, nonus autem Herebus." (*Genealogia* I. Proh. 3). – Csábító feltételezni, hogy szerzőnk esetleg az Ószövetség családfáit követve alkotta meg ezt a formát. A szóhasználat összehasonlítása alapján azonban kiderül, hogy ez aligha valószínű. (vö. Gen 9;28skk,11;10skk, illetve Mt 1;1) A lehetőség azért merülhet fel egyáltalán, mert tudjuk, Boccaccio a Bibliát (mind az Ó- mind az Újszövetséget) előszeretettel használta forrásként már fiatalkori műveinél is. (pl. Teseida, Filocolo, Filostrato) Igaz, ezt meglehetősen rendhagyó módon tette, saját céljainak megfeleően akár át is alakította, mintegy mitológiai forrásként alkalmazva az általa kiválasztott passzusokat. (vö. Domokos György: *La presenza della Bibbia nelle opere napoletane di Giovanni Boccaccio.* «Studi Ambrosiani di Italianistica», Biblioteca Ambroisana, Bulzoni Editore, Roma, 2013.- a továbbiakban: Domokos).

[54] Az előző jegyzetre is visszautalva ugyanakkor nem lehet tagadni, hogy maga a családfa módszere („l'ascendenza biblica e giuridica /l'abero di Jesse e le *arbores iuris*/") mégis valamiképpen az Ószövetséget juttatja eszünkbe, és persze nem Boccaccio alkalmazott ilyet először. Ahogy Fiaschi leírja: „metodo … impostosi in testi medievali a carattere storico e mitologico (ad esempio nel *Compendium historie in genealogia Christi* di Pietro di Poitiers, nella *Cronaca* di Paolino Veneto, nelle *Genealogie deorum* di Paolo da Perugia.)" *Boccaccio autore e copista.* p. 171.

[55] Ez persze nem azt jelenti, hogy szerzőnket ne kaphatnánk következetlenségen, mint azt akár a tartalomjegyzéknél, akár az egyes fejezetek tárgyalásánál majd nem egyszer látni is fogjuk. (Be kell azonban ismernünk, hogy ennek az ellenkezője egy ekkora terjedelmű mű megírásakor szinte elképzelhetetlen lenne.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Az egyes fejezetek felépítése – Boccaccio módszere

Az előszó tárgyalásánál már elmondtuk, hogyan építi fel Boccaccio az egyes fejezeteket: először leírja a történetet egy, esetleg több antik szerző szerint, majd hozzáfűzi a magyarázatait. Már a történet elmesélésénél, mint azt látni fogjuk, találkozhatunk Boccaccio mindenre kiterjedő figyelmével: általában minden információt igyekszik összegyűjteni az illető mitológiai figuráról, tehát nemegyszer több szerzőre is hivatkozik egy hős származásának leírása, vagy magának a történetnek az elmondása során, és esetenként több változatot is megemlít. A magyarázatoknál, mint már az előszóban láttuk, vagy a saját interpretációját fűzi a történethez, vagy valamely tekintélyes pogány, vagy keresztény szerző értelmezését.

Ezek a magyarázatok nem egységesek, és nem egyféle módszert követnek. Fajtáikról és alkalmazásukról Boccaccio az első könyv harmadik fejezetében beszél, és mivel dolgozatomban leginkább ezekkel fogok foglalkozni, érdemes némiképp részletesebben, és a szöveghez kapcsolódva kitérni rá.

Miután Boccaccio elmesélte Litigiusnak, Demogorgon első fiának történetét, azt írja a királynak, hogy *habes ridiculam fabulam,* vagyis ez egy *nevetséges mese*, és joggal kérdezhetné a király, miért nem dolgoznak a költők más módszerrel. Boccaccio szerint a válasz erre az, hogy ahogyan mindenkinek más az arca, úgy más a lelke is, tehát a költőket az gyönyörködteti, hogy mesébe burkolják az igazságot, éppúgy – Boccaccio szavaival élve – ahogy Achilleust a fegyverek, Platónt a filozófia, Pheidiast pedig a szobrászat tölti el gyönyörűséggel.[56] Azonkívül, mint ahogy írja, tudni kell, hogy ezeknek a kitalált történeteknek *(fictio)* nem csupán egyetlen jelentésük van. Az első jelentés az, ami a felszínen látszik, ez a betű szerinti jelentés.[57] A többi jelentés pedig a felszín mögötti jelentésből adódik, ezek a történet *allegorikus* jelentései. A jobb megértés kedvéért hoz egy példát: Perseus történetének egy epizódját. Miután Perseus (Iuppiter fia) megölte a Gorgót, győztesen

[56] Kivételesen szépen megfogalmazott gondolat, amelyen már érződik Boccaccio humanizmusba hajló latinsága, ezért érdemes szó szerint idéznünk: „Achilles arma preposuit ocio, Egisthus desidiam armis, Plato phylosophiam omissis ceteris secutus est, statuas celte sculpere Phydias, Apelles pinniculo ymagines pingere. Sic ut reliqua hominum studia sinam, poeta delectatus est tegere fabulis veritatem …" (*Genealogia* I. Cap. III. 6). Nem lényeges észrevétel, de arra, hogy lássuk, a két kiadásban vannak néha eltérések, megfelel: Romanónál itt Apelles ecsetére *pinnaculo* szerepel. (*Romano* p.19.) Hogy a *penna* szónak van-e pinniculum kicsinyítőképzős változata is, nem tudom, magam részéről nem találtam. Elsietett lenne azonban ebből bármely kiadásra nézve következtetéseket levonni, arra viszont jó példa, hogy felfigyeljünk a tényre, összevetve a két kiadást, találkozunk majd még eltérésekkel. (l. bővebben. 78. jegyzet, illetve a második fejezet 260. jegyzete.)

[57] Boccaccio ebben az összefüggésben rendszeresen a *cortex* szót alkalmazza, amit le kell hántani a lényegről.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

az égbe emelkedett.[58] Ha betű szerint, vagyis történeti értelemben olvassuk[59] – mint Boccaccio írja – akkor ez egy kitalált történet. Ha erkölcsi értelmet keresünk a történet mögött, akkor az okosság győzelmét szimbolizálja: Perseus (vagyis az okosság) legyőzte a Gorgót (a bűn), és ezzel az égbe (vagyis az erényhez) emelkedett. Ha allegorikusan akarjuk értelmezni, akkor az istenfélő ember lelkének az égi dolgok felé emelkedését jelenti. (Azazhogy miután az ember megvetette a földi dolgokat, képes az égiekre összpontosítani a figyelmét.) Ha pedig még mélyebb, misztikus értelmet keresünk benne, akkor érthetjük rajta Krisztust, aki az Atyához emelkedett, miután legyőzte a világ fejedelmét.

A történeti változaton kívül tehát még a nem betű szerinti értelmezési lehetőségek is különbözőek: lehet egy történetnek *erkölcsi* magyarázata, *allegorikus* magyarázata, vagy *misztikus* magyarázata. Ami a nem betű szerinti értelmezéseket illeti, mint írja: „Qui tamen sensus etsi variis nuncupentur nominibus, possunt tamen omnes allegorici appellari; quod ut plurimum fit. Nam allegoria dicitur ab *allon,* quod *alienum* latine significat, sive *diversum,* et ideo quot diversi ab hystoriali seu licterali sint sensu, allegorici possunt, ut dictum est, merito vocitari*"*[60]. Vagyis *allegorikus minden nem betű szerinti magyarázat*.[61]

Miután leírta az értelmezési lehetőségeket, Boccaccio természetesen megnyugtatja az olvasót, hogy nem áll szándékában minden történetet az összes lehetőség szerint megmagyarázni, általában egyféle magyarázatot fűz mindenhez, csak néhány esetben ad több értelmezési lehetőséget.[62]

Az alábbiakban, részben Hortis nyomán hozunk pár példát az egyes magyarázatokra. Boccaccio, ahogy Hortis megállapítja, különösen kedvelte az allegorikus magyarázatok esetében a történeti magyarázatokat, vagyis, hogy az isteneket történelmi személyiségeknek

[58] Ugyan Perseus a nimfáktól szerzett szárnyas saruk miatt emelkedett a levegőbe, hogy elmeneküljön a két halhatatlan Gorgó elől, nem pedig a dicsőség, vagy az istenné válás miatt, de ezzel nem kívánom kisebbíteni Boccaccio példájának értékét. – Boccaccio módszerének rövid leírását l. még *Boccaccio autore e copista.* p. 172.

[59] „Hoc dum legitur per licteram hystorialis sensus prestatur." (*Genealogia* I. Cap. III. 8.) Itt még nem a történelmi magyarázatról van szó (amiről pár bekezdéssel később beszélek majd), ez csupán a történet betű szerinti értelmezését jelenti, amelynek nincs feltétlenül történelmi valóságalapja.

[60] *Genealogia* I. Cap. III. 9. Boccacciónak ezek, a négyes értelmezést tárgyaló szavai szinte betű szerint megegyeznek Dante Cangrandéhoz írt levelének 7. passzusával. (Kivételt képez ez alól a szemléltetésre használt példa: Dante a magyarázatok illusztrálásához Izrael Egyiptomból való kivonulását veszi alapul.) Ami a szerzőnk által átvett módszert illeti l. még a harmadik fejezet 146. jegyzetét.

[61] Mint fentebb, Perseus példájánál láttuk, Boccaccio az *allegorikus* elnevezést külön is alkalmazza az egyik nem betű szerinti értelmezésfajtára.

[62] *Genealogia* I. Cap. III. 9. A teljesség kedvéért hozzá kell tennünk, hogy Boccaccio itt egy értelmezési lehetőségről nem beszél, amivel pedig nem egyszer él a magyarázatok során: ez pedig (mint a következő bekezdésből is kiderül) a természeti magyarázat.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

tekintse, akiket haláluk után istenként tiszteltek, illetve a természeti jelenségekkel való magyarázatot.[63]

Az értelmezések sokféleségére jó példa Galatea története[64]. Galatea a néreiszek egyike volt, vagyis tengeri nimfa, Nereus tengeristen egyik leánya. Acis volt a szerelmese. A nimfát viszont az egyszemű Polyphemus is szerette, és féltékenységében megölte Acist. Galatea pedig, hogy szerelmével együtt lehessen, folyóvá változtatta az ifjút. Boccaccio a következő magyarázatokat fűzi a történethez: allegorikus értelmezés szerint Galatea a fehérség istennője, ez az a fehérség, ami a hullámok összeverődéséből keletkezik, mikor két hullám megtörik egymáson, vagyis tajtékot vet.[65] Acist pedig azért változtatta folyóvá, hogy egyesülhessen vele, hiszen minden folyó a tengerbe ömlik, ő pedig tengeri nimfa volt. Itt tehát egy természeti jelenséggel magyarázott történettel állunk szemben. Egy másik lehetőség szerint (ez nem Boccaccio véleménye, hanem a campaniai filozófustól, Theodontiustól származik) a történetnek történelmi alapja van: Polyphemus Szicilia türannosza volt, és Acist féltékenységből megölette, testét pedig a folyóba dobatta, amit később a lakosok róla neveztek el.

Ami a többi magyarázatfajtát illeti: szerzőnk történeti magyarázatot ad például Iuppiter és Saturnus esetében (mindkettő népe által tisztelt király volt, Iuppiter Boccaccio szerint Athén első királya, aki szerte a világban templomokat emeltetett, amelyekben halála után őt tisztelték[66]). Természeti magyarázatot kap például Psyche[67], vagy, mint a későbbiekben látni fogjuk, Niobe története. Morális magyarázatokkal vannak ellátva pl. a múzsák[68], vagy – mint szintén láthatjuk majd – az Alvilágban szenvedő hősök.[69]

---

[63] A továbbiakra is bővebben Hortis 163, illetve Zaccaria bevezetője: *Genealogia Intr.* 23-25. – Ami a történeti magyarázatot illeti, ezt alátámasztja az az aprólékosság, ahogy Boccaccio az egyes esetekben levezeti egy isten, félisten vagy hős származását az egyes fejezetek elején, ahogy ezt a későbbiekben többször is látni fogjuk. A természeti jelenségeket illetően pedig közismert, hogy nem egy mítosz valamely akkori ember eszével föl nem érhető természeti jelenség magyarázatául szolgált.

[64] *Genealogia* VII. Cap. XVII.

[65] „Galatea albedinis dea est, per quam albedinem undarum sese frangentium intelligo." (*Genealogia* VII. Cap. XVII. 2,744.).

[66] Vö. *Genealogia* V. Cap. I.

[67] *Genealogia* V. Cap. XXII.

[68] *Genealogia* XI. Cap. II.

[69] További példákat l. még Hortis p. 164, *Boccaccio autore e copista.* p. 172, illetve Zaccaria *Genealogia Intr.* 24-25. Zaccaria itt nem csupán példákat hoz fel az egyes magyarázatokhoz, hanem aszerint is csoportosít történeteket, hogy Boccaccio melyik forrást részesíti előnyben: egyaránt előfordul, hogy vitába száll ókori forrásokkal, későbbiekkel, vagy saját kortársaival is. A történeti magyarázatok kapcsán beszél a megsokszorozódott istenek kérdéséről (mitől van három Iuppiter, négy Minerva, vagy több Bacchus). Itt kiemeli, hogy csak részben ért egyet Hortis megállapításával, miszerint Boccaccio tudatosan követte az Euhémeros nevéhez fűződő mitológia-magyarázó irányzatot. (Ebben megerősítéként idézi Seznec egy mondatát is, aki egyébként, mint máshol megjegyzi, nincs nagy véleménnyel Boccaccio művéről.) Mind a források megítéléséről mind pedig az istenek megsokszorozódásáról később (második fejezet) lesz szó részletesen. (Idézeteket és

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Vannak tehát történetek, amelyeket többféleképpen magyaráz Boccaccio, és vannak olyanok, amelyeket csak egy magyarázattal lát el. Mindkét esetben jellemző, hogy általában saját véleményét is hozzáfűzi a történetekhez. Ahogy Hortis fogalmaz: „Boccaccio attinge a vari sistemi, incerto a quale appigliarsi, e da ciascuno prendendo ciò che più soddisfa il suo raziocinio."[70] A fentebbiekkel kapcsolatban Hortis megállapítja, hogy ez a magatartás, miszerint Boccaccio nem dönt egyetlen magyarázatfajta mellett, ad bizonyos eklektikus karaktert a műnek, és ez esetenként zavaró lehet. Maga a tény, hogy a szerző nem foglal állást egyik lehetőség mellett sem, nem baj, hiszen ez a jó mitológiaíró (*mitografo*) sajátja[71]. Hortis szerint ez csak annyiban probléma, hogy így a mitográfus egyszerű kompilátorrá válik, aki minden rendszer nélkül „csak" összegyűjti az adatokat. „Questo è il maggior difetto del Boccaccio."[72]

Boccaccio nagyszerűségét ettől eltekintve nem vitatja el Hortis, hiszen az, hogy ilyen mennyiségű adatot összegyűjtött, és rendezett, elismerésre méltó.[73] Annál is inkább, ha tekintetbe veszzük, milyen hatalmas forrásanyagot használt műve megírásához.

Boccaccio forrásai

Mindkét huszadik századi kiadásnak igen értékes részét képezi a mű végén található forrásjegyzék.[74] Az alábbiakhoz természetesen az újabbat, Zaccaria kiadását vettem alapul. Romanóét külön azért említettem meg, hogy látsszék: a huszadik század első kiadásaként páratlan lehetőségeket adott az olvasó kezébe a további kutatásokhoz a forrásjegyzékkel, amelyben az esetek túlnyomó többségében, vagyis ahol Boccaccio hivatkozásai alapján azonosítani lehetett az egyes műveket, megadja a pontos helyet, ahonnan Boccaccio idéz.

Zaccaria forrásjegyzéke nem meglepő módon nyomdatechnikailag és áttekinthetőség szempontjából jobban követhető, és miután a két kiadás között néhány évtized eltelt, természetszerűleg bővebb is. Ennek alapján a következőket mondhatjuk el a Boccaccio által

---

hivatkozásokat l. *Intr.* 24. Secnez művére való első hivatkozás, illetve véleménye a *Genealogiát* illetően: *Intr.* 19, 1. jegyzet.)

[70] Hortis p. 172.

[71] Itt Hortis egy Ouwanoff nevű filológusra hivatkozik, aki szerint „Negli studi mitologici l'ottimo sta nel non confidar troppo nè troppo poco in certe teorie, perchè la mitologia accoglie in sè tutto e pure riposa sopra assai pochi dati fondamentali, e procura sempre di modificar l'infinito col finito e viceversa". (idézi: Hortis p. 170).

[72] Hortis p.170.

[73] „I filologi e mitologi moderni non accettano, a buon diritto, il Boccaccio per uno di loro schiera, ma pretendere da lui un metodo d'interpretazione mitologica ben diffinito e indipendente, sarebbe voler precorrere i tempi più di cinque secoli." (Hortis p.173). – a *Genealogia* méltatásával a jelen fejezet, majd a dolgozat végén részletesen fogok foglalkozni, ezért szorítkoztam most csupán Hortis megállapítására.

[74] Romano kiadása: Indice degli autori e delle fonti. *Romano* 867-893. A Zaccaria által gondozott kiadás: Indice degli autori, delle opere, dei luoghi citati. *Genealogia* 1781-1813. A forrásokról rövid leírást l. még *Boccaccio autore e copista.* p. 173.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

felhasznált szerzőkről: Először is több mint 200 forrásra hivatkozik művében. (Egészen pontosan, ha minden felsorolt címet, vagy szerzőt számba veszünk, a források száma 210. Ezek között vannak persze olyanok is, akiket, illetve amelyeket csak egyszer idéz[75].) Az összes forrásba beleszámítanak azok szerzők is, akikre Boccaccio valakin keresztül hivatkozik, tehát mondhatjuk, hogy a valódi források száma ennél kevesebb. Azonban még ebből a forrásmennyiségből is jól látható, hogy mindent igyekezett összeszedni, amit csak lehetett: görög szerzőt éppúgy, mint latint, pogányt éppúgy, mint keresztényt. A felhasznált forrásokat bonthatjuk tovább is: a 210 megemlített forrásból 204 szerző[76], akire Boccaccio közvetlenül, vagy közvetetten hivatkozik, a művek[77] száma pedig 6, ha a Szentírást is ezek közé számítjuk, melyet előszeretettel használ. (Zaccaria 117 helyet jelöl).

Forrásai között megtalálhatók kortársai (Barlaam, Andalò del Negro, Leonzio Pilato), valamint természetesen Dante (bár rá csak tizenháromszor hivatkozik) és Petrarca (az ő művei kapcsán húsz hely van megjelölve), az egyházatyák, (pl. Ambrosius, Anselmus, Eusebius, Lactantius, Augustinus), és természetesen az ókori szerzők: Vergilius, Livius, Ovidius, Cicero, Plinius, vagy későbbiek mint Macrobius, Fulgentius, Theodontius. Ezeken kívül rengeteg kevéssé ismert szerzőre is hivatkozik, őket általában közvetve idézi. (pl. Gaius Flaccus, Gaius Caelius, Tarquitius).[78]

---

[75] Pl. Aristarcus, Ambrosius, Celsus, Crisippus, Euclides, illetve, akiket közvetve idéz: Zenodotus, Nevius, Petronius Arbiter, vagy akár Pompeius, Nero, illetve Germanicus császár.

[76] Ebből az egyik saját maga.

[77] pl. Anthologia Palatina, Codex Iustinianus (ebből a Digestum), vagy Pontificum Canones.

[78] Boccaccio a tizenötödik könyvben, ahol ellenlábasaival szemben védekezik, akik azt vetik szemére, hogy mindenféle ismeretlen szerző ismeretlen történetére hivatkozik, hosszan ír egyes szerzőinek, például kortársainak hitelességéről, és szokatlanul keményen utasítja rendre azokat, akik azért nem hisznek el valamit, mert a szerző neve ismeretlen előttük. „Dicunt igitur hi me inauditos a se inducere autores, quasi, quia eorum nomina non audiverint, non illis integra prestanda sit fide. Insipientis equidem est credere nil preter quod viderit fidedignum, quasi lectis fidem legendo iniunxerit ipse! … Legant, perscrutentur, et invenient, quod non norunt,…" (*Genealogia* XV. Cap. VI, 12). Vagyis ha nem hiszik, hát kutassák fel ők, és járjanak utána ők maguk. Boccaccio itt leírja, hogy ő ezeket a kutatásokat elvégezte. És valóban: Boccaccio Petrarca példáján felbuzdulva a montecassinói könyvtárban kutatott addig ismeretlen művek után. (Pl. Varro, Cicero, Martialis, Tacitus, Apuleius), ami elévülhetetlen filológiai érdeme („di valore più saldo l'attività propriamente filologica") ahogy Contini fogalmaz. (Contini, Gianfranco: *Letteratura italiana delle origini.* Sansoni, Firenze, 1996, p. 701). Meg kell jegyeznünk, hogy Branca erről a montecassinói kutatásról, legalábbis olyan formában, ahogy az általa idézett Carducci lefesti, mint „romanzesca figurazione" nyilatkozik. (*Boccaccio medievale.* pp. 331-332).
Szerzőnk fentebb olvasható kifakadásával kapcsolatban érdemes még megjegyezni, hogy Romano kiadása két dologban eltér: nála a mondat dicunt-tal kezdődik (ami alapvetően a szöveg értelme szempontjából nem lényeges, hogy az ige praesens imperfectum, vagy futurum imperfectum), a másik a „non illis integra prestanda sit fide" *fide* alakja helyett *fides* áll. (*Genealogia* XV. VI.) Ez a különbség viszont már nyelvtani problémákat vet fel, és ha a mondatszerkezetet megnézzük, ebben az esetben alighanem Romanónak van igaza. Amit egyébként alátámaszt a Zaccaria által adott fordítás is: „come se, per il fatto che non ne hanno sentito loro il nome, non dovesse esser a quelli prestata intera fede." (*Genealogia* XV Cap. VI,12, p.1537.) Nem célom részletesen foglalkozni sem a két kiadás összehasonlításával, sem pedig az azokban előforduló eltérésekkel, hibákkal, azt azonban érdemes látnunk, hogy – mint minden szövegkiadás – egyik sem mentes ilyenektől. (vö. a tartalomjegyzéket tárgyaló fejezet 260. jegyzetét).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Mint látjuk tehát, Boccaccio kutatásai révén felbecsülhetetlen mennyiségű művet olvasott el, és ezeket egytől-egyig igyekezett felhasználni munkájában. Ebből fakadtak kortársai azon kritikái, hogy mindent összegyűjtött tekintélytisztelet és válogatás nélkül, de mint az előbbi idézetben láttuk, ő egyforma hitelességgel kezelt mindenkit, legalábbis mint költőt, tehát olyan embert, akinek a mestersége – mint azt korábban már idéztem – az, hogy mesébe burkolja a valóságot. Hogy tényleges tekintélyként kiket fogad el, arra a szerzők arányából – illetve mint az egyes történetek tárgyalásánál látni fogjuk –, a hivatkozások sorrendjéből következtethetünk.

Az idézett 210 forrásba, mint már jeleztem, természetesen beletartoznak az egyszer, vagy kétszer idézett szerzők is. Ebből nagyjából 50[79] az ókori szerzők száma (görög és latin együtt, Apuleiustól Macrobiuson át Tacitusig). A nagyobb és a mitológia szempontjából jól felhasználható aranykori szerzők természetesen sokszor kerülnek elő a mű folyamán (ha csak műveiket nézzük, Ovidiusra 229 Vergiliusra 223 hivatkozást találunk), de szintén sok hivatkozást mondhat magának a mitológiához mint a hitvilág szerves részéhez már sokkal kevésbé közel álló filozófus, Theodontius[80] is (176), valamint az egyházatya Eusebius (97), illetve Boccaccio kortársai, a görögtanár Leontius (81), vagy Róbert könyvtárosa, Paulus Perusinus (80)[81].

Összességében tehát azt mondhatjuk el, hogy Boccaccio minden költői tekintélyt tisztel, viszont a szerzők idézésének arányából (210 forrásból 50 az ókori) sejthető, hogy a korszellemből fakadóan függetlenül attól, hogy a mű témájához közelebb állnak az ókori írók és költők, előnyben részesíti majd a későbbi, saját korához közelebb álló szerzőket. Ellene lehetne természetesen vetni a fentebbi következtetésnek, hogy Ovidius és Vergilius szemmel láthatóan sokkal több hivatkozást mondhat magáénak, mint bárki más. A nagyszámú későbbi szerző idézése, akik alighanem leginkább arra szolgáltak, hogy saját koruk szemszögéből

[79] Itt azért nem kísérlem meg, hogy pontos adatot közöljek Zaccaria forrásmutatója alapján, mert az „ókori" megjelölés nem egyértelműen meghatározható fogalom. A dolgozat szempontjából leginkább az aranykori, illetve ezüstkori szerzők lesznek számunkra érdekesek, mint a témát illetően „klasszikus szerzők".

[80] Az egyszerűség kedvéért idézem Igino Taú rá vonatkozó szavait: „Si pensò che fosse un personaggio inventato dal Boccaccio, accusato di aver citato opere mai viste di un autore completamente sconosciuto, su cui, solo ora si è fatta un po'di luce. Campano, forse di Napoli, da collocarsi tra il sec. IX e XI; dal nome più greco che latino, pur sapendo il greco scrisse in latino, come latine furono in massima parte le opere da lui adoperate." Taú szerint Boccaccio kb. 250-szer idézi, így a legidézettebb szerzője. (Igino Taú: *Il „Contro obluctores et detractores poetarum" di Francesco da Fino.* „Archivio Italiano di Storia della pietà", IV 1965, p.287).

[81] Ez utóbbi persze nem meglepő, ha Paolo da Perugia hasonló témájú művére, a *Collectionesre* gondolunk. Következetlennek túnhet, hogy még a fejezet elején Leonzio, Teodonzio, Paolo da Perugia nem latin alakban szerepelt, addig ebben a felsorolásban a latin alakokat használtam. Miután a forrásjegyzék is latinul hozza minden szerző nevét, itt, a forrásokat tárgyaló fejezetben, valamint majd később, a tartalomjegyzék tárgyalásánál, ahol leginkább Boccaccio szavaira támaszkodva hivatkozom a forrásaira, ezeket a neveket esetenként a *Genealogiá*ban megadott latinos forma szeint használom. (vö. második fejezet 9. jegyzet.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

láttassák, vagy magyarázzák a mitológiai történeteket, azonban azt sejteti, hogy magyarázataik esetleg nemegyszer majd háttérbe szorítják az ókori szerzők szavait.

Akárhogy legyen is, Boccaccio páratlan forrásismeretről tesz művében tanúságot, és, mint azt a tizenötödik könyvből megtudhatjuk, ezt teljes tudatossággal teszi, mondván: „oktalanság patakból nyerni azt, amit a forrásból is megkaphatsz."[82]

A fentebb idézett mondat nem csupán azért figyelemre méltó, mert Boccaccio abbéli igyekezetét láttatja, hogy lehetőség szerint eredeti források alapján dolgozzék, hanem, ahogy Zaccaria rámutat: ez az, ami *Genealogia* igazi újdonságát adja az eddigi hasonló (ti. enciklopedikus) művekhez képest.[83] Zaccaria ezt a 14-15. könyv tárgyalásánál fejtegeti. Ennek a résznek a célja egyrészt a két később megszületett könyv rövid ismertetése, másrészt annak alátámasztása, hogy a két könyv nem alkalmi függeléke a műnek, hanem folytatása az első tizenháromnak.[84] A forrásokra vonatkozó megállapítás után azt a két részt emeli ki, amelyikben Boccaccio hangsúlyozza a görög nyelv fontosságát: még akkor is, ha sokan most még nem ismerik a nyelvet, nélkülözhetetlen, mert a latin nem minden esetben képes visszaadni mindent, amit eredetileg görögül írtak. Majd következik az a rész, amelyben Boccaccio nem kis büszkeséggel jegyzi meg, mennyit tett azért, hogy a görög gyökeret tudjon ismét verni, méghozzá nem csak görögről lefordított művek által, és nemcsak Itáliában, hanem saját hazájában is.[85] Itt Zaccaria rámutat arra, hogy ezek miatt a vonások miatt Boccaccio az, akitől (legalábbis ebből a szempontból) a humanizmus eredeztethető, és hogy

[82] „insipidum est ex rivulis querere quod possis ex fonte percipere". *Genealogia* XV. Cap. 7,1. (Ahol külön nem jelölöm, a fordítások tőlem származnak).

[83] A továbbiakra is: *Genealogia Intr.* 36skk. A konklúzió pedig: "… bisogna … convenire, che i libri XIV e XV non sono un appendice occasionale dell'opera, ma che anzi in essa si inseriscono, nel progetto di un grande repertorio di miti, come raccolta organica, e nell'intento di celebrare i poeti antichi, non solo latini, ma anche greci." (*Genealogia Intr.* 40.) – Ami a mű újdonságát illeti még, idekívánkoznak Zaccaria a mű tartalomjegyzékére vonatkozó szavai egy későbbi művéből: „L'indice degli autori citati nell'opera è la più sicura testimonianza della novità delle *Genealogie,* rispetto alle enciclopedie medievali, per la conoscenza diretta (s'intende in traduzioni, per i greci), da Ennio a Isidoro da Siviglia, da Omero a Flavio Giuseppe, per dire solo di scrittori (tranne Omero) meno noti, rispetto ai grandi continuamente citati, da Plauto e Terenzio a Ovidio e Virgilio, Cicerone e Seneca e anche Tacito (ormai noto fino dal *De mulieribus* e *De casibus*)." Zaccaria: *Boccaccio narratore, storico, moralista e mitografo.* (A továbbiakban: *Boccaccio narratore*…) Firenze Leo S. Olschki Editore 2001. p. 90.

[84] A teljesség kedvéért meg kell jegyeznem, hogy ezen kívül itt Zaccaria az ismertetés kapcsán felsorol néhány fontos helyet, amely azt szolgálja, hogy Boccaccio igazolja magát, illetve elfogadtassa mitológiai gyűjteményét, mint irodalmi alkotást, amilyenek az ókori költők által írt mitológiai gyűjtemények. („alcuni passi significativi per documentare l'intento del Boccaccio di giustificare e legittimare il suo repertorio mitologico come opera letteraria, sulle orme della mitografia dei poeti antichi"). *Genealogia Intr.* 34sk.

[85] Tudniillik magának tulajdonítja az érdemet, hogy Leonziót meggyőzte, Avignon helyett Itáliában telepedjék le. Ezt azzal érte el, hogy három évig vendégül látta, illetve, hogy görögtanári katedrához juttatta Firenzében.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

éppen a tizenötödik könyv fentebb idézett fejezete[86] adja a legszorosabb kapcsolatot az első tizenhárom könyv és az utolsó kettő között[87]. Ugyanis éppen itt, a hetedik fejezetben világlik ki Boccaccio tudatossága, hogy mitológiai gyűjteményébe (amely természetszerűleg görög mitológián is alapul) bevett egy olyan kulturális elemet, amelyet ebben a műfajban elődei közül még senki nem ismert.

Az érvelés adta lehetőségeket kihasználva az alábbiakban két dologról lesz szó, mielőtt rátérnék a mű bemutatására: az egyik Boccaccio humanista vonásai, a másik pedig a *Genealogia* témájában született alkotások bibliográfiája. Ez utóbbi azért kerülhet ide, mert Zaccaria megállapításával ellentétben[88] a megjelent műveken egyáltalán nem látszik, hogy azok, akik a *Genealogiával* foglalkoztak, ugyanígy egységben kezelték volna Boccaccio tizenöt könyvének egészét.

Boccaccio mint a humanisták előfutára[89]

Az alábbiakban megkísérlek összeszedni néhány momentumot, amelyek láttatják Boccaccio humanistákra jellemző tulajdonságait. Elkerülhetetlen, hogy emiatt ismétlésekbe ne bocsátkozzam, így azonban egységesebb képet kaphatunk Boccaccio ezen jellemzőiről.

Nem kétséges, hogy Boccaccio humanista „vonásainak" kialakulása (ha így határozzuk meg azt a törekvést, hogy valaki tanító és szórakoztató célzattal összegyűjtse a

[86] A helyek, melyekre itt csak hivatkoztam, Zaccaria viszont idézi: *Genealogia* XV. Cap. VII, 4, illetve 7, 5-6. Ami a humanizmust illeti, Zaccaria etekintetben Boccacciót még Petrarca elé is helyezi: „In questo senso (ti. a görög fontosságának felismerése, ami később a humanista filológia érdeme lesz) il Boccaccio è, come il Petrarca (e per questo rispetto più di lui) alle origini dell'Umanesimo." *Genealogia Intr.* p. 38. Boccaccio érdemeit a görög újrafelfedezése kapcsán, leginkább az általa eredetiben használt műveket illetően is vázlatosan l. még *Boccaccio autore e copista.* p. 173.

[87] Zaccaria másik érve a mű egységes voltára vonatkozóan a hajó-hasonlat, amelyről korábban már beszéltem (10. oldal, illetve 47-48. jegyzet). Ez az egyik jól látható jele annak, hogy Boccaccio nem utólag és az előző tizenháromtól függetlenül írta az utolsó két könyvet, mivel a hajó-hasonlat az összes könyv elején és a tizenötödik végén is megjelenik. (idézeteket l. 48. jegyzet)

[88] Amelyet (vagyis hogy a két utolsó könyv szervesen hozzátartozik a *Genealogiához*) az alább idézett mondatokból ítélve megerősít például Buck, és Battaglia Ricci is. (A. Buck: „Poiché per il Boccaccio il mito è quasi identico alla poesia, la difesa di questa, contenuta nel due libri delle"Genealogie", appare come una autogiustificazoine che porta a compimento tutta l'opera.", p. 27). Battaglia Ricci pedig egy félmondattal, bár magának a megállapításnak nem ennek a bizonyítása a célja, hanem hogy érzékeltesse Boccaccio helyét, amelyet Dante és Petrarca között elfolgalt. („immagine (ti. a hajó-hasonlat) che lega il regesto mitologico – anzi il punto di sutura tra il vero e proprio regesto mitologico e i due libri della „Difesa della poesia" – ad un opera della prima gioventù la chiusa del *Filocolo,* attraversando quasi tutte le sue opere volgari.") Az idézett mondatok megtalálhatók: A. Buck: *La difesa della poesia nelle „Genealogie deorum gentilium" del Boccaccio.* «Misure critiche», VIII. 1978, pp.27-38. (eredeti címe: *Boccaccio's Verteidung der Dichtung in „Genealogia deorum"* in AA.VV., *Boccaccio in Europe.*Lovanio 1977.); Battaglia Ricci p. 259.

[89] Már csupán a fejezetben idézett művek alapján is nyilván sokkal mélyebben is lehetne foglalkozni Boccaccio humanisták felé hajló tulajdonságaival, mint azt teszem: azzal, hogy ennek kik voltak az előmozdítói, illetve milyen események adtak erre ösztönzést, vagy váltottak ki benne egy-egy tettet, érleltek meg egy-egy gondolatot. Jelen dolgozat szempontjából viszont elegendőnek látszik ennyi is: csak láttatni szeretném, hogy Boccaccio bizonyos vonásokban már kifelé mutatott saját korából, és nem minden ízében illik bele a „középkori" fogalomkörbe. Ezért nem törekedtem a téma teljesebb és részletesebb tárgyalására.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

híres férfiak bukásának történetét, gyűjteményt írjon a híres vagy hírhedt asszonyok viselt dolgairól, vagy összegyűjtsön és magyarázatokkal lásson el a pogány mitológia alakjairól minden akkor tudhatót) főként a Petrarcával való 1350-es találkozásnak köszönhető, amikor szerzőnk gyakran éjt nappallá téve másolta Petrarca könyvtárát, illetve végeláthatatlan eszmecseréket folytatott vele. Mint fentebb már volt róla szó, ez a találkozás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Boccaccio hozzákezdett a *Genealogia* anyagának összegyűjtéséhez.[90]

Mindazonáltal hiba lenne azt hinni, hogy Boccaccióban magában nem lett volna meg már sokkal korábban egyfajta „prehumanista" vonás.[91] Szerzőnket – ahogy azt már korábban említettem – ez a fajta gondolkodásmód már a nápolyi udvarban eltöltött években megérintette, ahol mind az antik, mind a középkori kultúra szerzőinek műveivel, illetve saját korának nagyjaival személyesen is megismerkedhetett,[92] jóllehet ennek következménye egy sokkal kevéssé megrostált ismeretanyag és könyvgyűjtemény volt, mint például Petrarcáé.[93] Azonkívül – így Branca – az igaz, hogy Petrarca nagy hatással volt Boccaccióra, de ebben a mester-tanítványi viszonyhoz hasonló barátságban több olyan mozzanatot is felfedezhetünk, ahol a helyzet éppen fordított: Petrarca *Trionfi*ján például minden kétséget kizáróan rajta van Boccaccio keze nyoma.[94] Továbbá azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Boccaccio elsőként hozta vissza a köztudatba és a nyugati kultúrába a görög irodalmat és kultúrát, amit századokon át a feledés homálya takart, annak ellenére, hogy mind a teológia, mind a filozófiai tudományok számára nélkülözhetetlen volt, és míg Boccaccio olvasta Homéroszt és

[90] Erre utal például a *Bibliografia degli Zibaldoni di Boccaccio (1976–95* (l. 25. jegyzet) illetve ezt erősíti meg Battaglia Ricci is (*Storia della letteratura* p. 734–736.) Az ebben az időszakban együtt töltött időről szép leírást ad Boccaccio egy levelében:
„Credo memineris, preceptor optime, quod nondum tertius annus elapsus sit posquam senatus nostri nuntius Patavum ad te veni, et commissis expositis dies plusculos tecum egerim, quos fere omnes uno eodemque duximus modo. Tu sacris vacabas studiis, ego compositionum tuarum avidus ex illis scribens summebam copiam. Die autem in vesperam declinante a laboribus surgebamus unanimes, et in ortulum ibamus tuum iam ob novum ver frondibus atque floribus ornatum." *(Ep.* X, 4-5) olaszul: [Credo che tu ti ricordi, ottimo maestro mio, come ancora non sia passato il terzo anno da che venni a te in Padova ambasciatore del nostro senato, ed esposta la commissione, mi trattenni da te alquanti giorni, da noi quasi tutti passati ad uno stesso modo: tu ti dedicavi ai sacri studi, io, cupido dei tuoi componimenti; me ne facevo copie. Volgendo poi il giorno al tramonto, ci alzavamo insieme dalle fatiche e ce ne andavamo nel tuo giardinetto già ornato di fronde e di fiori della giovane primavera.] L. Surdich p.265.

[91] l. *Boccaccio medievale.* p. 333. Alapvetően a témára vonatkozóan a mű egész kilencedik fejezetét: *Motivi preumanistici.* p. 331skk.

[92] Az egyes itt Boccaccio által megismert szerzőkről l. korábban: 10. jegyzet. Érdemes tudnunk azt is, hogy már a *Teseidában* fellehetők humanistának nevezhető vonások abban, ahogy Boccaccio bánik a kezében lévő anyaggal, és a klasszikus hősökkel, igaz, köznyelven. (Battaglia Ricci: p.250.)

[93] „Il preumanesimo del Boccaccio appare […] meno devoto a canoni stilistici e retorici di quello del Petrarca. E' sì meno raffinato e tende all'ecclettismo: ma è sorretto sempre da un ardente, pugnace amore per la poesia poiché egli si sente «ad poeticas meditationes dispositum ex utero matris» (*Genealogia* XV 10)" (*Boccaccio medievale.* p.339).

[94] Csak a nyomaték kedvéért idézem szó szerint Branca mondatát: „La vera idea di quel poema umanistico (ti. Trionfi) risale alla lettura dell'*Amorosa visione:* una lettura così fascinosa per il Petrarca (di solito tanto diffidente e impermeabile ai testi volgari) da riecheggiare ancora dopo vari anni, con numerose riprese verbali, nelle sue terzine." (p. 332, az *Amorosa visione* hatására vonatkozóan l. a hivatkozott oldal első jegyzetét).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Platón műveit, addig Petrarca csak elismeréssel adózhatott ennek.[95] Hogy Boccaccio valóban olvasta-e Homéroszt, ez a *Genealogia* tanulmányozásakor némi kétséget hagy maga után. Valószínűbb, hogy az innen vett görög idézetek Leonzio Pilato[96] tolmácsolásának és fordításának köszönhetően kerültek a műbe, több helyen (mint azt később, a mű tartalomjegyzékének tárgyalásánál majd látni fogjuk) helytelenül, és félreértve.[97] Mindez azonban nem csökkenti szerzőnk érdemeit a görög irodalom újrafelfedezését illetően, amelynek nagyságával (mint arra már utaltunk a tizenötödik könyv elhelyezése kapcsán) egyébként ő maga is tisztában van; mint ezt a *Genealogia* XV. könyvében nem kis büszkeséggel említi.[98]

A fentebbieken kívül pedig Boccaccio érdeme, hogy kutatói és terjesztői tevékenysége következtében nem kis mennyiségű „új" latin szerzőt olvashattak az utána jövők: akár tanítványai[99] vagy azok a prehumanisták, akik 1360-tól házában gyakran összejöttek, akár az

[95] Branca szavaival élve: Boccaccio „ fu il primo letterato nella cultura occidentale a risollevare il fitto velo che da secoli copriva la letteratura greca; a leggere Omero e quei libri di Platone, che il Petrarca doveva limitarsi ad abbracciare con muta venerazione." (*Boccaccio medievale* p. 333.) A görög kultúra korabeli helyzetéről lásd a Branca által bőven idézett szakirodalmat ugyanezen oldal 5. jegyzetében.

Ha már Pertarca és Boccaccio összehasonlításánál tartunk, érdemes még tudnunk például, hogy Boccaccio több klasszikust ismert, mint Petrarca. (Battaglia Ricci p. 247.)

[96] Talán az egyetlen biztos adat, amit pontosan tudhatunk róla, hogy 1360 és '62 között görög nyelvet tanított Firenzében, forrásunk lehet ehhez Antonio Rollo cikke (l. 17. jegyzet). A cikk fő témája nagyvonalakban Leonzio kérdéses származása (görög, kalábriari, thesszáliai, thesszalonikai), életútja, Barlaammal, Petrarcával és Boccaccióval való kapcsolata. Leonzio származására, és a vele kapcsolatos egyéb adatokra leginkább Petrarcától és Boccacciótól vannak információink, a szerző főleg az ő levelezésükön keresztül illetve a *Genealogiára* támaszkodva írja le a fent felsoroltakat, valamint Lenoziónak a calabriari szerzetessel, Barlaammal, és Paolo da Perugia-val való ismeretségét. Megtudjuk, hogy nagy valószínűséggel inkább kalábriai, mint keleti származású, bár Boccaccio végig következetesen „thessalonicus"-ként emlegeti. Petrarca eredetileg bizáncinak titulálja, később kalábriaiként emlegeti, akárcsak annak mesterét, Barlaamot. (*Gen.* XIV. 8,8; XV. 6, 9; *Sen.* III. 6,1 – vö. Rollo p.9).

[97] Boccaccio görög tudását illetően lásd pl. Pertusi enyhén epés megjegyzését Leonzióval foglalkozó művében (melyre többször hivatkozik a korábban már említett írásában A. Rollo is), ahol Pertusi Leonzio munkásságáról, Homérosz-fordításairól (részletes leírásuk, sorsuk), azoknak a *Genealogiára* gyakorolt hatásáról, illetve a bizánci kultúra és az akkori Itália közötti kapcsolatról ír. Boccaccio görög tudása úgy kerül szóba, hogy Pertusi példákat hoz a homéroszi eposzok idézésére a *Genealogiában.* Boccaccio például az *Íliász* három sorának leírása után azt közli fordításban is, de kihagy egy sort. Pertusi a következőket fűzi ehhez: „E' una di quelle citazioni (vagyis: *Íliász* XI. 101-104) che dimostrano nel Boccaccio non solo uno studioso poco attento, ma anche assai poco familiare con greco: mentre nel testo greco cita i vv. 101, 103 e 104, nel testo latino dà la traduzione dei vv. 102-104." A példa után pedig még leszögezi, hogy ez itt éppen biztosan Boccaccio hibája és nem Leonzióé, mert a homéroszi kéziratokban, (1360, készítette Leonzio, 1368 , készítette Petrarca) és egy XV. században keletkezett másolatban ez a kihagyás nem szerepel. (A kéziratokról bővebben l. 102. jegyzet). Az *Íliász és Odüsszeia* idézésének nem egyszer helytelen módjáról lesz még szó bővebben a tartalomjegyzék tárgyalásánál. Idézetet l: A. Pertusi: *Leonzio fra Petratrca e Boccaccio.* Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma, 1964, p. 248.

[98] Élve a lehetőssséggel, itt idézem azt a részt, amire Zaccaria bevezetője kapcsán fentebb (19. oldal) csak utaltam. „Ipse insuper fui, qui primus meis sumptibus Homeri libros et alios quosdam Grecos in Etruriam revocavi, ex qua multis ante seculis abierant non redituri. Nec in Etruriam tantum, sed in patriam deduxi. Ipse ego fui, qui primus ex Latinis a Leontio in privato *Yliadem* audivi. Ipse insuper fui, qui, ut legerentur publice Homeri libri, operatus sum." (*Genealogia* XV. Cap. VII, 5). – Boccaccio „újszerűsége" kapcsán l. még a 86. jegyzetet.

[99] Részletesebben l. *Boccaccio medievale* p. 337.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

utókor. Tacitust, akit a *Genealogiában* egyébként mindössze egyszer idéz[100], ő bocsátotta az érdeklődők rendelkezésére először, de neki köszönhető, hogy a művelt körökben ismertté váltak Martialis epigrammái, Varro *De lingua latina* című műve, Cicero több beszéde, Seneca néhány műve, Columella traktátusa (bár ezt már ismerte Guglielmo di Pastrengo is, de közzé nem tette; ezt tudjuk abból, hogy Petrarca például nem ismerte), az *Appendix virgiliana* néhány része, a *Priapea,* Ovidius *Ibis*e (amit Petrarca szintén nem ismert, legalábbis nem idézett), Apuleius művei, Cassiodorus *De institutionum saecularium litterarum* című műve, és még sok egyéb.[101] Ez nyilván csak töredéke mind a szerzőnk által felfedezett, mind pedig az általa ismert műveknek: tulajdonában nagyjából nyolcvanegy kódex lehetett. (Elvileg százhét, ami nyilván már szerzőnk halála után, aztán pedig fra Martino da Signának, örökösének a halála után még tovább csökkent, amíg a hagyaték a Santo Spirito kolostorba került. Ezen könyvek között viszont van tizennyolc, ami kisebb, vagy nagyobb valószínűséggel nem lehetett Boccaccio tulajdona, tehát a valósághoz közelebb áll, ha nyolcvanegy kódexszel számolunk, ez sem megvetendő mennyiség).[102]

[100] Hogy Tacitusra Boccaccio mikor bukkant rá, és művei mikortól lehetettek a tulajdonában, erre vonatkozóan l. *Boccaccio narratore….* p. 198. (A kérdés korántsem egyszerű, mert a feltételezett montecassinói látogatás dátuma korábbi, mint a *De casibus* és a *De mulieribus* első változata, és azokban még nincs nyoma Tacitusnak.) A fejezetben Zaccaria azt vizsgálja, hogyan voltak jelen a klasszikus auktorok (Homérosz, Vergilius, Ovidius és Seneca, majd id. Plinius) Boccaccio latin műveiben.

[101] A fentebb felsoroltakat Brancától vettem (*Boccaccio medievale* p. 335skk), aki az egyes művekre vonatkozóan, ahol lehet, bőséges jegyzetelést, bibliográfiát ad. L. még Battaglia Ricci: p. 254. Ő beszél még Boccaccio korábban már említett „kiadói tevékenységéről" („attività editoriale") vagyis hogy Boccaccio kéziratokat, valamint általa felfedezett szövegeket terjeszt. A felsorolás bőséges: említ olyan műveket, melyek szerzőnk tulajdonában voltak, és átírta őket, olyanokat, amelyeket olvasott, és amelyekből például Petrarcának másolt. Ez utóbbiakból egyet emelek ki: „un saggio di traduzione in latino dell'*Iliade*, stilato dall'amato-odiato Leonzio Pilato." Nyilván fontos a köznyelven írt Dante is, amit Boccaccio Petrarcának adott, az *Íliász* viszont a jelen dolgozat szempontjából lényegesebb, mint azt később látni fogjuk, bár, hogy Petrarcának volt-e belőle, vagy nem, be kell ismerjem, a teljes egész szempontjából csupán érdekes probléma.

[102] A könyvtár leírását l. A. Mazza: *Inventario della „parva libraria" e la biblioteca di S. Spirito.* «Italia Medioevale e Umanistica» 1966, p. 1-74; újabb „kiadása" pedig a firenzei Boccaccio-kiállítás katalógusa végén: Teresa De Robertis: *L'inventario della* parva libraria *di Santo Spirito. Boccaccio autore e copista.* pp. 403-409.
Mazza is megállapítja, hogy szerzőnk kultúrája, ahogy műveiből látszik, mint arra már utaltam a nápolyi tartózkodása kapcsán, meglehetősen vegyes, kevésbé válogatott, mint Petrarcáé, jobban is ragaszkodik a középkorhoz (kultúrája „assai più pronta ad accogliere, con la suggestione classica, la notizia di fonte prettamente medievale" – Mazza p. 3). Ez nyilván a gyűjteményén is látszik. Mazza leírja Boccaccio könyvtárának útját a Santo Spirito-ig (ahová fra Martino 1387-ben bekövetkezett halála után került), majd kommentárokkal ellátva közli a Laurenziana Ashb. 1897. kódex 37v-41r oldalán található *Inventarium* szövegét. Ezután következik azon művek felsorolása, amelyek ebből biztosan nem lehettek Boccaccio tulajdonában (nyolc kódex), majd azé a tizennyolc kódexé, amelyek valószínűleg még a felsoroltakon kívül eredetileg a könyvtár részét kellett, hogy képezzék. Itt találunk utalást ismét arra, hogy Leonzio Pilatónak nagy szerepe volt Boccaccio görög műveltségének kialakulásában: a görög szövegek felsorolásánál Mazza megjegyzi, hogy a gyűjteményből hiányzik az *Íliász* és az *Odüsszeia*, jóllehet, a *Genealogiából* (XV 10) tudjuk, hogy Boccacciónak birtokában volt „con la mediazione di Leonzio." Ahogy azt korábban én is említettem, ezeket a műveket Leonzio írta le neki, két nyelven, görögül és latinul. A *Genealogiában* szereplő latin fordítás, annak ellenére, hogy Boccaccio nem tudott jól görögül (l. 97. jegyzet), mint ahogy a cikkből megtudhatjuk, egyébként Boccaccio keze nyomát is magán viseli, a Leonziótól kapott kétnyelvű változatból készítette.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A fentebbieken kívül pedig ami Boccacciót a későbbi humanistákhoz köti, az a költészet védelme. Ennek érveit rendszerbe foglalva ő szedte össze elsőként. (Csak nagy vonalakban: a költők gyakran filozófusoknak tekinthetők, és miután a költészet Istentől való, ily módon a költők bizonyos értelemben teológusok is, azt pedig, hogy az igazságot elrejtik, nem „hazugságként" kell felfogni, hiszen a Szentírás is hoz példabeszédeket). A *Genealogia* utolsó két könyvét, melyben Boccaccio ezt fejtegeti, tanítványai is felhasználtak vitáikban.[103]

A fentebb elmondottak nyilván korántsem merítik ki a lehetőségeket, hogy Boccaccio humanista vonásait ecseteljük, arra azonban elegendőek, hogy lássuk: szerzőnk könyvtára, kutatásai, a görög nyelv fontosságának felismerése, görög auktorok latinra fordíttatása, az újonnan felfedezett szövegek terjesztése, a költészettel kapcsolatos gondolatai révén nem kevés olyan vonással rendelkezett, amelyek a későbbi humanisták ismérvei lesznek.

Ezek, vagyis a görög szövegek, latin fordításaik, és még sok más (Vergilius, Varro, Isidorus művei, melyekről biztosan tudjuk, hogy Boccaccio tulajdonában voltak) eltűntek az évek során. (Biztosan csak annyit tudunk, hogy már 1451 előtt nyomuk veszett, ekkor keletkezett ugyanis az *Inventárium*). (l. Pertusi p. 190.)

A Boccaccio tulajdonában levő homéroszi eposzok kéziratának történetével, mint arra már fentebb utaltam, részletesen foglakozik Pertusi Leonzio Pilatónak szentelt művében. (*Leonzio fra*…. l. 97.jegyzet) A dolgozat szempontjából a kéziratok története számunkra csupán három dolog miatt fontos: Leonzio és Boccaccio, illetve Boccaccio és Petrarca szoros kapcsolata, Boccaccio görög nyelvhez való viszonya, illetve az a tény, hogy szerzőnk a latin változat kialakításánál nem csupán szolgai szerepet töltött be. (Mindkét eposzból kétnyelvű kézirat készült, és mindkettőnek csak a latin fordításáról készített másolatot, illetve az *Odüsszeia* fordításának második, javított kéziratánál „nagy valószínűséggel" adott tanácsokat *Leonziónak.* – az erre utaló mondatot l. Pertusi p. 199.) Ami miatt még erre kitérek, hogy látsszék: nem meglepő, hogy a görög szövegek akár görögül, akár latinul való idézésénél szerzőnk több helyen hibázott. Miután a dolgozatnak nem célja a kéziratok történetét részletesen tárgyalni, csupán a fentebb tett megállapítások eredetét láttatni, nem szentelek a kéziratok kérdésének többet pár lábjegyzetnél. Pertusi az *Íliász* idézési módjával foglalkozó fejezetekben harmincegy példát hoz arra, hogyan idézi Homéroszt Boccaccio (leginkább a *Genealógiá*ban), majd ezek alapján leírja az *Íliász*ból született kéziratok történetét, családfáját. Ebből tudhatjuk, hogy az első fordítást az *Íliász* első öt énekéből Leonzio Petrarcának készítette (1358-59-ben), majd ezt teljessé téve Petrarcának csinált egy latin fordítást, külön Boccacciónak (ahogy Pertusi fogalmaz: „appositamente per lui /ti. Boccaccio/" p. 257) pedig készített egy kétnyelvű változatot, széljegyzetekkel ellátva (1360-62). Ebből származnak Boccaccio *Íliász*-idézetei, hivatkozásai a *Genealogiá*ban. Ezután Leonzio készített egy újabb, javított változatot is (1362-63-ban), amelyet azonban Boccaccio nem ismert. Ez a változat maradt aztán meg az utókornak, és ebből a változatból Petrarca is készített magának egy másolatot 1368-ban. A témánk szempontjából nem lényeges, csak Boccaccio Petrarcához való baráti viszonyát példázza, hogy Boccaccio is készített Petrarcának sajátkezűleg a Leonziótól kapott kétnyelvű változatból egy latin szöveget, mint arra már fentebb (97. jegyzet) utaltam. (Az *Iliász* családfáját a további kéziratokra is, amelyek a *Genealogiát* nem érintik, mert nem lehettek Boccaccio kezében l. p.258. Az *Iliász*ból vett idézeteket tárgyaló fejezet a hatodik, pp.238-259, *Le citazioni greco-latino dell'Iliade nel Boccaccio*). Az *Odüsszeiá*val foglalkozó fejezet felépítése is hasonló, mint az *Íliász*t tárgyalóé: példák, majd a kódexek leszármazásának leírása, és részletezése, a fejezet a 189-200. oldalakon található, a családfát l. p.200. Az *Odüsszeiá*ból készült változatok is hasonlóan szerteágazóak, mint az *Íliászé*i, így szintén sok hibalehetőséget rejtenek magukban*:* ott is egy kétnyelvű változatot követ egy másolat, majd egy harmadik változat, ami viszont már csak a latin fordítás másolataiból készül. (Harmadik fejezet: *Le citazioni greco-latine dell'Odisseia nel Boccaccio.*).

[103] Coluccio Salutati például a *De laboribus Herculis* című művében szinte szó szerint idézi mesterét. (Erre vonatkozóan l. *Boccaccio medievale* p. 349, illetve Taú, akinél Boccaccio mint *precursore* szerepel, akinek a szerepét aztán a költészet védelmében folytatott vitában átvette Salutati. Taú művét l. 80. jegyzet; p.258-59.
Nem rejtem véka alá, ahogy a fentebbi nagyvonalakban és a teljesség igénye nélkül megadott érvekből is látszik, hogy bármilyen jelentős is a *Genealogia* utolsó két könyve, dolgozatomban nem kívánok velük részletesen foglalkozni. A két könyv leírását l. *Genealogia Intr.* pp.32-34. Tartalmi leírásukat, valamint az utókorra való hatását részletesen l. *Boccaccio medievale* p. 339skk.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A *Genealogia* bibliográfiája

Szokatlannak tűnhet, hogy a mű bibliográfiájával foglalkozó fejezet nem a mű elemzése után áll, és talán az is erőltetett, amivel ezt fentebb indokoltam: a két utolsó könyv és az első tizenhárom könyv egybetartozása,[104] ami a mű utóéletén, ha úgy tetszik, bizonyos szempontból nem látszik. Ha megnézzük ugyanis, hogy hány mnuka született a két utolsó könyvről és milyen csekély számú az első tizenháromról, némiképp nagyvonalúan, de le lehet vonni azt a következtetést, hogy a *Genealogiával* foglalkozó kutatóknak úgy tűnt: a két rész nem tartozik össze. Sokkal kézenfekvőbb persze az a feltevés, hogy az első tizenhárom könyv közel sem bír akkora jelentőséggel, mint az utolsó kettő, vagy még inkább: a két utolsó könyv önmagában is jól értelmezhető és akár önálló alkotásként is kezelhető. (Ha témájukat, felépítésüket és gazdagságukat megnézzük, vagy akár azt, hogy velük Boccaccio mennyire meghaladta korát[105], ez a lehetőség látszik a leginkább valószínűnek).

Akárhogy is van, az mindenképpen tagadhatatlan, hogy míg a költészet védelmével foglalkozó két könyvről igen sok mű született, az első tizenhármat ehhez képest igen kevesen tárgyalták, akár kiragadott részleteiben is. Miután pedig jelen dolgozat célja leginkább az első tizenhárom könyvből kiválasztott történetek alapján bemutatni Boccaccio munkáját, szükséges, hogy még mielőtt annak tárgyalására rátérnék, megindokoljam, miért használok a továbbiakban az egyes mitológiai történeteknél szokatlanul kevés másodlagos forrást.

A mű kapcsán született szakirodalom feltérképezését a következő módszer szerint végeztem. A Boccaccio-monográfiákon kívül[106] Zaccaria kiadásából kiindulva (1998), megnéztem a *La Rassegna della letteratura italiana,* illetve a *Studi sul Boccaccio* 1998 után megjelent számait, kigyűjtöttem ezekből azokat az írásokat, amelyek címük alapján bármilyen szempontból érinthették a *Genealogiát*. A *Studi sul Boccaccio* (az idézeteknél majd: SB) számaiban többször szerepeltek összefoglalók az egyes évtizedekben megjelent cikkekről, művekről, így ez nagyban megkönnyítette a munkát. A legnagyobb segítséget pedig Zaccaria 2001-ben megjelent, és a három latin művet tárgyaló és Zaccaria addigi kutatásait összefoglaló művének bibliográfiája adta, amely a három latin műre témánként csoportosítja (összefoglaló tanulmányok, kéziratok, a művek sorsa, szerepük a művészettörténetben,

[104] L. 10. oldal, majd 87. és következő jegyzetek.
[105] l. 103. jegyzetet.
[106] Hortis műve, a Battaglia Ricci által írt fejezet Malato irodalomtörténetében, majd Battaglia Ricci könyve, Surdich műve, illetve Branca két műve (*Boccaccio medievale*, *Boccaccio profilo biografico*) – részletes adataikat lásd korábban, illetve a dolgozat végén.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

kiadások, fordítások, majd az egyes művek kapcsán külön megjelent tanulmányok) a velük kapcsolatba hozható írásokat.[107]

Mielőtt a kutatás eredményét részletezem, külön teszek röviden említést azokról a művekről, amelyek az egyes nyelveken megjelent Boccaccio-művek kiadásairól készültek, akár könyvtári repertóriumok, akár összefoglaló bibliográfiák.[108] Ezek Boccaccio utóélete tekintetében természetesen nagy fontossággal bírnak, a *Genealogia* szempontjából később érintőlegesen lesz erről is szó. Itt röviden csak annyit jegyzek meg, hogy míg a tizenkilencedik századig számtalan kiadást megért a teljes mű, utána ez gyakorlatilag a 14-15. könyvre, illetve az azzal kapcsolatos írásokra korlátozódott. A teljes *Genealogia* pedig korunkban először 1951-ben jelent meg, és azóta is csak egy teljes kiadást mondhat magáénak.[109]

Ami a többit illeti, a fentebb említett könyveket leszámítva három csoportra osztottam a megjelent műveket. A szempontot természetesen az adta, hogy dolgozatomban leginkább a mitológiai történetek tárgyalásának módjával szeretnék foglalkozni, tehát alapvetően kizártam a kutatásból azokat a műveket, amelyekről már cím alapján is jól lehetett látni, hogy nagy valószínűséggel csak a 14-15. könyvvel, vagy a költészettel foglalkoznak[110], vagyis nem az első tizenhárom könyv valamelyik fejezetét tárgyalják. Olyan műveket kerestem, amelyek címe sejtetni engedi (legalábbis nem zárja ki), hogy szerzője valamelyik mitológiai szereplővel foglalkozik, ez lehetett ugyanis az a pont, ahol az első tizenhárom könyvvel kapcsolatba kerülhettek. Így kiderült, hogy a művek tekintélyes része a két utolsó könyvvel

[107] Zaccaria: *Boccaccio narratore*.....; *Bibliografia* 223-248.

[108] Könyvtári repertóriumok pl.:
-*Boccaccio in Nederland.* Tentoonstelling van handschriften en gedrukte werken wit het bezit van Nederlandse bibliotheken ter herdenking van het zeshonderste sterfjaar van Boccaccio (1313-1375), gehouden van 31 oktober tot en met 21 november 1975, in het Academisch Historisch Museum, Rapenburg 73 te Leiden;
-vagy: *Boccaccio in English.* A Bibliography of Editions, Adaptations and Criticism. A cura di F.S. Stych; Greenwoood Press Westport, Conecticut, London 1995.;
-vagy: *Boccaccio en France. De l'humanisme á l'érotisme.* Bibliothéque Nationale Paris, 1975.
-összefoglaló pedig pl.: Esposito, Enzo: *Boccacciana.* Bibiliografia delle edizioni e degli scritti critici (1939-1974). Longo, Ravenna, 1976.

[109] A *Genealogia* sorsának bemutatására l. Branca szavait, aki ugyanakkor kiemeli a teljes mű egyedülállóságát is: „A parte gli spunti narrativi e immaginosi, a parte gli inquadramenti allegorico-metaforici, l'opera ha un importanza fondamentale come grandiosa silloge di notizie mitologiche, eroiche, epiche, e in generale sull'antichità, in cui si riflette la cultura raccolta dal Boccaccio in più di quarant'anni di studio. Costituì per questo uno dei libri più famosi di consultazione fino al secolo XIX, tradotto in tutte le lingue principali dell'Europa civile e edito continuamente. Ed ha [...] un altissimo valore ideale per la così detta *difesa della poesia* svolta nei libri XIV e XV." (*Profilo*.....p. 107.)

Ami a huszadik századi kiadásokat illeti, természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül Solomon kiadását sem, amiből még csak az első öt könyv látott napvilágot. (l. korábban: 49. jegyzet).

[110] Csak néhány példa: R Stefanelli: *Boccaccio e la poesia,* Napoli 1978; C. Cazalé–Bérard: *Boccaccio e la poetica, ovvero apologia della finzione,* Roma 1998, és 1999. Osgood: *Boccaccio On Poetry,* Macmillan, Princeton 1956 (a két könyv szövege), Gilson: *Poésie et vèritè dans la „Genealogia" de Boccace.* SB («Studi sul Boccaccio») II 1964 253-282.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

foglalkozik, illetve a költészet védelmével, a mese (fabula) fogalmával, és mindazzal, ami ehhez a témához bármilyen módon kapcsolható.[111] A másik nagy csoportot azok a művek adták, amelyek az autográf problémájával foglalkoztak. (Ezekről alább részletesebben lesz szó). A harmadik csoport pedig az a többihez képest elenyésző számú munka, amelyikben valamely mitológiai szereplő a vizsgálat tárgya.[112] (A kutatás során aztán ezek nagy részéről is kiderült, hogy nem egy-egy fejezetet ragadnak ki a műből, hogy elemezzék vagy akár ismertessék, illetve nem azzal foglalkoznak, hogy összehasonlítsák mitológiai alakok alapján a *Genealogiát* más ilyen témájú művekkel.)[113]

---

[111] Ismét csupán néhány példa: a „poesia és favola" sorsáról, fogalmának változásáról (teológiai, filozófiai, művészeti, retorikai szempontból) a középkortól, leginkább Boccaccio XIV. könyve alapján Francesco Tateo: *Favola e poesia nella poetica del Boccaccio.* in: «Retorica e poetica fra Medioevo e Rinascimento«. Bari, 1960. (illetve ahol én találtam: «Filologia Romanza» (V) 1958, pp. 267-342). Vagy a költészettel kapcsolatos vitának, mint a reneszánsz egy központi problémájának leírása, Boccaccio előfutárai, szerepe, és az utánajövők írásai miatt a már korábban idézett mű: A. Buck: *La difesa della poesia nelle „Genealogie deorum gentilium" del Boccaccio.*

Jó példa lehet még arra, hogy mekkora érdeklődést váltott ki a téma, akár Boccaccio életművén belül, akár másokra nézve E. Scuderi műve, amely a XIV. könyv részletes leírását adja, és néha párhuzamba állítja a *Commediával,* illetve a *Dekameron* negyedik napjának bevezetőjével. (E. Scuderi: *Boccaccio e la difesa della poesia.* «Orpheus» 15, 1968. pp. 183-199. – Zaccaria már más megjelenésre hivatkozik: in *Boccaccio e dintorni,* Catania 1972.). Ha már a párhuzamoknál tartunk: Giuseppe Di Stefano: *Multa mentiere poetae. Le debat sur la poésie de Boccace á Nicolas de Gonesse.* című műve (Inedita & rara éditions CERES Montréal 1989.) Nicolas de Gonesse *Collatio artis poetice* művének közli jegyzetekkel, majd állítja párhuzamba a XIV-XV. könyvvel.

[112] Ilyen például: Claude Cazalè–Bérard: *Boccaccio e la poetica: Mercurio, Orfeo e Giasone: tre chiavi dell'avventura ermeneutica.* SB XII, 1994; vagy Branca: *L'Atteone del Boccaccio fra allegorico cristiana, evemerismo trasfigurante, narrativa esemplare, visualizzazione rinascimentale* SB XXIV, 1996, pp.193-208, vagy ezzel kecsegtet pl. L. Marino: *Prometeus or the Mitographer's self-imagine in Boccaccio's Genealogie,* SB XII 1980. 263-273.

[113] Például a fentebbi jegyzetben idézett *Boccaccio e poetica* című cikk Merciurius, Iason és Orpheus alapján mutatja be, hogyan látja Boccaccio a költészetet („la regole del gioco narrativa"), és a három alakból csak Orpheust veszi a *Genealógiá*ból (őt is feltehetően azért, mert a költőt testesíti meg), illetve a XV. könyvet, ahhoz, hogy Boccaccio elképzelését láttassa. A mű nyilván megkerülhetetlen, ha Boccaccio elbeszélő módszerét, annak alakulását szeretnénk bemutatni, de ha olyan írás után kutatunk, amely kifejezetten a *Genealogia* első tizenhárom könyvével foglalkozik, akkor nem ez az, amit kerestünk.

Hasonló a helyzet a Phaetont, vagy Prometheust tárgyaló művekkel, például:

-J. Usher: *Global warming int he sonnet: the Phaethon myth in Boccaccio and Petrarch.* SB XXVIII 2000 (p.125-183);

-Tobias Foster Gittes: *St. Boccaccio: the poet as pander and martyr.* SB XXX. 2002, pp.125-157, vagy uő: *Boccaccio's Naked Muse.Eros, Culture and the Mythopoetic Imagination; (*Recenzió*: Lettere italiane 2008. 303-306);*

-L. Marino: *Prometeus or the Mitographer's self-imagine in Boccaccio's Genealogie, SB XII 1980. 263-273.*); amelyekben Prometheus és Phaeton a kultúráért vívott harcban magukat feláldozó hősökként szerepelnek, és mint ilyenek, Boccaccio alteregói. F. Gittes *Boccaccio's Naked Muse……* művének még fontos momentuma, hogy Boccaccio mint a polgári felelősség és kulturális fejlődés iránti vágytól vezérelt író emeltetik ki, aki a pestisjárvány utáni Firenzének, egy erkölcsileg rombadőlt társadalomnak próbál kulturális támaszt és eszméket adni (felelősség, mások elfogadása stb). A mű alapvetően „filozófiai" szempontból vizsgálja Boccaccio munkáit.

John. A. Mulryan cikke: *Venus, Cupid and the Italian Mythographers.* «Humanistica Lovaniensa» XXII. 1974, pp. 31-47. Négy mitológiai gyűjtemény Venus és Cupido alakjait hasonlítja össze:

A művek: Boccaccio: *Genealogia*
Lilio Gregorio Giraldi: *Historia De Deis Gentilium*
Vincenzo Cartari: *Imagini De Gli Dei Delli Antichi*
Natale Conti: *Mythologia*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Bár a dolgozat tárgyához közvetlenül nem kapcsolható, és nem is célom ennek okait kutatni, mégis kell pár szót szánnunk arra, hogy a *Genealogia* kutatása miért alakulhatott így. Vagyis miért történhetett az, hogy az első tizenhárom könyvvel, mint mitológiai történetek tárházával (noha igen gazdag lehetőség rejlik bennük), a két szövegkiadón kívül, mint láthattuk, jórészt senki nem foglalkozott, annak ellenére, hogy a lehetőség, ha korábbról egyértelműen nem is, de 1951 után adott volt.

Az alábbiak csupán az én feltevéseim. A mű nyelvezete nem könnyű, leginkább mert Boccaccio latinsága már nem az aranykorból megszokott nyelv, bár mindent igyekszik elkövetni, hogy nyelvezete veretesnek látsszék, de ezzel sokszor csak bonyolultabbá és kevéssé élvezhetővé teszi a szöveget.[114] Nem megvetendő visszatartó erő lehet még a mű (pontosabban az első tizenhárom könyv) hosszúsága, amivel szemben nem csekély vonzereje van a 14-15. könyv önmagában is értelmezhető és élvezhető, sok újdonságot, és emiatt

---

ezeken keresztül bemutatja, hogyan éltek a szerzők az allegória eszközeivel. A Boccaccióra vonatkozó rész mindössze egy oldal. A témaválasztást az indokolja, hogy ez a téma (Venus, Cupido) a középkorban nagyon kedvelt volt.

Landi Demogorgon kapcsán született műve (C. Landi: *Demogorgone. Con saggio di nuova edizione delle „Genealogie deorum gentilium"* del Boccaccio e silloge dei frammenti di Teodonzio. Edizione Sandron Palermo 1930) Demogorgon sorsát vizsgálja az irodalomban, illetve többek között a *Genealogia* róla szóló fejezete kapcsán Teodonzióról ír, mint Boccaccio forrásáról. (Akit, mint megtudjuk, Boccaccio saját művéből nem ismerhetett). A függelékben közöl szemelvényeket a *Genealogia* első 13 könyvéből. A „nuova edizione" ("edizione … ultima e più corretta di tutte" – p. 56.) az 1532-es bázeli kiadást jelenti, az idézett részek pedig értelemszerűen leginkább az első fejezetből származnak. A szemelvények jegyzetekkel vannak ellátva, és az akkor legfrissebb kutatási eredmények szerinti kódex kolonnáinak számaival közölve. Ami számomra érdekes megállapítás, hogy csupán a hatodik könyv az, ahol Boccaccio mindössze egyszer idézi Teodonziót, mivel itt a trójai háborúról, ennek hőseiről és azok leszármazottairól van szó. Itt pedig Homérosz (akit egyébként Leonzio tolmácsol neki) és Vergilius, valamint Servius kommentárja állnak az első helyen, mint források. (vö. a mű 23. oldala és a 4. jegyzet).

Demogorgon kapcsán (miután az alábbi cikk róla is szól), itt teszek említést Hyde cikkéről: Thomas Hyde: *Boccaccio The Genealogies of Myth.* PMLA 1985, 5. 737-745, az antik mitológia feldolgozásának nehézségeit tárgyaló átfogó cikk. Megtudjuk belőle például, hogy Boccaccióra mekkora hatással volt Ovidius, vagy hogy mekkora szerepe volt a Bibliának a műben a példabeszédek adta párhuzamok miatt, valamint szó van a mű szerkezeti felépítésének okairól. Demogorgonon kívül azonban nem foglalkozik konkrétan más mitológiai alakkal. Bár a fentebb vázoltak nyilván fontosak Boccaccio jobb megismerése szempontjából (mint ahogy bármelyik felsorolt, vagy fel nem sorolt mitológia, költészet, prehumanizmus, és egyéb témában született tanulmányról ugyanígy elmondhatjuk), az általam választott témához nem tartoznak hozzá szorosan, ezért egy említésen túl nem foglalkozom velük bővebben. (Egy apró érdekesség: Zaccaria a fent említett bibliográfiában két helyen is szerepelteti a cikket: egyszer a *Studi sulle traduzioni* cím alatt, (p.235) másszor pedig a *Studi sulle „Genealogia deorum gentilium"* alatt. (p.244). Ennek oka, miután a mű nem tartalmaz fordításra vonatkozó kérdést, számomra nem világos.)

A dolgozatom témája szempontjból talán leginkább érdekes Branca Aktaión alakjával folgalkozó cikke (Branca: *L'Atteone del Boccaccio fra allegorico cristiana, evemerismo trasfigurante, narrativa esemplare, visualizzazione rinascimentale* SB, XXIV, 1996, pp.193-208.). Branca azt vizsgálja, hogy a Diana által, vagy a kutyái által megölt/széttépett hősnek milyen átvitt értelmezési lehetőségei vannak Boccaccio műveiben (*Caccia di Diana, Filocolo, Decameron, Genealogia*), és hogy ezek kialakításában Boccaccio kiket választott forrásként.

Másik hasonló cikk, ami szintégy egy alak sorsát kíséri végig Boccaccio több művén: Anna Cerbo: *Didone in Boccaccio.* «Annali dell'Istituto Universitario Orientale» (Annali sezione romanza, Napoli) XXI. (1979), pp.177-219. A mű Dido alakjának változásait vizsgálja Bocaccio három latin nyelvű művében. Ezt fel is használtam hasonló témájú cikkemben. (l. 12. jegyzet)

[114] Ezt később (második fejezet, a mű nyelvezete) részletesebben is tárgyalom, ezért itt külön a fentebbieket nem indoklom.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

kutatásra is sok lehetőséget adó egységének. (Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy mennyi mű született a költészet védelme, illetve Boccaccio, a költészet, a reneszánsz és a prehumanizmus témakörben ennek kapcsán).

A másik lehetőség viszont már tény: Romano kiadása kapcsán a kéziratok körül kialakult vita. A problémát az adta, hogy Romano kiadásához többek szerint nem azt a kéziratot használta, amit kellett volna. Az egyszerűség kedvéért idézem Battaglia Ricci szavait, aki összefoglajla a kérdést: „L'autografo non dovette essere l'unico depositario della pluridecennale vicenda redazionale dell'opera: lo studio della tradizione manoscritta consente di ritenere che ancora negli ultimi anni di vita Boccaccio dovette disporre di un altra copia del libro, nella quale – avendo lasciato, come egli stesso afferma, a Napoli, a disposizione di Ugo da Sanseverino, che lo trattenne a lungo presso di sé e ne trasse (e divulgò) copie non autorizzate, il codice Laurenziano – vergò ulteriori varianti e integrazioni, poi rifluite nel Laurenziano, quando dopo la primavera del 1372, il manoscritto ritornò in suo possesso."[115]

A problémakör összefoglaló cikke, amely alapján a kérdést az alábbiakban vázolom: P. G. Ricci: *Contributi per un edizione della „Genealogia deorum gentilium"* című cikke, mely (először) 1951-ben jelent meg.[116] A pontot a vitára pedig Zaccaria tette *Per il testo delle «Genealogie deorum gentilium».* című cikkével. («Studi sul Boccaccio» XVI (1987), pp. 179-240) A vita résztvevői elsősorban Ricci, Martelotti, Pieraccioni és természetesen Romano voltak. (D. Pieraccioni: *Una nuova edizione della* Genealogia deorum gentilium *di Giovani Boccaccio* «Giornale Italiano di Filologia» IV (1951)pp.240-249), ill. ugyanitt, csak pár hónappal később: *Ancora per una nuova edizione della* Genealogia deorum gentilium *di Giovanni Boccaccio.* (350-353); Martelotti: *Le due redazioni delle "Genealogie" del Boccaccio,* Roma 1951*;* illetve Romano*: Ancora sulla doppia redazione della „Genealogie" del Boccaccio. «*Belfagor» 1953, pp. 185-219.)

Boccacciótól tudjuk, aki Pietro Piccolo da Monteforte-hoz írt levelében (1372. április 5.) elmondja, hogy Hugó kívánságára (1370-71-ben)[117] Nápolyba hozott egy kéziratot, aki azt

[115] Battaglia Ricci p. 220. – A kéziratok vándorlásának vázlatos leírását l. *Boccaccio autore e copista.* p. 173., illetve az autográf részletes leírását szintén: „L'autografo di Boccaccio delle *Genealogie deorum gentilium*. Firenze, Bibloteca Medicea Laurenziana, Pluteo 52.9." (pp. 177-179).

[116] In: *Studi sulla vita e le opere del Boccaccio;* Milano-Napoli, Riccardo Ricciardi Editore, 1985 (pp. 189-225). A cikk 1951-ben a *Rinascimento* című folyóiratban jelent meg, (pp.195-208). Ezt Romano cikkéből tudom (*Ancora sulla doppia redazione della „Genealogie" del Boccaccio*). Romano ezen cikke a *Belfagor*ban jelent meg, Zaccaria Bibliográfiájában ezt más helymegjelöléssel közli *(„Gior. ital. di filologia"; IV 1951*, («Giornale Italiano di Filologia»), a cikket nem itt, hanem a *Belfagor* 1953-as számában találtam meg. L. *Boccaccio narratore… Bibliografia* p.225). – A Zaccaria-bibliográfia szerint a *Contributi* megjelenése: „prima in «Rinascimento» 1953-1959." (*Boccaccio narratore*….p. 225.)

[117] Amennyiben Hugó 1359-ben meghalt, nyilván nem ő kérte személyesen, de miután a kérdés ebben a pillanatban lényegtelen, ezzel nem érdemes itt foglalkozni.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

kérése ellenére (Boccaccio ugyanis azt mondta, hogy az utolsó simítások még hátravannak) közzétette és másolni engedte, Boccaccio pedig nem kapta vissza 1371-ben, mikor Nápolyból hazaindult.[118] Ez a kézirat viseli az *A* (autografo) elnevezést. Ez található meg a *Codice Laurenziana*-ban aminek egy másolatát azonosította Romano Firenzében.[119] Azok a másolatok, amelyeket Hugó csináltatott az *A*-ból, elvesztek. Boccaccio tulajdonában volt egy másik kézirat is (*Ax*), ami Boccaccio halála után valószínűleg a Santo Spirito könyvtárába került, és – ahogy Romano mondja – „in parte diverso dall'altro". Az összes kézirat, amit Hecker[120] tanulmányozott (mondja Ricci), erre vezethető vissza, sőt az összes nyomtatott példány is. (A Hecker által tanulmányozott másolatok: 8 firenzei kézirat és 4 a párizsi nemzeti könyvtárban.)[121] Tudjuk, hogy 1472 és 1532 között tízszer nyomtatták a *Genealogiát*, de mindegyiket az elsőből, tehát mindegy, hogy tíz vagy egy született belőle, az elsőt, az 1472-eset pedig az *Ax*-ből nyomtatták. (Ennek a tíz nyomtatott példánynak a listáját l. Hortis pp.769-85.)

Ez a szöveg (*Ax*) alkotja az ún. *Vulgata-t*, ami nagyon gazdag továbbéléssel rendelkezik: Hortis 27 manuscriptumról tesz említést, Romano 31-ről, Branca nagyjából 100-ról.[122] Hortis több kézirat átnézése után azt mondta, hogy a párizsi *Lat 7877* a legjobb változata a *Vulgata-nak*, vagyis annak a kéziratnak, amiből ha kivesszük az összes nyomtatási, és egyéb hibát, elírást, kiadói találgatásból fakadó eltérést, ugyanazt az egy

[118] A levél megtalálható pl.: G.B.Billanovich: *Pietro Piccolo da Monteforte tra il Petrarca e il Boccaccio.* In: «Medioevo e Rinascimento. Studi in onore di Bruno Nardi», Firenze 1955 pp. 59-65 – ez Ricci jegyzete). A fentebbieket a kéziratok történetéről ugyaninnen (vagyis Ricci cikkéből) vettem: pp.189-190.

[119] *Riccardiano 801* névvel ismert. Pieraccioni megjegyzése: „Il Romano purtroppo non elenca che 27 codici di sulle indicazioni ormai superate dell 'Hortis (p. 919sgg) ma i codici sono molto più numerosi e più di 70 ne elencava di recente V. Branca *Motivi preumanistici nell'opera del Boccaccio* in *Pensée humaniste et tradizion chrétienne aux XV et siècles* a cura di H. Bédarida, Parigi 1949 p.82 n.4. (Itt található egy megjegyzés, hogy azért ezzel a listával óvatosan kell bánni, mert a tételek között vannak olyanok, amelyek csak egy vagy két könyvet, fejezetet, vagy csak idézeteket tartalmaznak, vagy már fel nem is lelhetőek, és Branca hozza.) „Non tutti i codici rappresentano inoltre la Volgata: il Romano stesso ha potuto dimostrare per uno di essi, il Riccardiano 801, la diretta dipendenza dall'autografo.)" Ebből, vagyis az *A*-ból több másolatról nem is tudunk. (Pieraccioni: *Una nuova edizione*….14. jegyzet (p.242).

[120] O. Hecker: *Boccaccio-Funde.* Braunschweig, 1902. A mű felépítése: Boccaccio könyvtárának (az *Inventario* alapján) és az addig talált Boccaccio – autográfok ismertetése. Majd következik az *Eclogae* eredeti kéziratának leírása és a XIV. ecloga közlése szövegváltozatokkal, ezek után pedig a *Genealogia* autográfjának a leírása (Hecker fedezte fel ugyanis a *Laurenziano* Pl. 52,9-et, amit Romano cikkéből tudunk, illetve írja Zaccaria is) a mű negyedik fejezetében („Ein Original der Genealogia deorum Boccaccios" – pp. 93-157). A függelékben pedig jegyzetekkel ellátva, leginkább az egyes szövegvariánsokra helyezve a hangsúlyt, közli a tizenhárom könyv prohemiumait és a XIV-XV. könyvet. Ezekre vonatkozóan mondhatjuk, hogy Hecker műve a század első kritikai kiadása a *Genealogiá*ból.

[121] A Párizsi Nemzeti Könyvtárban őrzött példányokról részletes leírást l. *Boccacce en France. De l'humanisme á l'érotisme.* Bibliothéque Nationale Paris, 1975. A 126-os tétel (p.72) beszámol egy 1499-es anonim fordításról, (kiadta: Antoinè Vérard), illetve három kéziratról tesz még említést (84-86. tétel: B.N. Mss. Latin 7877, Latin 8956, illetve 1472-ből egy első kiadás: Impr. Rés., J. 831).

[122] vö. Branca: *Tradizione delle opere di Giovanni Boccaccio,* I. *Un primo elenco di codici e tre studi*, Roma 1958, pp.109-115; és uő. *Un nuovo elenco di codici*, illetve *Un terzo elenco dei codici*, SB I 1963 p.25-26 és SB IV 67, p.8), illetve az egész eddigiekre l. Ricci *Contributi…* pp.189-190.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

szöveget kapjuk. Hortis következtetését átvette Hecker, és úgy tűnik, Romano is elfogadta, kétkedés nélkül.

Az a kézirat azonban (tudjuk meg Riccitől), amelyet Hortis kiválónak („eccelente") minősített („Il manoscritto Parigiano giudicato eccelente da Hortis…"), illetve az a kézirat, amely az összes nyomtatott változat eredetije, és azok, amiket Hecker leírt, valójában mind ugyanahhoz az ún. *(Z)* családhoz tartoznak, ami az *Ax* egy eléggé hibás másolatából (apografo) ered. És az *Ax*-nek emellett a meglehetősen közepes, ámde igen bőséges leszármazása mellett létezik egy másik leszármazás is, a *(W),* ami azt sokkal pontosabban őrzi.[123]

Tehát van két kézirat, az *A* (amire a *Laurenziano* elnevezést is használják, mert abba van belefűzve a megmaradt változat), illetve *Ax (Vulgata)*. A kérdést tovább bonyolítja a kétség, hogy Boccaccio mikor kapta vissza Hugótól az *A*-t, aki közben elkezdte azt terjeszteni, illetve, hogy ezek után, illetve ezzel egyidőben Boccaccio melyikben módosított, és mennyit.

Pieraccioni elmondja, hogy itt tévedett Romano azt gondolván, hogy az *A* kéziratot a levél születéséig biztosan nem kapta vissza Boccaccio. Billanovich viszont (1955-ben) közölt egy addig ismeretlen levelet, Pietro Piccolo da Monteforte-ét (1372. február 2.), amire az a bizonyos április 5-i levél Boccaccio válasza. A februári levél egyértelműen tisztázza, hogy az *A* az a kézirat, amelyet Boccaccio Nápolyba vitt és otthagyott: „Fu *A* il codice portato a Napoli, e restitutito, con alcune correzioni e integrazioni di Pietro Piccolo; e che su *A* il Boccaccio apportò, dopo il suo ricupero e il ricevimento della lettera del Piccolo, modifiche e addizioni in calce travasando, talora letteralmente, molte righe scritte dal suo corrispondente."[124] Pieraccioni cikkében, amely 1951-ben született, azt állítja, hogy „questa lettera di fondamentale importanza (vagyis a februári levél, amire Boccaccio áprilisban válaszolt) è rimasta sconosciuta al Romano, che la ritiene ancora perduta per incuria del Boccaccio che aveva invece conservato gelosamente la lettera dell'amico."[125] A teljesség kedvéért illendő idézni azt a pár sort, amihez a fentebbiek jegyzetként szolgáltak: „Evidentemente il Boccaccio si riservava ancora qualche modifica all'opera, ma il suo desiderio dovette in questo rimanere non esaudito e la diffusione dell'opera nella cerchia napoletana fu rapida; Pietro da Monteforte ebbe presto in sua mano il manoscritto e ne scrisse subito ammirato all'autore in una sua lettera dei primi mesi del 1372."

[123] Ricci: *Contributi…* p.191.
[124] Zaccaria: *Per il testo…* pp. 181-182.
[125] A következő idézetre is: Pieraccioni: *Una nuova edizione* ..... p. 240, és a 8. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ami számunkra ebből érdekes, az az, hogy bár Billanovich 1955-ben publikálta a szóban forgó levelet, az 1951-ben Pieraccioni előtt például már ismert volt, ám Romano előtt – legalábbis Pieraccioni szerint – nem. A levélből következően aztán még kevésbé lehet tudni, hogy Boccaccio milyen módosítádokat eszközölt az *A* szövegben, amit visszakapott, és ettől függetlenül milyeneket az *Ax*-ben.

A vita Ricci, Martelotti és Romano között, (l. a fent felsorolt cikkeket), miszerint a *Vulgata* vagy az *Autografo* közül melyik tekinthető régebbinek, véglegesnek, illetve melyik került a király kezébe valójában, és ezekből a kérdésekből következően melyik áll legközelebb ahhoz, amit Boccaccio véglegesnek ítélt,[126] nem volt túlságosan szelídnek mondható[127]. Romano természetesen gratulált Riccinek és Martelottinak, hogy kiadására ilyen gyorsan tudtak reagálni, mint ahogy Ricci is háláját fejezte ki cikke elején azért, hogy Romano elkészítette a *Genealogia* kiadását.

Zaccaria cikkéből (l. fentebb) megtudjuk, hogy Ricci 1965-ben publikálta a *Genealogia* XIV. könyvét, (G. Boccaccio: *Opere in versi, Corbaccio, Trattatello in laude di Dante, Prose latine, Epistole,* Milano-Napoli 1965 pp. 894-1061), és itt azt a felvetést tette, hogy a *Vulgata* későbbi, mint az *A*, és hogy az *Ax* egy „nuovo esemplare", amelyben Boccaccio „avrebbe raccolto, dopo il ricupero di *A* in una *seconda redazione*, il testo «quale s'era a poco a poco formato attraverso vari strati di modificazioni.»"[128] Zaccaria a cikkben több összegző táblázatot is közöl, az egész cikk konklúziója pedig, hogy aki legközelebb kiadja a *Genealogiát*, annak nem az ún. *famiglia (Z)*-be tartozó kéziratokból kell dolgoznia, hanem hitelesebbekből („piú autorevoli […] quelli cioé che, per altezza cronologica e per correttezza del testo, possono essere considerati esponenti dell'ultimo (ma non definitivo)

[126] A három szóbanforgó cikket nagy vonalakban a következőképpen tudom összefoglalni: Ricci szerint erőltetett, ahogy Romano megpróbálja megoldani az *A-Ax* kérdését (p.194-195) Martelotti a Hecker által vizsgált *Vulgata* meg a Romano által használt *Laurenziano* (Autografo: Laur P. 194 – Ricci cikkéből: p. 194.) összehasonlítása alapján arra jut, hogy a *Vulgata* az, ami a király kezébe került, az *Autografo* a másik. De vajon meddig a pontig használta a *Vulgata*-t Boccaccio, ami egyébként az *Autografo*-val is sok helyen egyezik. Meddig tükrözi a *Vulgata* Boccaccio végső akaratát? Mert aztán valaki belejavított a *Vulgata*-ba az *Autografo* alapján, és az lett a legösszetettebb szöveg, ami mindkettőtől különbözik, de ettől még nem kell feltételeznünk egy másik autográfot, mondja Martelotti. Romano azt írja, hogy Martelotti szerint az *Autografo Laurenziano* került a király kezébe (pontosabban, amit ma annak hívunk), Ricci szerint pedig annak másolata. Aztán valaki ezekbe belejavítgatott, azután visszakerült Boccaccióhoz Firenzébe, – na de melyik, az *A,* az *Ax* vagy egy másik, kérdez vissza Romano. Tehát abban sem tudtak már megállapodni, hogy egyáltalán melyik változat került a király kezébe, amit ő terjeszteni engedett, nemhogy azon, hogy melyikben vannak a „végső" javítások: abban, ami Boccacciónál maradt, vagy ami később visszakerült hozzá, vagy netán ezeknek egy harmadik változatában.

[127] L. Romano Ricci és Martelotti munkamódszeréről és gyorsaságáról: *Ancora sulla doppia redazione*…p.186-87.

[128] Ez utóbbi megjegyzést Zaccaria Riccitől idézi, Zaccaria: *Per il testo*…. p. 185.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

stadio al quale giunse l'opera latina del Boccaccio"[129]) egyébként pedig összefoglalja az addigi kéziratvitát.[130]

A fentebb általam leírtak, ami a vitát és az álláspontokat illeti, természetesen egyáltalán nem kielégítőek és nem nevezhetőek alaposnak. Nem is állt szándékomban a vitát részleteiben, pontos érvekkel és ellenérvekkel tárgyalni. Az egyes cikkek idézésével, megemlítésével szerettem volna kiindulási pontot adni az esetlegesen eziránt érdeklődöknek, mindenekelőtt pedig rá szerettem volna mutatni: milyen nagy horderejű (és hosszú ideig tartó) vita bontakozott ki Romano kiadásának megszületése kapcsán. Ez (ugyan némiképp illogikusan) szintén oka lehetett annak, hogy az érdeklődés nem fordult a mű első tiznhárom könyve felé, mert bár ettől tartalmi elemzést lehetett volna ugyan végezni, úgy tűnik, érdekesebbnek bizonyult az a dilemma, hogy pontosan hogyan írta a művet Boccaccio annál, hogy mit is írt a mitológiai szereplőkről.

Hogy mennyiben okolható a vita azért, hogy a tizenhárom könyvvel nem foglalkozott senki, pontosan persze nem tudhatjuk. Ha Romano 1971-ben írt és a *Genealogiát* népszerűsíteni szándékozó cikkét[131] megnézzük, megtudhatjuk, hogy a XVI. sz. közepétől Boccaccio latin művei iránt fokozatosan apadt a lelkesedés, egyben az érdeklődés. (Addig viszont igen népszerűek voltak.[132]) Az érdeklődés hiánya pedig a mostani korra is jellemző, írja Romano, legalábbis ami az első tizenhárom kömyvet illeti: csak egy-két tudós olvassa, vagy dísz a könyvtárak polcain. Romano ennek alátámasztására idézi Mussafia véleményét: „un illustre romanista del secolo passato, A. Mussafia, nel presentare ai lettori il contenuto del XV della *Genealogia* con qualche breve saggio di traduzione (*Difesa d' un illustre,* Vienna, 1861), mentre ne lodava l'ultimo libro, ne svalutava i primi tredici con le seguenti parole: «Ma questa sua genealogia degli dei chi mai la legge a' giorni nostri? A chi viene in mente di porsi in quel ginepraio, per impararvi una mitologia piena di errori? E chi si reca in mano il volgarizzamento che ne fece Giuseppe Betussi, in lingua ispida di latinismi, e così scontorta,

[129] *Per il testo…* p.240.

[130] A kutatás történetét a kezdetektől, az egyes kéziratok felsorolását (Laurenziano, Nápolyi, Bolognai, Vatikáni kódex, Zibaldone Magliabechiano), majd a nápolyi kódex leírását, l. még pl. Arianna Pecorini Cignoni: *Note filologiche sulla tradizione autografa delle* Genealogie deorum gentilium *di Giovanni Boccaccio*. [A stampa in "Variacultura", I (2001), pp. 3-26 © dell'autrice – Distribuito in formato digitale da "Reti Medievali"], pp.1-3. Érdekessége a cikknek (legalábbis annak a változatnak, amit volt módom olvasni), hogy még nem tesz említést Zaccaria kiadásáról: „Purtroppo a tutt'oggi esiste ancora soltanto un'unica edizione, curata da Romano, uscita per i tipi di Laterza nel 1951 che si basa sull'autografo Laurenziano." (p.1).

[131] Romano: *Invenzione e fonti nella „Genealogia" del Boccaccio* «Studi e problemi di critica testuale» 1971 (2) pp.153-171.)

[132] Ezt bizonyítja a fordítások és kiadások nagy száma, ahogy Hortistól és Brancától (*Tradizione….*) idézi, valamint Coluccio Salutati levelei illetve leginkább a *De laboribus Herculis,* amelyben Salutati kifejti, hogy milyen fontosak voltak számára mesterének és barátjának ezek a munkái.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

che assai minor fatica costa il leggere l'originale? Certo nessuno».”[133] Romano a továbbiakban kifejti, hogy a Betussit ért kritikán, illetve a XV. könyv fontosságáról mondottakon túl nem ért egyet Mussafiával, de az biztos, hogy eme megállapítása nagy hatással volt a mű további sorsára a kutatás szempontjából.[134] Nem kis keserűséggel állapítja meg: „I primi tredici libri, quindi, poco noti, furono considerati disordinata e superata raccolta di miti e perciò di scarso interesse per il lettore moderno.” Ami a tizenhárom könyv sorsát illeti, itt abba is hagyhatnám a cikkel való foglalkozást. Miután azonban egyike azon cikkeknek, ami a dolgozatom témáját érintő dolgokat tárgyal, az alábbiakban erről írok pár sort, mielőtt folytatnám a bibliográfia tárgyalását.

A cikk további részében azt bizonyítandó, hogy az első tizenhárom könyv is megérdemli a figyelmet, beszél Romano a *Genealogiá*ról. Röviden ismerteti a mű felépítését, a keletkezéstörténetet, Boccaccio módszerét, illetve hogy hogyan néz ki egy-egy mítosz leírása a műben, majd összeveti a XV. könyv és a *Decameron* negyedik napja elé írt védőbeszédet[135] és közöl egy részletet a XV. könyvből olaszul. Ami pedig a legfontosabb: lefordít pár történetet, hogy a mű szépségét, és Boccaccio elbeszélői, egyben költői tehetségét láttassa (Perseus, Atalanta és Hippomenes, illeve Amor és Psyche története[136]). Rajtuk keresztül az olvasó is levonhatja a következtetést, hogy Boccaccio valóban költő és valóban tudós férfiú, továbbá hogy a *Genealogia* tematikája, akárcsak a többi boccacciói műé, nagyon változatos, gazdag, és az olvasó nem kevés szépséget fedezhet fel a történetek böngészése közben.[137] Az eddig felsorolt cikkek közül gyakorlatilag Romanóé az egyetlen, amelyik *önmagukért* foglalkozik a *Genealogia* mitológiai történeteivel, azért, hogy mintegy kedvet ébresszen az olvasóban, kutatóban arra, hogy kezébe vegye az első tizenhárom könyvet.

---

[133] A további két idézetre is: *Invenzione*.....p.154.

[134] „Questo giudizio – col quale s'è d'accordo soltanto circa l'importanza del XV libro e lo scarso valore della traduzione del Betussi – influì molto sulla critica successiva, al punto che anche il maggiore conoscitore del Boccaccio latino, Oscar Hecker, il quale, dopo aver scoperto l'autografo della *Genealogia* (il *Laurenziano* Pl. 52,9), avrebbe potuto darci il testo critico di tutta l'opera, si limitò a riprodurre i libri XIV-XV insieme con i proemi dei primi tredici (*Boccaccio-Funde*, Braunschseig, 1902). Sicché gli studiosi ebbero di quest'opera a loro disposizione soltanto il sunto del XV libro preparato dal Mussafia, il sunto dei libri XIV e XV con alcuni brani di traduzione ad opera di O. Zenatti (*Dante e Firenze*, Sansoni, Firenze 1902, pp. 206-337), i proemi dei primi tredici libri e i libri XIV-XV nel testo critico del Hecker e l'aruffato volgrizzamento del Betussi.”

[135] a *Dekameron*ban Boccaccio a bevezető után egy pikáns („tono ridanciano e novellesco”) novellával folytatja, míg a *Genealogiá*ban a hangneme utána teljesen komoly marad. (Romano jelzői: *Invenzione* ...p.155.)

[136] Az első a négyes értelmezéshez szükséges példa, amit Boccaccio is használ annak elmagyarázásához, a másik kettő annak érzékeltetésére kap itt helyet, hogy Boccacciónál a szerelem illetve a halál soha nem tragikus kimenetelű: „le novellette di amore e di morte non assumono mai un tono tragico” (p.165).

[137] „… tematica è molto varia e feconda di molteplici e altrettanto vari spunti di poesia”, illetve: „Motivi alessandrineggianti ed anche di schietto realismo si contendono il campo in quasi di tutte le fiabe raccolte nei tredici libri a volte l'un l'altro soverchiandosi, a volte fondendosi in un tutto armonico.” (p.164.)

Illetve a végső konklúzió: „Questo, in breve, è il Boccaccio della *Genealogia:* un dotto e un poeta, il quale in quest'opera grandiosa realizzò due sue superbe aspirazioni: quella di essere uno dei più validi promotori del nuovo gusto umanistico [...] e l'altra di essere piacevole narratore di graziose antiche favole.”(p.171).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Visszatérve végezetül a tizenhárom könyv iránti gyér érdeklődés okaira: Romano 1971-ben idézett Mussafia egy 1861-ben megjelent cikkéből. Zaccaria 1998-ban adta ki immár fordítással együtt a művet, és a 2001-ben a három latin mű kapcsán írt *Boccaccio narratore*….. végén található bibliográfia, és a fentebb felsorolt egyéb források alapján még 2001-ben is el lehetett mondani, hogy a tizenhárom könyvvel jószerivel senki nem foglalkozott. Ennek oka lehet mind a mű nyelve, azon belül is nem túl elegáns latinsága, mind a mű terjedelme, mind pedig sajátos, tehát ha az ókori, klasszikus szerzőket vesszük alapul, hibákkal teli forráskezelése (legalábbis valószínű, hogy ezek játszottak leginkább közre); valamint az, hogy a tizennegyedik és tizenötödik könyv, akármennyire szervesen hozzátartozik is az első tizenháromhoz Zaccaria állítása szerint, önmagában véve olyan tökéletes, és önálló egészet alkot, azonkívül olyan mesterien van felépítve mind nyelvileg, mind rétorikailag, hogy tökéletesen érthető módon ez fogta meg a Boccaccio-kutatók érdeklődését inkább, mint a mű többi része.[138] A szöveghagyomány tárgyalása pedig magától értetődő, már az 1902-es Hecker-féle kiadás miatt is, de főleg az 1951-ben Romano által készített teljes kiadás miatt, amely mint láthatjuk, nem kevés megoldandó kérdést vetett fel. Ami a többit illeti: Solomon 2011-es kiadásának előszavában azt írja, hogy a *Genealogia* jóval több, mint pogány mítoszok összessége, többszáz jelentős költői kivonatot tartalmaz, és olyan elemzést használ, amely már a humanizmus szellemét vetíti előre, és amellett érvel, hogy az ókori mitikus költészet e módszer segítségével való tanulmányozása végeredményben Isten igazságának megerősítését jelenti. Így a *Genealogia* „költői kiáltvány", és ez az a többlet, ami miatt újra az érdeklődés középpontjába került, hiszen ha prózai gyűjteményként nézzük, a *Dekameront* nyilván nem múlhatja fölül.[139] Nyilván nem szállhatok vitába a fentiekkel, mert ki tudja, a továbbiakban nem kerül-e valóban előtérbe a *Genealogia* egésze, és ha igen, annak nem ez lesz-e valóban az oka. Magam részéről sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a tizenhárom könyv iránti csekély érdeklődés az általam leírtakból fakad, és annak sem látom jeleit, hogy ez jelentősen megváltozzék. Az tény, hogy 2011 óta jelent meg *De Genealogia deorum* címmel alkotás[140], de hogy ez Solomon érvelését támasztja-e alá, nem tudom.

[138] Ez látszik a Boccaccio műveit, kiadásokat összesítő bibliográfiákból: pl. a XIV és XV. könyvnek már a XIX. században is voltak fordításai. Ha ehhez hozzávesszük, hogy milyen hosszú és jelentős vita tárgyát képezte századokon át a költők társadalmi haszna, még nagyobb és változatosabb kutatási terepet kínál az utolsó két könyv már önmagában is. (költők, költészet problémáját illetően a reneszánszban l. pl. Buck cikkét (88. jegyzet) leginkább a 27-29. oldalakat.)

[139] vö. Solomon *Introduction* VII, a fentebbiek ismertetéséhez Tóth Tihamer fordítását használtam. (Tóth p.490.)

[140] Giovanni Boccaccio – Jakob Micyllus: *De Genealogia Deorum.* United States Congressional House, Professor Giovanni Boccaccio; Editore: Rarebooksclub.com, 2013, p.104. A könyv a *Genealogia* és a *De*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Akárhogy is változzék a helyzet a későbbiekben, a fentebbiekből talán érzékelhető a hangsúlyeltolódás a mű iránti érdeklődés szempontjából, és reményeim szerint az is érthető, hogy a továbbiakban miért szorítkozom majd szinte kizárólag a két huszadik századi kiadásra, illetve Boccaccio elsődleges forrásaira.

Lássuk tehát végre közelebbről, milyen is ez a mű, amelynek utolsó két könyve mind a mai napig érdeklődésre tart számot, és amely megszületésétől kezdve a XIX. századig oly nagy népszerűségnek örvendett, számos fordítást és kiadást mondva addig magáénak.[141]

montibus nem teljes szövegét tartalmazza (mindkettőnek a végéből hiányzik több-kevesebb sor), a számítógép lehetőségeinek megfelelően egyes karakterek helyett nem értelmezhető jelek szerepelnek.

Itt kell említést tennem újra a 2013-as évben Firenzében megrendezett Boccaccio-kiállítás katalógusáról. A katalógus vázlatosan leírja a *Genealogia* születését, célját, forrásait, sorsát, a kéziratok problémáját (ahogy erre több lábjegyzetben utaltam is), majd közli két kódexnek a leírását. (*L'autografo di Boccaccio delle* Genealogie deorum gentilium*, Firenze, Bibiloteca Medicea Laurenziana, Pluteo 52,9*, valamint *Le* Genealogie deorum gentilium *in un codice di Tedaldo della Casa*, ugyanitt, *Pluteo 26 sin.7*; *– Boccaccio autore e copista,* pp. 177-180.) Nyilvánvalóan a kiállítás leginkább a kéziratokkal, kiadásokkal volt hivatott foglalkozni, tehát nem egyértelmű a következtetés, hogy ha ott nem található újabb anyag, ami a *Genealogia* tartalmára vonatkozna, akkor újabb nem is született, és az is tény, hogy a katalógusban felsorolt munkák közül hármat nem volt módomban olvasni (Zaccaria: *Ancora qualche riflessione sulle edizioni delle tre opere latine maggiori del Boccaccio.* SB, 33 (2005), 143-163; illetve S. Gambino Longo: *La fortuna delle „*Genealogiae deorum gentilium*" nel '500 italiano da marsilio Ficino a Giorgio Vasari.* «Cahiers d'étude italiennes» 8 (2008), 115-130; P. Guérin: *Servius dans les Généalogies del dieux de Boccace,* in *Servius et sa réception de l'Antiquité à la Renaissance,* a cura di M. Bouquet, B. Méniel, Rennes 2011*, 443-457*), mégis a címük és az eddigi érdeklődési irány alapján (ti. a kéziratok kérdése és a költészet) talán nem tévedek nagyot, ha azt gondolom, a téma iránti érdeklődés a mai napig nem vett nagy fordulatot.

[141] vö. 109. jegyzet. – A firenzei kiállítás katalógusából is megtudhatjuk, hogy a *Genealogia* összességében az egyik legszélesebb körben ismert műve Boccacciónak, legalábbis ha a szöveghagyományt nézzük. Több mint 90 kéziratot mondhat magáénak (beleértve a teljes és a részleges kéziratokat is). A legfontosabb kéziratokról, inkunábulumokról, modern kiadásokról részletesen l. *Boccaccio autore e copista.* p. 175.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

II. A *Genealogia* könyveinek tartalma

Néhány szó elöljáróban

Az alábbiakban gyakorlatilag nem teszek mást, mint leírom a *Genealogia* tartalomjegyzékét; vagyis az egyes könyvek fejezetcímeit közlöm egymás után. Ezzel több célom van: egyrészt képet kapni arról, pontosan ki mindenkivel foglalkozik Boccaccio a műben, másrészt támpontot adni azoknak, akik esetleg valamilyen célból használni szeretnék a művet, akár egy bizonyos személy tanulmányozásának erejéig, akár nagyobb lélegzetvételű munka céljából. Ezek miatt haszonsnak láttam egy áttekinthető és keresésre alkalmas tartalomjegyzéket készíteni, ugyanis a kiadások végén található tartalomjegyzékek egyrészt nyomdatechnikailag (egyféle betűtípus az egész fejezetcímre, illetve tartalomjegyzékre) nem teszik lehetővé a fejezetek tartalmának gyors azonosítását, így az egyes mitológiai alakok könnyű fellelését.

Ez természetesen csak nézőpont kérdése, hiszen a huszadik század két kiadásának mindegyike ad segítséget a kereséshez: az első, 1951-es kiadás végén található tartalomjegyzék, ahol a fejezetek címe teljes terjedelmében meg van adva, csupán a szedése nagyon apró, és egyfajta betűtípust használ. Az 1998-ban megjelent kiadás végén pedig mindenre kiterjedő névmutató található.[1] El kell tehát ismernünk, hogy a tartalomjegyzék készítése bizonyos szempontból nem elengedhetetlen. Az alábbi fejezetnek van azonban még egy célja: betekintést enged Boccaccio rendszerébe, abba, hogyan építette fel ezt a gigászi művet. Ezenkívül módszerébe is: a jegyzetekben igyekeztem ugyanis láttatni, honnan meríti Boccaccio forrásait az egyes szereplők leszármazásánál, milyen forrásokat részesít előnyben, milyen mérhetetlen aprólékosság jellemzi munkájában, ahogy minden lehetséges változatot igyekszik összeszedni; illetve a munka nagyságának természetéből fakadóan milyen egyenetlenségek, első látásra „következetlenségek” fordulnak elő, akár például forráshasználat, akár írásmód terén, vagy milyen ellentmondásokkal találkozhatunk magán a művön belül. Ez utóbbiak mind csupán arra szolgálnak, hogy némiképp megismerjük szerzőnk gondolkodásmódját és módszerét, hangsúlyozva, hogy nem vonhatunk le messzemenő következtetést ezekből egy ilyen terjedelmű mű esetében. A fentebb előrevetített tanulságokat a tartalomjegyzék végén összegzem majd.

A tartalomjegyzék leírásánál (ahogy dolgozatomhoz is) Zaccaria kiadását vettem alapul. Mint korábban már említettem, olyan esetekben, ahol a szöveg megkívánta,

[1] Vö. első fejezet 74. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

összehasonlítottam Romano kiadásával; Zaccaria kiadásának idézésekor a *Genealogia* formát használom, a Romano – féle kiadás hivatkozása *Romano* lesz. A mitológiai alakokat aszerint, hol a helyük az illető fejezetben (a fejezet róluk szól-e, vagy csak hivatkozás történik rájuk), különböző betűtípussal szedem az áttekinthetőség kedvéért, ezt majd az első alkalmas példánál fogom kifejteni.

Miután a *Genealogia* a pogány istenek és hősök leszármazását és történetét tartalmazza, megpróbáltam nyomon követni az ókori klasszikus források szerint a Boccaccio által besorolt alakokat. Volt közöttük jópár, akit antik forrásban nem, vagy esetleg máshogyan találtam. Sokszor fordulnak elő ebben a fejezetben a jegyzeteim között a „nem találtam", „téves", „hibás" kifejezések, ezeket a gondolatokat szándékosan nem vittem tovább. Egyrészt mert Boccaccio konkrét forrásai már fel vannak térképezve, a források részletesen felsoroltatnak az egyes kiadások végén. Zaccaria a névmutatón kívül még részletes jegyzetapparátust is készített, melyben az esetek túlnyomó részében a szerzőnk által hivatkozott helyeknek pontos megjelölését adja. Másrészt pedig disszertációm témája nem a *Genealogia* forrásainak megjelölését célozza, hanem tartalmi szempontból szeretném a művet vizsgálni. Ezért nem kerestem bizonyos határon túl az általam nem talált, vagy másképpen talált mitológiai alakokat. Azt szerettem volna csupán látni, hogy Boccaccio milyen arányban használja az ókori pogány témához az ókori pogány forrásokat. Az, hogy az általa leírt mitológiai alakok nála hogyan jelennek meg, ha nem keveredett önmagával ellentmondásba, vagy nem állította homlokegyenest az ellenkezőjét annak, ami a köztudatban élő változat szerint ismert, az egyes mitológiai történetek gazdag változatainak tükrében csupán másodlagos kérdés volt számomra. Vagyis bizonyos pont után nem tekintem feladatomnak visszakeresni a meg nem talált mitológiai alakokat, illetve megválaszolni az ezekkel kapcsolatban felmerült kérdéseket. Reményeim szerint a tartalomjegyzék egészéből így is megfelelően árnyalt képet kapunk Boccaccio ismereteiről, forráshasználatáról és munkamódszeréről.

Az általam alapul vett források a fentebbiekhez a következők voltak: Tótfalusi István: *Ki kicsoda az antik mítoszokban.* Móra könyvkiadó Budapest 1993; Petz Vilmos: *Ókori lexikon.* Franklin Társulat 1902, Könyvértékesítő Vállalat, Budapest 1984; Finály Henrik: *A latin nyelv szótára.* Franklin Társulat 1884; Editio Musica, Budapest, 1991, valamint Kerényi Károly: *Görög mitológia.* Szukits Könyvkiadó, Szeged, 1997. Még ezeknél a kifejezetten ókori művekre támaszkodó forrásoknál is meg kell jegyeznünk, hogy nem feltétlenül sorolják fel az összes létező mitológiai változatot, jóllehet, igyekeznek széles skálát adni. Ennek kapcsán Tótfalusi megjegyzi, miután igyekszik minél több változatot felsorolni, hogy a végső

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

változatnál azt a variánst veszi alapul, „amelyet a legtekintélyesebb szerzők felfogása támogat, s amely leginkább összhangba hozható más, általánosan elfogadott genealógiai összefüggésekkel."[2] Természetesen a tartalomjegyzék eltéréseinél általam használt „"téves", „hibás" kifejezések egyáltalán nem helyénvalóak, de kiindulási alapként jobbnak láttam határt szabni a keresésnek, ehhez pedig a fent felsorolt négy forrás mellett döntöttem. Ezeken kívül természetesen ahol lehetett, visszakerestem az eredeti forrást, ezek leginkább Homérosz, Vergilius, illetve Ovidius voltak.

Lássuk tehát a *Genealogia* könyveinek tartalmát![3] Először áttekintésképpen azt, hogy mit tárgyalnak az egyes könyvek, utána pedig a könyveken belül az egyes fejezetek.

I. Demogorgon, Eternitas, Chaos, majd Demogorgon utódai[4]
II. Ether, Herebus fia (ő Demogorgon 9. fia), Iuppiter/Iovis primus és utódai[5]
III. Celum (Iuppiter primus testvére) és utódai (1-8)
IV. Titanus (Celum 9. fia) és utódai
V. Iuppiter secundus (Celum 10. fia) és utódai (1-15)
VI. Dardanus (Iuppiter secundus 16. fia) és utódai
VII. Oceanus (Celum 11. fia) és utódai
VIII. Saturnus (Celum 12. fia) és utódai
IX. Iuno (Saturnus 8. sarja) és utódai
X. Neptunus (Saturnus 9. sarja) és utódai
XI. Iuppiter tertius (Saturnus 10. fia) és utódai (1-29)
XII. Tantalus (Iuppiter tertius 30. fia) és utódai, ill. Iuppiter tertius fiai (31-37) és utódaik
XIII. Hercules (Iuppiter tertius 38. fia) és utódai

XIV. Amelyben a szerző az őt ért szidalmakra válaszol, és a költő név ellenségeinek támad
XV. Amelyben a költő önmagát tisztázza az őt ért vádak alól

[2] *Ki kicsoda….* p. 256.
[3] Bár magam nem használtam, de tudnunk kell, hogy a mű felépítéséről jól áttekinthető ágrajzot találunk Solomon kiadásában: *Genealogy of the pagan Gods Introduction* p. XXV.
[4] Boccaccio minden általa használt nevet latinos, és néha a klasszikus latintól eltérő formában használ. A bevett formák, és az egyszerűség kedvéért a neveket – az idézetektől eltekintve – a klasszikus forma szerint írom majd. Azonban, hogy tartalomjegyzék megőrizze a Boccaccio által használt alakokat, eltérés esetén az általa használt alakot zárójelben közlöm a klasszikus forma után. Kivételek ez alól természetesen az idézetek: ezeknél kiegészítés vagy magyarázat nélkül meghagyom a szerző (Boccaccio és bárki más), vagy, műfordítás esetén (ez leginkább Homérosz ill. Ovidius művei esetében fordul elő) a fordító által használt alakokat.

A fentebb elmondottak alól kivételt képez az összefoglalás, ahol a tizenöt könyv tartalmát leírom: itt először és utoljára minden alakot meghagytam úgy, ahogy Boccaccio használja, hogy ha esetleg később valaki keresni szeretne a *Genealogiá*ban Zaccaria kiadása alapján, viszonyítási pontja legyen. Az itt szereplő nevek, amelyeknél Boccaccio nem klasszikus latin szerint használ, a következők: *Aeternitas,* (nem *Eternitas*)*, Aether* (nem *Ether*)*, Erebus (Herebus* helyett*) Caelus/Coelus* (nem *Celum*). Demogorgon későbbi keletkezésű isten; a többieket szerzőnk klasszikus forma szerint használta.
[5] Boccaccio a nominativusban is felváltva alkalmazza a főistenre a *Iuppiter* és az ókorban alanyesetben kevésbé gyakori *Iovis* elnevezést. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban mindenütt a *Iuppitert* használom.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Az egyes fejezetek elhelyezkedése a könyvekben

I. könyv[6]

Prooemium (prohemium) I.

Prooemium II. Arról, hogy kit tartottak a pogányok az istenek közül az elsőnek.

Prooemium III. – ez valójában már nem is előszó: itt megtalálhatjuk már azt a formát, amivel minden egyes könyvet kezd majd Boccaccio: ismerteti, hogy a soron következő könyvben kik fognak szerepelni.[7] Ezután kezdi a tárgyalást. Megindokolja, hogy szerinte miért **Demogorgon** az első, majd rátér a leírására.

I fejezet: **Aeternitas (Eternitas)**[8]
II. fejezet: **Chaos**
III. fejezet: **Litigius,** Demogorgon első fia
IV. fejezet: **Pan,** Demogorgon második fia
V. fejezet: **Clotho, Lachesis, Atropus,** Demogorgon lányai
VI. fejezet: **Polus,** Demogorgon hatodik fia
VII. fejezet: **Python,** Demogorgon hetedik fia
VIII. fejezet: **Terra,** Demogorgon kilencedik utóda, aki ismeretlen szülőktől öt gyermeket szült, ezek: ***Nox,*** *Tartarus, Fama, Tagetes, Antaeus (Antheus)*[9]

---

[6] Miután Boccaccio (pontosabban az általam használt kiadások) római számmal jelöli mind a könyveket, mind a fejezeteket, ezen nem változtattam. De hogy a visszautalásoknál egyértelmű legyen, könyvre vagy fejezetre utalok, a könyveket félkövérrel, a fejezeteket normál betűvel szedem.

[7] Az első könyvben – ahogy a fentebbiekben már leírtuk – Demogorgon, Aeternitas, Chaos, majd Demogorgon kilenc utóda.

[8] Amint korábban írtam (4. jegyzet), a Boccaccio által használt, de a klasszikus latinnak nem megfelelő alakokat majd zárójelben közlöm, és általában csak az első előfordulásnál tűntetem fel, a továbbiakban a klasszikus formában használom az alakokat. Ez alól akkor teszek kivételt, ha olyan messzire kerül egymástól az első és a második megemlítés, hogy a követhetőséget veszélyezteti, ha nem közlöm újra Boccaccio változatát is.
Itt, még mielőtt a fejezetcímeket tovább sorolnám, ki kell térnem egy fordítási problémára. Boccaccio a fejezetcímekben mindig a „filia" és „filius" szavakat használja az utódok megjelölésére. Ez fordítási problémákhoz vezet, ugyanis szerzőnk az utódok szerint számozza a fejezetcímekben a leszármazottakat, és a sorszámhoz teszi hozzá a „lánya" illetve „fia" szót. Így a szerkezet félreérthető lehet. Vegyük példának rögtön az első ilyen jellegű fejezeteket (IV-VII.): „De Litigio primo Demogorgonis filio", majd „De Pane secundo Demogorgonis filio", aztán „De Clotho, Lachesi et Atropu filiabus Demogorgonis", és a rákövetkező fejezet: „De Polo sexto Demogorgonis filio". Ha ezeket szó szerint fordítom, pl. „Polus, Demogorgon hatodik fia", úgy tűnhet, hogy Demogorgonnak öt fia volt előtte, holott, amint ezt láttuk, nem így van. Demogorgónnak öt sarja volt, ezek között fiai és lányai is voltak. A fordításnál ezért, holott a szöveghűség szerint csak „fia" és „lánya" alak lenne használható, igyekszem minél inkább az „utóda", „sarja" „gyermeke" szavakkal élni, ha az illető istennek pl. nem csak fiai vagy csak lányai voltak. Adózva azonban Boccacciónak, meg az állandó szóismétlést elkerülendő előfordul majd, hogy megmaradok szerzőnk változatánál. Eltekintve a „filia" és „filius" ilyen átírásától, a fejezetek címét szó szerint fordítom.

[9] Nox (az Éj), Tartarus (az Alvilág), Erebus (a Sötétség), illetve Terra, vagy Gaea (esetleg Tellus) az ókori mitológia szerint mind a Chaosból jöttek létre, rajtuk kívül még Eros, a szerelem is. *Tagetes* alakot nem találtam, a hozzá legközelebbi egy etruriai isten, Iuppiter unokája, *Tages.* A róla szóló (vagyis XII.) fejezetnél kiderül, hogy valóban rá gondol Boccaccio. Hogy az utódok felsorolásánál miért használ *Tagetes* alakot, nem derül ki. Romano kiadása a VIII. fejezetnél (Terra) *Taigetes* alakot használ, nem is *Tagetest.* A XII. fejezetnél viszont már nála is úgy kezdődik a fejezet: „*Tages*, ut asseruere gentiles et potissime Tusci…." (*Genealogia* I. Cap. XII. 1) Annyiban Tages valóban tekinthető Terra fiának, hogy a földből pattant ki, a mitológia azonban nem sorolja Terra (Gaea, Tellus) fiai közé. Boccaccio forrásként Paolo da Perugia-t jelöli meg. Fama és Antaeus valóban Tellus (ősrómai istennő, a földanya megszemélyesítője, akit később azonosítottak a görög Gaeával), illetve Terra utódai.

Miután ez az első fejezet, ahol a leszármazás összes lehetősége előfordul, itt kell elmondanom, milyen rendszer szerint használom a különböző betűtípusokat. **Félkövérrel** szedem azt a mitológiai alakot, akiről a

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

IX. fejezet:[10] **Nox,** Terra első lánya
X. fejezet: **Fama,** a második, Terra lányai közül
XI. fejezet: **Tartarus,** Terra harmadik utóda
XII. fejezet: **Tages (Tagetes),** Terra negyedik sarja
XIII. fejezet: **Antaeus,** Terra ötödik utóda
XIV. fejezet: **Erebus,** (Demogorgon 9. utóda), aki 21 gyermeket nemzett, ezek:

1. Amor
2. Gratia
3. Labor
4. Invidentia
5. Metus
6. Dolus
7. Fraus
8. Pertinacia
9. Egestas
10. Miseria
11. Fames
12. Querela
13. Morbus
14. Senectus
15. Pallor
16. Tenebra
17. Somnus
18. Mors
19. Charon
20. Dies
21. Aether (Ether)[11]

XV. fejezet: **Amor,** Erebus első utóda
XVI. fejezet: **Gratia,** Erebus és Nox második sarja
XVII. fejezet: **Labor,** Erebus harmadik utóda
XVIII. fejezet: **Invidentia, vagy Invidia,** Erebus negyedik lánya
XIX. fejezet: **Metus,** Erebus ötödik fia
XX. fejezet: **Dolus,** Erebus hatodik utóda

---

fejezet szól. (pl. „II. fejezet: **C**haos") *Dőlt betűvel* szerepelnek utána az utódai, ezen belül ***félkövérrel és dőlttel*** az, akivel a rákövetkező fejezet foglalkozik majd. (pl. „***Nox,*** *Tartarus, Fama, Tagetes, Antaeus (Antheus)*" – ők a fejezetben tárgyalt Terra utódai, és az utána következő fejezet Noxnak lesz szentelve lévén ő az első a felsorolásban.)

Az írásmód kapcsán (ahogy erre már utaltam a forrásokkal foglalkozó fejezetben is), ki kell térjek pár szerző nevének használatára. Néhány név esetében ugyanis következetlennek tűnhet a jelen fejezet névhasználata, ők Teodonzio, Leonzio és Paolo da Perugia. Minthogy a *Genealogiá*ban latinos alakban fordulnak elő, és dolgozatomnak ebben a fejezetében sokszor idézek a műből, mind a latinosított, mind az olasz változatot használom majd. Említést kell tegyek még Homérosz nevének használatáról: Boccaccio nyilván *Homerus* alakban említi, azonban ezt idegennek éreztem. Ugyanígy a tudományosan elfogadott *Homéros* alakot is, ezért az ő esetében a köznyelvbe bevett *Homérosz* formát fogom használni.

[10] Demogorgon kilencedik fia, Erebus, majd Terra utódai után következik.

[11] Vagyis sorrendben: Szerelem, Szépség, Munka, Irigység, Félelem, Fájdalom, Álnokság, Makacsság, Szükség, Nyomor, Éhség, Panasz, Betegség, Öregség, Sápadtság, Sötétség, Álom, Halál, Charon, Nappal, Levegő. – az általam használt források szerint, tehát ez az ismertebb változat, Nox és Erebus nászából csak Charon, Dies és Aether származott, a többiek csak az Éjszaka utódai, pontosabban tulajdonságai. Cicero *De natura deorum*ja, ami itt az utódok nagy részénél Boccaccio forrása, felsorolja a többi utódot is, hogy a régiek szerint kik voltak Erebus és Nox utódai: „Amor, Dolus, Metus, Labor, Invidentia, Fatum, Senectus, Mors, Tenebrae, Miseria, Querella, Gratia, Fraus, Pertinacia, Parcae, Hesperides, Somnia; quos omnis Erebo et Nocte natos ferunt". (*De natura deorum* III.44.) Boccaccio felsorolása nem egyezik tökéletesen Ciceróéval: sem a Hesperiseket, sem a Párkákat nem sorolja Erebus utódai közé. Hogy más utódok is szerepelnek nála, ez érthető, más forrásokból is dolgozott (közvetetten Chrysippust és Paulus Perusinust jelöli meg). De hogy Cicero alapján miért nem vette át valamennyi itt felsorolt alakot, az kevésbé érthető.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXI. fejezet: **Fraus,** Erebus hetedik fia
XXII. fejezet: **Pertinacia,** Erebus nyolcadik utóda
XXIII. fejezet: **Egestas,** Erebus kilencedik sarja
XXIV. fejezet: **Miseria,** Erebus tizedik sarja
XXV. fejezet: **Fames,** Erebus tizenegyedik utóda
XXVI. fejezet: **Querela,** Erebus tizenkettedik utóda
XXVII. fejezet: **Morbus,** Erebus tizenharmadik sarja
XXVIII. fejezet: **Senectus,** Erebus tizennegyedik fia
XXIX. fejezet: **Pallor,** Erebus tizenötödik fia
XXX. fejezet: **Tenebra,** Erebus tizenhatodik utóda
XXXI. fejezet: **Somnus,** Erebus tizenhetedik utóda
XXXII. fejezet: **Mors,** Erebus tizennyolcadik sarja
XXXIII. fejezet: **Charon,** Erebus tizenkilencedik utóda
XXXIV. fejezet: **Dies,** Erebus huszadik utóda[12]

II. könyv

Prooemium[13]
I. fejezet: **Aether**, Erebus és Nox 21. fia, aki ***Iuppiter primust***, és *Celumot* vagy más néven *Celiust*[14] nemzette.
II. fejezet: **Iuppiter primus,**[15] aki 13 utódot nemzett, ezek:

1. Minerva prima
2. Apis[16]
3. Sol primus
4. Diana prima
5. Mercurius primus
6. Tritopatreus
7. Ebuleus
8. Dionysus (Dyonisius)[17]
9. Hercules primus
10. Proserpina prima
11. Liber pater
12. Epaphus
13. Scithas[18]

[12] A huszonegyedik sarj, Aether már nem itt szerepel, vele kezdődik a második könyv.
[13] Szerzőnk – ahogy ezt a dolgozat elején már láthattuk -, minden könyvet, beleértve a tizennegyedik és tizenötödik könyvet is, előszóval kezd. Ezt a továbbiakban külön nem jelölöm.
[14] Továbbiakban is l. *Celum*; az ő utódai, ahogy Boccaccio leszögezi, a következő könyvben tárgyaltatnak.
[15] Sok azonos nevű istenséggel találkozhatunk a *Genealogiá*ban, akiket Boccaccio számokkal különböztet meg egymástól. Ennek a szokatlan jelenségnek az okát Zaccaria abban látja, hogy szerzőnk így próbált valamiféle rendszert kialakítani, amikor szembe találta magát a problémával, hogy különböző források különböző eredettel, tulajdonságokkal ruházzák fel az ugyanazt a nevet viselő alakokat. (Zaccaria itt ellene mond többek között Hortis magyarázatának, aki szerint Boccaccio evemerista elveket követett. Vö. *Genealogia* Intr. 24.)

Jóval korábban már említettem (11. oldal), de miután innentől lesz jellemző, hogy a műből idézek, egyszerűbbnek látszik mégegyszer leírni, hogyan hivatkozom továbbiakban dolgozatomban a *Genealogiá*ra. Zaccaria minden egyes fejezetben újra kezdi a szakaszok számozását. Ezért, amikor a szövegre utalok, vagy abból idézek, a könyv és a fejezet, illetve Zaccaria számozásán túl nem fogom megadni a kötet oldalszámát, hiszen a fejezet melletti számozás egyértelmű. Miután mind a könyvek, mind a fejezetek római számmal vannak számozva, a fejezet előtt „Cap." rövidítést fogok használni. Az oldalszámot, ha nem a *Genealogiá*ból idézek, minden egyéb esetben megadom. Vagyis mikor pl. Zaccaria jegyzeteire hivatkozom (*Note I-XII*), vagy a kötet azon részére, amely Zaccaria műve, és nem a *Genealogia* része.
[16] Forrásaink szerint ő Aegialeus, mitikus argosi király fia. Miután azonban a mitikus időkben vagyunk, nem lehet csodálkozni az eltérésen, ezekre az időkre különösen jellemző többféle változat együttes létezése. Boccaccio forrása ezúttal Eusebius.
[17] Dionysust Boccaccio végig téves formában, *Dyonisiusként* használja. A továbbiakban én a Dionysus alakot használom. Mivel belőle is lesz több, az első említéskor természetesen feltűntetem Boccaccio változatát is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

III. fejezet: **Minerva prima,** Iuppiter primus első utóda
IV. fejezet: **Apis,** az argívok királya, Iuppiter primus második utóda
V. fejezet: **Sol primus,** Iuppiter primus harmadik sarja
VI. fejezet: **Diana prima,** Iuppiter primus negyedik utóda
VII. fejezet: **Mercurius primus,** Iuppiter primus ötödik utóda
VIII. fejezet: **Tritopatreus, Ebuleus és Dionysus**, Iuppiter primus hatodik, hetedik és nyolcadik utóda
IX. fejezet:**Hercules primus,** Iuppiuter primus kilencedik sarja
X. fejezet: **Proserpina prima,** Iuppiter primus tízedik utóda
XI. fejezet: **Liber primus**, aki ***Mercurius secundust*** nemzette
XII. fejezet. **Mercurius secundus**, aki ***Cupidót*** és *Auctoliust* nemzette
XIII. fejezet: **Cupido primus,** Mercurius secundus fia
XIV. fejezet: **Auctolius,** (Mercurius secundus fia – cfr. XII) aki *Synon primust* nemzette
XV. fejezet: **Synon primus**, aki ***Syssimust*** és *Auctoliát* nemzette
XVI. fejezet: **Syssimus,** aki *Synon primus* fia, és *Synon secundust* nemzette[19]
XVII. fejezet: **Auctolia** (Synon primus lánya – cfr. XV), *Ulixes* anyja
XVIII. fejezet: **Synon secundus** (Syssimus fia – cfr. XVI**)**
XIX. fejezet: **Epaphus** (Iuppiter 12. fia – cfr. II.12), aki ***Libyét*** és *Belust* nemzette
XX. fejezet: **Libye,** Epaphus lánya
XXI. fejezet: **Belus (vagy Priscus),** (Epaphus fia – cfr. XIX.), aki ***Danaust,*** *Aegyptust (Egysthus)* és *Agenort* nemzette[20]
XXII. fejezet: **Danaus,** akinek 50 lánya volt, akik közül név szerint csak *Hypermestra, (Ypermestra) Amymone (Amimone)* és *Bona* ismert
XXIII. fejezet: Danaus ötven lányáról általában
XXIV. fejezet: **Hypermestra** (Danaus lánya – cfr. XXII.)
XXV. fejezet: **Amymone** (Danaus lánya – cfr. XXII.)
XXVI. fejezet: **Bona** (Danaus lánya – cfr. XXII.)[21]
XXVII. fejezet: **Aegyptus (Aegysthus),** Belus Priscus fia (cfr. XXI.), aki ötven fiút nemzett, ezekből az egyik ***Lynceus***.
XXVIII. fejezet: **Lynceus,** Aegyptus (Aegysthus) ötven fiából az egyik, aki ***Abast***, *Iasust (Iasius)* és *Acrisiust* nemzette.[22]

---

[18] Boccaccio forrása majd idősebb Plinius lesz (*Historia naturalis, VII 56;* Zaccaria kommentárja szerint ott *Scythen* alak található –*Note II.* 171, *Genealogia* 1623). Az egyszerűség kedvéért ezúttal meghagyom Boccaccio változatát. A Zaccaria jegyzetére való hivatkozás módjáról l. jelen fejezet 15. jegyzet. – A továbbiakban, ha külön nem jelölöm, a lábjegyzetekre való utalás ennek a fejezetnek a lábjegyzeteire utal.

[19] Ilyen nevű hősről nem tudunk, de Autolycusnak volt egy Aesimus nevű fia, neki pedig egy Sinon nevű sarja. Ha Boccaccio kicsit más formában ismerte a neveket, akkor Autolycusnak megfelelhet az ő *Auctoliusa*, Aesimusnak pedig az általa használt *Syssimus*, így Sinon (legalábbis Synon secundus) a helyére kerül. Miután szerzőnk forrásként Ovidiust jelöli meg Auctoliushoz, ahol, mint Zaccaria jelzi kommentárjában, több eltérés is van (Boccaccio szerint anyja egy bizonyos *Lychion,* Ovidiusnál viszont Chione szerepel), okkal feltételezhetjük, hogy többszöri névelírással állunk szemben. (vö. *Metamorphoses /továbbiakban: Met.* XI. 301/, *Note* II. 49, *Genealogia* 1626.)

[20] Boccaccio ezt elírta, Aegisthus ugyanis Thyestes fia és Atreus mostohafia. A később a Danaidákat házaságra kényszerítő testvér neve Aegyptus. Zaccaria kommentárjában megjegyzi, hogy ezt Boccaccio következetesen tévesen írta „anche in *De mulier.* XIV 2-3; e cfr. ivi n. 1, p. 493…". Továbbiakban hozzáfűzi, hogy miután valószínűleg egy kódex hasonló hibájából fakad, ő a szövegben megtartja a Boccaccio által használt változatot, csak a fordításban javítja. A kódex adatairól, és ezzel kapcsolatban Romano jegyzetéről részletesen l.*Note II.* 68, *Genealogia* 1627.

[21] Danausnak ilyen nevű lányáról nincs tudomásunk. Boccaccio Dictys Cretensisre hivatkozva írja, hogy Bona Danaus lánya, aki Atlas felesége lett, és tőle szülte Electrát, aki később Dardanus anyja lett. Ez az asszony viszont forrásaink szerint a Pliasok egyike, és Plionénak hívják. Zaccaria kommentárjában Romano jegyzete alapján utal a kódexre, és a névváltozatokra. (az eredeti változat *Iona,* ami *Hesiona,* helyesebben *Plesiona* lenne.) Részletesen l. *Note II.* 81; *Genealogia* 1628. Az utolsó, Plesiona olvasat persze már nem áll nagyon messze Plionétól.

[22] Lynceusnak valójában csak Abas volt a fia, Acrisius Abas fia volt, Iasus (szerzőnk szerint Iasius) pedig egészen máshonnan származott. Boccaccio forrása ebben Eusebius, bár megemlíti Ovidiust is, igaz, csak

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXIX. fejezet: **Abas**, Lynceus fia, aki ***Proetust (Pritus)*** nemzette
XXX. fejezet: **Proetus,** Abas fia, aki ***Meranét*** és nővéreit nemzette[23]
XXXI. fejezet: **Merane,** Proetus lánya
XXXII. fejezet: **Acrisius** Abas fia, aki ***Danaét***, ***(Dane)*** *Perseus* anyját nemzette[24]
XXXIII. fejezet: **Danaé,** Acrisius lánya
XXXIV. fejezet: **Iasus**, Abas fia, aki ***Atalantát, (Athlanta),*** *Amphiust* és *Talaust (Thalaus)* nemzette.[25]
XXXV. fejezet: **Atalanta,** aki *Parthenopaeus* anyja
XXXVI. fejezet: **Amphius**, Iasus fia (cfr. XXXV.), aki *Chlorist* nemzette
XXXVII. fejezet: **Chloris,** Neleus felesége
XXXVIII. fejezet: **Talaus,** Iasus fia (cfr. XXXIV.), aki ***Eurydicét,*** *Phlegeust* és *Adrastust* nemzette.[26]
XXXIX. fejezet: **Eurydice,** Talaus lánya, Amphiaraus felesége[27]
XL. fejezet: **Phlegeus,** Talaus fia (cfr. XXXVII.)[28]
XLI. fejezet: **Adrastus király,** Talaus fia, aki ***Deipylét*** és *Argeát* nemzette[29]
XLII. fejezet: **Deipyle,** Adrastus lánya, Tydeus felesége
XLIII. fejezet: **Argea,** Adrastus lánya, Polynices felesége
XLIV. fejezet: **Agenor**, Belus Priscus harmadik fia (cfr. XXI.), akinek hét gyermeke volt:

1. Taygeta
2. Polydorus
3. Cilix
4. Phoenix (Phenix)
5. Europa
6. Cadmus
7. Labdacius[30]

---

annyiban, hogy Lynceus volt az egyetlen, akinek a neki jutó Danaida (Hypermestra) megkegyelmezett. Boccaccio Ovidiusra hivatkozva eltéveszti a nevet: „Lynceus, quem Lynum appellat Ovidius….” Ovidius Hypermestra levelében (*Heroides 14*) Lynceus alakot használ. (*Genealogia* II. Cap. XXVIII. 1).

[23] Proetusnak ilyen nevű lányáról nem tudunk, gyermekei: *Megapenthes, Lysippe, Iphinoe és Iphianassa.* Boccaccio forrása Leontius. Zaccaria nem fűz megjegyzést a fejezethez.

[24] Itt, a 28., vagyis Lynceust tárgyaló fejezet címével ellentétben már helyesen írja Boccaccio: Acrisius valóban Abas fia volt, és Danaé apja. Hogy a tévedést mi adta, nem világos. Zaccaria sem fűz megjegyzést hozzá egyik esetben sem, csak a forrásokat jelöli meg.

[25] Az előző fejezetcímhez hasonlóan, míg a 28. fejezetben (éppúgy, mint Acrisius esetében) Iasust is Lynceus fiaként emlegette, itt már Abas utódaként szerepel. A különbség csak az, hogy Abasnak nem tudunk Iasus nevű utódáról. Az a Iasus, akinek volt Atalanta nevű lánya, a trójai uralkodóház tagja, és Lycurgus fia. Itt szereplő másik két fiáról nincs tudomásunk. Amphius szintén a trójai uralkodóházba tartozik, de másik ág, (Merops fia) Talaus pedig a fentebb már szerzőnk által is említett Proetus unokája, a Boccacciónál nem szereplő Iphianassa fia. Ezzel kapcsolatban Zaccaria sem ír semmit.

[26] Annak a Talausnak, (argosi király, az Argonauták egyike) aki Adrastus apja volt, gyermekei voltak még, egy változat szerint: Parthenopaeus, Pronax, Mecisteus, Aristomachus, Eriphyle, vagy másik változat szerint Hippomedon és Eriphyle. Eriphyle azonos Eurydicével, mint alább látni fogjuk (74. jegyzet), szerzőnk következetesen Eurydicét használ az Eriphyle alak helyett. Itt említett másik utódjára nem találtam utalást. Más Talaus nevű hőst pedig nem találtam, de mivel Boccaccio is az argonauták közé sorolja, nyilván ő is rá gondol.

[27] A fejezetből kiderül, hogy a szerzőnk által emlegetett Eurydice Amphiaraus felesége, és Amphilochus és Almeon anyja. Így már világos, hogy egyszerű elírással állunk szemben, és Eurydice helyett Eriphylére kell gondolnunk. Eriphyle ugyanis Amphiaraus felesége, és egyik fia Amphilochus, másik fia Alcmaeon, akit ezek szerint a szerzőnk által említett Almeonnal kell azonosítanunk. – Zaccaria is említést tesz erről a hibáról: Boccaccio már a *De casibus*ban is következetesen Eyridice-ként emlegeti Eriphylet. (*Boccaccio narratore….* p. 148.) Érdemes még megjegyezni, hogy Boccaccio a fejezetcímből kifelejtette a „filia” szót: mind Romano, mind Zaccaria kiadásában a fejezetcím a következő: „De Euridice, Thalaonis et Amphyarai coniuge.” (*Genealogia* II. Cap. XXXIX).

[28] Az eddig felsoroltakból a fejezetek egymás után következésének logikája már elég jól látható, ezért a továbbiakban a „cfr” típusú visszautalást csak akkor alkalmazom, ha az utód a másodfokú leszármazások miatt követhetetlenül messze kerül a nemzőjétől.

[29] Tudomásunk van még egy harmadik sarjról is, Aegialeusról, őt Boccaccio nem említi.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XLV. fejezet: **Taygeta,** Agenor első lánya
XVI. fejezet: **Polydorus,** Agenor második fia
XLVII. fejezet: **Cilix,** aki ***Lampsaciust*** és *Pygmaliont* és *Pyrust* nemzette[31]
XLVIII. fejezet: **Lampsacius,** Cilix fia[32]
XLIX. fejezet: **Pygmalion**, Cilix első fia és Ciprus királya, aki ***Paphust*** nemzette
L. fejezet: **Paphus,** Pygmalion fia, aki ***Cinyrast (Cynara)*** nemzette
LI. fejezet: **Cinyras**, aki ***Myrrhát*** nemzette, és tőle *Adonist*
LII. fejezet: **Myrrha,** Cinyras lánya és Adonis anyja
LIII. fejezet: **Adonis,** Cinyras fia és egyben unokája
LIV. fejezet: **Pyrus,** Cilix fia
LV. fejezet: **Phoenix,** Agenor negyedik fia, aki ***Phylistenést*** és *Belust* nemzette[33]
LVI. fejezet: **Phylistenes**, Phoenix fia, aki ***Sychaeust (Syceus)*** nemzette
LVII. fejezet: **Sychaeus,** Phylestenes fia, Dido férje[34]
LVIII. fejezet: **Belus,** Phoenix fia, aki ***Pygmaliónt,*** *Didót* és *Annát* nemzette
LIX. fejezet: **Pygmalion,** Belus fia
LX. fejezet: **Dido,** Belus fia és Sychaeus felesélge
LXI. fejezet: **Anna,** Belus király lánya
LXII. fejezet: **Europa,** Agenor ötödik lánya (cfr. XLIV.)
LXIII. fejezet: **Cadmus,** Agenor hatodik gyermeke, aki ***Semelét,*** *Agauét (Agave), Autonoét (Auctonoe)* és *Inót (Yno)* nemzette
LXIV. fejezet: **Semele,** Cadmus lánya
LXV. fejezet: **Agaue,** Cadmus lánya
LXVI. fejezet: **Autonoe,** Cadmus lánya
LVII. fejezet: **Ino,** Cadmus lánya
LXVIII. fejezet: **Labdacus, (Labdacius)** Agenor hetedik fia (cfr. XLIV), aki ***Laiust*** nemzette[35]
LXIX. fejezet: **Laius,** Theba királya és Labdacus fia, aki ***Oedipust (Edipus)*** nemzette
LXX. fejezet: **Oedipus,** Laius fia, aki ***Antigonét*** *(Antigona)*, *Ismenét*, *(Ysmene)*, *Eteoclést (Ethyocles)* és *Polynicést* nemzette
LXXI. fejezet: **Antigone,** Oedipus lánya

---

[30] Agenorból a mitológia hármat tart számon. Ebből egynek nincsenek utódai, a másik nem a thébai uralkodóházba tartozik. A Boccaccio által itt tárgyalt Agenórnak Taygeta, Polydorus és Labdacius nevű gyermekéről nem tudunk, (velük kapcsolatban l. még 35. jegyzet; Boccaccio forrásai náluk Dictys Cretensis, Lactantius és Theodontius. Taygete nevű alakot, csak mint a Pliasok egyikét találtam.) Agenor fia volt viszont még Thasus és Phineus, akikről Boccaccio nem tesz említést. Meg kell még említenem, hogy az itt szereplő Belus nem apja volt Agenornak, hanem ikertestvére, és ők Libye és Neptunus gyermekei. Libyé viszont valóban Epaphus leszármazottja, ahogy ezt Boccaccio is írja a XIX. fejezetben.

[31] Cilixnek nem voltak utódai. Lampsaciusról és Pyrusról nem találtam említést. Lampsacus Mysiának a Hellespontus északkeleti torkolatánál fekvő városa, Pirus pedig egy folyó. Boccaccio forrása az előbbinél Theodontius, az utóbbinál idősebb Pliniust jelöli meg, de bővebbet ő sem ír egyikről sem a róluk szóló fejezetben. Pygmalion, Paphus apja, Ciprus királya, ahogy majd Boccaccio is írja, pedig ugyan szintén Inachus leszármazottai között szerepel (mint Cilix, vagy Agenor), de apjáról nem tudunk semmit. Nagyapja viszont kétségkívül Agenor volt.

[32] Lampsacus nevű városból (l. előző jegyzet) származó, és ezért ezt a nevet viselő hősről nem találtam adatot.

[33] Phoenixnek Európán kívül nem találtam utódait (abban is eltérnek a vélemények, hogy Europa az ő lánya-e). Petznél szerepel egy érdekes bejegyzés: „Közvetetlen utódainak neve: Πεῖρος, Astypale (Astypalae), Europa, Phoenicie és Adonis." (Petz „Phoenix" címszó) Ez csak azért érdekes, mert itt találkozunk a Boccaccio által Cilix fiának jelölt Pyrushoz hasonló alakkal. Phylistenéshez hasonló nevet szintén nem találtam. Belus, föníciai király származása pedig, aki szerzőnk szerint is Dido és Pygmalion apja, ismeretlen. Boccaccio forrása mindkét esetben Theodontius.

[34] Másik nevén, ahogy Boccaccio is említi, Sicharbal (szerzőnk szerint *Sycabar*), vagy Acerbal. Arra vonatkozóan, hogy kinek a fia, utalást nem találtam, Boccaccio forrása itt szintén Theodontius, mint a fentebbi esetekben is.

[35] Az általam talált forma szerint *Labdacus*, és nem Agenor, hanem Polydorus fia. Ez utóbbit Boccaccio szintén tévesen sorolta be Agenor fiai közé, mert nem az ő, hanem Cadmus fia, vagyis Agenor unokája. (l. még 30. jegyzet). Labdacus fia viszont valóban Laius.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LXXII. fejezet: **Ismene,** Oedipus lánya
LXXIII. fejezet: **Eteocles,** Oedipus és Iocaste (Yocaste) fia[36]
LXXIV. fejezet: **Polynices**, Oedipus fia, aki ***Thessandrust (Tessandrus)*** nemzette
LXXV. fejezet: **Thessandrus,** Polynices fia
LXXVI. fejezet: **Scithas**, Iuppiter primus 13. fia (cfr. XIII)

III. könyv

I. fejezet: **Caelus (Celum),** Aether és Dies fia, aki tizenkét utódot nemzett, akik közül a harmadik könyvben csak nyolcról lesz szó. Vagyis:

1. Ops
2. Thetys (Thetis) magna
3. Ceres prima
4. Vulcanus primus
5. Mercurius tertius
6. Venus magna
7. Venus secunda
8. Toxius[37]

II. fejezet: **Ops**, Caelus első lánya, Saturnus felesége[38]
III. fejezet: **Thetys magna**, Caelus második utóda, Oceanus felesége
IV. fejezet: **Ceres prima**, Caelus harmadik gyermeke, aki ***Acheront*** szülte.[39]
V. fejezet: **Acheron***,* alvilági folyó, akinek hat utóda volt:

1. Alecto
2. Thisiphone (Thesiphone)
3. Megaera (Megera)
4. Victoria
5. Ascalaphus
6. Styx[40]

---

[36] Érdekes, hogy az Eteoclést tárgyaló fejezet címe: „De Ethyocle Edipi filio et Yocaste", míg az előző két fejezet címében Boccaccio nem tett említést a két lány anyjáról, aki egyébként szintén Iocaste. Nem világos, miért éppen Eteocles fejezeténél látta jónak ezt kiemelni, vagy ha fontosnak tartotta, miért nem tette meg ezt az előző két fejezetnél is. Így az az érzése támadhat az olvasónak, hogy a két lány nem Iocaste lánya, pedig ez Boccaccio szerint sem így van, mert Antigone fejezetét azzal kezdi, hogy „Antigona, Statio teste, Edipi et Yocaste fuit filia." Nem érthető tehát a kiemelés Eteocles fejezetének címében. – *Genealogia* II. Cap. LXXIII; illetve Cap. LXXI, 1.

[37] A maradék négy utód majd a következő könyvben kerül tárgyalásra. (Ők lesznek majd: 9. Tytanus; 10. Iuppiter secundus; 11. Oceanus; 12. Saturnus) Az itt felsorolt utódok segítségével sem sikerült C*elum* kilétére fényt derítenem: logikailag Uranusnak kellene megfelelnie, mint Ég Atyának, aki viszont nem Aether leszármazottja, hanem a Földé, Gaeáé (Terráé), akitől egyébként születtek utódai is. Ops ősrómai istennő, eredetileg az aratás istennője, akit aztán, mint Saturnus feleségét, Róma védőistennőjeként tiszteltek. Saturnust persze megpróbálhatjuk azonosítani a görög Kronossal, de eredményt sajnos ez sem ad. Thetys istennő valóban Uranus (és Terra) lánya. Ceres viszont Saturnusé, Vulcanus Iunóé, Mercurius Iuppiteré, Venus vagy Iuppiteré, vagy a megcsonkított Saturnus tengerbe hullt véréből való. Toxius nevű hőst nem találtam, csak Toxeust, de ő közönséges halandó, Oeneus, calydoniai király fia. Boccaccio forrásként idősebb Pliniust jelöli meg.

[38] A fentebbi lábjegyzet alapján és Boccaccio megjegyzéséből, („Saturni coniunx") láthatjuk, hogy itt különböző mitológiai változatok találkozásáról van szó, amelyeknek a közös pontja Saturnus (ősibb változatában Cronus), és hogy a fent említett Opis valóban az eredetileg római aratásistennő lehet, akit később Saturnus feleségeként tiszteltek. Arra nem találtam utalást, hogy Opis Celum (Caelus, Uranus) lánya lenne. Boccaccio Lactantiust jelöli meg forrásaként. (Saturnus feleségének mind a görög, mind a latin mitológiában ismertebb neve *Rhea*, akit aztán sokszor azonosítanak Op(i)sszal. Az ebből kiindított kutatások sem vezettek eredményre, marad tehát Lactantius. Boccaccio úgy tűnik, következetesen csak az Ops megnevezést használja).

[39] Hogy az alvilági folyóként elhíresült Acheron Ceres lánya lenne, erre nem találtam utalást. Boccaccio forrása Theodontius.

[40] Az első három a három erinnys (fúria), vagy Nyx lányai, (ezt Boccaccio is idézi, Vergiliustól) vagy a megcsonkított Uranus véréből foganta őket Terra. Hogy apjuk Acheron, arra nem találtam utalást, Boccaccio forrásként Theodontiust jelöli meg. Victoria, a győzelem istennője Styx Pallas titántól származó lánya.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

VI. fejezet: **A fúriákról,** Acheron lányairól általában
VII. fejezet: **Alecto,** Acheron első lánya
VIII. fejezet: **Thisiphone fúria,** Acheron második lánya[41]
IX. fejezet: **Megaera fúria,** Acheron harmadik lánya
X. fejezet: **Victoria,** Acheron negyedik lánya, *aki Honort szülte*[42]
XI. fejezet: **Honor,** Victoria fia, *aki Maiestást nemzette*
XII. fejezet: **Maiestas,** Honor lánya
XIII. fejezet: **Ascalaphus**, Acheron ötödik gyermeke (cfr. V)
XIV. fejezet: **Styx,** Acheron hatodik sarja (cfr. V)
XV. fejezet: **Cocytus (Cocitus),** az Alvilág folyója, Styx fia, Phlegetont nemzette[43]
XVI. fejezet: **Phlegeton,** az Alvilág folyója, aki ***Lethét*** nemzette
XVII. fejezet: **Lethe,** az Alvilág folyója, Phlegeton fia.[44]
XVIII. fejezet: **Vulcanus primus,** Celum negyedik fia (cfr. – I), aki ***Apollót*** nemzette[45]
XIX. fejezet: **Apollo,** Vulcanus primus fia
XX. fejezet: **Mercurius,** Celum ötödik fia
XXI. fejezet: **Hermaphroditus,** Mercurius és Venus fia[46]
XXII. fejezet: **Venus magna,** Celum hatodik lánya (cfr. I)

Aschalaphus egy változat szerint valóban Acheron fia. Styx viszont Thetys és Oceanus lánya volt, nem pedig Acheroné, bár Boccaccio állítja, hogy „Acheronis et Terre filia, existimatur a cunctis." (*Genealogia* III Cap. XIV. 1; A fentebb felsoroltakból látszik, hogy az Alvilág folyóinak szerepe és helye gyakran összemosódik Boccacciónál.)

[41] Hogy miért látta jónak szerzőnk ebben a fejezetcímben megjegyezni, hogy Thisiphone furia, és az előzőben miért nem tette, ez nem világos számomra. Az egyes fúriákról szóló fejezetcímek Romano kiadásában is ugyanígy szerepelnek. A probléma hasonló ahhoz, amit már Eteolces esetében is láttunk. (Vö. 36. jegyzet.)

[42] Hogy Victoria Honort szülte, az a saját megjegyzésem (ezért szedtem dőlt betűvel). Az eddigiektől eltérően Boccaccio ugyanis itt nem jelölte a fejezetcímben, hogy Victoria valakinek az anyja, csak a következő fejezet címéből derül ki. Ugyanezt tapasztalhatjuk *Maiestas* esetében, aki Honor lánya, és szintén nincs rá utalás a Honort tárgyaló fejezetcímben.

[43] Hasonlóan néhány előbbi példához, Boccaccio itt sem jelöli Styx fejezet címénél, hogy lenne gyermeke, csak a Cocytust tárgyaló fejezetcímből derül ki. Arról nincs tudomásunk, hogy Styxtől származna Cocytus; Styx gyermekei Hésiodos szerint Zélos (a Buzgalom), Niké, (a Győzelem), Kratos (a Hatalom), és Bié (az Erőszak). Többet az Alvilágról Hésiodos még nem tud. Másoknál viszont Styx utódaira nem találunk utalást. A Cocytus a Pyriphlegeton, az Acheron és a Styx együtt a görög mitológiában először Homérosznál fordul elő az *Odüsszeiában*. (részletesebben l. Pezt: 'Alvilág'.) Boccaccio forrásként Albericust jelöli meg.

[44] Annak, hogy az Alvilág folyói így származnának egymástól, nem találtam nyomát. Az egyetlen, akiről tudjuk, hogy az Oceanisok egyike, Styx volt. A többiek származása ismeretlen, az Acheron és a Cocytus Homorésznál fordul elő először, a Phlegeton, vagy Pyrphlegethon, mint tűzfolyam, és a Lethe pedig még későbbi. (l. előző jegyzet.) Mindent egybevetve természetesen logikus, hogy a bizonytalan eredetű, és hasonló szerepkörű folyókat egy családba rendezi Boccaccio.

[45] A „közismert" Apollo elvileg Iuppiter és Leto gyermeke. Róla Boccaccio majd az ötödik könyvben ír. Ehhez az Appollóhoz forrása Theodontius, illetve Cicero. Meglepő, hogy a félreértések elkerülése végett nem ruházza fel Apollót a „primus" jelzővel, ha már egyszer nem csak az egyikről beszél. Ugyanez vonatkozik az utána következő Mercuriusra is, ő sem "Mercurius tertiusként" szerepel. Bár a harmadik könyv első fejezetében még így jelöli szerzőnk, így gondolhatjuk akár, hogy egy könyvön belül, ami ráadásul viszonylag rövid, nem zavaró, de mindenképpen furcsa az egyébként minden részletre oly aprólékosan ügyelő Boccacciótól az egyértelműsítő jelzők elhagyása.

[46] Hogy Boccaccio miért pont ennek a Mercuriusnak és Venusnak tulajdonítja Hermaphroditust, és nem a későbbiekben előfordulók valamelyikének, az nem világos. Talán azért, mert őket éppen egy atya alá sorolta (Caelus), így „időben" közel vannak egymáshoz. Ezt a kérdést persze még számtalan más esetben is feltehetnénk a többféle alakban létező isteneknél, akikhez Boccaccio azokat az utódokat, akik a klasszikus mitológiában valóban az ilyen nevű istenektől származnak, beosztja. Boccaccio forrása Theodontius, illetve Ovidius. Ovidius viszont biztosan csak egy bizonyos Mercuriusra és Venusra gondolt. Ami Theodontiust illeti, a forrást Zaccaria kivételesen nem határozza meg, így nem tudom, írt-e erre vonatkozóan valami pontosabbat. Miután azonban célom nem a családfák pontos feltérképezése, hanem Boccaccio rendszerének láttatása, a továbbiakban is megelégszem annyival, hogy annak utánajárok, az illető utód a klasszikus források szerint is a megadott istentől származik-e. A kérdés tehát, hogy Boccaccio miszerint igazodott el a különböző Merciuriusok, Venusok, és egyéb istenek között, pillanatnyilag legalábbis nyitva marad.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXIII. fejezet: **Venus secunda**, Celum hetedik sarja és ***Cupido*** anyja
XXIV. fejezet: **Cupido,** Venus fia
XXV. fejezet: **Toxius**, Celum nyolcadik fia (cfr. I)[47]

IV. könyv

I. fejezet: **Titanus,** Celum *nyolcadik* fia[48], aki sok utódot nemzett, akik közül itt tizennégyet sorolunk fel, ezek:

1. Hyperion (Yperion)
2. Briareus
3. Coeus (Ceus)
4. Typhon vagy Typheus
5. Enceladus (Encheladus)
6. Aegeon (Egeon)
7. Aurora
8. Iapetus
9. Astreus
10. Alous
11. Pallenes
12. Runcus
13. Purpureus (a klasszikus változat szerint: Porphyrion)
14. Lycaon[49]

[47] Itt, a harmadik könyv végén, miután már volt alkalmunk megszokni a könyvek felépítését, érdemes pár szót szólni Boccaccio rendszeréről. A rendszer, bár tagadhatatlanul logikus, elsőre mégsem tekinthető át könnyen. Az olvasó dolgát pedig még tovább nehezítik a szerzőnk által elkövetett hibák is. Itt a példa kedvéért csak egyet említek: Tytanus a III. könyv tartalmi összefoglalójában Celum 9. fiaként szerepel: „In arbore autem signata desuper ponitur radice Celius […] Fuerunt enim Celio filii XII. Quorum prima fuit Opis […] VIII Toxius VIIII Tytanus X Iuppiter…", a róla szóló fejezet címében viszont ez áll: „De Tytano *Celi VIII*^{o} *filio"*. és ugyanez a megjelölés áll az előző fejezet címében Toxiusra is: De Toxio *Celi VIII*^{o} *filio.* Hasonlót mondhatunk el a következő Celius-sarjról is: a tartalmi összefoglalóval ellentétben az ötödik könyv első fejezet címében „De Iove secundo Celi nono filio*"* szerepel, a *de filio octavo* helyett. Ugyanez a helyzet Saturnus esetében, aki a III. könyv összefoglalójában még Celum 12. fiaként szerepel, saját könyvében (VIII.) viszont tizenegyedikként. (*De Saturno XI*^{o} *Celi filio*). Joggal feltételezhetjük, hogy ezek a megállapítások Boccaccio tollából származnak, mivel mind Romano, mind Zaccaria kiadásában így szerepelnek. Az idézett helyek Romano kiadásában: a harmadik könyv tartalma: III. 117,1skk; Titanus: IV. Cap I. 154,18; Toxius: III. Cap. XXV. 152,8; Iuppiter secundus: V. Cap. I. 233,13; Saturnus: VIII. Cap. I. 386,26. Zaccaria kiadásában: harmadik könyv tartalma: III. 285.; Titanus: IV. Cap. I. 364; Toxius: III. Cap. XXV. 360; Iuppiter secundus: V. Cap. I. 318; Saturnus: VIII. Cap. I. 810.

[48] Titanus valójában, ahogy az előző fejezetben, Celum utódainál láthattuk, Celum kilencedik fia. Az előző lábjegyzetben már említettük, hogy Titanus (Romano kiadásában: *Tytanus*) számozása helytelen, mert a negyedik könyv elején nyolcadikként szerepel. Ezt a számozást megőrizte Zaccaria kiadása is, és bár nyilvánvalóan elírásról van szó, ő sem fűzött hozzá megjegyzést. Titanus egyébként nem önálló személy a mitológiában, mint az alábbi lábjegyzetben kifejtem, hanem több ősisten gyűjtőneve, egyébként a Napisten melléknéveként is használatos.

[49] Le kell szögeznünk, hogy a titánok, illetve nővéreik, a titánisok Uranos és Gaia (Uranus és Terra) gyermekei. Eredetileg tizenketten voltak, de tágabb értelemben másokat is közéjük soroltak, akik nem a fent említett két isten nászából születtek. (Iapetos, illetve fiai: Atlas, Epimetheus és Prometheus.) Ebből a hagyományból kiindulva: *Hyperion* valóban titán, *Briareus* – valójában Aegeon-Briareus (tehát Aegeon és Briareus nem két személy) – viszont nem az, hanem éppenhogy az ellenük harcoló három százkarú egyike. *Ceus* nyilván Koiosnak (Coeus) felel meg, és valóban titán. *Typhon* már Tartaros fia, tehát elvileg nem tartozik a titánok közé, *Enceladus* gigász, *Aurora* (Eos) Hyperion lánya és Astraios felesége, *Astraeus* (Astraios) pedig Krios titán fia, akiről Boccaccio viszont nem tesz említést a titánok között. *Alous* (Alóeus) szintén gigász. *Palleneshez* hasonló alakot csak *Pallast* találtam, mint „Titan, Astreus, Perses testvére" (Petz III. p. 328.). Miután a LXIII. fejezetből kiderül, hogy ő nemzette Minervát, és „Pallenes vagy Pallantes" névre hallgat, valószínű, hogy róla van szó. Esetében Boccaccio forrása Paulus Perusinus. *Runcus* a gigászok egyike, *Purpureust* nem találtam, a róla szóló fejezetben Boccaccio Priscianus grammatikust idézi, majd Horatiusnak egy sorát, amiből kiderül, hogy a szóban forgó személy *Porphyrion*, ő viszont gigász. Petznél a gigász címszó alatt találunk egy megjegyzést: „A későbbi hagyomány a titánok közül is kiragadott egyet-mást, és a gigászokhoz sorolva őket számukat kerek százra

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Rajtuk kívül még nemzette a gigászokat, akiknek a nevét nem ismerjük.

II. fejezet: **Hyperion**, Titanus első fia, aki ***Solt*** és *Lunát* nemzette
III. fejezet: **Sol,** aki a ***Hórákat***, nemzette, akiket egyetlen lányként egy helyen tárgyalok, majd másodikként az *Eonákat* akiket hasonlóképpen egyetlen lánynak veszek, és így a
3. Phaethusa (Phetusa)
4. Lampetie (Salempetii)
5. Dirce (Dyrce)
6. Miletus
7. Pasiphae (Pasiphe)
8. Aeetes (Oeta)
9. Circe
10. Angitia[50] apja

IV. fejezet: A **Hórák,** Sol és Cronus gyermekei
V. fejezet: Az **Eonák,** Sol lányai
VI. fejezet: **Phaethusa és Lampetie (Salempetii),** Sol harmadik és negyedik lánya
VII. fejezet: **Dirce,** Sol ötödik lánya és Lycus király felesége
VIII. fejezet: **Miletus,** Sol hatodik gyermeke, aki ***Byblis*** és ***Caunus*** apja
IX. fejezet: **Byblis** és **Caunus,** Miletus fiai
X. fejezet: **Pasiphae,** Sol hetedik gyermeke (cfr. III), Minos felesége
XI. fejezet: **Aeetes,** Colchis királya, aki ***Medeát****, Apsyrtust (Absyrthius)* és *Chalciopét (Calciope)* nemzette
XII. fejezet: **Medea,** Aeetes király lánya, Iason felesége
XIII. fejezet: **Apsyrtus** és **Chalciope,** Aeetes gyermekei
XIV. fejezet: **Circe**, Sol lánya (cfr. III)
XV. fejezet: **Angitia,** Sol lánya[51]
XVI. fejezet: **Luna**, Hyperion lánya (cfr. II)
XVII. fejezet: **Ros,** Luna fia
XVIII. fejezet: **Briareus,** Titanus fia (cfr. I)
XIX. fejezet: **Coeus,** Titanus negyedik fia, aki ***Latonát*** és *Asteriét* szülte
XX. fejezet: **Latona,** Coeus lánya, aki *Apollót* és *Dianát* szülte
XXI. fejezet: **Asterie**, Coeus lánya, *Hercules* anyja[52]

---

szaporította." (*Petz* „Gigász" címszó) Így érthetővé válik, hogy szerzőnk miért sorolt fel általunk gigászoknak ismert alakokat a titánok között.

[50] A Hórák nem a Nap gyermekei, hanem Iuppiteré és Themisé. Mind náluk, mind pedig az Eonáknál Boccaccio forrása Theodontius. (Az Eónákra egyébként csak az *örökkévalóság* jelentést találtam /görög eredetiből *aeon-onis f/,* ami Finály szerint egyházi szóhasználatban fordul elő, tehát antik változatban aligha jöhet szóba, viszont Boccaccio Claudius Claudianusra hivatkozik, amikor a fejezetben visszautal az első könyv Aeternitasról szól fejezetére, amelyben leírja, hogy az Eonák az Aeternitas barlangjában vannak. Tehát az örökkévalóság fogalom mégis találó ez esetben, jóllehet Claudianus Kr.u 4-5. sz. fordulóján élt pogány költő. Más forrásban azonban az *aeonákra* nem találtam utalást.) Salempetie viszont már valóban Sol lánya, igaz, őt Lampetie alakban találtam csak meg, Zaccaria a fordításban szintén Lampetie alakot használ. Dirce, Pasiphae és Circe szintén a Nap gyermekei. Miletus krétai ifjú, de Apollo fia (persze ez származhat onnan, hogy Apollo egy idő után magára vette a napisten szerepkörét is). Érdekes, hogy Boccaccio Ovidiust jelöli meg forrásként, („Miletus, ut testatur Ovidius, Solis fuit filius" – *Genealogia* IV. Cap. VIII. 1) Ovidius azonban nem azt írja, hogy Miletus Sol fia, hanem azt, hogy Phoebusé, ami pedig Apollo mellékneve. (vö. *Met.* IX. 444) Angitia, ahogy az őt tárgyaló fejezetben kiderül, *Angeronia* néven is ismert, de származásáról nincs adat. Boccaccio forrása nála is Theodontius. Oeta, ahogy az őt tárgyaló fejezetből kiderül, a colchisi király, Aiétés (Aeetes) alakjával azonos, aki szintén a Nap fia. (A felsorolásban található egy furcsaság: a *Salempetii* alak, ami a mondatban elvileg accusativusban kellene, hogy legyen, ahogy a többi név is abban áll, a mondat szerkezetének megfelelően. Mind Romano, mind Zaccaria megtartja ezt a formát, magyarázatot egyikük sem fűz hozzá. „De Sole Yperionis filio qui genuit Horas, quas loco unius filie pono, et sic prima genuit Eonas, quas eque loco filie unius scribo et sic secunda, III^{am} Phetusam, IIII^{am} Salempetii, …" – *Genealogia* IV. Cap. VI).

[51] Angitia másik neve Boccaccio szerint Angeronia. Én az *Angerona* változatát találtam meg, aki ősrómai istennő.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXII. fejezet: **Typhon**, Titanus negyedik fia (cfr. I), aki ***Aeost*** és *Chimaerát (Chymera)* nemzette[53]
XXIII. fejezet: **Aeos,** Typhon fia
XXIV. fejezet: **Chimaera,** Typhon lánya
XXV. fejezet: **Enceladus,** Titanus ötödik utóda (cfr. I.)
XXVI. fejezet **Aegeon,** Titanus hatodik fia
XXVII. fejezet: **Aurora,** Titanus hetedik gyermeke
XXVIII. fejezet: **Iapetus**, Titanus nyolcadik fia, aki ***Hesperust,*** *Atlast (Athlas), Epimetheust (Epymetheus)* és *Prometheust* nemzette[54]
XXIX. fejezet: **Hesperus**, aki a három *Hesperist* nemzette[55]
XXX. fejezet: **Egle, Heretusa, Hesperetusa**, Hesperus lányai[56]
XXXI. fejezet: **Atlas,** Iapetus második fia, aki **Hyast,** és a hét *hyadot* nemzette, név szerint ezeket:

1. Eudora
2. Ambroxia
3. Pyidile
4. Coroni
5. Phyto
6. Polixo
7. Thyenes[57]

ezen kívül a *Pliasokat*, (*Plyas*) akiknek a nevei:

1. Electra
2. Maia
3. Sterope (Steropes)
4. Celaeno (Celeno)
5. Taygeta
6. Alcyone
7. Merope (Meropes)

valamint *Calypso (Calipso)* nimfát nemzette[58]

---

[52] Görögösen Asterié, latinosan inkább Asteria. Persesnek szülte Hecatét. Hogy Hercules nevű fia lett volna, arról nincs tudomásom. Boccaccio forrásként Theodontiust jelöli meg.

[53] A Iuppiterrel is többször, sőt sikerrel szembeszegülő iszonyatos erejű szörnyeteg gyermekei a Chimaerán (Boccacciónál: *Chymera*) kívül Cerberus, Orthus, Hydra, és Scylla. Aeos nevű, vagy ahhoz hasonló utódot nem találtam. Szerzőnk forrása Isidorus.

[54] Hesperus, (más nevén Phosphorus, Eous vagy Lucifer) az egyik hagyomány szerint valóban a Hesperisek apja, ahogy a későbbiekben Boccaccio mondja Theodontiusra hivatkozva, de nem Iapetus titán fia, hanem Astraeusnak és Eosnak a gyermeke.

[55] Egy másik hagyomány szerint Hesperis apja. Majd az ő, Hesperis Atlasszal kötött házasságából születtek a Hesperisek.

[56] Nevük görögösen: Aiglé, Errytheia, Hesperia. Latin formában: Aegle, Hesperie és elvileg Errythaea, de azt a formát nem találtam. Erytheaként egy gadesi kis sziget, ahonnan Hercules Geryones teheneit elrabolta. A Hesperiseket a fejezet történetet magyarázó részében Boccaccio is szigetekként kezeli, tehát valószínűleg ugyanarra gondol, még ha más neveket használ is. Forrását arra vonatkozóan, hogy hívták Hesperus lányait, nem nevezi meg. A származásukra utaló jegyzetben fentebb már leírt két hagyományon (vagyis a szerzőnk által említetten, és az ismertebben) kívül létezik egy harmadik is: eszerint a Hesperisek Erebus és Nyx lányai voltak. Nekünk mindenestre kedvezőbb az előző két változat, ott akár Eos, (Hyperion titán unokája) akár Atlas (Iapetus titán fia) miatt legalább közük van a titánokhoz, még ha Erebustól származtatjuk őket, egyáltalán nem.

[57] A hyasok, vagy hyadok nevei: (ha azt a hagyományt vesszük, mely szerint öten voltak: Phaesyle, Coronis, Cleea, Phueo és Eudora. Ezeken a neveken kívül előfordulnak még: Althaea (másként Amalthaea), Ambrosia, Polyxo, Dione. – ezek alapján Pyidilének és Thyenesnek nincs megfelelője, bár az előbbi erősen hasonlít *Phaesyle* nevéhez.

[58] Másik két hagyomány szerint Nereus lánya, illetve Oceanus lánya. – Mint már többször, itt is igen ékes példáját találjuk szerzőnk aprólékos és mindenre kiterjedő figyelmének: Atlasnak az általa felsorolt sarjai ugyanis mind más-más anyától származnak: Hyas és a hyadok Hesperistől (elvileg a Boccaccio által Iapetus alá sorolt Hesperisek is), a Pliasok Aethrától vagy Plionétől, Calypso pedig (ha nem Néreisznek tekintjük), szintén Atlas lánya, bár az ő anyja ebben az esetben ismeretlen. Nagyon valószínű, hogy Boccaccio ezeket nem egyetlen

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXXII. fejezet: **Hyas,** Atlas fia
XXXIII. fejezet: A **Hyadok,** Atlas hét lánya
XXXIV. fejezet: **Electra,** Atlas fia és *Dardanus* anyja[59]
XXXV. fejezet: **Maia**, Atlas lánya és *Mercurius* anyja
XXXVI. fejezet: **Sterope,** Atlas lánya
XXXVII. fejezet: **Celaeno,** Atlas lánya
XXXVIII. fejezet: **Taygeta,** Atlas lánya
XXXIX. fejezet: **Alcyone,** Atlas lánya
XL. fejezet: **Merope,** Atlas lánya
XLI. fejezet: **Calypso,** Atlas lánya[60]
XLII. fejezet: **Epimetheus**, Iapetus fia (cfr. XXVII), aki ***Pyrrhát (Pyrra)*** nemzette
XLIII. fejezet: **Pyrrha**, Epimetheus fia, Deucalion felesége
XLIV. fejezet: **Prometheus**, Iapetus fia, aki ***Pandorát*** alkotta, valamint *Isist (Ysis)*[61] és *Deucaliont* nemzette
XLV. fejezet: **Pandora,** a Prometheus alkotta ember[62]
XLVI. fejezet: **Isis,** Prometheus lánya
XLVII. fejezet: **Deucalion**, Prometheus fia, aki *Hellént*, *(Ellan) Psythacus, Dyonisiust* és *Phentratest* nemzette[63]
XLVIII. fejezet: **Hellen,** Deucalion fia
XLIX. fejezet: **Psytacus,** Deucalion fia[64]
L. fejezet: **Dyonisius,** Deucalion fia[65]
LI. fejezet: **Phentrates,** Deucalion fia

---

forrásból vette, vagy ha mégis, abban az esetben is tiszteletre méltó, amilyen gondossággal az információkat összegyűjtötte. Ha pedig Atlas leszármazottait nézzük, ahogy őket sorra veszi, ott már mindenképp kizárható, hogy egyetlen forrásban megtalált volna minden tudhatót Atlas leszármazottairól.

[59] Míg a XXXI. fejezetben *Electra* alakban szerepel, itt már (mindkét kiadás szerint) *Eletra* alakban használja Boccaccio. Mint a korábbiakban is többször láthattuk, szerzőnk írásmódja nem alkalmazkodik a klasszikus latin formákhoz, de következetesnek sem mondható.

[60] Érdekes, szerzőnk szinte mindig számozza az utódokat a róluk szóló fejezet címében is. Mint látjuk, a Hyadok ez alól éppen kivételt képeznek: mindenki csak, mint „Atlas lánya" szerepel. Valószínűleg azért, mert az Atlasról szóló fejezetben is már úgy írta: „"De Athlante, II[a] Iapeti filio, qui genuit Hym et VII Hyades, quarum hec sunt nomina: Eudora….etc", vagyis ott sem látta el számokkal külön őket. Következetlennek tehát nem mondhatjuk, a tényt csupán az teszi érdekessé, hogy általában akkor nem számozza az utódokat, ha aztán egy fejezetben tárgyalja őket. (Ami természetesen visszafelé nem igaz, láthattuk már többször, hogy számokkal ellátott sarjakat tárgyal egy fejezetben.) Vö. *Genealogia* II Cap. VIII, vagy IV. Cap. VI.

[61] Prometheusnak nem tudunk ilyen nevű lányáról, de tőle (Prometheus) származtatják Asiát, akit viszont Boccaccio nem említ. Lehetséges, hogy rá gondol. Ugyanakkor az Isist (az ő írásmódja szerint: Ysis) tárgyaló fejezetben leírja, hogy ő szülte Epaphust Iuppiternek. Ez viszont *Io* volt, Inachus, argosi király lánya. Boccaccio forrása Isis történetéhet és származásához Theodontius.

[62] Tudomásunk szerint Pandora nem Prometheus műve, épp ellenkezőleg, amiért hősünk lelopta a tüzet az Olympusról, azt megbosszulandó készíttette Zeusz Héphaisztosszal. Érdekes továbbá, hogy Boccaccio férfiként beszél róla (*De Pandore homine a Prometheo facto – Genealogia IV. Cap. XLV.*). A róla szóló, Fulgentiusra támaszkodó fejezet igen rövid, gyakorlatilag csak a szó etimológiáját tárgyalja, Pandóra, mint az emberiségre minden bajt zúdító szépséges nő történetéről nem beszél. Egy érdekes utalást találunk a szerencsétlenségekre, amelyekkel az ember sújtatik: szerzőnk Jóbot idézi a Szentírásból, de a 'szerencsétlenség' szón kívül semmi párhuzam nem található a fejezetben az ókori szelencés történettel kapcsolatban. (A Szentírás, mint forrás használatát illetően l. első fejezet 53. jegyzet.)

[63] Deucalion gyermekei *Hellen*, *Amphictyon* és *Protegenea*. Psytachus Boccaccio szerint Etiópiában élt nagy tiszteletben, és magas kort ért meg, Dionysius Attikában vendégeskedett és vendéglátója lányának egy kecskebőrt ajándékozott, Phentrates pedig Zaccaria kommentárja szerint (a szerzőnk által idézett *Tusculumi beszélgetések* alapján) helyesen *Pheretraces*, nem Phentrates. Cicero forrása pedig egy bizonyos Didearchus. (Vö. *Note II*, 153, *Genealogia* 1644; Cicero: *Tusculanae disputationes* I,21.)

[64] A Deucalionót tárgyaló fejezet címében, két fejezettel korábban még ch-val szerepelt.

[65] Itt kivételesen meghagyom a Boccaccio által használt alakot, és nem javítom Dionysusra, mivel egy számomra teljesen ismeretlen személyről van szó. A párszoros fejezetből nem sok derül ki, az viszont igen, hogy hősünk nem nagyon hasonlít a bor istenéhez, a kecskebőrt kivéve, amit a fejezet szerint Attikában egy lánynak ajándékozott. Boccaccio forrása Eusebius, aki szerint Dyonisius Mózes uralkodásának kezdetén élt.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LII. fejezet: **Astreus**, Titanus kilencedik fia (cfr. I), aki ***Astreát*** és a szeleket nemzette[66]
LIII. fejezet: **Astrea,** Astreus lánya
LIV. fejezet: **A szelekről,** Astreus fiairól általában
LV. fejezet: **Subsolanus, Vulturnus, és Eurus** és a mellékszeleik, Astreus fiai
LVI. fejezet: **Notus**, valamint **Euroaster** és **Austroaffer,** Notus mellékszelei, Auster fiai
LVII. fejezet: **Septemptrio** és **Circio**, a mellékszele
LVIII. fejezet: **Aquilo, vagy más néven Boreas (Borea)**, Astreus fia és Septemtrio mellékszele
LIX. fejezet: **Zethes** és **Calais (Calays),** Boreas gyermekei
LX. fejezet: **Harpalyce,** Boreas lánya, Phineus (Phyneus) felesége[67]
LXI. fejezet: **Zephyrus**, és mellékszelei, **Africus** és **Corus (Chorus)**[68]
LXII. fejezet: **Alous**, Titanus tizedik fia (cfr. I)
LXIII. fejezet: **Pallenes**, Titanus tizenegyedik fia, aki ***Minervát*** nemzette
LXIV. fejezet: **Minerva,** Pallenes lánya
LXV. fejezet: **Runcus** és **Purpureus**, (klasszikus változat szerint: Porphyrion) Titanus 12. és 13. fia[69]
LXVI. fejezet: **Lycaon,** Titanus tizennegyedik fia, aki *Callistót (Calisto)* nemzette[70]
LXVII. fejezet: **Callisto,** Lycaon lánya és *Arcas* anyja
LXVIII. fejezet: A titánok véréből teremtett **gigászok** és **Terra**

V. könyv

I. fejezet: **Iuppiter secundus**, Celum *kilencedik*[71] fia, aki tizenöt utódot nemzett, ezek:
1. Diana
2. Apollo
3. Tityus (Tytius)
4. Bacchus (Bachus)
5. Amphion
6. Zethus
7. Calathus

[66] Astreusnak a szeleken és a csillagokon túl gyermeke még a fentebb már említett Phosphorus (54. jegyzet), Astraea nevű gyermekéről nem tudunk, jóllehet Boccaccio így kezdi a róla szóló fejezetet: „Astream Astrei Titanis fuisse satis vulgatum est…". (*Genealogia* IV. Cap. LIII, 1) Astraea a hórák egyikének, a görög Dikének a mellékneve, aki az igazságosság védnöke volt. A róla szóló fejezetben kiderül, hogy Astraeát Boccaccio is hasonló szereppel ruházza fel. De ha egyezik Dikével, akkor a hórák egyike, vagyis Iuppiter és Themis lánya.

[67] Boreas utódai között ilyen nevűt nem találtam, a mitológiában Phineus felesége és Boreas lánya *Cleopatra*. Boccaccio Leontiust jelöli meg forrásként. A fejezet egyébként nem több három sornál.

[68] A szeleket tárgyaló fejezetek jó alkalmat adnak a megjegyzésre, hogy (mint azt eddig is láthattuk, de talán itt különösen) a szerzőnk által felállított családfa nem mindig egyezik a klasszikussal. Ez persze nem meglepő, csak tény. Itt, a szeleknél még kevésbé csodálnivaló, mert a kezdeti négy, majd nyolc megszemélyesített szélhez később újak és újak jöttek, így számuk tizenkettőre, majd később huszonnégyre bővült és sokszor még egymás szerepét is átvették. Az ókori hagyomány szerint: a déli szél *Notus vagy Auster,* az északi *Boreas* vagy *Septemptrio,* a nyugati *Zephyrus* vagy *Favonius,* a keleti pedig *Eurus* vagy *Vulturnus.* Később keleti szél lett, és délkeleti széllé „alacsonyította" ezzel Eurust *Apeliotes, Solanus* vagy *Subsolanus,* az északkeleti szél (esetenként északi szél) neve lett *Aquilo,* a délnyugati szél neve lett *Africus,* északnyugati szél pedig *Caurus vagy Corus.* Az, hogy Boccaccio gyakran „összekeveri" nevüket, a fentebbiek alapján nem csoda, főleg, ha azt vesszük, hogy ezzel a lista még korántsem teljes. Boreas gyermekeit viszont helyesen írja le (Cleopatra kivételével, l. 67. jegyzet). Zephyrus feleségéről és gyermekéről (Chloris és Carpus) nem tesz említést, de mivel egyáltalán nem biztos, hogy ugyanabból a hagyományból származik a tiszteletük, mint Boreásé és gyermekeié, bár mindkét szélnek Attikában volt oltára, ezt csak a teljesség kedvéért jegyzem meg.

[69] A névre vonatkozóan l. 49. jegyzet.

[70] Neki egyébként különböző feleségeitől ötven fia született, a mitológia ebből név szerint talán összesen kettőt ismer, a később Iuppiter feleségévé lett Callistót, és a Iuppiternek vacsorára feltálalt Nyctimust.

[71] A harmadik könyvben lefektetett sorrend szerint Celum tizedik fia Iuppiter secundus („Fuerunt enim Celio filii XII … VIII Toxius, VIIII Tytanus, X Iuppiter secundus…" *Genealogia* III.) A sorrend elírására vonatkozóan l. 48. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

8. Pasithea
9. Egilaes (klasszikus forma szerint valószínűleg: Aglaia)
10. Euphrosyne (Euprosine)
11. Lacedaemon (Lacedemon)
12. Tantalus
13. Hercules
14. Minerva
15. Arcas[72]

II. fejezet: **Diana prima,** Iuppiter secundus lánya
III. fejezet: **Apollo**, Iuppiter secundus második sarja, aki tizenhat ifút és leányt nemzett, ezek:

1. Lapitha
2. Eurinomes
3. Mopsus
4. Linus (Lynus)
5. Phylistenes
6. Garamas
7. Branchus (Brancus)
8. Phylemon (a klasszikus változat szerint: Philammon)
9. Orpheus
10. Aristaeus (Aristeus)
11. Nomius
12. Aucthous
13. Argeus
14. Aesculapius (Esculapius)
15. Psyche
16. Arabs[73]

IV. fejezet: **Lapitha prima,** Apollo lánya
V. fejezet: **Eurinome**[74]**,** Apollo második lánya
VI. fejezet: **Mopsus,** Apollo harmadik gyermeke
VII. fejezet: **Linus,** Apollo negyedik utóda
VIII. fejezet: **Phylistenes,** Apollo ötödik sarja

[72] Az egy *Calathus* kivételével, akit csak mint egy bizonyos fajta fonott kosár neveként találtam meg, valóban mind Iuppiter gyermeke, a Charisok (Gratiák) kivételével egyik sem Iunótól való. *Pasithea* illetve *Euphrosyne* a Charisokból, vagyis a báj istennőiből kettő. A harmadikat *Aglaiának* hívják, neki felelhet meg Egilaes, akit viszont így nem találtam. Miután az ő esetében a két változat erősen különbözik, a továbbiakban is megtartom a Boccaccio által használt alakot.

[73] Eurynome vagy a Charisok egyike, vagy Odüsszeusz gazdasszonya. Boccaccio forrása Paolo da Perugia lesz majd. Mopsus valóban Apollo fia. Philistenséhez hasonló nevet sem találtam, Zaccaria kommentárjából megtudhatjuk, hogy Boccaccio rosszul értelmezte Servius egy mondatát, és ebből gondolta, hogy Philistenes Apollo fia. (vö. *Note V.* 33, *Genealogia* 1648) Garamas Apollo fia, róla kapta nevét egy észak-afrikai nép, Branchus szintén vagy fia, vagy kegyence. Aucthoust nem találtam. Arabsra Boccaccio forrása a *Historia naturalis* VII, 56, más forrást nem találtam rá. Phylemon, mint a fejezetből kiderül, ahol Boccaccio Ovidiustól idéz, P*hilammon* néven ismert (vö. *Met.* XI. 317). Philemon csak mint Baucis hitvese szerepel a mitológiában. Nomius, vagy Nomios annyit jelent, mint „legeltető”, és Apollo mellékneve, aki Admetos nyájait őrizte, tehát nem önálló személy. Nomius illetve Argeus Aristaeus jelzői, mivel a földművelés, bor- és olajtermés pártfogója, vagyis ők sem önálló személyek. Aristaeus és Orpheus (ez utóbbi egy változat szerint) viszont valóban Apollo fiai, Aesculapius egy változat szerint szintén, sőt, később átveszi gyógyító szerepkörét is, Psyche viszont nem Apollo lánya. Boccaccio vele kapcsolatban forrásként Martianus Capellát jelöli meg. (Pontosabban *Matrialis* Capellát, de mint a kommentárból kiviláglik, ezt Zaccaria mindenütt javította a helyes Martianus alakra. Vö. *Note V,* 73. *Genealogia* 1650).

[74] A fejezetből kiderül, hogy szerzőnk Talaus király feleségével azonosítja, aki Adrastust és Eurydicét szülte a királynak. Adrastus anyja Lysimache volt, Eurydicére vonatkozóan lásd a 26. jegyzetet: Boccaccio úgy tűnik, következetesen kitart e név mellett az *Eriphyle* helyett, vagyis a második könyvben nem egyszeri véletlen elírással állunk szemben, mivel az ötödik könyvben is megerősíti, hogy Eurydice később Amphiaraos felesége lett. (Tehát valóban Eriphylével azonos).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

IX. fejezet: **Garamas**, Apollo hatodik fia
X. fejezet: **Branchus**, Apollo hetedik fia
XI. fejezet: **Phylemon,** Apollo nyolcadik sarja
XII. fejezet: **Orpheus,** Apollo kilencedik utóda
XIII. fejezet: **Aristeus**, aki *Actaeont (Actheon)* és *Iolaust (Yolaus)* nemzette[75]
XIV fejezet: **Actaeon,** Aristaeus fia
XV. fejezet: **Iolaus,** Aristaeus fia
XVI. fejezet: **Nomius**, Apollo tizenegyedik fia
XVII. fejezet: **Auchtous,** Apollo tizenkettedik fia
XVIII. fejezet: **Argeus,** Apollo tizenharmadik fia[76]
XIX. fejezet: **Aesculapius**, Apollo tizennnegyedik fia, aki ***Machaónt (Macaon)*** nemzette
XX. fejezet: **Machaon**, Aesculaius fia, aki ***Asclepiust*** nemzette[77]
XXI. fejezet: **Asclepius,** Machaon fia
XXII. fejezet: **Psyche,** Apollo tizenötödik lánya
XXIII. fejezet: **Arabs**, Apollo tizenhatodik fia
XXIV. fejezet: **Tityus (Tytius)**, Iuppiter secundu harmadik fia (cfr. I)
XXV. fejezet: **Bacchus (Bachus)**, Iuppiter secundus negyedik fia, aki *Hymenaeust, Thyoneust* és *Thoast*[78] nemzette
XXVI. fejezet: **Hymenaeus,** Bacchus fia
XXVII. fejezet: **Thyoneus,** Bacchus fia
XXVIII. fejezet: **Thoas**, aki ***Hypsipylét (Ysiphile)*** nemzette
XXIX. fejezet: **Hypsipyle,** Thoas lánya
XXX. fejezet: **Amphion,** Théba királya, Iuppiter secundus ötödik fia, (cfr. I) aki hét fiút és ugyanennyi lányt nemzett
XXXI. fejezet: **Amphion tizennégy fiáról**
XXXII. fejezet: **Zehtus,** Iuppiter secundus hatodik fia, aki *Itylust (Ythilus)* és *Thyist* nemzette[79]
XXXIII. fejezet: **Itylus** és **Thyis,** Zethus fiai
XXXIV. fejezet: **Calathus,** Iuppiter secundus hetedik fia[80]
XXXV. fejezet: **Pasithea, Egilaes, Euprosine,** a gráciák[81]

---

[75] Az Iolaust tárgyaló fejezetben kiderül, hogy Boccaccio sem biztos ebben a hagyományban, és ő is ismeri azt a változatot, amely szerint Iolaus Iphicles fia. Én csak Iphicles fiaként találtam Iolaust.

[76] A fejezetek szerint mind Nomius, mind Auchtous, mind Argeus Apollo és Cyrene gyermekei. (Boccaccio forrása Iustinus.) Apollo és Cyrene együttlétéből viszont csak Aristaeus származott, akit aztán később azonosítottak is Apollóval. Így magyarázható, hogy a Nomius melléknév egyesek szerint Apollo jelzője, mások szerint Aristaeusé, és így érthető meg az is, honnan származnak ezek az „ismeretlen" Apollo-sarjak. (vö. még 73. jegyzet)

[77] Az antik mitológia szerint *Aesculapius* és *Asclepius* csak ugyanannak a névnek változatai, és Apollo fiát, Machaon apját jelölik. Boccaccio előtt ismert ez a változat is, ez kitűnik a forrásaira való hivatkozáskor. (l. *Genealogia* V. XX.3, ill. XXI.1).

[78] Hymenaeus és Thoas nevű fia valóban volt a bor istenének, de a *Thyoneus*, mint „őrjöngő fia" Bacchus mellékneve, nem külön személy. A róla szóló fejezetben Boccaccio Ovidiusra hivatkozik, de a név ott is csak mint Bacchus jelzője szerepel. (Vö. *Met.* IV, 13; illetve *Note* V. 115, *Genealogia* 1652).

[79] Szerencsétlen sorsú *Itylus* nevű fiára találtam utalást, Thyisre azonban nem. Az őket tárgyaló fejezetben hivatkozott homéroszi hely sem tesz róla említést. Nyilván szerzőnk valakin keresztül hivatkozott az *Odüsszeiára*. Zaccaria kommentárjából megtudhatjuk, hogy Boccaccio erre vonatkozó sorai szinte betű szerint egyeznek Perin *Onomasticon* c. művének idevonatkozó részeivel ('Itylus ' címszó), de utalás nélkül. (vö. *Note* V, 141, *Genealogia* 1653.)

[80] Boccaccio itt Homéroszra hivatkozva írja, hogy Calathus Iuppiter és Antiope fia (fiaik Zethus és Amphione voltak), Calathusra Homérosz nem tesz említést. Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy Boccaccio többször is hivatkozik Homéroszra tévesen, ezt Pertusi alapján aztán Zaccaria Leonziónak tulajdonítja. (vö. *Note* V. könyv 123, *Genealogia* 1653).

[81] Mint már említettük, a szokott változat szerint: *Aglaia,* testvérei pedig *Pasithea* illetve *Euphrosyne.* (l. 72. jegyzet).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXXVI. fejezet: **Lacedaemon**, Iuppiter secundus tizenegyedik fia, aki ***Amyclast (Amiclas)*** nemzette
XXXVII. fejezet: **Amyclas**, Lacedaemon fia, aki ***Argulust*** nemzette
XXXVIII. fejezet: **Argulus,** Amyclas fia, aki ***Oebalust*** nemzette
XXXIX. fejezet: **Oebalus**, Argulus fia, aki ***Tyndareust (Tyndarus)*** és *Icariust (Ycarus)* nemzette[82]
XL. fejezet: **Tyndareus,** Oebalus fia
XLI. fejezet: **Icarius,** aki ***Erigonét****, Iphthimét (Yphtima)* és *Pénelopét* nemzette[83]
XLII. fejezet: **Erigone,** Icarius lánya
XLIII. fejezet: **Iphthime,** Icarius lánya
XLIV. fejezet: **Penelope,** Icarius lánya és Ulixes felesége
XLV. fejezet: **Tantalus,** Iuppiter secundus tizenkettedik fia (cfr. I)
XLVI. fejezet: **Hercules,** Iuppiter secundus fia, aki ***Carthagót*** nemzette[84]
XLVII. fejezet: **Carthago,** Hercules quartus lánya
XLVIII. fejezet: **Minerva**, Iuppiter secundus tizenötödik lánya
XLIX. fejezet: **Arcas,** Iuppiter secundu tizenötödik fia, aki ***Yoniust*** nemzette[85]
L. fejezet: **Yonius**, Arcas fia, aki *Nycostratét* nemzette
LI. fejezet: **Nycostrate,** Yonius lánya és *Euander* anyja[86]

VI. könyv

I fejezet: **Dardanus**, Iuppiter secundus tizenhatodik fia, aki ***Erichthoniust*** nemzette
II. fejezet: **Erichthonius**, Dardanus fia, aki ***Trost (Troius)*** nemzette
III. fejezet: **Troius**, Erichthonius fia, aki ***Ganymedest (Ganimedes),*** *Ilust (Ylioneus)* és *Assaracust* nemzette[87]
IV. fejezet: **Ganymedes,** Tros fia

[82] A fentebbi fejezetek szereplői nem illenek bele a mitológiába: Oebalus, spártai király, Tyndareus és Icarius apja (hogy az olvasónak még nehezebb feladata legyen, Boccaccio *Ycarus* alakban használja), de nem Argulus fia (akit nem találtam meg), hanem Perieresé és Gorgophonéé. Van olyan változat, amely szerint Perierést azonosították Oebalusszal, vagy annak apjaként tisztelték, illetve hogy Perieres halála után Oebalus lett Gorgophone férje. Ha visszafelé haladva megpróbálunk eljutni Amyclashoz, aki valóban Lacedaemon kánya, sajnos nem jutunk eredményre: Argulushoz hasonló utódot nem találunk, aki kapcsolat lenne a szóban forgó személyek között. Az egyetlen közös pont Spárta, aminek Lacedaemon az alapítója, a fent említett férfiak pedig mind spártai királyként szerepelnek a mitológiában. Boccaccio forrása mindegyik esetben Dictys Cretensis.

[83] Erigone tudomásunk szerint egy szintén Icarius nevű mitológiai alak lánya, de nem a spártai királyé, hanem egy marathóni szőlőművesé, akit saját társai öltek meg, mert, miután megkínálta őket borral, részegségükben, mivel azt addig soha nem tapasztalták meg, azt hitték, megmérgezte őket. Boccaccio forrása Erigone származása esetében Lactantius, illetve Servius. Zaccaria nem közöl közelebbi adatot.

[84] Itt megint látható, hogy szerzőnk nem minden fejezetben számoz mindent: azt, hogy a szóban forgó Hercules a negyedik, csak a következő fejezetcímben írja.

[85] Arcas király fiai: Azan, Aphidas és Elatus. Yioniushoz hasonló utódjára nem akadtam rá. Boccaccio forrásként Theodontiust és ennek nyomán Paulust (Paulus Perusinus, ahogy Zaccaria forrásmutatójából kiderül) jelöli meg. Yoniushoz hasonló alakban asszonyt csak Sophocles feleségeként találtam.

[86] Evander eredetileg arcadiai, majd az etruszkok királya, Mercurius és Carmentis (Carmenta) nimfa fia. A fejezetből kiderül, hogy Boccaccio is rá gondol, a Nycostrate nevet azzal magyarázza, hogy ezt a nevet az anya elhagyta és a Carmentist vette fel. Forrása ehhez Theodontius és Leontius.

[87] Boccaccio az eddigi fejezetcímekben *Troiusként* emlegeti, a klasszikus források szerint Tros. A róla szóló fejezet első mondatából kiderül, hogy ismeri ezt a változatot is: „Tros, seu Troius filius fuit Erichthonii…". Az furcsának tűnik, hogy itt elsőként említi a Tros változatot, míg a fejezetcímekben következetesen a Troiust használja. Hogy itt megemlíti ezt a változatot is, nem csoda, hiszen utána forrásaként Ovidiust jelöli meg, és tőle idéz is, Ovidius pedig Tros alakban említi. Az előző, Erichthoniust tárgyaló fejezetben Boccaccio forrása Paulus Perusinus, talán abban is, hogy fiát Troiusnak hívták, bár ez a párszoros fejezetből nem derül ki egyértelműen, hogy Paulus csak arra vonatkozóan forrás, hogy ki volt Erichthonius anyja, vagy arra is, hogy a fia Troius. A probléma igazán nem jelentős, ezt el kell ismerjük, annyit azonban láttat, hogy szerzőnk az általa oly nagyra tartott és sokat idézett Ovidiust még egy név esetében is háttérbe szorítja Paulus miatt. Trosnak van még a felsoroltakon kívül egy Cleopatra nevű lánya, őt szerzőnk nem ismeri.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

V. fejezet: **Ilus**, aki ***Laomedont*** nemzette[88]

VI. fejezet: **Laomedon**, Ilus fia, aki több fiú és lány között nyolc utódot nemzett, név szerint:

1. Antigone (Antigona)
2. Hesione (Hesyona)
3. Lampus
4. Clytius (Clition)
5. Hicetaon (Icetaon)
6. Tithonus (Tyton)
7. Bucolion
8. Primaus[89]

VII. fejezet: **Antigone,** Laomedon lánya

VIII. fejezet: **Hesione**, Laomedon lánya és ***Teucrus*** anyja

IX. fejezet: **Lampus, Clytius** és **Hicetaon,** Laomedon fiai

X. fejezet: **Tithonus**, aki ***Memnont*** nemzette

XI. fejezet: **Memnon,** Tithonus fia

XII. fejezet: **Bucolion,** Laomedon fia, aki ***Aesepust*** és *Pidasust* nemzette[90]

XIII. fejezet: **Aesepus** és **Pidasus,** Bucolion fiai

XIV. fejezet: **Priamus**, Laomedon fia, aki feleségétől, Hecubától tizenkilenc gyermeket nemzett, más nőktől pedig harmincegyet. Ebből az ötvenből név szerint összesen harmincnyolcat ismerünk, akik a következők:

1. Creusa
2. Cassandra
3. Ilione (Yliona)
4. Laodice (Laodices)
5. *Lycastes*
6. Medesicaste (Medesicastis)
7. Polyxena (Polixena)
8. Paris
9. Hector
10. Helenus
11. Chaon
12. Troilus
13. Deiphobus (Deyphehus)
14. Polydorus

---

[88] Boccaccio végig *Ylion* (vagy *Ylioneus*) alakban emlegeti. Zaccaria a fordításban már átírja *Ilusra*. Boccaccio változata nem egészen érthető. A trójaiak egyik ősatyjának, akiről a város az Ílion nevet kapta, persze lehetne ugyanez a neve, ilyen változatot azonban nem találtam. A szerzőnk által következetesen használt név azért furcsa, mert a róla szóló fejezetben Homéroszra hivatkozik, miszerint „Ylion, ut Homerus in *Yliade*, ubi omnis genealogia Troianorum usque ad Hectorem et Eneam explicatur, ait, Troi regis Troianorum." Ez a nemzetségtáblát levezető rész pedig a huszadik ének 230. sora: „ … Trószt nemzette Erikhthoniosz, trószok fejedelmét: // és azután Trósznak három kitünő fia sarjadt, // Ílosz s Asszarakosz, meg az isteni szép Ganümédész, …" Tehát a név a Boccaccio által megjelölt forrás szerint is Ilus lenne. Ez a „következetlenség" hasonló ahhoz, amit az előbb láttunk Tros esetében, azzal a különbséggel, hogy Boccaccio nem hozza a másik, ismertebb alakot, mint lehetőséget sem. A fejezetben semmilyen más forrásra nem hivatkozik. Zaccaria külön megjegyzést ehhez a névváltozathoz nem fűz. (*Genealogia* VI. Cap. V.1; *Íliász* XX. 230skk – Devecseri Gábor fordítása. A nevét a további idézeteknél értelem szerűen nem tűntetem fel.)

[89] Antigone esetében Boccaccio Serviust jelöli meg forrásként, őt Iuno állítólag gólyává változtatta, mert a lány gőgjében Iunónál szebbnek képzelte magát. (Választhatta volna még Ovidiust /*Met.* VI. 93skk/, bár tagadhatatlan, hogy nála, csak mint utalás szerepel Arachne történetében, hát ezt nem róhatjuk fel szerzőnknek.)

[90] Aesepus valóban Bucolion fia, Pidasushoz hasonló alakot a mitológiákban nem találtam, Homérosznál viszont igen: „Majd meg Opheltiosz és Drészosz hullt Eurüalosztól, // Eurüalosz pedig Aiszéposz meg Pédaszosz ellen // tört, kiket egykor Abarbareé szült Búkoliónnak; // Búkolión fia volt a vitézlő Láomedónnak, // elsőszült fia, anyja titokban hozta világra. – *Iliász* VI. 20skk– Ezeket a sorokat Boccaccio görögül idézi, jóllehet ő maga ebben a nyelvben egyáltalán nem jártas, ahogy arról az első fejezetben már volt szó. (vö. első fejezet 97. jegyzet).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

15. Polydorus
16. Lycaon
17. Aesacus (Esacus)
18. Anthiphus
19. Isus (Ysus)
20. *Teucer*
21. Democoon (Dimocoontes)
22. Echemmon (Echemon)
23. Chromius (Cromenon)
24. Gorgythion (Gorgition)
25. Cebriones (Cebrion)
26. *Phorbas*
27. Doryclus (Doriclon)
28. Pammon
29. Anthiphonus (Antiphon)
30. Agatho (Agathon)
31. Hippothous (Hyppotous)
32. *Aganon*
33. *Laocoon*
34. Mestor (Mistor)
35. *Yphates*
36. *Thestorius*
37. Thymoetes (Thimoetes)
38. Polites[91]

XV. fejezet: **Creusa**, Priamus első lánya, Aeneas felesége
XVI. fejezet: **Cassandra**, Priamus második lánya
XVII. fejezet: **Ilione**, Priamus harmadik lánya, Polynestor trák király felesége
XVIII. fejezet: **Laodice**, Priamus negyedik lánya, Helicaon felesége
XIX. fejezet: **Lycastes**, Priamus ötödik lánya és Polydamas (Polidamas) felesége[92]
XX. fejezet: **Medesicaste**, Polyhippus felesége[93]

[91] A dőlt betűvel szedett neveket nem találtam, és a többiek tekintélyes része is csak Homérosznál szerepel egy-egy említés erejéig. (Medesicaste, Antiphus, Isus, Democoon, Echemon, Chromius, Gorgythion, Doryclus, Pammon, Antiphonus, Agatho, Hippothous, Mestor) Aganus (az *Aganon* helyett) Paris és Helena fia, (tehát nem kizárt, hogy Paris testvérei között is volt ilyen nevű), de mint a róla szóló fejezetből kiderül, rossz szövegértelmezés miatt született. (l. 98. jegyzet) *Teucer* Trója első királya volt, ez persze magyarázhatja, hogy Priamus ötven gyermeke között volt ilyen nevű, csak említést nem találtam róla. Esetében Boccaccio forrása Barlaam, és a róla szóló fejezetben ő is megjegyzi, hogy ez nem az, akitől a trójaiak neve származik. *Phorbas* nevű trójai vitézt azonosítottam, ő Ilioneus atyja. Neptunus, vagy Apollo papján kívül más Laocoont nem találtam, ő viszont Antenor fia. Boccaccio forrása az ő leszármazását tekintve Papias. Yphates nevű hőst nem találtam. Thestor valóban trójai, de Enops fia (Boccaccio forrása kettejüknél Paulus Perusinus). *Thymoetes* hasonlóképpen van a trójaiak között, de ő vagy a trójaiak legöregebbike, aki Priamuson bosszút akart állni és ezért elsőként javasolta, hogy vigyék be a lovat a várba, vagy Hicetaon fia, tehát elvileg Priamus nem apja, hanem nagybátyja. Boccaccio az előző Thymoetesre gondol, mint ez a XLI. fejezetből kiderül. Forrása Servius, viszont Servius is másra hivatkozik, bizonyos Euphorionra. (*Servius Aen.* II, 32.)

[92] Polydamast, mint jeles trójai férfiút megtaláltam, de felesége említését nem, így Lycaste alakjáról sajnos továbbra sem tudunk többet. Boccaccio forrása Paulus Perusinus.

[93] Boccaccio a fejezetben Homéroszt idézi, méghozzá görögül és latinul is. Az idézett sorokból kiderül, hogy valóban volt Priamusnak ilyen nevű lánya, férje nevére azonban említés nincs, a sok lóval rendelkező (polyhippos) szó fordítása valószínűleg a szöveg helytelen értelmezéséből származik. („Elsőnek Telamón fia Teukrosz szúrt le egy embert, // lándzsás Imbriosz ez, kinek apja a soklovu Mentór; // Pédaioszban volt, mielőtt az akháj sereg eljött, // háza, s az asszonya Médeszikaszté volt, Priamosznak // fattyu-leánya:…" – *Iliász* XIII. 170skk. – ismét példa arra, hogy Leonzio sajátosan tolmácsolta Homéroszt. (vö. 88. jegyzet) Az is figyelemreméltó, hogy a pár sorral feljebb megtalálható személynevet (Imbrios), aki a rosszul értelmezett „polyhippus"helyett Mentor fia, nem vette észre. Homéroszt attól a ponttól idézi csak, hogy „Pédaioszban volt". („Medesicastis filia fuit Priami naturalis, nec habetur ex qua matre. *Quae quidem nupsit Polyippo Mentoris filio*, ut in *Yliade* testatur Homerus, ubi dicit: …." – *Genealogia* VI. Cap XX,1. Zaccaria kommentárjában ezekben az

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXI. fejezet: **Polyxena,** Priamus hetedik lánya[94]
XXII. fejezet: **Paris**, Priamus nyolcadik sarja, aki ***Daphnist*** és *Idaeust (Ydaeus)* nemzette[95]
XXIII. fejezet: **Daphnis** és **Idaeus,** Paris fiai
XXIV. fejezet: **Hector,** Priamus kilencedik utóda, aki ***Astyanaxot (Astianax)*** nemzette
XXV. fejezet: **Astyanax,** Hector fia
XXVI. fejezet: **Helenus,** Priamus király tízedik fia
XXVII. fejezet: **Chaon,** Priamus király tizenegyedik fia
XXVIII. fejezet: **Troilus,** Priamus király tizenkettedik gyermeke
XXIX. fejezet: **Deiphobus,** Priamus király tizenharmadik sarja
XXX. fejezet: **Polydorus,** Priamus király tizennegyedik utóda
XXXI. fejezet: **Polydorus és Lycaon,** Priamus király tizenötödik és tizenhatodik fia
XXXII. fejezet: **Aesacus,** Priamus tizenhetedik fia
XXXIII. fejezet: **Anthiphus és Isus,** Priamus tizernnyolcadik és tizenkilencedik sarja
XXXIV. fejezet: **Teucer,** Priamus huszadik fia
XXXV. fejezet: **Democoon,** Priamus huszonegyedik fia
XXXVI. fejezet: **Echemmon és Chromius,** Priamus huszonkettedik és huszonharmadik fia[96]
XXXVII. fejezet: **Gorgythion,** Priamus huszonnegyedik fia
XXXVIII. fejezet: **Cebriones**
XXXIX. fejezet: **Phorbas**, aki ***Ilioneust*** nemzette[97]
XL. fejezet: **Ilioneus,** Phorbas fia
XLI. fejezet: **Doryclus,** Priamus huszonhetedik fia
XLII. fejezet: **Pammon, Anthiphonus, Agatho, Hippothous, Aganon** Priamus huszonnyolcadik, huszonkilencedik, harmincadik, harmincegyedik és harminckettedik sarja[98]
XLIII. fejezet: **Laocoon,** Priamus harmincharmadik fia
XLIV. fejezet: **Mestor,** Priamus harmincnegyedik fia
XLV. fejezet: **Yphates és Thestorius,** Priamus harmincötödik és harminchatodik fia
XLVI. fejezet: **Thymoetes,** Priamus harmincnyolcadik fia
XLVII. fejezet: **Polites,** Priamus fia, aki ***Priamust*** nemzette
XLVIII. fejezet: **Priamus**, Polites fia
XLIX. fejezet: **Assaracus**, Trója királya, Tros harmadik fia (cfr. III)
L. fejezet: **Capys (Capis)**, Assaracus fia, aki ***Anchisest*** nemzette
LI. fejezet: **Anchises**, Capys fia, aki ***Hippodameát (Hippodamia)*** és *Aeneast* nemzette
LII. fejezet: **Hippodamea,** Anchises lánya
LIII. fejezet: **Aeneas,** Anchises fia, aki *Iulus Ascaniust* és *Silvus Postumust* nemzette
LIV. fejezet: **Ascanius**, aki Iulius Silviust és Romát nemzette[99]

---

esetekben végig utal Pertusi művére, (*Leonzio fra Petrarca e Boccaccio*, l. első fejezet 97. jegyzet), annak kapcsán, hogyan használta Boccaccio Homérosz műveit Leonzio közreműködésével.

[94] A Priamus utódai közötti felsorolásban még Polixena alakban szerepelt, itt már a fejezetcímben Boccaccio is y-nal használja.

[95] Paris utódai: Bunicus, Corythus, Agauus és Idaeus, a számos Daphnis között az ő fiaként egy sem szerepel. Boccaccio forrása erre vonatkozólag Paulus Perusinus.

[96] Boccaccio forrása Homérosz, ismét görögül és latinul is idézi. (*Iliász* V. 159-160). Mind a görög, mind a latin változatban *Cromenon* alakot használ, én azonban itt csak *Khromioszként* találtam. Zaccaria is javítja fordításában, az olasz változatban *Cromio* alakban szerepel.

[97] Mint azt fentebb már említettem (91. jegyzet), az általam fellelt Phorbas is Ilioneus atyja, de az ő (Phorbas) származására nem találtam utalást. Boccaccio forrása Paulus Perusinus.

[98] Boccaccio forrása ismét Homérosz, és itt derül fény *Aganon* személyére. A görögül és latinul idézett sorok: „….majd sok fia ellen // fordult, szídta Pariszt, Helenoszt, a derék Agathónt is, // Pammónt; Antiphonoszt s az erős-csatahangu Polítészt, // Déiphoboszt és Hippothooszt meg az isteni Díónt.” (*Íliász* XI. 249skk) Vagyis szerzőnk ismét máshogy értelmezte Homéroszt. (vö. 93. jegyzet) Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy Boccaccio újfent rosszul értelmezett egy szót, a „Δίον ’αγανόν”, vagyis „isteni Díon” szerkezetet fordította meg, és így „divum Aganonem”-nek fordította. (*Genealogia* VI. Cap. XLII,2; *Note VI.* 83, *Genealogia* 1657).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LV. fejezet: **Iulius Silvius,** Ascanius fia
LVI. fejezet: **Rhoma, Ascanius lánya**[100]
LVII. fejezet: **Silvius Postumus,** Aeneas fia, aki ***Aeneas Silviust*** nemzette
LVIII. fejezet: **Aeneas Silvius**, Silvius Postumus fia, aki ***Latinus Silviust*** nemzette
LIX. fejezet: **Latinus Silvius**, Aeneas Silvius fia, aki ***Alba Silviust*** nemzette
LX. fejezet: **Alba Silvius**, Latinus Silvius fia, aki ***Atys (Athis) Silviust*** nemzette
LXI. fejezet: **Atys Silvius**, Alba fia, aki ***Capys (Capis) Silviust*** nemzette
LXII. fejezet: **Capys Silvius**, Athis fia, aki ***Carpentus Silviust*** nemzette[101]
LXIII. fejezet: **Ca(r)pe(n)tus Silvius**, Capys fia, aki ***Tiberinus (Tyberinus) Silviust*** nemzette
LXIV. fejezet: **Tiberinus Silvius**, Carpentus fia, aki ***Agrippa Silviust*** nemzette
LXV. fejezet: **Agrippa Silvius**, Tiberinus fia, aki ***Romulus Silviust*** nemzette
LXVI. fejezet: **Romulus Silvius**, Agrippa fia, aki ***Iulius Silviust*** és *Aventinus Silviust* nemzette
LXVII. fejezet: **Iulius Silvius,** Romulus fia
LXVIII. fejezet: **Aventinus Silvius***,* Romulus Silvius fia, aki **Proca Silviust** nemzette
LIX. fejezet: **Proca Silvius**, Aventinus fia, aki ***Amuliust*** és *Numitort* nemzette
LXX. fejezet: **Amulius,** Proca fia
LXXI. fejezet: **Numitor**, Proca fia, aki ***Lausust*** és *Iliát (Ylia) vagy Reát* nemzette
LXXII. fejezet: **Lausus,** Numitor fia
LXXIII. fejezet: **Ilia**, aki ***Romulust*** és ***Remust (Rhemulust)*** szülte[102]

VII. könyv

I fejezet: **Oceanus,** aki huszonnégy fiút illetve lányt nemzett, ezek név szerint:

1. Eurynome (Eurinome)
2. Persa
3. Aethra (Etra)
4. Pleione (Pleyon)
5. Clymene (Clymenes)
6. *Triton*
7. Doris

---

[99] A hagyomány szerint Silvius vagy Aeneas Laviniától származó fia, vagy valóban Ascaniusé. Aeneas fiát *Procas Silvius* néven találtam, bár emez, legalábbis ha a mitológia „időszámítását" vesszük, nem lehet ugyanaz, mert Procas Silvius, vagyis Proca, Numitor és Amulius atyja volt, akkor viszont a trójai Aeneasnak elvileg nem lehetett a fia, hiszen az első Silvius utódai (legyen az akár Aeneas fia, akár Ascaniusé) 300 évig uralkodtak még Alba Longában Romulusék megjelenéséig. Hogy Roma, a későbbi város védőistennője tőle származott volna, arról nincs tudomásom, Boccaccio forrása itt majd Solinus lesz.

[100] Az írásmód következetlenségére példa: Roma itt már *Rhomaként* szerepel.

[101] Livius, mikor Silvius utódait felsorolja (erre a helyre Boccaccio is hivatkozik Latinus Silvius esetében), *Capetus* alakot használ. Nem lehet tudni, elírás-e, vagy szándékos, Boccaccio a másik névváltozatról nem tesz említést. Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy Eusebius Carpentus alakot használ, szemben Liviusszal és Ovidiusszal, akik Capetusként említik. (vö. *Note VI.* 140, *Genealogia* 1660.) Ez az írásmódbeli különbözőség magyarázhatná esetleg Atys másként való írását, bár az nem üt el annyira a klasszikus formától, és a Boccacciótól már megszokott írásmód változatoktól sem. Itt meg kell jegyeznem, hogy Ovidiusnál, ahol a Silvius sarjakat felsorolja (*Fasti* IV, 49skk) én *Calpetus* alakot találtam. Zaccaria szerint „*Carpento* dei capp. [...] è *Capetus* in Livio figlio di Capi e in Ov. Fast. 4,46, è nipote di Capi, ..." (*Note VI.* l. előbb). Ovidius szóban forgó sora „ille dedit Capyi repetita vocabula Troiae // et tuus est idem, Calpete, factus avus." Hogy Zaccaria kihagyott-e egy betűt, vagy más szövegváltozatból dolgozott, ezt sajnos nem tudom. Túlságosan nem lényeges, de tény, hogy Ovidiusnál egy harmadik változatban szerepel. Az mindenesetre érdekes, hogy Atys esetében Boccaccio forrásként Eusebiust jelöli meg. A fentebb már általa is hivatkozott Livius-passzus ugyanis felsorolja az összes általa is említett Silvius-sarjat, köztük Atyst is. (vö. Livius: *Ab urbe condita* I, 1,3.)

[102] Boccaccio Rea és Remus esetében is 'rh'-t használ. Érdekes a *Rhemulus* alak, ehhez sem a szerző, sem Zaccaria nem fűz megjegyzést. Zaccaria az olasz változatban átírja *Remóra*. Boccaccio pedig a IX. könyvben, ahol az ikreket tárgyalja, már szintén csak *Remusként* említi. Romano kiadásában ugyanígy szerepel, a hatodik könyv végén Rhemulusként, a kilencedik végén Remusként. A *Remulus* alak Ovidiusnál fordul elő (*Fasti IV. 49*). Az a Remulus azonban az idősebb Silvius-származék.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

8. *Proteus (Protheus)*
9. Corufices
10. Nereus
11. Achelous
12. Inachus (Ynachus)
13. Peneus
14. *Nilus (Nylus)*
15. Alpheus
16. *Crinisus*
17. *Tiberis (Tyberis)*
18. *Axius*
19. Asopus
20. *Cephisus (Cephysus)*
21. *Maeander (Meander)*
22. Philyra (Phyllira)
23. *Sperchius*
24. *Sol*[103]

II. fejezet: **Eurynome,** Oceanus első lánya
III. fejezet: **Persa,** Oceanus második lánya
IV. fejezet: **Aethra**, Oceanus harmadik lánya, Atlas felesége
V. fejezet: **Pleione**, Oceanus negyedik lánya és Atlas felesége[104]
VI. fejezet: **Clymene**, Oceanus ötödik lánya és Sol felesége
VII. fejezet: **Triton,** Oceanus hatodik fia
VIII. fejezet: **Doris**, Oceanus hetedik lánya és Nereus felesége[105]
IX. fejezet: **Az agg Proteus**, Oceanus nyolcadik sarja, aki *Melanthót* és *Idotheát (Ydothea)* nemzette[106]
X. fejezet: **Melantho,** Proteus lánya
XI. fejezet: **Idothea,** Proteus lánya
XII. fejezet: **Corufices,** Oceanus kilencedik lánya[107]

---

[103] Az egy *Corufices* kivételével minden név azonosítható. Boccaccio forrása nála Cicero, és a *De natura deorum*ban valóban meg is található, *Coryphe* néven. (vö. *Note VII.* 31, *Genealogia* 1662) A dőlt betűvel szedett nevek nem Oceanus gyermekei, vagy legalábbis konkrét utalást nem találtam rájuk. Triton, Proteus pl. Neptunusé. (Boccaccio forrása náluk Theodontius). A többiek különböző folyók, melyek általában valamiféle kapcsolatban állnak egymással. (Földrajzilag pl, hogy a Sperchius Peneus után Thessáliának a legnagyobb folyója, illetve az argolisi Cephisus az Inachusba ömlik vagy rokoni szempontból, mint pl. Nereus (a Pontus-sarj, nem az Oceanus fia) Dorist vette feleségül.) A *Crinisus* kevésbé használt neve egy szicíliai folyónak, más néven Crimissus vagy Crimessus. Solt (az ő esetében Boccaccio forrása idősebb Plinius) egyéb helyeken csak napistenként találtam, úgy kerülhetett ide, hogy az Oceanusból kel ki hajnalonként, és bele merül vissza este. Ennek alapján ésszerű lenne, de ő nem azonos a balvégzetű Phaethon apjával. Mint azt később látni fogjuk, Boccaccio Clymene férjének, vagyis Phaethon apjának egy Vulcanustól származó Solt tesz meg. A többi folyó esetében Boccaccio nem jelöli meg forrását.

[104] Szerzőnk a felsorolásban még *Pleyon* alakban említi, a róla szóló fejezet címe már „De *Pleione,* IIII[a] Oceani filia …" . Romano kiadásában viszont: „De *Pleyone* IIIIa Occeani filia". (*Romano* VII. Cap. V,340.). Ez tehát úgy tűnik, szöveghagyományi probléma, így (kivételesen) nem sorolhatjuk az eddig Boccaccio részéről tapasztalt ilyen jellegű következetlenségek közé. Zaccaria a jelenséghez külön megjegyzést nem fűz.

[105] Zaccaria hozzáteszi a fejezetcímhez: Oceanus utolsó lánya. („De Dori VII[a] filia Occeani" – „Doride, ultima figlia di Oceano"). Hogy miért, az nem egészen érthető, lehet esetleg, hogy az *ottava* írása csúszott följebb Proteus mellől az ivadékok számozásánál. Az mindenesetre biztos, hogy Doris a lánysarjak között sem az utolsó, mert pl. Corufices, a kilencedik utód is az.

[106] Találtam *Melantho* nevű tengeri nimfát, aki Deucalion lánya. Ezen kívül *Melanthus* nevű sarmatiai folyót, Proteus utódaként azonban hasonlót sem. Mivel a következő fejezetcímből kiderül, hogy Proteus lánya („De Melanthone, filia Prothei"), Melanthust kizárhatjuk. Onnan megtudhatjuk azt is, hogy szerzőnk forrása Theodontius volt.

[107] Ezen fejezetcím kapcsán visszautalok a 105. lábjegyzetre: akármennyire furcsa, mégis elírás lehet a Zaccaria által használt *ultima*, hiszen a jelen fejezetben szereplő Oceanis is nőnemű, és ez a fejezetcím fordításában is megtalálható: „Corife, figlia di Oceano", tehát Doris nem az utolsó lánya Oceanusnak.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XIII. fejezet: **Nereus**, Oceanus tizedik fia, aki a nimfákat nemzette, akik igen sokan voltak, de ismertté leginkább négy vált, ezeket név szerint említem, tehát: *Cymodoce, Thetis minor, Galathea, Arethusa* és mások.[108]

XIV. fejezet: **A nimfákról általában**
XV. fejezet: **Cymodoce,** Nereus lánya
XVI. fejezet: **Thetis minor,** Nereus lánya és Achilleus anyja
XVII. fejezet: **Galathea,** Nereus lánya
XVIII. fejezet: **Arethusa,** Nereus lánya
XIX. fejezet: Az **Achelous folyam,** Oceanus tizenegyedik fia, (cfr. I.) aki a ***sziréneket*** nemzette
XX. fejezet: **A szirénekről,** Achelous lányai
XXI. fejezet: **Inachus folyó**, Oceanus tizenkettedik fia, aki ***Iót,*** *(Yo) Phoroneust* és *Phegeust (Phegous)* nemzette
XXII. fejezet: **Io**, Inachus lánya és *Epaphus* anyja
XXIII. fejezet: **Phoroneus**, Inachus fia, aki ***Aegialeust (Egyaleus)*** és *Niobét* nemzette
XXIV. fejezet: **Aegialeus,** Phoroneus fia
XXV. fejezet: **Niobe**, Phoroneus lánya, aki ***Apist*** szülte[109]
XXVI. fejezet: **Phegeus**, Inachus folyó fia[110]
XXVII. fejezet: **Peneus folyó,** Oceanus tizenharmadik fia, aki ***Cyrenet*** és *Daphnet* nemzette[111]
XXVIII. fejezet: **Cyrene**, Peneus lánya, aki Aristaeust és testvéreit szülte
XXIX. fejezet: **Daphne,** Peneus lánya
XXX. fejezet: A **Nilus folyó**, Oceanus tizennegyedik fia, aki ***Minervát,*** *Herculest, Dionysust (Dyonisius) Mercuriust* és *Vulcanust* nemzette[112]
XXXI. fejezet: **Minerva,** Nilus lánya
XXXII. fejezet: **Hercules,** Nilus fia
XXXIII. fejezet: **Dionysus,** Nilus fia
XXXIV. fejezet: **Mercurius quartus,** Nilus (negyedik) fia, aki ***Mercurius quintust*** és *Daphnist* nemzette[113]

---

[108] A Néreiszek (vagyis a tengeri nimfák, Nereus lányai) több mint háromszázan voltak, nem csoda hát, ha Boccaccio azokra szorítkozik, akik fontosabb szerepet játszottak. Arethusát nem találtam a Néreiszek között, csak mint forrásnimfát. (Róla egyébként, mint másik Arethusáról, Boccaccio hosszasan mesél az Arethusának szentelt fejezetben.) Szerzőnk sem itt, sem a nimfákról szóló fejezetben nem említette viszont Amphitritét, Neptunus feleségét, a tengeristennőt, aki az *Odüsszeiá*ban a tenger hullámait, állatait birtokolja, (*Odüsszeia* III, 91; XII,60), pedig, mint az alábbiakban többször látni fogjuk az *Odüsszeiá*t is ismerte, sőt idézte is. (l. pl. 134, 172, vagy 230. jegyzet.)

[109] Az általam talált változat szerint Niobe és Apis mindketten Phoroneus gyermekei voltak. Boccaccio Apisnak nem szentel külön fejezetet, forrására pedig nem tesz említést.

[110] A XXI. fejezetben Inachus jelzője még a *fluvius* volt, itt már *flumenként* szerepel. Nincs nagy jelentősége, a két szó kevés kivételtől eltekintve használható szinonimaként (vö. Finály „flumen ill. fluvius ”címszavai), a *fluvius* a klasszikus latinban ritkábban használatos. Hogy Boccaccio nem tudatosan váltogatja őket, az viszont valószínű, és hogy Inachus mellé elsőként miért éppen a ritkábban használt alakot adta, amit aztán felcserélt a flumennel, az sejtetheti latintudásának ez esetben éppen kevésbé sikerült „csillogtatását”, de lehet puszta következetlenség is. A későbbi fejezetcímeknél szintén inkább a fluvius alak használata jellemzi majd.

[111] Boccaccio *Daphne* helyett tévesen *Dane* alakot használ, az olasz fordításban Zaccaria javítja is *Dafnéra.*

[112] Dionysusra vonatkozóan (amit egyébként latinban ritkán használunk, helyette a Bacchus és a Liber alakok használatosak) l. 17. jegyzet.

[113] Daphnis, szicíliai legendás szépségű pásztor valóban Mercurius isten fia. Ezt az evidenciát csak azért jegyeztem meg, mert ebből elvileg következik, hogy *Mercurius quintus* lenne a Mercurius isten tulajdonságaival felruházott isten az eddigi öt Mercurius közül. Ezzel a logikával viszont ugyanezt állíthatnánk a Celum fiának nevezett Mercuriusról is, akit Boccaccio úgy emleget, mint Hermaphroditus apját, ami Mercuriusra szintén igaz, vagy Autolycus kapcsán szerzőnk által *Mercurius secundusként* emlegetett mitológiai alakról. (Bár az Autolycus az én következtetésem, Boccaccio más nevet használ; vö. 19. jegyzet). Akkor még nem szóltunk Maia fiáról, akit Boccaccio szintén megemlít, de neki külön fejezetet nem szentel. (A Mercuriusokra vonatkozó hivatkozásokat l. II. könyv XXI, III. könyv XX, IV. könyv XXXV.) A fentebb elmondottak a későbbiekben, az azonos nevű alakok összehasonlításánál lesznek fontosak: az itt elmondottakból ugyanis sejthető, hogy a Boccaccio által a

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXXV. fejezet: **Daphnis,** Mercurius quartus fia
XXXVI. fejezet: **Az ötödik Mercurius,** a negyedik Mercurius fia, aki ***Noraxot*** nemzette[114]
XXXVII. fejezet: **Norax,** Mercurius quintus fia
XXXVIII. fejezet: **Vulcanus**, Nílus fia, aki ***Aethiopsot*** *(Ethyops)* és *Solt* nemzette[115]
XXXIX. fejezet: **Aethiops,** Vulcanus fia
XL. fejezet: **Sol**, Vulcanus fia, aki ***Phaethont (Pheton),*** *Phaethusát (Phaetusa), Lampetiét (Lampethusa)* és *Iapetiát* nemzette[116]
XLI. fejezet: **Phaethon**, aki ***Lygust*** nemzette[117]
XLII. fejezet: **Lygus**, vagy **Lygur**
XLIII. fejezet: **Phethusa, Lampethusa és Iapetia,** Sol lányai[118]

---

könnyebb eligazodás kedvéért különböző számmal ellátott alakoknak lesznek azonos tulajdonságai, tehát végső soron mégis ugyanarra az egy mitológiai figurára fognak utalni.

Érdemes még megemlíteni Zaccaria értelmezését a fejezet címét illetően: A „De Mercurio IIII° Nyli filio, qui genuit Mercurium quintum et Daphnim" fejezetcímet ő úgy értelmezi, hogy a „quarto" a filio jelzője, tehát így: „Mercurius, Nilus negyedik fia." Ha sorba vesszük Nilus utódait, a negyedik valóban Mercurius, jóllehet, nem a negyedik fiú. A következő fejezetcímet megnézve azonban („De Daphni Mercurio IIII° filio)" szerintem logikusabb, ha a *quarto* jelzőt a XXXIV. fejezetben is Mercurius mellé értjük, vagyis Mercurius quartus, Nilus fia". (Zaccaria fordítása a XXXIV. fejezet címére: „Mercurio, quarto figlio di Nilo, che generò il quinto Mercurio e Daphni." – *Genealogia* VII. Cap. XXXIV, 774; 775.)

[114] Furcsa a fejezetcím változása: Boccaccio az ötödik Mercuriust a XXXIV. fejezet címében még *Mercurius quintus-ként* említi, itt már csak „De Mercurio V^{o}". Norax nevű utódot egyáltalán nem találtam, nem volt segítségemre a vele foglalkozó fejezet sem, ahol szerzőnk leírta, hogy Mercurius és *Oschyra* nimfa fia, ugyanis ehhez hasonló nevű nimfát sem találtam, ami esetleg nyomra vezethetett volna. Boccaccio forrása Theodontius és Solinus.

[115] Boccaccio forrása idősebb Plinius. Egyéb forrásban nem találtam nyomát annak, hogy létezett volna Aethiops, az tény, hogy az aethiopsok, ahogy a görögök tág értelemben az összes sötét bőrű népet nevezték, a Nílus felső folyásánál is éltek, így a Nílushoz nyilván ezért kapcsolhatóak. A nép esetleges ilyen nevű ősatyjáról, istenéről, királyáról nem írnak források, kivéve a Boccaccio által idézett Plinius hatodik könyve.

[116] Ebben a könyvben Oceanus gyermekei között már találkoztunk egy Sollal. Ő nem azaonos azzal, aki aztán Clymenét feleségül vette. Ez csak azért lényeges, hogy el ne vesszünk az egymáshoz közel eső Napistenek között; azonban még nem jelenti azt, hogy azonos tulajdonságaik ne lehetnének: a Clymenét tárgyaló fejezetben (VI. fejezet) meg is van említve, hogy Phaethon és nővérei a kettejük nászából születtek. (A lányok neve csak a róluk szóló fejezetben szerepel: Phaethusa és még két lánytestvér). Újabb példa arra, hogy szerzőnknek is, aki minden lehetségeset igyekszik összegyűjteni, problémát okoz az ugyanazon nevet viselő személyek kiléte. Bár ennyire kirívó példával eddig nem találkoztunk, hogy tudniillik két, származásuk folytán különböző istennek ugyanazt a gyermeket tulajdonítsa, Phaethusa ugyanis szerepel Vulcanus unokájaként is, Soltól, és Hyperion unokájaként is, egy másik Soltól. Solról tudjuk, hogy Hyperion titán és Theia fia, lányai között valóban ott van Lampetie és Phaethusa. Iapetiát azonban nem találtam. (Erről bővebben l. az őt tárgyaló fejezetnél.) Sollal, mint Phaethusa és Lampetie apjával viszont már találkoztunk a negyedik könyvben, ott – a közismert változat szerint – mint Hyperion fia szerepel, és gyermekei között voltak Phaethon, Phaethusa és Lampetie. Az eddigiek alapján tehát négy Sol nevű figuránk van, akik szemmel láthatóan többé-kevesbé fedik egymást. A korábbiakban is láttuk, hogy több mitológiai alak viseli ugyanazt a nevet, ennek okára utaltam is. (15. jegyzet) A Mercuriusok utódai kapcsán azt is jeleztem, várható, hogy az azonos nevet viselő alakok összehasonlításánál átfedésekkel találkozhatunk (113. jegyzet). Ennyire nyilvánvalóan, vagyis már a fejezetek címéből egyértelműen látható módon, mint Sol esetében, viszont még nem állt előttünk, hogy Boccaccio sem tudott az általa több személyként jegyzett mitológiai istenek között egyértelmű különbséget tenni szinte ellentmondásba keveredve saját magával,. A kérdés csak az, hogy vajon akkor miért látta jónak nem „egy" istenként kezelni az azonos névvel felvonultatott olympusiakat, legalábbis abban az esetben, ahol ennyire nyilvánvalóan ugyanazokat a tulajdonságokat osztotta egy istenre.

[117] Hogy Phaethónnak lett volna utóda, arról nem tudok, ez annál is valószínűtlenebb, hiszen igen ifjan halt meg. Annak sem találtam nyomát, – amint szerzőnk írja a Lygusról szóló egyébként mindössze háromsoros fejezetben –, hogy a liguroknak lett volna ilyen nevű ősapjuk. Forrását nem jelöli meg.

[118] Sol lányainál szerzőnk Ovidiust jelöli meg forrásként. A lányok, vagyis a Heliasok Phaethon halálakor sírva gyászolták Phaethónt és a Pó folyó mellett gyászukban fává változtak. Ez igaz is, a *Metamporhoses*ben valóban szerepel a Heliasok gyásza, az azonban nem, hogy a Pó mellett változtak fává, és név szerint csak Phaethusa és Lampetie van megemlítve közülük. (vö. *Met.* II. 333-366). Zaccaria kommentárjában a Pó kérdésére nem tér ki, azt megmagyarázza, hogy az egyszerűség kedvéért meghagyta a Boccaccio által használt alakokban a Heliasok nevét, jóllehet Ovidiusnál nem így szerepelnek. Megjegyzése a következő: „Ov. Met. 346ss.: *Phaethusa,* 349:

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XLIV. fejezet: **Alpheus**, Oceanus tizenötödik fia (cfr. I), aki ***Orsilochust (Orsilocus)*** nemzette
XLV. fejezet: **Orsilochus**, Alpheus fia, aki ***Dioclest (Dyocleus)*** nemzette
XLVI. fejezet: **Diocles**, Orsilochus fia, aki ***Critont*** és ***Orsilochust*** nemzette
XLVII. fejezet: **Criton** és **Orsilochus,** Diocles fiai[119]
XLVIII. fejezet: **Crynis (Crinis) folyó**, Oceanus tizenhatodik fia, aki ***Acestest*** nemzette[120]
XLIX. fejezet: **Acestes,** Crinisus fia
L. fejezet: **Tiberis folyó,** Oceanus tizenhetedik fia, aki ***Cithconust*** nemzette[121]
LI. fejezet: **Cithconus,** Tiberis fia
LII. fejezet: **Axius folyó**, Oceanus tizennyolcadik fia, aki ***Pelagoniust*** nemzette[122]
LIII. fejezet: **Pelagonius**, Axius fia, aki ***Asteropiust*** nemzette
LIV. fejezet: **Asteropius,** Pelagonius fia
LV. fejezet: **Asopus folyó**, Oceanus tizenkilencedik fia, aki ***Hypseust*** és *Aeginát (Egina)* nemzette[123]
LVI. fejezet: **Hypseus (Ypseus),** Asopus folyó fia[124]
LVII. fejezet: **Aegina**, Asopus lánya, aki *Aeacust* nemzette
LVIII. fejezet: **Cephisus folyó**, Oceanus huszadik fia, aki ***Narcissust*** nemzette
LIX. fejezet: **Narcissus,** Cephisus fia
LX. fejezet: **Maeander**, Oceanus huszonegyedik fia, aki ***Cyanee*t *(Cyane)*** nemzette
LXI. fejezet: **Cyanee,** <Meander> lánya
LXII. fejezet: **Philyra**, Oceanus huszonkettedik lánya

---

candida Lampetie, 350: *Tertia. Lampethusa* da *Lampetie, Iapetia* da *Tertia;* ma per semplificare, nella traduzione sto col B." (*Note VII*. 118, *Genealogia* 1668.) Ovidius fent idézett sorai a következőképpen hangzanak: „…. e quis Phaethusa, sororum // maxima, cum vellet terra procumbere, questa est // deriguisse pedes; ad quam conata venire // candida Lampetie subita radice retenta est; // tertia, cum crinem manibus laniare pararet, // avellit frondes; …" (346-351) Olyan szövegváltozatot, ahol a „tertia" személyként szerepelne (nagybetűvel) nem találtam. Az archaikus „e quis" az *e quibus* helyett, mi szerint „közülük Phaethusa a legidősebb nővér" (sororum maxima) jön először, majd utána, vagyis másodiknak Lampetie, logikussá teszik, hogy a tertia egyszerűen „harmadikuk" vagy „a harmadik" legyen, tehát nem személynév, hanem egyszerű értelmező, appositio praedicativa. Természetesen nem zárhatjuk ki a Zaccaria által felvetett változatot sem, ami abból a szempontból érthető, hogy így legalább megvan a három Boccaccio által megnevezett Helias, de sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a „tertia" sorszámnév, nem tulajdonnév.

[119] Boccaccio forrása Homérosz *Íliásza (V. 544-549)*, máshol az ikrekre nem találtam említést. Homérosznál „Kréthón" alakban szerepel a magyar fordításban. Miután latinos formáját nem találtam, meghagytam Boccaccio változatát, nem írtam át a görögből elvileg következő Craethon vagy Crethon alakra.

[120] Acestest keresve megerősítést nyert a 103. jegyzetben ezzel az utóddal kapcsolatos megjegyzés: Acestes, a szicíliai Egesta város alapítója, apja *Crimisus* folyamisten volt.

[121] Ilyen nevű folyót nem találtam, Zaccaria fordításában viszont megjegyzi, hogy itt *Ocnus*-ról van szó. Ez valóban visszavezethető a következő fejezetből, amelyből kiderül, hogy *Cithconus* Tiberis és Manto jósnő fia, és a monda szerint Mantua város alapítója, ez pedig valóban Ocnus. Boccaccio ennél a névváltozatnál forrását nem jelöli meg. Zaccaria kommentárjából kiderül, hogy Vergiliusnál rosszul olvasott egy szót, és a „ciet Ocnus" szókapcsolatból lett így Cithconus. (vö. *Note VII.* 129, *Genealogia* 1666).

[122] Pelagonius elvileg *tengeri, tengerhez* tartozó jelentéssel bír, a görög *pelagos* szóból. Ilyen nevű mitológiai alakot nem találtam. Pelagon csordájából való volt az a tehén, amelyet egy jóslat alapján Cadmus követett, és ahol a tehén lefeküdt, ott várost alapított, ez lett Théba. Pelagonról viszont semmi egyebet nem tudunk. Az *Iliász*ban, amire Boccaccio is hivatkozik a Pelagoniust tárgyaló fejezetben, találunk viszont pár sort a családra vonatkozólag: „Közben a Péleidész, fölemelve nagyárnyu dzsidáját; // Aszteropaiosznak nekiugrott, vágya megölni, // Pélegon ifju fiát, kinek apja az Axioszé volt: // annak szült Periboia, Akesszamenosz legidősebb // lánya, mivel vele hált örvénylő Axiosz egykor." (*Iliász XXI. 141-142*) Ismét példa szerzőnk aprólékosságára: még egy közvetett említésből vett és egyébként ismeretlen alaknak is szentel fejezetet.

[123] A két ismert Hypseus közül egyik sem Asopus folyamisten lánya, az egyik lapitha király, Cyrene apja, a másik Themisto apja. Ezen kívül még egy vendég viselte ezt a nevet Perseus menyegzőjén. Boccaccio szerint (forrása Statius) Hypseus hozott segítséget Eteoclesnak Polynices ellen. A thébai királyfik harcának történeténél sem találtam ilyen hőst.

[124] Boccaccio az előző fejezetben még Hypseusnak írta, itt már Ypseusként szerepel. Érdemes megemlíteni még, hogy Asopus jelzője „flumen", ami eltér a megszokottól, szerzőnk inkább a „fliuviust" használta eddig. (kivétel és egyebekre is l. 110. jegyzet). Flumen lesz még az alábbiakban Cephisus jelzője. (LVIII. fejezet). Hogy Boccaccio ezeket tudatosan váltogatja-e, vagy csak a változatosság kedvéért, nem tudom.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LXIII. fejezet: **Sperchius**, Oceanus huszonharmadik fia, aki ***Menesthiust (Mnesteus)*** nemzette
LXIV. fejezet: **Menesthius,** Sperchius fia
LXV. fejezet: **Sol**, Oceanus huszonnegyedik fia

VIII. könyv

I. fejezet: **Saturnus,** Celum tizenegyedik fia,[125] aki tíz utódot nemzett, vagyis:
1. Cronis
2. Vesta
3. Ceres
4. Glauca
5. Pluto
6. Chiron
7. Picus
8. Iuno
9. Neptunus
10. Iuppiter tertius,

de Iunóról, Neptunusról és Iuppiterről nem ebben a könyvben, hanem a következő ötben fogunk írni[126]

II. fejezet: **Cronis,** Saturnus első lánya
III. fejezet: **Vesta,** Saturnus második lánya
IV. fejezet: **Ceres,** Saturnus harmadik lánya, *Proserpina* anyja[127]
V. fejezet: **Glauca,** Saturnus negyedik lánya
VI. fejezet: **Pluto,** Saturnus ötödik utóda, aki ***Veneratiót*** nemzette
VII. fejezet: **Veneratio,** Pluto lánya és Honor felesége[128]

---

[125] Boccaccio következetes marad a negyedik könyvben elvétett számozáshoz: míg a harmadik könyv elején megjegyzi, hogy Saturnus Celum tizenkettedik fia, itt ugyanúgy „elvéti" a számozást, mint a korábbi utódoknál tette. (l. 47, 71. jegyzet)

[126] Cronis és Glauca (Glauca, Glauce) nevű utódot, aki Saturnusszal állt volna rokoni kapcsolatban, nem találtam. (Glaucának Boccaccio is csak pár sort szentel, forrása Lactantius, de mint a kommentárból kiderül, Lactantius is idéz. Cronis esetében Boccaccio Barlaamot jelöli meg, aki szerint Saturnus lánya, majd rögtön hozzáteszi, Lactantius szerint viszont hímnemű. A Cronisra való Lactantius-hivatkozás kapcsán Zaccaria megjegyzi, hogy ilyen formában nem található Lactantiusnál az utalás, majd megadja az etimológia helyét, ahonnan Barlaam, Leonzio, és így Boccaccio vehette az ötletet. /vö. *Note VIII* 23, *Genealogia* 1668/). Picuson, aki a rómaiak mezei és erdei istene, és egyben Latium első mesés királya, illetve Chironon, a kentauron kívül a többiek mind Rheától származnak.

[127] A megszokottól eltérő módon, a következő fejezet nem Proserpináé, egyelőre nem világos, szerzőnk miért tért el eddigi rendszerétől.

[128] Veneratio ilyetén megszemélyesítéséről nincs tudomásunk, Boccaccio forrása Servius, az *Aeneis* VII, 327-hez fűzött kommentárjából (betűhíven idézve): „[327] ODIT ET IPSE PATER PLUTON venerationis est 'pater': nam furiae Acherontis et Noctis filiae sunt." A sor Alectóra, a fúriák egyikére vonatkozik. Neki viszont Boccaccio szerint is (*Genealogia* III. Cap. VII) Acheron az apja és Nox az anyja. Abban a fejezetben az *Aeneis*nek ezeket a sorait idézi, mint Alectóhoz használt forrást.

Itt, a hetedik könyvben megemlíti Boccaccio, hogy a Veneratio név helyett Theodontius szerint alkalmasabb a Reverentia név. Reverentiáról pedig már a harmadik könyvben is beszélt, a Honort tárgyaló fejezetben, miszerint „Huic /ti. Honori/ coniugem fuisse Reverentiam volunt, et ex ea illi Maiestatem exortam." (*Genealogia* III. Cap. XI, 2), és erre visszautal az itt tárgyalt fejezetben: „Hanc /ti. Venerationem/ Honori nuptam Paulus et Theodontius dicunt, et ex eo peperisse Maiestatem, ut supra monstratum est." (*Genealogia* VII. Cap. VII, 1). Tehát arról nem lehet szó, hogy a mű hosszúsága miatt szerzőnk nem emlékezett volna rá, mit írt négy könyvvel korábban. Így valószínű az is, hogy arra is emlékezett, hogy Alecto kapcsán idézte az *Aeneis*nek éppen azon sorait, amelyekre itt (Zaccaria kommentárja szerint) hivatkozott. Miután Pluto neve az egész *Aeneis*ben csak itt szerepel, ráadásul, mint pater, ebben nincs okunk kételkedni.

Tény, hogy a furiákat Atticában (ahol külön szentélyeik is voltak), hívták „tiszteletreméltó istenasszonyoknak", ez tehát indokolhatná a *venerationes* alakot, arra azonban, hogy Alectónak külön lett volna Veneratio neve, nem találtam utalást. A hivatkozott Servius-kommentár ismeretében tehát kénytelenek vagyunk

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

VIII. fejezet: **Chiron,** Saturnus hatodik fia, aki ***Ocyrhoét (Ochyroe)*** nemzette[129]

IX. fejezet: **Ocyrhoe,** Chiron lánya

X. fejezet: **Picus,** Saturnus hetedik fia, aki ***Faunust*** és *Senta Faunát* nemzette[130]

XI. fejezet: **Faunus**, aki a faunokat, szatírokat, pánokat és a silvanusokat, Acist, Eurymedont, (Eurimedon) Latinust és egyesek szerint Senta Faunát nemzette, aki viszont mások szerint ennek testvére és felesége[131]

XII. fejezet: **Senta Fauna,** Picus lánya, és Faunusnak felesége vagy lánya[132]

XIII. fejezet: A faunok, szatírok, pánok és silvanusok

XIV. fejezet: **Acis,** Faunus fia

XV. fejezet: **Eurymedon,** Faunus fia, aki ***Periviát*** nemzette[133]

XVI. fejezet: **Periboea (Perivia),** Eurymedon lánya, és Nausithous anyja[134]

XVII. fejezet: **Latinus**, a laurentumiak királya, Faunus fia aki ***Laviniát*** és *Praenestét (Preneste)* nemzette[135]

XVIII. fejezet: **Lavinia**, Latinus lánya és Aeneas felesége

XIX. fejezet: **Praeneste,** Latinus lánya

---

két dolgot megállapítani: hogy szerzőnk ismét szép példáját adja aprólékosságának, másrészt viszont nem éppen tökéletes latintudásának is, (a genitivus ugyanis nem azt kívánja kifejezni, hogy „Veneratio apja Pluto"), és saját rendszerén belüli tévedésének is.

[129] Chariclo nimfától nemzette még Ocyrhoén kívül Endeist és Theát, róluk Boccaccio nem tesz említést.

[130] Faunus, a mezőkön és erdőkön legelő jószág védője valóban Saturnus unokája, Picus fia. Fauna a testvére, illetve a felesége, vagy csak női párja. Jelzőjét, sem ahogy Boccaccio írja *senta,* sem ahogy Zaccaria fordítása hozza, *fenta* alakban nem találtam meg. Boccaccio forrása Lactantius.

[131] Pan, ősrégi pásztoristen, Silvanus pedig erdei isten, tehát nem gyűjtőfogalmak, hanem mindkettő egy egy istem. Megsokszorozódásuk feltételezhetően abból fakad, hogy többféle szerepük volt. Acis, Galatea balvégzetű szerelme egyes források szerint Pan fia, de, amint Boccaccio is hivatkozik rá, Ovidius szerint Faunus az apja. (A rómaiak a görög Pannal azonosították Faunust, így ez tulajdonképpen tekinthető egynek). Eyrimedonból többet is ismerünk, ha utódait megnézzük, akkor csak a gigászok fejedelme lehet, maga is a gigászok egyike. (A lányáról szóló fejezetben ezt Boccaccio is alátámasztja). Akkor viszont ő nem Faunus fia. Boccaccio forrása ebben az esetben Statius, de megjegyzi, hogy „Hunc ego […] non arbitror Fauni Laurentum regis fuisse filium…" (*Genealogia* VIII. Cap. XV, 2). Ez esetben megintcsak pontosságra törekvését dicséri, hogy minden változatot összegyűjt.

[132] Mint a fentebbi fejezetcímből látszik, Boccaccio is többféle változatot ismer, sőt, itt jónak látja ezt még külön ki is emelni. Az említésmódból és a sorrendből (Senta Faunát először szerepelteti Picus lányaként és Faunus feleségeként, és csak a későbbi fejezetben jegyzi meg, hogy lehet még Faunus lánya is, és erről nem az első olyan alkalommal tesz említést, mikor Fauna szóba kerül) arra következtethetünk, hogy szerinte is kevéssé valószínű, hogy Fauna Faunus lánya lenne, de minden fellelhetőt összegyűjteni akaró aprólékossága (amit már többször megcsodálhattunk) nem hagyta, hogy ne említse meg ezt a lehetőséget is.

[133] Az alábbi fejezet Homérosz-idézetéből kiderül, hogy *Periboeáról* van szó. (*Odüsszeia,* VII. 56-57*.)*

[134] A fejezetben, mint fentebb említettük, Boccaccio Homéroszt idézi, görögül, majd megadja a latin fordítást is. A következő mondatában megjegyzi: „Leontius pedig azt mondja, hogy Eurymedon a gigászok ura volt, és hogy velük együtt elpusztult." (vö. *Genealogia* VIII. Cap. XVI, 2) Az említésre méltó ebben csupán az, hogy az *Odüsszeia* hetedik énekének 58. sora, amit Boccaccio már nem idéz, a következőképpen hangzik. „ez volt egykor a gőgös gígászok fejedelme. // Elveszitette gonosz népét, maga is vele pusztult; ….". Miután tudjuk, hogy Boccaccio Leonzio segítségével olvasta Homéroszt, nem újdonság, csak érdekesség, hogy szerzőnk ennyire Leonzióra támaszkodott, hogy – furcsa feltételezés, de ezek szerint igaz – még akár egy sorral sem ment tovább a szövegben, amiből megtudhatta volna, hogy a forrás valójában Homérosz, és Leonzio is csak őt idézi.

[135] Praeneste csak mint ősrégi latin város szerepel. Boccaccio forrásként Solinust jelöli meg, szerinte az említett város alapítója.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

IX. könyv

I. fejezet: **Iuno**, Saturnus nyolcadik sarja, aki férfi nélkül foganta és szülte ***Hebét*** és *Marsot.*[136]
II. felezet: **Hebe,** Iuno lánya, az ifjúság istennője és Hercules felesége
III. fejezet: **Mars,** Iuno fia, akinek tizenöt fia volt, ezek:

1. Cupido
2. Oenomaus (Enomaus)
3. Tereus (Thereus)
4. Aschalapus
5. Ialmeus
6. *Parthaon*
7. *Zesius*
8. Phlegyas (Flegias)
9. *Brictona*
10. Evannes (mint később látni fogjuk, klasszikus forma szerint: Euadne)
11. Harmonia (Hermiona)
12. Hyperbius (Hipervius)
13. Aetolus (Etholus)
14. Remus
15. Romulus[137]

IV. fejezet: **Cupido,** Mars első fia, aki ***Voluptast*** nemzette
V. fejezet: **Voluptas**
VI. fejezet: **Oenomaus (Enomaus),** Mars második fia, aki ***Hippodameát*** **(Hippodamia)** nemzette
VII. fejezet: **Hippodamea,** Oenomaus lánya, Pelops felesége
VIII. fejezet: **Tereus,** Mars harmadik fia, aki ***Ityst (Ythis)*** nemzette
IX. fejezet: **Itys,** Tereus fia
X. fejezet: **Ascalaphus és Ialmenus,** Mars negyedik és ötödik fia
XI. fejezet: **Parthaon,** Mars hatodik fia, aki *Agriust, Melast, Thestiust és Oeneust* nemzette[138]

---

[136] Az általam használt források szerint mind Marsnak, mind Hebének volt apja, Iuppiter. Ovidiusnál (akire Boccaccio hivatkozik) viszont valóban szerepel egy olyan változat, hogy Mars csak Iuno fia. Boccaccio forrása Hebe fogantatásához Theodontius. Tévedésről vagy más istennőről nem lehet szó, a Hebéről szóló fejezetből kiderül, hogy Boccaccio szerint is Hebe az istenek pohárnoka Ganymedes előtt, és ő lesz majd Hercules felesége. Érdemes még megjegyezni, hogy Hebének van latinos alakja: Iuventas. Ezt szerzőnk még említés erejéig sem használja, holott általában latinos forma szerint nevezi meg mitológiai alakjait. Iuventast feltételezhetően nem ismerte, mert a görög istennő már a második pún háborúra kiszorította ősi latin párját.)

[137] Mars gyermekei a következők: Harmonia (az összhang), Eros és Anteros (szerelem és viszontszerelem), Dimus és Phobus (félelem és rettegés). A latinos változatban Erosnak nyilván Cupido felel meg. (A fentebbiek Mars és Venus nászából valók.) Oenomaus (ahogy Boccaccio használja: *Enomaus*) Steropétól (más változat szerint Sterope nem anyja Oenomausnak, hanem felesége). Anyja ismeretlen Ascalaphusnak, Dryasnak és Tereusnak, valamint a két amazonnak, Penthesileiának és Hippolytének, közülük Boccaccio csak Tereust említi. Cyrenetől származik Diomedes, és Demodicétől Euenus. Ő alakilag lehetne *Evannes,* de mint ezt a későbbiekben látni fogjuk (157. jegyzet), nem róla van szó. Ascalaphus és Ialmenus Asthyocétól születtek. Phlegyas anyja Chryse, Hyperbius (szerzőnk szerint *Hipervius*) anyja ismeretlen. Etholust *Aetolus* alakban találtam. Ő gyakrabban fordul elő vagy Endymion elisi királynak, vagy Oxylusnak és Pierinának a fiaként. Akárcsak Hyperbiust, őt is idősebb Plinius említi, mint Mars fiát. (Tőle sorolja őket Mars fiai közé szerzőnk is.)

Mint látjuk, Boccaccio nem ismer minden utódot, viszont felsorol olyanokat, akiket (a szövegben kurzívval szedtem), hasonló alakban sem találtam. Zesiusnak szerzőnk is csak két sort szentel, de származásán kívül semmit nem tud róla. (Forrása itt Theodontius; a pontos helyet Zaccaria sem említi, Brictoniához pedig Lactantius, Parthaonhoz sokan, ez utóbbihoz l. a 138. jegyzetet.)

[138] Boccaccio többféle forrás (Theodontius, Paulus (Perusinus), Lactantius, Homérosz) változatait sorolja fel, akik a rokoni fokok legkülönbözőbb változatait adják. Zaccaria kommentárja megadja a helyet, ahol Homérosznál szerepel, de *Portheus* néven. (*Il* XIV. 115.) Azt is írja, hogy Ovidiusnál Parthaonként tűnik fel, a helyeket azonban nem adja meg, bár tény, hogy mindkét esetben (*Met.* VIII. 542, IX. 12), csak éppen utalás történik rá: egyszer mint Meleagrus nagyapjára, másszor mint Hercules apjára. Ettől függetlenül érdekes, hogy

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XII. fejezet: **Agrius és Melas,** Parthaon fiai
XIII. fejezet: **Thestius,** Parthaon fia, aki *Toxeust (Thoseus), Plexippust és Althaeát (Althea)* nemzette[139]
XIV. fejezet: **Toxeus és Plexippus,** Thestius fiai
XV. fejezet: **Althaea,** Thestius lánya és Meleagrus anyja[140]
XVI. fejezet: **Oeneus,** Parthaon fia, aki ***Deianirát (Deyanira),*** *Gorgét, Meleagrust*[141]*, Tydeust* és *Menalippust* nemzette.[142]
XVII. fejezet: **Deianira,** Oeneus lánya, Hercules felesége
XVIII. fejezet: **Gorge,** Oeneus lánya
XIX. fejezet: **Meleagrus,** Oeneus fia, aki ***Parthenopaeust*** **(Parthenopeus)** nemzette.
XX. fejezet: **Parthenopaeus,** Meleagrus fia
XXI. fejezet: **Tydeus,** Oeneus fia, aki ***Diomedest*** nemzette[143]
XXII. fejezet: **Diomedes,** Tydeus fia
XXIII. fejezet: **Melanippus,** Oeneus fia[144]

Boccaccio forrásai között éppen őt nem említi meg, pedig pont azt az alakot használja, amit Ovidius is. Parthaon alakban ugyanis csak Ovidiusnál szerepel: más források (a Portheus mellett) Porthaonként említik, a Boccaccio által használt alakban máshol nem találtam rá utalást. Az ő gyermekei között valóban ott találjuk Agriust, Melast és Oeneust. Thestius viszont nem a fia volt, hanem éppen Oeneus feleségének, Althaeának apja. Ezen kívül Mars fia, de erről, úgy tűnik, Boccaccio nem tud: nem sorolja fel Mars fiai között. Azt viszont ő is tudja, hogy Althaea férje Oeneus, mint azt alább láthatjuk. A rokoni egybeesések miatt (l. a következő jegyzetet) nem valószínű, hogy két Thestius létezne, és szerzőnk egy másikról tudna.

[139] A felsorolt utódokon kívül Thestiusnak még számos utóda volt. Ennek a háromnak a megnevezése megerősíti, hogy Boccaccio valóban arról a Thestiusról beszél, akit fentebb Mars fiaként emlegettünk. (Más forrás szerint Thestius Agenor fia is lehet, de arra vonatkozóan, hogy Parthaon (Porthaon stb) fia lenne, nem találtam utalást. Boccaccio a XI. fejezet végén Theodontiusra hivatkozik, mikor Parthaon fiaként emlegeti. (Igaz, azt is hozzáfűzi, hogy Homérosznál ez az utód nem szerepel a felsoroltak között. (vö. *Genealogia* IX. Cap. XI. 3. – a hivatkozást l. az előző jegyzetben). Zaccaria nem fűz megjegyzést a fejezethez.

[140] Zaccaria kiadásában itt nyilván egy nyomdahibának köszönhetően *Atlhea* szerepel. (p. 918). Figyelemreméltó, hogy Boccaccio kihagyja a lehetőséget, hogy a címben közölje: Oeneus felesége. (Oeneus Porthaon, vagy Parthaon fia, és az alább említésre kerülő Meleagrus apja.) A fejezetben persze említi, hogy ő vette el feleségül, csak érdekes, hogy épp nála nem használja ki a lehetőséget, mikor megemlíthetné, hogy pontosan egy itt tárgyalt hőssel van kapcsolatban, holott másoknál előfordult, hogy fejezetcímben leírta, kinek a felesége az illető. (l. akár a következő fejezetet, vagy a XXXVI. és XXXVII. fejezetet.)

[141] Boccaccio Meleagrusként említi, az általam használt források a görög Meleagros alakot latinos formában *Meleager*-ként említik. Mivel Ovidius is a görög Meleagros alakot használja, jónak látszott, hogy meghagyjam Boccaccio nem használt, ámde a göröghöz hasonló *Meleagrus*-át, és ne váltsam a latinos *Meleager*-re.

[142] Tydeus és Meleager Homérosznál szerepel, a többiek (másik nyolc utód mellett) Apollodórosznál találhatók, őt viszont Boccaccio forrásként nem használta. Az általam használt források szerint nem Melanippus, hanem *Melanippe* Oeneus egyik utóda. (Zaccaria kiadásában a név rosszul szerepel: *Menalippus*-ként, de így áll végig Romanónál is, vagyis Boccaccio használhatta helytelenül. Érdekes, hogy Zaccaria, bár a kommentárban említést szokott tenni arról, ha Boccaccio valamit más formában használ, illetve a fordításban szükség esetén át is írja, itt egyiket sem teszi. A továbbiakban én a *Melanippus* alakot használom.) A három általam talált Melanippus közül az egyik egy thébai harcos, aki a városa ellen vívott csatában súlyosan megsebesítette Tydeust. (Ő a fentebbiek szerint a tulajdon testvére lenne, és valóban harcolt Théba ellen. Erről bővebben l. a Tydeus fejezetéhez kapcsolódó jegyzetet.) A nevek összekeveredése talán innen származik. Boccaccio Melanippus fejezetében Lactantiust említi forrásaként, *Melanippe* változatra nem tesz utalást.

[143] Korábban említettük, hogy szerzőnk Melanippe helyett Melanippus nevű utódot tulajdonít Oeneusnak, és hogy az általunk talált Melanippusok közül az egyetlen, aki valamiképpen kapcsolódik a szóban forgó személyekhez, egy thébai harcos. Szó lehet természetesen két azonos névről is, mert Boccaccio ebben a fejezetben említést tesz „egy bizonyos Melanippusról, aki Tydesut megsebesítette", (*Genealogia* IX. Cap. XXI. 5) tehát tudomása van Tydeus halálának körülményeiről. Arról nem tesz említést, hogy furcsának találná a nevek egybeesését. Az általam talált másik két Melanippusnak viszont semmi köze nincs Oeneushoz, és Oeneus utódaként egybehangzóan Melanippét említik.

[144] Boccaccio a párosor fejezetben Lactantiust jelöli forrásként. Szerinte egy vadászat alkalmával, amelyen ketten vettek részt testvérével, Tydeusszal, Tydeus orvul megölte. Figyelemreméltó egybeesése a hasonló motívumoknak (ami a mitológiában nem meglepő), mint a gyíkosság egy fajtája, a szerepek viszont felcserélődnek az ismert változathoz képest: az áldozat nem Tydeus, hanem Melanippus. (vö. az előző jegyzetek).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXIV. fejezet: **Zesius**, Mars hetedik fia (cfr. III. fejezet)[145]
XXV. fejezet: **Phlegyas,** Mars nyolcadik fia, aki ***Coronist*** és *Ixiont (Ysion)* nemzette
XXVI. fejezet: **Coronis nimfa**, Phlegyas lánya és *Aesculapius (Esculapius)* anyja
XXVII. fejezet: **Ixion, Phlegyas** fia, aki a kentaurokat nemzette, név szerint a következőket:

1. Eurytos (Euritus)
2. Nessus
3. Astylos (Astylus)
4. Ophionides
5. Gryneus (Grineus)
6. Rhoetus (Rethus)
7. Orneus
8. Lycabas (Lycidas)[146]
9. Medon
10. Pisenor (Pysenor)[147]
11. Thaumas (Taumas)
12. Mermeros
13. Pholus
14. Menelas
15. Abas
16. Eurynomus (Euronimus)[148]

[145] Boccaccio is elismeri a kétsoros fejezetben, hogy bár Theodontius leírja, hogy Mars Hebétől született fia, előtte tökéletesen ismeretlen. Újabb példa szerzőnk aprólékosságára.

[146] Miután az eddigi kentaurok mind fellelhetők Ovidiusnál (*Met.* XII. 210.skk), jó okunk van feltételezni, hogy az ott szereplő *Lycabasra* gondolt Boccaccio. Erre vonatkozóan l. a 148. jegyzetet is.

[147] Érdekes, hogy szerzőnk az eddigi kentauroknál inkább i-vel használta a neveket az y helyett, itt viszont éppen fordítva, *Pysenor* alakot használ.

[148] Szerzőnk eddig majdnem pontosan követte azt a sorrendet, amely szerint Ovidius sorolja fel a lakomán garázdálkodó kentaurokat. (kivétel a második és harmadik kentaur, ezt is l. a következőkben). Furcsa, hogy az általunk fentebb Lycabasszal azonosított Lycidas neve Ovidiusnál itt (mármint Eurynomus után) kerül elő, Boccaccio viszont korábban hozza, Lycabasról pedig külön nem tesz említést. (Az ovidiusi sorrend alapján Eurynomus előtt a Boccacciónál második és harmadik helyen álló Nessus és Astylus jön, majd Eurynomust követi Lycidas, aztán jön Imbreus, és végül Areos.) Ha szerzőnk Ovidius művéből dolgozott, egyrészt nem világos, miért változtatott az eddig elég következetesen tartott sorrenden, másrészt miért vonta össze a két nevet, mikor Ovidiusnál Lycabas jópár sorral előbb szerepel, mint Lycidas, tehát összekeverésükre nemigen ad alkalmat a szöveg. (Ha az egyes kentaurokról szóló fejezeteke megnézzük, láthatjuk, hogy Boccaccio idéz a *Metamorphoses*ból, tehát elvileg ismernie kellett Ovidius változatát.) Másik lehetőség természetesen, hogy nem Ovidiusból dolgozott, és a megadott sorrend volt más. Ez persze elképzelhető; sorrendváltoztatásra, sőt, az Ovidiuséval nem egészen egyező nevekre is lesz példa az alábbiakban (a legérdekesebb talán Pheo és Tomus problémája, l. 153. jegyzet), de ilyen jellegű, mint a Lycidasszá alakított Lycabas, nincs több. Ami a névváltozatokat illeti, az Ovidiusnál szereplő neveket Zaccaria kommentárja is felsorolja, kiemelve, hogy azon esetekben, ahol Boccaccio teljesen más nevet használt, az olasz fordításban az egyes fejezeteknél javította azokat. Arra nem tér ki, hogy a sorrendi változtatásokat Boccacciónál mi okozhatta. (vö. *Note IX.* 114, *Genealogia* 1675.)
Érdekes, hogy az Ovidiusnál szereplő neveket Zaccaria csak Ophionidestől kezdi felsorolni, holott Ovidiusnál az első megemlített kentaur Eurytus, ahogy Boccacciónál is. (*Met.* XII. 224). A sorrend sem teljesen egyezik a *Metamorphoses*ben leírtakkal: a Boccacciónál Ophionides előtt említett Eurytus, Nessus és Astylos Zaccaria felsorolásában később sem kerül említésre. Hiányzik még Lycidas, illetve fel van cserélve Areos és Imbreus, valamint Hyle és Phlegraeon. Helops öt hellyel később szerepel, Cyllarus pedig öt kentaurral korábban, mint ahogy Ovidius említi. (Ha Boccaccio felsorolását megnézzük, ez az övétől is eltér, tehát nem gondolhatjuk, hogy Zaccaria Boccaccio sorendjét követte.) Van pár eltérés az írásmódban is ahhoz képest, amit én használtam („y" az „i" helyett és viszont, vagy diftongus az „e" helyett). Ez persze származhat esetleg a kiadások különbözőségéből is, bár mind a Loeb, mind a Teubner-sorozat kiadásától eltér a Zaccaria által használt *Ophyonides, Grineus, Taumas*, *Riphaeus,* és *Dorilas* alak. Ez abból a szempontból érdekes, hogy Zaccaria saját bevallása szerint ezekből a kiadásokból dolgozott. (vö. *Genealogia Bibliografia essenziale,* p. 1607). Kevéssé érthető viszont, hogy miért nem ragaszkodik a kentaurok sorrendjéhez, vagy hogy miért hiányoznak nevek, főleg, miután a felsorolást a következő mondat vezeti be: „Si notino anche le differenze dei nomi rispetto a quelli indicati nel cap. XXVII. I nomi in Ovidio: Ophionides….".

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

17. Areos (Yreus)
18. Imbreus (Ymbrus)
19. Ceneus[149]
20. Aphydas (Aphidas)
21. Helops[150] (Elops)
22. Petraeus (Patreus)
23. Lycus
24. Chromis (Cromis)
25. Dictys (Dictis)
26. Aphareus (Phareus)
27. Bienor (Byanor)
28. Nedymnos (Nedyanus)
29. Lycopes (Lycetus)
30. Hippasos (Ypason)
31. Thereus
32. Ripheus (Rypheus)[151]
33. Demoleon
34. Phelgraeos (Plageon)
35. Hyles (Ylon)
36. Iphinous (Ephynous)
37. Clanis (Damus)
38. Dorylas (Dorilas)
39. Cyrallus
40. Hylonome (Yllonome, aszony)[152]
41. Phaeocomes (Pheo)
42. Tomus
43. Theleboas[153]
44. Pyraethus (Pyrethus)
45. Echecles (Ethodus)
46. Erigdupus (Ephydupus)
47. Nesseus[154]
48. Hodites (Odites)
49. Styphelus
50. Bromus
51. Antimachus (Antimacus)
52. Elymus
53. Pyracmon (Pyramus)
54. Latreus
55. Monycus (Monicus)

és mások. És ezeken kívül nemzette Pirithoust (Perithous).[155]

XXVIII. fejezet: A **kentaurokról,** Ixión fiairól általában

XXIX. fejezet: **Eurytos,** Ixión fia

[149] Ha Ovidiust nézzük, *Craeneusnak* kellene lennie. Ceneus, mint azt Zaccaria kommentárjából is tudjuk, éppen egy lapitha volt, nem pedig kentaur. (*Note IX.* 114, l. fent)

[150] Itt is sorrendcsere történt: Ovidiusnál Helops majd csak Chromis és Dictys között szerepel.

[151] Újabb csere: Ovidiusnál előbb szerepel Ripheus, utána Thereus.

[152] Crysallus hitvese.

[153] Teleboas előtt Ovidiusnál *Chthonius* szerepel, Boccacciónál ő hiányzik. Tomust (másodszor) viszont Ovidiusnál nem találunk. Elképzelhető, hogy szerzőnk a *Phaeocomes* (41.) nevű kentaurt vette két személynek, így alkotta a Pheo és Tomus nevű kentaurokat.

[154] Ő Ovidiusnál nem szerepel, Zaccaria feloldja azzal, hogy a *Nesseis manibus* (*Met.* XII, 454) helytelen értelmezéséből alakította Boccaccio. (vö. szintén *Note IX. 114, Genealogia* 1675.)

[155] Több forrás szerint Ixión csak őt nemzette, illetve Centaurust, a kentaurok atyját. A kentaurok így csak unokái lennének Ixiónnak. Más lehetőség szerint Pirithous sem Ixión fia, hanem Zeuszé, aki Ixión bűne miatt bosszúból nemzette Ixión felségével Pirithoust.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXX. fejezet: **Astylos,** a jóskentaur, Ixión és Nubes fia[156]
XXXI. fejezet: **Nessus,** Ixion és Nubes fia
XXXII. fejezet: **A többi kentaur,** Ixion fiai
XXXIII. fejezet: **Pirithous,** Ixión fia, aki ***Polypoetest (Polypites)*** nemzette
XXXIV. fejezet: **Polypoetes**, Pirithous fia
XXXV. fejezet: **Brictona,** Mars kilencedik sarja (cfr. III.)
XXXVI. fejezet: **Euadne,** Mars tizedik lánya, Capaneus felesége[157]
XXXVII. fejezet: **Harmonia,** Mars tizenegyedik lánya, Cadmus felesége
XXXVIII. fejezet: **Hyperbius,** Mars tizenkettedik utóda
XXXIX. fejezet: **Aetolus**, Mars tizenharmadik fia
XL. fejezet: **Remus és Romulus,** Mars tizennegyedik, és tizenötödik fia[158]
XLI. fejezet: **Romulusról,** Mars tizenötödik fiáról külön

X. könyv

I. fejezet: **Neptunus,** Saturnus kilencedik fia, akinek harmincöt fiáról tudunk.
Ezek név szerint:

1. Dorus
2. Amycus (Amicis, Amicus)
3. Phorcus[159]
4. Albion
5. Borgion[160]
6. Tara
7. Polyphemus
8. Thylemus
9. Brontes
10. Steropes
11. Pyracmon (Pyragmon)[161]
12. Nausithous
13. Melion
14. Actorion[162]

[156] Tény, hogy Zeusz egy Hérához hasonló alakot gyúrt felhőből, hogy Ixiónt, aki a főisten feleségét megkívánta, rajtakaphassa. Arról, hogy a ködképnek neve is lenne, nem tudunk, bár kétségkívül a görög *Nephele* alaknak megfelelhet a *Nubes,* bár a Nebula jobban illene hozzá, ha mindenképpen latin nevet akarunk neki adni.

[157] Itt, hogy már a férj nevét is ismerjük, a Boccaccio által *Evannesként* használt alakot könnyű azonosítani: Capaneus felsége ugyanis Euadne volt, de ő nem Mars lánya, hanem Iphis, argosi királyé.

[158] Hogy az ikrek sorrendje miért más, mint a megszokott (Romulus és Remus), ez a róluk szóló fejezetből nem derül ki. Nem mintha nagy fontossággal bírna, csak elüt a megszokottól. Oka lehet esetleg az, hogy a következő fejezet csak Romulusról szól, és így látható a két fejezet között az összefüggés, ha Romulus a második helyen szerepel a címben.

[159] Phorcus (gyakoribb alakban: Phorcys) az általam használt források szerint Pontus és Gaea fia, de mindenképpen tengeri aggastyán, így könnyen kapcsolatba hozható a kékhajú istennel. Servius viszont, akire Boccaccio hivatkozik, valóban Neptunus fiaként emlegeti. (Servius *Aen.* 5, 824.) Származásának kétes voltára nézve l. még a 168. jegyzetet.

[160] *Borgion* illetve *Thylemus, Melion, Yrceus* nevű utódot még a már megszokott átírási változatok szerint, hasonló alakban sem találtam. Borgionról a róla szóló fejezetből kiderül, hogy téves olvasat (bővebben l. 169. jegyzet), Thylemus, illetve Melion szintén más olvasatban ismert (l. 171. és 173. jegyzet).

[161] Brontes, Steropes és Pyracmon három küklopsz. Az első kettő elvileg Uranus és Gaea gyermeke. Miután a hésiodosi hagyomány összekeveredett a homéroszival, ahol a küklopsz név már a bárdolatlan népre vonatkozik, talán emiatt gondolhatta Boccaccio, hogy akárcsak a hírhedt Polyphemus, ők is Neptunus gyermekei. Forrása ehhez Theodontius. Pyracmon szintén küklopsz, aki inkább az előző fajtához tartozik, vagyis a vulkán mélyén kovácsol fegyvereket, elvileg tehát ő is inkább Uranus sarja. Brontes és Steropes mellől hiányzik viszont *Arges*; (ők hárman voltak a legismertebbek) ha Boccaccio a hésiodosi hagyományt követve keverte ide őket, akkor nem érthető, miért nem szerepel itt ez utóbbi is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

15. Aon
16. Messapus (Mesappus)
17. Busiris
18. Pegasus
19. Nycteus (Nicteus)[163]
20. Yrceus[164]
21. Pelias
22. Neleus
23. Cygnus (Cignus)[165]
24. Chrysaor (Grisaor)
25. Otus (Othus)
26. Ephyaltes
27. Aegeus (Egeus)[166]
28. Onchestus
29. Pelasgus
30. Nauplius
31. Celaeno (Celeno)
32. Aello
33. Ocypete (Occipite)
34. Sycanus (Syculus)
35. Syculus[167]

II. fejezet: **Dorus,** Neptunus első fia

III. fejezet: **Amycus (Amicus vagy Amicis),** Neptunus második fia, aki ***Butest (Buthes)*** nemzette

IV. fejezet: **Butes,** Amycus fia, aki ***Eryxöt*** nemzette

V. fejezet: **Eryx,** Butes fia

VI. fejezet **Phorcus,** Neptunus harmadik fia, aki ***Bathyllust (Bathillus),*** *Thoosát, Scyllát, Medusát, Sthenót (Stennio) és Euryalét (Euriale)*nemzette[168]

VII. fejezet: **Bathyllus,** Phorcus fia

---

[162] Actorion lehet az *Iliász*ban szereplő Actorion, (XIII. 185.) de a róla szóló fejezetből kiderül, hogy az *Actorion* név egy olyan harcosra vonatkozik, akivel kapcsolatban a hagyomány megoszlik, és vagy Neptunus fiaként emlegetik, vagy Actor fiaként. (l. 173. jegyzet).

[163] Nycteust Boccaccio *Nicteus* alakban használja. Ő viszont tudomásunk szerint nem Neptunus fia, hanem a hyriari királyé, Hyrieusé. (l. 175. jegyzet)

[164] Ilyen nevű Neptunus-ivadékot nem találtam. (bővebben l. 177. jegyzet.)

[165] Használják még *Cycnus* alakban is.

[166] Aegeus ismertebb források szerint Pandion fia, nem pedig Neptunusé. (Boccaccio forrása Theodontius), A gondolat onnan származhat, hogy lehet viszont Neptunus „mellékalakja"; neve ugyanis az isten melléknevéből származik (αϊγες a.m. hullámok).

[167] Otus (*Othus)* és Ephyaltes két óriás, Dorus, Onchestus, Pelasgus, Nauplius különféle törzsek híres ősatyjai, Celaeno, Aello és Ocypete (*Celleno, Occipite*) a három legismertebb hárpia, mind Neptunus ivadékai.

Sycanus és Syculus nevű Neptunus-sarjat nem találtam, a *Sicani* és *Siculi* két néptörzs, akik eredetileg Itáliában laktak, majd Szicíliában telepedtek le. (A róluk szóló fejezetnél Boccaccio Theodontiust és Solinust jelöli meg forrásként). A szerzőnk által ismert források szempontjából érdekes, hogy jónéhány, számunkra nehezen azonosítható utód mellett Neptunusnak sok olyan ivadéka hiányzik a felsorolásból, akik közismertek, pl. az Amphitritétől származó Triton; a híres vadász, Orion; vagy a sokarcú Proteus.

[168] Bathyllust, csak mint Anacreon egyik kedvencét, illetve Maecenas szabadosát találtam. Szerzőnk forrása arra, hogy Bathyllus Phorcus fia, Theodontius. Boccaccio megjegyzi, hogy a kézirat olvashatatlansága miatt többet nem tud róla, másnál pedig nem talált erre vonatkozóan semmit. Phorcus utódai a Boccaccio által felsorolt nimfán, szörnyetegen, gorgókon kívül még a graeák, illetve Hesperisek almáit őrző Ladon sárkány. Az utódokat nézve az, hogy Phorcus Neptunus fia, bár Servius kommentárja szerint igen, azért nem valószínű, mert a tengeristen és Medusa nászából fogantak Pegasus és Chrysaor. Természetesen ki nem zárható, hiszen a mitológia sokkal merészebb megoldásokat is megenged, mint ami az emberi világban szokásos, de érdekes, hogy amikor ki lehetne kerülni egy emberi gondolkodás szerint nem logikus fordulatot (és más forrás szerint azt mondani, hogy Phorcus nem Neptunus fia), akkor szerzőnk nem teszi: Phorcus fejezeténél nem tesz erről említést, a Medusáról szóló fejezetben pedig tárgyilagosan beszél arról, hogy Neptunus vele nemzette Pegasust.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

VIII. fejezet: **Thoosa,** Phorcus lánya és Polyphemus anyja
IX. fejezet: **Scylla,** Phorcus lánya
X. fejezet: **Medusa, Stheno és Euryale,** a gorgók, Phorcus lányai
XI. fejezet: **Medusa,** Phorcus lánya külön
XII. fejezet: **Albion és Borgion,** Neptunus negyedik és ötödik fia[169]
XIII. fejezet: **Thara,** Neptunus hatodik fia[170]
XIV. fejezet: **Polyphemus,** a küklopsz, Neptunus hetedik fia
XV. fejezet: **Thylemus,** Neptunus nyolcadik fia[171]
XVI. fejezet: **Brontes, Steropes és Pyracmon,** Neptunus kilencedik, tizedik és tizenegyedik fia, küklópszok
XVII. fejezet: **Nausithous,** Neptunus tizenkettedik fia, aki ***Rhexenort (Rixinor)*** és *Alcinoust* nemzette
XVIII. fejezet: **Rhexenor,** Nausithous fia, aki *Aretét (Arithis)* nemzette
XIX. fejezet: **Arete,** Rhexenor lánya és Alcinous felesége
XX. fejezet: **Alcinous,** Nausithous fia, aki ***Nausicaát, (Nausithaa)*** *Laodamast, Haliost (Alyous)* és *Clytoneust (Clitonius)* nemzette.[172]
XXI. fejezet: **Nausicaa,** Alcinous király lánya
XXII. fejezet: **Laodamas, Halios és Clytoneus,** Alcinous király fiai
XXIII. fejezet: **Melion és Actorion,** Neptunus tizenharmadik és tizennegyedik fia[173]
XXIV. fejezet: **Aon,** Neptunus tizenötödik fia
XXV. fejezet: **Messapus (Mesappus),** Neptunus tizenhatodik fia, akitől Ennius költő származik[174]
XXVI. fejezet: **Busiris,** Neptunus tizenhetedik fia
XXVII. fejezet: **Pegasus, a ló,** Neptunus tizennyolcadik fia

[169] Boccaccio Pomponius Melát nevezi meg forrásaként. Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy ott Derycnon változatban található, az ebből származó *Borgion* pedig a „Vaticanus" kódexben, ahogy Romano a kiadásában megjegyzi. Az általam használt források Derycnont nem említenek. Pomponiusnál a második könyvben valóban megtalálható a két fiú, de nem így. Zaccaria kiadásban nyilván betűcseréről van szó, a név helyesen: *Dercynon*. („Mela 2, 5, 78: „Alebiona et Derycnon Neptuni liberos dimicantem", le lezioni *Albion e Borgion* sono nel Vaticanus 4929 (Romano 859, n.4.)"; *–Note X.* 42, *Genealogia* 1679.

[170] Az utódok felsorolásánál még „*h"* nélkül szerepel, ez Romano kiadásában is így van. A kiadás kommentárja az írásmód változásár nem tér ki. Boccaccio forrása Servius.

[171] A rövid fejezetből és Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy Telemusról van szó, a küklopszok jövendőmondójáról, akiről Polyphemus tesz említést *az Odüsszeiá*ban. (*Odüsszeia* IX.509.)

[172] Újabb szép példa Boccaccio aprólékosságára: Halios és Clytoneus (az ő írásmódja szerint *Alyous, Clitonius*) mindössze egy említésre fordul elő Homérosznál. Semmi egyebet nem tudunk róluk, csupán a nevüket, mégis ide veszi őket a teljesség kedvéért. (*Odüsszeia* VIII. 119.).

[173] A fejezet újabb ékes példája annak, hogy Boccaccio néhol sajátosan értelmezte Homéroszt. Forrásként az *Íliász*t jelöli meg. Zaccaria a fejezethez fűzött kommentárban azonosítja a fivéreket az *Iliász*ban szereplő két Moliónnal. Boccaccio kétségkívül rájuk gondol, a fejezetből ugyanis kiderül, Nestor mesélte Patroclusnak, hogy az éliszi csatában mind Meliont, mind Actoriont megölte volna, ha Neptunus nem rejti el őket. Ennek a két fiúnak a neve viszont nem Melion és Actorion, hanem Cteatus és Euritus, apjuk vagy Neptunus vagy Actor, anyjuk pedig Molione. (Zaccaria kommentárja szerint nem Neptunus fiai, hanem Actoré és Molionéi. („Qui il testo (ti. az *Íliász* megjelölt sora) si riferisce a Cteato ed Eurito, figli di Attore e Molione […] salvati da Nettuno.") – A Homérosz-sor, amire Boccaccio hivatkozik: „És bizony ott ama két Moliónt is földre terítem, // hogyha a harc közepéből apjuk, a büszke Poszeidón, // őket meg nem menti gomolygó ködbe takarva." *Íliász* XI. 750skk.) Zaccaria kommentárját l. *Note X,* 66, *Genealogia* 1680. A hagyomány e tekintetben valóban megoszlik. Mindenesetre nem érthető, miért nem jutott eszébe Boccacciónak, hogy ha Actorionnak nevezi meg az egyik fiút, azzal elvileg elismeri, hogy Actortól származik. Már az sem igazán világos, miért nem a nevükön nevezi meg az ifjakat, és miért az anyjukról és (legalábbis az egyik hagyomány szerint) az apjukról, de az még kevésbé követhető, miért teszi be akkor Actoriont Neptunus sarjai közé, főleg, miután forrása Homérosz, aki szerint Neptunus fia. (erre vonatkozóan l. még: 162. jegyzet.)

[174] Sajnos Boccaccio nem írja, hogy milyen forrás szerint eredezteti magát állítólag Ennius Messapustól. Mindazonáltal biztosan nem tartja lényegtelennek, ha a címben külön is kiemeli. Kommentárt ehhez Zaccaria sem fűz.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXVIII. fejezet: **Nycteus,** Neptunus tizenkilencedik fia, [175] aki ***Antiopét (Anthiopa)*** és *Nyctimenét (Nictimine)* nemzette
XXIX. fejezet: **Antiope,** Nycteus lánya, Amphion és Zethus anyja
XXX. fejezet: **Nyctimene,** Nycteus lánya[176]
XXXI. fejezet: **Yrceus,** Neptunus huszadik fia[177]
XXXII. fejezet: **Pelias,** Neptunus huszonegyedik fia, aki lányokat nemzett, és *Acastust.*[178]
XXXIII. fejezet: **Pelias** lányai
XXXIV. fejezet: **Acastus,** Pelias fia
XXXV. fejezet: **Neleus,** Neptunus huszonkettedik fia, aki ***Nestor,*** *Periclymenus (Periclimennon)*, *Chromius (Cromium)* nevű fiait, és *Pero (Pyro)* nevű lányát nemzette[179]
XXXVI. fejezet: **Nestor,** Neleus fia, aki ***Antilochus (Anthilocus)****, Pisistratus, Thrasymedes, Echephron, Stratius, Perseus, Aretus (Arithus)* nevű fiakat és egy *Polycaste (Polycastis)* nevű nőt nemzett.[180]
XXXVII. fejezet: **Antilochus,** Nestor fia
XXXVIII. fejezet: **Pisistratus,** Nestor fia
XXXIX. fejezet: **Thrasymedes,** Nestor fia
XL. fejezet: **Echephron, Stratius, Perseus, Aretus,** Nestor fiai
XLI. fejezet: **Polycaste,** Nestor lánya
XLII. fejezet: **Periclymenus,** Neleus fia
XLIII. fejezet: **Chromis,** Neleus fia
XLIV. fejezet: **Pero (Pyro),** Neleus lánya és Bias felesége
XLV. fejezet: **Cygnus,** Neptunus huszonharmadik fia (cfr. cap. I. 23.)

---

[175] Boccaccio a sarjak közti felsorolásban *Nicteus* alakban használja, itt h-val: *Nictheus.* A fejezetből kiderül, hogy valóban Hyrieus fiáról van szó: az ő lánya volt ugyanis Antiope. Boccaccio Lactaatiust jelöli meg forrásaként, mind ahhoz, hogy Neptunus fia, mind ahhoz, hogy van Nyctimene nevű lánya is. A rövid történet leírása után a fejezet második felében Boccaccio azt írja: „lehet, hogy Neptunus fia volt, mivel nagyjából egy korban élt az emberrel, akit Neptunusnak hívtak. Ha pedig nem (ti. az ő fia), akkor azért hihették annak, merthogy mások így mondták." (vö. *Genealogia* X. Cap. XXVIII.,2.) Zaccaria jegyzetéből kiderül, hogy Boccaccio állításával ellentétben Lactantiusnál az nem szerepel, hogy Neptunus Nycteus apja, csak, az, hogy az etiópok királya. (Vö. *Note X.* 86, *Genealogia* 1680). Miután Nictimenéhez hasonló alakot sem találtam (ezt illetően nem igazított el a róla szóló fejezet sem, amely szerint Minerva bagollyá változtatta, miközben apja szerelmi vágya elől menekült), meghagytam Boccaccio változatát, bár a *Nyctimene* alak talán közelebb állna a helyes formához. L. még a következő jegyzetet.

[176] Mint az előző jegyzetben már említettem, Boccaccio szerint az apja szerelme elől futó lányt Minerva bagollyá változtatta. Ovidiusnál megtaláljuk a Minerva által bagollyá változtatott Nyctimene történetét pár sorban (*Met* II. 589skk), ott viszont Epopeus lesbosi király lányaként szerepel, és egyáltalán nem ártatlan apjával való szerelmében. Hogy Boccaccio miért nem tett legalább egy utalást Ovidiusra, mikor művét jól ismerte, kevéssé érthető. Zaccaria kommentárja ezzel a kérdéssel nem foglakozik. Megjelöli a fejezet forrását (*Mythogr. Vat.* 2,50), illetve kiemeli, hogy a lány anyja, Almathea, nem azonos az ismertebb Amaltheával. (*Note X.* 89, *Genealogia* 1681).

[177] A fejezet csupán három sorból áll, Boccaccio megjelöli a forrásait: Theodontius és Paulus Perusinus, és hogy anyja szerintük Alcyone, aki Atlas lánya. Ehhez hasonló nevű alakokat sem találtam, ami nyomra vezethetett volna. Zaccaria sem fűz megjegyzést a leírtakhoz. Újabb bizonyíték arra, hogy szerzőnk minden tudhatót megpróbált összeszedni a legapróbb részletekig. A fejezetet ugyanis a következőképpen zárja: „ex quo nil aliud memini me legisse." (*Genealogia* X. Cap. XXXI, 1.) Az eddigi átírások alapján valószínűleg *Hyrceus,* esetleg *Hirceus* lenne, de mivel nem találtam meg, meghagyom Boccaccio írásmódját.

[178] Peliasnak van még egy fia: Alcetis, róla Boccaccio nem tesz említést. Alcetis Apollodorosnál fordul elő, (vö. Petz „Apollodoros" címszó), és ezek szerint csak nála, őt ugyanis Boccaccio (Zaccaria forrásjegyzéke szerint) forrásként nem használta, tehát valószínűleg nem is ismerte. Az Acastusról szóló fejezetben forrásaként Senecát jelöli meg.

[179] Mind az *y-i* közti váltásra, mind a *h* elhagyására vagy éppen beszúrására már számos példát láttunk, sokkal meglepőbb a Pero helyett használt *Pyro* alak. Ez utóbbi azért is érdekes, mert Boccaccio a vele foglalkozó fejezetben (XLIV) forrásaként az *Odüsszeiát* jelöli, ahol pedig Nestor lánya *Pero* alakban szerepel. (vö. *Odüsszeia* XI.287).

[180] Nestornak tudunk még egy *Pisidice* nevű lányáról is, Boccaccio őt nem ismeri. Többi utódját viszont mind elősorolta.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XLVI. fejezet: **Chrysaor,** Neptunus huszonnegyedik fia
XLVII. fejezet: **Otus és Ephyaltes,** Neptunus huszonötödik és huszonhatodik fia
XLVIII. fejezet: **Aegeus,** Neptunus huszonhetedik fia, aki ***Theseust*** és *Medust* nemzette
XLIX. fejezet: **Theseus,** Aegeus fia, aki ***Hippolytust***, ***(Ypolitus),*** *Demophoont, (Demophon) és Antigonust (Anthigonus)* nemzette.[181]
L. fejezet: **Hippolytus,** Theseus fia, aki ***Virbiust*** nemzette
LI. fejezet: **Virbius,** Hippolytus fia
LII. fejezet: **Demophoon,** Theseus fia
LIII. fejezet: **Antigonus,** Theseus fia[182]
LIV. fejezet: **Medus,** Aegeus király fia
LV. fejezet: **Onchestus,** Neptunus huszonnyolcadik fia, aki ***Megareust*** nemzette
LVI. fejezet: **Megareus,** Onchestus fia, aki ***Hippomenest (Yppomenes)*** nemzette
LVII. fejezet: **Hippomenes,** Megareus fia
LVIII. fejezet: **Pelasgus,** Neptunus huszonkilencedik fia
LIX. fejezet: **Nauplius,** Neptunus harmincadik fia, aki ***Palamedest*** nemzette[183]
LX. fejezet: **Palamedes,** Nauplius fia
LXI. fejezet: **Celaeno (Celeno), Aello** és **Ocypete (Occipite)**, a hárpiák, Neptunus harmincegyedik, harminckettedik és harmincharmadik utódai
LXII. fejezet: **Sycanus,** Neptunus harmincnegyedik sarja
LXIII. fejezet: **Syculus,** Neptunus harmincötödik sarja

XI. könyv

I. fejezet: **Iuppiter tertius**, Saturnus tízedik fia, aki harminckilenc utódot nemzett, akik név szerint a következők:

1. Clio
2. Euterpe
3. Melpomene
4. Thalia
5. Polymnia
6. Erato (Eratho)
7. Terpsichore (Tersicore)
8. Urania
9. Calliope (Caliope)
10. Achaeus (Acheus)
11. Venus
12. Amor
13. Proserpina

[181] Theseusnak Antigonus nevű utódját nem találtam, valószínűleg Theseus *Acamas* nevű fiáról lehet szó, róla ugyanis szerzőnk nem tesz említést. Bővebben l. a következő jegyzet.
[182] A fejezetben leírtak alapján valószínűsíthető, hogy Boccaccio tényleg Acamasra gondolt, bár nem mindenben egyezik pontosan a két alak leírása. Boccaccio Antigonusa harcolt Trója alatt, éppúgy, mint Acamas. (Ez utóbbi egyike volt azoknak, aki a falóban is benne voltak. Miután ezt Vergilius írja az *Aeneis* második énekében (*Aen.* II. 262.), nyilván ismerte Boccaccio is. Utána valóban az athéniek királya lett, és valóban egy szigeten halt meg.) Ami kérdésessé teszi az azonosságot, hogy Acamas Cyprus szigetén dőlt véletlenül a kardjába, Boccaccio Antigonusa pedig Melus szigetén, ahová egy vihar vetette, illetve, hogy Boccaccio szerint „az athéniek befogadták, és *Mnesteus* néven király lett", még az általam használt források szerint Menestheus athéni trónbitorló volt, aki elől apja elmenekítette Acamast és Demophoont. Vagyis eszerint Boccaccio Antigonusa és Acamas nem lehetett egy és ugyanaz. Antigonus nevű alakot viszont csak mint Nagy Sándor hadvezérét, illetve annak unokáját találtam. Boccaccio forrásként Theodontiust jelöli meg. Zaccaria azon kívül, hogy tisztázza a Mnestius név helytelen írásmódját, és megemlíti, hogy ez nem azonos a hetedik könyvben már egyszer szereplő Menestheusszal, nem fűz egyéb megjegyzést a fejezethez.
[183] Gyermekei voltak még Oeax és Nausimedon, róluk Boccaccio nem tesz említést. Ez azonban nem meglepő: Petz szerint ez a Nauplius euboiai származású hős, csak a mitológiák is gyakran azonosítják a Neptunus-sarjjal. Ebből következik, hogy az utódai sem egységesen szerepelnek mindenütt.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

14. Castor
15. Pollux
16. Helena
17. Clytaemnestra (Clytemnestra)
18. Palicus
19. Palicus
20. Iarbas
21. Mena[184]
22. Myrmidon
23. Xanthus (Xantus)
24. Lucifer[185]
25. Orion
26. Minos
27. Sarpedon
28. Rhadamanthys (Radamantus)
29. Archisius[186]

Erről a huszonkilencről szól a jelen, vagyis a tizenegyedik könyv.

30. Tantalus
31. Dionysus (Dyonisius)
32. Perseus
33. Aon[187]
34. Aeacus (Eacus)
35. Pilumnus[188]
36. Mercurius
37. Vulcanus[189]

[184] Boccaccio forrása itt Szent Ágoston *(De civitate Dei),* az általa idézett mondatban is benne van, hogy Mena bár Iuppiter lánya, nem ismerik. (*Genealogia* XI. Cap. XII. 1).

[185] Boccaccio Barlaamot említi forrásként. Azt is leírja, hogy Lucifer fiai lettek Ceyx és Daedalion. (Erre Ovidius *Metamorphoses*ében is találunk utalást, a Ceyxról szóló történeteknél: *Met.* XI. 271, 295, 570 skk.) Boccaccio, mint a Lucifert tárgyaló fejezetben kifejti, nem hiszi, hogy Lucifer Aurora és Iuppiter gyermeke lenne, hanem csupán egy szelíd és igen szép férfi, ezért tarthatják Iuppiter fiának. Ami az ókori forrásokat illeti, abban Boccacciónak igaza van, hogy Lucifer nem lehet Iuppiter fia: a Hajnalcsillag ugyanis (Phospohrus, Hesperus, Eos, stb), vagy Astraeus és Eos gyermeke, vagy Cephalusé és Eosé. Olyan forrást, ami a főistennel hozná kapcsolatba, nem találtam. Ezekről a lehetőségekről szerzőnk nem tesz említést. Zaccaria sem Boccaccio, sem Barlaam megállapításához nem fűz kommentárt.

[186] A róla szóló fejezetből kiderül, (Ovidiusra hivatkozik – *Met.* XIII. 144-145) hogy *Arcesiusról* van szó.

[187] Aon az általam ismert források szerint Poseidon fia. (Mint ahogy az előző könyvben szerzőnk sorolt is a tengeristen utódai közé egy ilyen nevű mitológiai alakot.) Boccaccio a róla szóló fejezetben megemlíti, hogy Dymas apja. A mitológiában két Dymast ismerünk, az egyik egy thrák király, Hecuba apja. A másik Aegimiusnak, a dórok ősapjának egyik fia. (A további fejezetekből kiderül majd egyébként, hogy Hecuba apjáról van szó). Hogy Aon lenne bármelyik Dymas apja, erre utalást nem találtam. Boccaccio Paulust (Perusinus) jelöli meg forrásként, majd az egyébként rövid fejezet közepén megemlíti, hogy Lactantius alapján Aon apja Neptunus volt, és Aon boetiai. Ez a változat egybecseng az általam találttal: így persze felvethetjük a kérdést, vajon miért tette Boccaccio Iuppiter fiai közé Aónt, ha leírja, hogy ő viszont a fentebbiekben Lactantiust követve Neptunus fiai közé sorolja. (*Genealogia* XII. Cap. XLI. 2.) Másfelől viszont ismét újabb jelét láthatjuk szerzőnk végtelen aprólékosságának.

[188] A mitológia két Pilumnust ismer: az egyik egy ősrómai háziisten Picumnus mellett, a másik (és mint az őt tárgyaló fejezetből kiderül, Boccaccio rá gondolt) egy ősrómai király, aki a partra sodródó Danaét és Perseust megmentette, majd később frigyre lépett Danaéval, és nászukból született Ardea. Így lettek Ardea alapítói. Apjára vonatkozóan nem találtam utalást, Boccaccio forrása ahhoz, hogy a főisten fia, Paulus (Perusinus), ahhoz pedig, hogy Picumnus testvére, és így mindketten istenek, Servius. Szerzőnknél tehát a két Pilumnus eggyé válik.

[189] Valóban létezik egy olyan változat, hogy Vulcanus Iuppiter és Iuno fia, de jóval ismertebb a másik, miszerint Iuno hozta világra egymaga, mintegy „válaszképpen" arra, hogy Iuppiter anya segítsége nélkül hozta világra Minervát, aki teljes fegyverzetben pattant ki a főisten fejéből.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

> Erről a nyolcról a tizenkettedik könyvben esik szó. A maradék kettőről pedig, vagyis Herculesről és Aeolusról, a harmincnyolcadik és a harminckilencedik fiúról a tizenharmadik könyv ír.[190]

II. fejezet: a **kilenc Múzsa**, Iuppiter lányai
III. fejezet: **Achaeus,** Iuppiter tízedik utóda
IV. fejezet: **Venus,** Iuppiter tizenegyedik sarja, aki ***Amort*** szülte.
V. fejezet: **Amor,** Iuppiter tizenkettedik fia
VI. fejezet: **Proserpina,** Iuppiter tizenharmadik lánya, Pluto felesélge
VII. fejezet: **Castor** és **Pollux,** Iuppiter tizennegyedik és tizenötödik fia
VIII. fejezet: **Helena,** Menealos felesége, és Iuppiter tizenötödik lánya
IX. fejezet: **Clytaemnestra,** Iuppiter tizenhetedik lánya és Agamemnon felesége
X. fejezet: A **Palicusok,** Iuppiter tizennyolcadik és tizenkilencedik fia
XI. fejezet: **Iarbas,** a getulok királya, Iuppiter huszadik fia
XII. fejezet: **Mena,** Iuppiter huszonegyedik lánya
XIII. fejezet: **Myrmidon,** Iuppiter huszonkettedik fia
XIV. fejezet: A **Xanthus folyó,** Iuppiter huszonharmadik fia
XV. fejezet: **Lucifer,** Iuppiter huszonnegyedik fia, aki *Ceyxöt (Ceys)* és ***Daedaliont (Dedalion)*** nemzette
XVI. fejezet: **Daedalion,** Lucifer fia, aki ***Lychionét***[191] nemzette
XVII. fejezet: **Chione (Lychione),** Daedalion lánya és Peonius felesége[192]
XVIII. fejezet: **Ceyx (Ceys),** Lucifer fia
XIX. fejezet: **Orion,** Iuppiter huszonötödik fia, aki ***Hyppologust (Yppologus)*** nemzette
XX. fejezet: **Hyppologus,**[193] Orion fia, aki ***Dryast*** nemzette
XXI. fejezet: **Dryas,** Hyppologus fia, aki ***Lycurgust (Lygurgus)*** nemzette
XXII. fejezet: **Lycurgus,** Dryas fia, aki ***Anceust (Angeus),*** *Harpalycét* és *Phyllist* nemzette[194]

---

[190] Aeolus vagy Hellén fia, és akkor Iuppiternek lehet unokája (más forrás szerint Deucaliónnak), vagy a szelek királya (aki egyébként a fentebbi Aeolus unokája, az előbbi Aeolus lányának, Melanippénak és Poseidónnak a nászából.) Egyes források szerint a két Aeolus lehet egy és ugyanaz, de, mint látjuk, Iuppiterrel semmiképpen nem állnak rokoni kapcsolatban. Ezzel kapcsolatban l. még a 227. jegyzetet.

[191] Daedalion ilyen nevű utódjáról nem tudunk. A lányról szóló fejezetből (amely részletesen leírja, hogyan választották szerelmükül a lányt Neptunus, majd Apollo) kiderül, hogy valóban Daedalion lányáról van szó, akit – legalábbis Ovidius szerint – *Chione*-nak hívtak. Hogy Boccaccio miért nem is említi meg legalább ezt a változatot, nem világos, hiszen a fentebbi fejezetből (Daedalion) jól látszik, hogy ismeri az *Átváltozások*nak azt a fejezetét, ami Daedalion történetét tárgyalja, és ebben szerepel lányának neve is. (*Met.* XI. 301.) A nevet az olasz változatban Zaccaria is javítja, egyéb megjegyzést nem fűz hozzá. Forrásként Boccaccio *(Ly)Chione* esetében Theodontiust jelöli meg. Daedalionnál Ovidiusra hivatkozik először, de ott eleve Lychionénak nevezi a lányt. („De hoc idem Ovidius talem recitat fabulam: quod cum huic filia esset nomine *Lychione*….” *Genealogia* XI. Cap. XVI. 1) Majd ott is Theodontiusra hivatkozik a további magyarázatoknál. A névváltozat ezek szerint vagy abból fakad, hogy Boccaccio egy „hibás” *Metamorphoses*szel rendelkezett, vagy a keresztény forrást minden költők iránti tisztelete ellenére előbbre tartotta a pogánynál.

[192] Chione férjére vonatkozó utalást nem találtam. Boccaccio Theodontiust jelöli meg forrásként, aki még azt is leírja, hogy Paeonius epidaurusi volt. Miután a fejezet szerint sincs különösebb szerepe Chione átváltozással végződő történetében, megintcsak azt állapíthatjuk meg, hogy szerzőnk minden tudhatót igyekszik összegyűjteni, hiszen a történet lényegének leírásához Ovidius is elég lett volna, Boccaccio viszont nem elégedett meg ennyivel.

[193] Oriónnak ilyen nevű utódját nem találtam. Nem vezetett nyomra Dryas leszármazása sem, az ő apját nem jelöli forrás. (A Dryast tárgyaló fejezetben Boccaccio forrása Statius). Boccaccio a Hyppologust tárgyaló pár sorban megjegyzi, hogy ő sem olvasott róla többet, mint hogy Orión fia.

[194] A hagyomány a mitológiában három Lycurgust tart számon, ezek egyikének sincsenek ilyen nevű utódai. Anceust a Boccaccio által használt *Angeus* alakban sem találtam. Boccaccio Lactantiust jelöli meg forrásként, majd a fejezet további részében próbál összeszedni konkrétumokat Anceusról, pl. megjegyzi, úgy tűnik, egy az argonauták közül („videtur ex Argonautis fuisse….” *Genealogia* XI. Cap. XXIII. 1), de azon kívül, hogy hivatkozik Statiusra és Isidorusra, akik szintén tettek említést Anceusról, majd megállapítja, hogy fentebbiek alapján nem hiszi, hogy lehetett Lycurgus fia, nem mond többet ő sem. Harpalycéről, mint a fejezetben kiderül, Papias állítja, hogy Lycurgus lánya, Boccaccio ezt nem erősíti, és nem cáfolja. Hivatkozik viszont Vergiliusra,

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXIII. fejezet: **Anceus,** Lycurgus fia
XXIV. fejezet: **Harpalyce,** Lycurgus lánya
XXV. fejezet: **Phyllis,** Lycurgus lánya
XXVI. fejezet: **Minos,** Iuppiter huszonhatodik fia, aki ***Androgeost, (Androgeus),*** *Glaucust, Ariadnét (Adriana)*[195] *Phaedrát (Phedra)* és *Deucaliont* nemzette[196]
XXVII. fejezet: **Androgeos,** Minos fia
XXVIII. fejezet: **Glaucus,** Minos fia
XXIX. fejezet: **Ariadne,** Minos lánya, Bacchus hitvese
XXX. fejezet: **Phaedra,** Minos lánya, Theseus felesége
XXXI. Fejezet: **Deucalion,** Minos fia, ***Idomeneus (Ydomeneus)*** apja
XXXII. fejezet: **Idomeneus,** Deucalion fia, aki ***Orsilochust*** nemzette
XXXIII. fejezet: **Orsilochus (Orsilocus),** Idomeneus fia
XXXIV. fejezet: **Sarpedon,** Iuppiter huszonhetedik fia, aki ***Antiphatést (Anthypates)*** nemzette
XXXV. fejezet: **Antiphates,** Sarpedon fia
XXXVI. fejezet: **Rhadamanthys,** Iuppiter huszonnyolcadik fia
XXXVII. fejezet: **Arcesius,**[197] Iuppiter huszonkilencedik fia, aki **Laertest** nemzette
XXXVIII. fejezet: **Laertes,** Arcesius fia, aki ***Ctimenét*** *(Chtimene)* és *Ulixest* nemzette
XXXIX. fejezet: **Ctimene,** Laertes lánya
XL. fejezet: **Ulixes,** Laertes fia, aki ***Thelemachust, Telegonust (Thelegonus) és Auxoniust*** nemzette[198]
XLI. fejezet: **Thelemachus,** Ulixes fia
XLII. fejezet: **Telegonus,** Ulixes fia
XLIII. fejezet: **Auxonius,** Ulixes fia

---

aki az *Aeneis*ben tesz említést a thrákiai király vadászó lányáról (*Aen.* I. 316), az ő apja viszont Harpalycus. Phyllis pedig tudomásunk szerint Sithon, thrákiai király leánya.

Zavarba ejtő, hogy Boccaccio Ovidius *Heroides*re hivatkozik, a Phyllis Demophoonhoz írt levelében (*Heroides* 2) viszont semmiféle utalást nem találtam Lycurgusra, mint Phyllis apjára. (A 111. sorban említést tesz róla Phyllis, de csak úgy, mint Thrákia uralkodójáról: „quae tibi (ti. Demophoonti) subieci latissima regna Lycurgi"). Az sem érthető, hogy Zaccaria az erre vonatkozó jegyzetben miért úgy jelöli Boccaccio hivatkozását, mint „Ovid. epist 2,11 e *passim*", mikor az első és egyetlen említés a királyról a 111. sorban található. Elképzelhető persze, hogy egyszerű nyomdahibával állunk szemben, és *11* áll a *111* helyett. Ez annál is valószínűbb, mert a jegyzet további részében, ahol Zaccaria leírja, hogy a Demophoonról szóló fejezetben Boccaccio forrásai Theodontius és Iustinus, a fejezet megjelöléseként a X,52 helyett IX,52 szerepel. (*Note XI*, 109; *Genealogia* 1687) Ami a Demophoonal foglalkozó fejezetet illeti, ott nem találunk arra vonatkozó utalást, hogy Demophoon szerelmének ki volt az apja.

Van tehát több pont, ami miatt szerzőnk Lycurgusra vonatkozóan felállított családfája kérdéseket vet fel. Feltételezett utódait az biztosan összeköti, hogy mind thrákiaiak voltak.

[195] Boccaccio szerint: *Adriana.* Én az ismertebb, *Ariadne* változatot használom a továbbiakban is.

[196] Minos fiainak száma ennél jóval több, sőt, a hozzá kapcsolódó mítoszok sokasága miatt volt, hogy két Minost különböztettek meg. Az egyes források sem egyeznek meg, nem csoda hát, ha szerzőnk nem tesz mindegyik kevésbé ismert sarjról említést. (ilyenek még Caterus, Acalle és Xenodice, mind egy – egy törzs mitikus „ősatyja". Minos „legismertebb" utódai mindössze Deucalion, Ariadne és Androgeos.

[197] Boccaccio *Archisius* alakban használja (l. 186. jegyzet)

[198] Auxonius nevű mitológiai személyről nincs tudomásunk. Ulixesnek volt Circétől Auson nevű fia. Ausonia Itália egyik költői neve, amit az ausonokról kapott. Hogy ennek bármi kapcsolata lenne Ulixes feltételezett utódjával, arról biztosat nem tudok, bár ha azt gondoljuk, hogy Ulixesnek volt Latinus nevű utóda is, és róla esetleg kaphatta a nevét a néptörzs, aztán Latium, a párhuzam miatt nem zárható ki ugyanez a folyamat Auson és Ausonia esetében sem. Boccaccio a XLIII. fejezetben leírja, hogy Paulus Longobardus szerint Auxonius Ulixes fia, és róla kapta nevét egész Itália. Majd hozzáfűzi, hogy Livius is beszél Ausoniáról, de szerinte az Itáliának csak egy kis része. Saját véleménye szerint Auxonius nem más, mint Latinus, aki sokak szerint Ulixes Circétől származó fia. Nekik Boccaccio nem ad igazat, de ez a mi szempontunkból nem lényeges. Az sokkal inkább, hogy szerinte Auson és Latinus egy és ugyanazon személy, illetve, hogy Livius „alulmarad" Paulus diakónussal szemben, és Boccaccióval szemben is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XII. könyv

I. fejezet: **Tantalus,** Iuppiter harmincadik fia, aki ***Niobét***, és *Pelopsot* nemzette
II. fejezet: **Niobe,** Tantalus lánya, Amphion felesége
III. fejezet: **Pelops,** Tantalus fia, aki ***Lysidicét,*** *Atreust, Thyestést* és *Plisthenést (Phystenes)* nemzette[199]
IV. fejezet: ***Lysidice***, Pelops lánya és Electryon felesége[200]
V. fejezet: **Atreus,** Pelops fia, aki *Alceont, Melampust* és *Eviolust* nemzette[201]
VI. fejezet: **Alceon, Melampus és Eviolus,** Atreus fiai
VII. fejezet: **Thyestes,** Pelops fia, aki ***Tantalust***, *Plisthenést* (Phystenes), *Pelopiát (Pelopea), Arpagigést* és *Aegisthust (Egisthus)* nemzette[202]
VIII. fejezet: **Tantalus, Plisthenes** (Phystenes)**, és Arpagiges,** Thyestes fiai
IX. fejezet: **Pelopia,** Thyestes lánya
X. fejezet: **Aegisthus,** Thyestes fia
XI. fejezet: **Plisthenes,** Pelops fia, aki *Agamemnont* és ***Menelaust*** nemzette[203]

---

[199] Pelopsnak ennél jóval több utóda volt. A fentebbieken kívül még: Dias, Cynosurus, Corinthius, Hippalcmus, Hippasus, Cleon, Argeus, Alcathous, Aelius, Pittheus, Troezen; leánya még: Nicippe, és nem Hippodmeától származó fia: Chrysippus. Róluk Boccaccio nem tesz említést, Phystenés nevű sarjáról viszont nekünk nincs tudomásunk. A róla szóló fejezetből kiderül, hogy *Plisthenésről* van szó, aki szerzőnk álláspontja szerint Agamemnon és Menelaus valódi apja. Az a Plisthenes viszont Pelopsnak csak unokája, ugyanis Atreus fia. A továbbiakban is a *Plisthenes* alakot használom, Boccaccio következetesen kitart a *Phystenes* mellett. (a két Plisthenesről részletesen l. 202. és 203. jegyzetet)

[200] Lysidicéről nem sokat tudunk. A *Genealogiában* róla szóló fejezet szerint Electryon felesége, és neki szülte Alcmenét, aki Hercules anyja lett. Boccaccio forrásként Lactantiust jelöli meg. Az általunk ismert változat szerint viszont Hercules nagyapjának, Electryonnak a feleségét Anaxónak hívták. Zaccaria a forrás megjelölésén kívül nem fűz kommentárt a fejezethez.

[201] Boccaccio forrása Cicero *De natura deorum*ja, a harmadik könyv 53. fejezetében vannak felsorolva Atreus fiai, mint *Alco, Melampus Oviolus,* és negyedikként, akiről Boccaccio nem tesz említést: Tmolus. A nekik szentelt fejezet nevük és a forrás megemlítésén kívül nem ír többet róluk. Miután az utódokat csak Cicerónál találtam, nem javítottam Boccaccio írásmódját.

Boccaccio következetes marad ahhoz, hogy nem sorolja ide, Atreus fiai közé az Atreidákat, Agamemnont és Menelaost. Nyilván nem lenne logikus, ha egyszer eldöntötte, hogy azt a hagyományt fogadja el, hogy Plisthenes fiai. (l. 199. jegyzet)

[202] Plisthenésből, mint fentebb láthattuk, Boccaccio szerint kettő van: Pelops fia és Thyestes fia. Forrásaink szerint viszont Atreus fia. Thyestes pedig a „nevelőapja" volt: elrabolta bátyjától, Atreustól a fiát (Plisthenest), hogy rajta bosszút állhasson. A fiút sajátjaként nevelte fel, úgy, hogy Atreust gyűlölje, majd mikor felnőtt, elküldte, hogy ölje meg.

Visszatérve a Boccaccio által választott hagyományhoz: Tantalus és Plisthenes esetében forrása Seneca tragédiája volt: idézi azt a sort, ahol Plisthenest Atreus megöli, hogy öccsének lakomán feltálalja. A harmadik fiú, Arpagiges (Harpagiges, Harpagyges?) esetében szerzőnk forrása Theodontius, hozzá hasonló alakot sem találtam az ókori forrásokban. Abba a hibába persze nem eshetünk, hogy szemére hányjuk Boccacciónak, hogy Seneca tragédiáját használta forrásként, hiszen ott valóban az áll, hogy Atreus öccsének sarjaiból lakomát készít, és ehhez Plisthenest levágja az oltárnál (vö. *Thyestes* 726). Egyéb források szerint (és ezek vannak többségben), ahol Plisthenes Atreus fiaként szerepel, Atreus Plisthenest nem tálalta fel Thyestésnek, hanem egyszerűen önvédelemből ölte meg, miután bátyja ellene küldte, majd bosszúból megrendezte hírhedt „thyestési lakomát", hogy megbosszulja saját fia, Plisthenes halálát. Az már a mitológia egy érdekes ellentmondása, hogy ha Atreus fia Plisthenes, akkor Seneca tragédiája szerint Thyestesnek is van egy Plisthenes nevű fia, ami nem túlságosan valószínű, de ezt nem kérhetjük számon Boccacción.

[203] Boccaccio forrásként Theodontiust jelöli meg, aki szerint a Pelopstól származó Plisthenes fiai voltak Agamemnon és Menelaus, és – így Boccaccio – miután apjuk fiatalon meghalt, halála előtt rábízta őket Atreusra, így lettek ők az Atreidák. Boccaccio tehát következetes saját magához, sőt, még azt a nehézséget is áthidalja, hogy a görög irodalmi hagyomány tekintélyes részének ellentmondana, ha Agamemnon és Menelaos, mert Plisthenes fiai, nem „Atreidák" lennének. Kevéssé érthető ugyan, hogy miért nem a közismert változatot fogadja el, vagyis miért nem sorolja Atreus fiai közé. Mint fentebb láttuk (előző lábjegyzet) nemcsak ők jártak így, hanem Plisthenés is, akit szintén nem Atreus utódai közé sorolt, hanem Thyesteséi közé. Mindkét esetben létezik ókori forrás is, amely alátámasztja Boccaccio álláspontját (az előbbire Apollodoros, őt viszont szerzőnk Zaccaria forrásjegyzéke szerint nem ismerte), a másik, mint fentebb láttuk, Seneca. Gyanítható azonban, hogy

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XII. fejezet: **Menelaus,** Plisthenes fia, aki ***Hermionét*** és *Megapenthést (Megapentis)* nemzette
XIII. fejezet: **Hermione,** Menelaus lánya, Pyrrhus (Pyrrus), majd Orestes (Horestes) felesége[204]
XIV. fejezet: **Megapenthes,** Menelaus fia
XV. fejezet: **Agamemnon,** Plisthenes fia, aki ***Iphigeniát,*** (Ephigenia), *Chrysothemist (Crysotemis), Laodicét, Iphianassát (Yphianassa), Electrát* (Eletra), *Halaesust (Alesus)* és *Orestést (Horestes)* nemzette[205]
XVI. fejezet: **Iphigenia,** Agamemnon lánya
XVII. fejezet: **Chrysothemis, Laodice és Iphianassa,** Agamemnon lányai
XVIII. fejezet: **Electra,** Agamemnon lánya
XIX. fejezet: **Halaesus,** Agamemnon fia
XX. fejezet: **Orestes,** Agamemnon fia, aki ***Tisamenust*** *(Thyssamenes), Corinthust* és *Orestést* nemzette[206]
XXI. fejezet: **Tisamenes,** Orestes fia
XXII. fejezet: **Corinthus,** Orestes fia
XXIII. fejezet: **Orestes,** Orestes fia
XXIV. fejezet: **Dionysus** (Dyonisius), Iuppiter harmincegyedik fia (cfr. XI. cap. I. 31.)
XXV. fejezet: **Perseus,** Iuppiter harminckettedik fia, aki ***Gorgophonét,*** *Sthelenust, (Stelenus), Eritreust* és *Bachemonest*.[207]
XXVI. fejezet: **Gorgophone,** Perseus fia, aki ***Electryont (Electrion)*** és *Alcaeust (Alceus)* nemzette
XXVII. fejezet: **Electryon,** Gorgophone fia, aki ***Alcmenét*** nemzette
XXVIII. fejezet: **Alcmene,** Electryon lánya és Amphitryon (Amphytrion) felesége
XXIX. fejezet: **Alcaeus,** Gorgophone fia, aki Amphitryont nemzette
XXX. fejezet: **Amphitryon,** Alcaeus fia, aki ***Iphiclest*** *(Yphicleus)* nemzette
XXXI. fejezet: **Iphicles,** Amphitryon fia, aki ***Iolaust*** *(Yolaus)* nemzette
XXXII. fejezet: **Iolaus,** Iphicles fia
XXXIII. fejezet: **Sthelenus,** Perseus fia, aki ***Eurystheust (Euristeus)*** nezette
XXXIV. fejezet: **Eurystheus,** Sthelenus fia, aki ***Achaemenest*** nemzette
XXXV. fejezet: **Achaemenes (Bachemon),** Perseus fia, aki Achaemenidest nemzette[208]
XXXVI. fejezet: **Achaemenides,** Achaemenes fia, aki ***Orchanust*** (Orcamus) nemzette[209]

Boccaccio mindkét esetben leginkább Theodontiusra támaszkodott: az Atreidáknál ezt ő maga írja, Thyestes fiainál pedig, miután a harmadik fiút Theodontiusra támaszkodva nevezi meg, nagyon valószínű, hogy Seneca tragédiáját is az ó tolmácsolásában olvasta. Ez megmagyarázná, miért olyan változatot fogadott el ebben a mondakörben két olyan esetben is, amelyeknek az ókori források tekintélyes része nem felel meg.

[204] A Pyrrhus nevet leginkább a római költők használták, másik nevén Neoptolemusnak hívták Hermione első férjét. Vergilius *Aeneisében* Pyrrhusként szerepel, innentől az is világos, Boccaccio miért ezt a változatot választotta.

[205] Iphianassa és Iphigenia elvileg lehet ugyanaz, hasonlóképpen Laodice és Electra is. Az Iphigenia és Electra alakokat a tragikusok használták. (vö. Petz „Agamemnon" címszó) Halaesust, akiről említést az *Aeneisben* találunk (*Aen.* VII, 723-24) Boccaccio itt *Alesus*, majd a róla szóló fejezetben *Halesus* alakban használja.

[206] Az utóbbi két utódra utalást nem találtam. Boccaccio forrásai Anselmus és Solinus.

[207] Perseus Andromedától született gyermekei még: Alcaeus (Amphitryon atyja), Heleus, Mestor és Electryon (Alcmene atyja). Róluk Boccaccio vagy nem, vagy nem Perseus utódaiként tesz említést. *Erythraeust*, csak mint indiai várost, ill. annak lakóit, Bachemonhoz hasonló alakot nem találtam. Zaccaria az olasz fordításban Achaemenesként oldja fel. Boccaccio Alcaeust és Electryont Gorgophone utódjaiként említi, akiről Lactantius alapján nem sokat tud, csupán azt, hogy ezt a két utódot nemzette. (l. *Genealogia* XII. XXVI.) A fejezet sajnos arra nem tér ki, hogy ki volt Elecrtyon felesége, ez a 200. jegyzetben leírtak miatt lenne érdekes, ahol Lysidicét adta feleségül szintén Lactantius alapján Hercules nagyapjához. Ha azt nem is mondhatjuk, hogy mindig érthető a Boccaccio által leírt családfa, azt megállapíthatjuk, hogy Hercules felmenői esetében következetesen egy bizonyos forráshoz, Lactantiushoz ragaszkodott.

[208] Boccaccio forrásai itt Theodontius és Lactantius. A Bachemon alakot Zaccaria feloldja. Achaemenesre. A kommentárjából is az derül ki, hogy a perzsák ősatyjáról van szó. (*Note XII,* 86, *Genealogia* 1692) Tőle származnak az Achaemenidák, amint ezt Boccaccio is megjegyzi. (*Genealogia* XII. Cap. XXXV. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXXVII. fejezet: **Orchamus,** Achaemenides fia, aki ***Leucothoét*** nemzette
XXXVIII. fejezet: **Leucothoe,** Orchamus lánya
XXXIX. fejezet: **Eritreus,** Perseus fia
XL. fejezet: **Perses,** Perseus fia[210]
XLI. fejezet: **Aon,** Iuppiter harmincharmadik fia, aki ***Dymast*** nemzette (cfr. XI. Cap. I. 33.)
XLII. fejezet: **Dymas,** Aon fia, aki ***Asiust (Asyus)*** és *Alexirrhoé (Alixiroe)* nemzette
XLIII. fejezet: **Asius,** Dymas fia
XLIV. fejezet: **Alexirrhoe,** Dymas lánya, Aesacus (Esacus) anyja
XLV. fejezet: **Aeacus** (Eacus), Iuppiter harmincnegyedik fia, aki ***Phocust,*** *Telamont* és *Peleust* nemzette
XLVI. fejezet: **Phocus,** Aeacus fia
XLVII. fejezet: **Telamon,** Aeacus fia, aki ***Aiaxot*** és *Teucert (Teucrus)* nemzette
XLVIII. fejezet: **Aiax,** Telamon fia
XLIX. fejezet: **Teucer,** Telamon fia
L. fejezet: **Peleus,** Aeacus fia, aki ***Polydorét*** és *Achilleust* nemzette
LI. fejezet: **Polydore,** Peleus lánya és Borus (Borion) felesége[211]
LII. fejezet: **Achilleus,** Peleus fia, aki ***Pyrrhust*** nemzette[212]
LIII. fejezet: **Pyrrhus,** Achilleus fia, aki *Peripeleust és Molossust* nemzette[213]
LIV. fejezet: **Peripeleus,** Pyrrhus fia
LV. fejezet: **Molossus,** Pyrrhus fia, aki ***Polydectést*** nemzette
LVI. fejezet: **Polydectes,** Molossus fia[214]
LVII. fejezet: **Pilumnus,** Iuppiter harmincötödik fia, aki ***Daunust*** nemzette[215]

---

[209] A fejezet címéből látható, hogy valóban a perzsa uralkodócsaládról van szó, Orchamus ugyanis egy az achaemenidák közül, és valóban van Leucothoe nevű lánya. Apját viszont forrásaink szerint nem Achaemenidesnek, hanem Belusnak hívják. Boccaccio forrása Theodontius. Arról nincs tudomásunk, hogy Anchaemenesnek lett volna ilyen nevű fia. (Achaemenides nevű alakot egyebet nem találtam, csak mint azt a görögöt, akit Ulixesék a küklópszok szigetén felejtettek, és akit az *Aeneis* szerint onnan a trójaiak magukkal vittek.

[210] Boccaccio forrása Plinius. Érdekes, hogy amikor a korábbi fejezetcímben (cap. XXV.) Perseus utódait sorolta fel, róla külön nem tett említést. A fejezetben a ténymegállapításon kívül, hogy Plinius szerint Perseusnak volt egy Perses nevű fia, nem sok van. Ez az „elhallgatásnak" nem lehet igazán oka, szerzőnk eddig ugyanis hasonló esetekben sem hagyott ki a leszármazások felsorolásából senkit. Romano kiadásában sincs ehhez képest eltérés, Zaccaria nem fűz hozzá kommentárt. Sajátos, Boccacciótól eddig nem tapasztalt következetlenség.

[211] Boccaccio forrása Homérosz, ennek alapján utal arra is, hogy Polydore nem csak az ő (Borus) felesége volt. A fejezetcímben ennek ellenére csak Borust jelöli. (*Iliász,* XVI. 173-176: „Péleusz lánya, a szép Polüdóré szülte a buzgó // Szperkheiosznak, az istennel-hált földi leányzó: // ám Periérész-sarj Bórosznak volt fia névleg // mert ez kérte meg azt a leányt sok nászadománnyal." Ennek alapján tartottam meg az ott talált *Borus* változatot Boccaccio *Borion*-ja helyett.

[212] Pyrrhust egy említés erejéig, mint Hermione első férjét l. már korábban is: a XIII. fejezetben.

[213] Pyrrhus nemzette még Andromachétól Molossuson kívül Pielust, Pergamust és Amphialust. Róluk Boccaccio nem tesz említést. Peripeleushoz forrása Paulus (Perusinus), illetve Theodontius, aki szerint Peripeleus nem Andromachétól, hanem Hermionétól származik. Ennél többet a róla szóló fejezet nem is ír. Az általam használt források hasonló nevű mitológiai alakot sem ismernek.

[214] Polydectes néven Perseus nevelője ismert a mitológiában, más hasonló alakot nem találtam. Nyilvánvalóan nem róla van szó, ez a fejezetből is kiderül. Boccaccio forrása Paulus (Perusinus), de a tőle vett adatok is elég bizonytalanok, még a Molossus–utód nemére nézve is: Boccaccio azzal kezdi a rövid fejezetet, hogy nem eléggé ismert előtte, férfi vagy nő-e Polydectes.

[215] Mint azt egy fentebbi jegyzetben már említettem (188. jegyzet), Boccaccio két különböző mitológiai alakból kovácsol egyet: „Pilumnus, ut dicit Paulus, filius fuit Iovis. Cui Servius fratrem fuisse Pitumnum dicit, et eos ambos fuisse deos." Érdekes, hogy Servius valóban Pitumnus alakot használ (Servius *Aen* 9,4). Hogy ebből hogy lett Pilumnus isten testvére az általam minden más forrásban talált *Picumnus,* nem világos, de témánk szempontjából nem is lényeges. Arra vonatkozóan, hogy Iuppiter leszármazottja lenne, nem találtam egyértelmű utalást, Zaccaria sem fűz megjegyzést Boccaccio ezen utalásához. („Pilumnus, ut dicit Paulus, filius fuit Iovis." *Genealogia* XII. Cap. LVII. 1.) Elképzelhető, hogy Vergiliustól való, bár erre Boccaccio nem hivatkozik. Az *Aeneis* egy sora szerint Turnus Iuppitertől és Iunótól származik: „ille (ti. Turnus) tamen nostra deducit origine nomen" – mondja Iuno Iuppiternek, mikor azt próbálja elérni, Aeneas ne ölje meg Turnust, és erre hivatkozik, hogy „tőlük" származik. Hogy a *nostra origine* pontosan hogyan értelmezendő, arra Servius sem ad egyértelmű

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LVIII. fejezet: **Daunus,** Pilumnus fia és ***Turnus*** nagyapja[216]
LIX. fejezet: **Daunus,** az első Daunus fia, aki ***Turnust*** és *Iuturnát* nemzette[217]
LX. fejezet: **Turnus,** Daunus fia
LXI. fejezet: **Iuturna,** Daunus lánya
LXII. fejezet: **Mercurius,** Iuppiter harminchatodik fia, aki *Eudorust, Myrtilust,* a *lárokat, Evandert és Pánt* nemzette (cfr. XII. Cap. I. 36)
LXIII. fejezet: **Eudorus,** Mercurius fia
LXIV. fejezet: **Myrtilus,** Mercurius fia
LXV. fejezet: A **lárok,** Mercurius lányai
LXVI. fejezet: **Evander,** Mercurius fia, aki ***Pallast*** és *Pallantiát* nemzette
LXVII. fejezet: **Pallas,** Evander fia
LXVIII. fejezet: **Pallantia,** Evander lánya
LXIX. fejezet: **Pan,** Mercurius fia
LXX. fejezet: **Vulcanus,** Iuppiter harminchetedik fia, aki ***Erichtoniust***, *Cacust*, *(Cachus), Caeculust (Ceculus),* és *Tullius Serviliust* nemzette[218]

---

meghatározást (betűhíven idézve): „618] *ILLE TAMEN* quamquam moriturus est, tamen a diis originem ducit. *NOSTRA* divina, id est aut Iovis, aut Iunonis, aut omnium deorum." (Servius *Aen.* X. 618) Elképzelhető tehát, hogy innen gondolták, hogy Iuppiter sarja Pilumnus, miután Vergiliusnál Turnust Iuno úgy emlegeti, mint az ő (Iuppiter és Iuno) fiát. Az mindenesetre tény, hogy ha őt Iuppiter fiának tekintjük, akkor Perseus azzal dicsekedhet, hogy nemcsak az apja, hanem a mostohaapjának apja is Iuppiter. Zaccaria, mint már említettem, ehhez a kérdéshez a Servius-kommentár helyének megjelölésén kívül nem fűz megjegyzést.

[216] Boccaccio pontosságra törekvésére jellemző: forrása, miszerint volt egy Daunus, aki Turnus nagyapja volt, Theodontius. Amint szerzőnk a fejezet végén megjegyzi: „De filio huius et patre secundi Dauno nil legisse memini", vagyis ő sem látta nyomát sehol máshol Daunus „megkettőződésének", de nem akarta említés nélkül hagyni. Ennek következtében viszont az egyetlen Daunusra vonatkozó adatokat kétfelé osztotta, Theodontius alapján, a LVIII. és a LIX. fejezet Daunusai között.

[217] Szerzőnk ebben a fejezetben szembeállítja egymással Theodontius és Paulus (Perusinus) véleményét, az *Aeneis* X. 618-19 soraira hivatkozva. A 618. sort én is idéztem fentebb, a 619. sor szerint Turnus negyedíziglen Pilumnus sarja. („Pilumnusque illi quartus pater") Theodontius erre hivatkozva állítja, hogy Turnus apja Daunus, és nagyapja Daunus, Paulus viszont szerzőnk szerint azt állítja, hogy ez lehetetlen, mert Daunus apja Turnusnak, Daunus apja pedig Pilumnus. Boccaccio leszögezi. „verum ego magis credo Theodontio", ezt pedig azzal indokolja, hogy az *Aeneis* fentebbi sorai alapján az, hogy Pilumnusig visszamenőleg még két őse legyen Turnusnak, „secundum Theodontium eque respondet numero." (vö. *Genealogia* XII. Cap. LIX. 2). Ha már Boccaccio belemerült ennek a kérdésnek a részletes tárgyalásába, két kérdést tehetünk fel: az egyik, hogy ha idézte a X. könyv 618-as sorát, tehát egy olyan sorról van szó, amivel kiemelten foglalkozott, miért nem azt használta fel inkább az előzőekben Turnus Iuppitertől (és esetleg Iunótól) való származásának bizonyítására, vagy legalábbis miért nem utalt rá. Vagy ha erre nem is akart támaszkodni, hát Servius kommentárját is nyugodtan hívhatta volna segítségül, amit, mint az LVII. fejezet Pilumnusra való hivatkozásánál (is) látjuk, jól ismert. (erre vonatkozóan l. az előző lábjegyzetet). A másik kérdés, hogy a 619. sornál miért nem hivatkozott inkább Serviusra, aki a következőket írja (betűhíven idézve): „[619] *QUARTUS PATER* abavus: nec est contrarium illud, quod ait supra "cui Pilumnus avus": potuit enim fieri ut et avus eius et abavus a Pilumno Pilumni nominarentur. ergo per patris appellationem ostendit cognationem." Szintén nehéz elképzelni, hogy ezt a sort nem ismerte, és így kikerülhette volna a két Daunus problémáját. Az persze kérdés, hogy akkor mit kezdett volna két Pilumnusszal. Mindazonáltal, ha már ennyire aprólékosan utánajárt mindennek ebben a kérdésben, akár megemlíthette volna, mit mond Servius. Ebben az esetben Paulus elképzelése mellett is szólt volna valami (miszerint nem lehet két Daunus), attól persze Boccaccio még írhatja, hogy ő inkább Theodontiusnak hisz. Mindent egybevetve abból, hogy Serviust szerintem egyáltalán nem érthető módon nem hívta segítségül, illetve nem említette meg, az látszik megint, hogy szerzőnk, bár tiszteli az ókori költőket, inkább hajlik a késői források elfogadása felé.

[218] Ahogy az utolsó sarjról szóló fejezetből kiderül, a szóban forgó utód Servius Tullius király. Zaccaria a fordításban és a kommentárban javítja a *Servilius* alakot, és a két név sorrendjét is. A LXXVIII. fejezet címében már Boccaccio is *Tullius Serviliust* ír, majd a fejezet ötödik sorában, ahol a fejezetben másodszor fordul elő, ő is helyesen, *Servius* formában használja. Persze lehet, hogy csak azért, mert éppen a *Fasti*ból idéz, pár sorral lejjebb ugyanis megint *Servilius* alakban emlegeti a királyt. Romano kiadásában a fentebbiek ugyanígy szerepelnek, tehát feltételezhetően Boccaccio írta így. A továbbiakban, mivel fejezetcímekről van szó, jobbnak láttam párhuzamosan hozni mindkét alakot, bár a király neve a mitológiában és a történelemben is csak Serviusként szerepel.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LXXI. fejezet: **Erichthonius,**[219] Vulcanus fia, aki ***Pocrist,*** *Orithyiát (Orythia)* és *Pandiont* nemzette
LXXII. fejezet: **Pocris,** Erichthonius lánya és Cephalus felesége
LXXIII. fejezet: **Orithyia,** Erichthonius lánya és Boreas felesége
LXXIV. fejezet: **Pandion,** Erichthonius fia, aki ***Procnét*** *(Progne)* és *Philomelét (Phylomene)* nemzette
LXXV. fejezet: **Procne és Philomele,** Pandion lányai
LXXVI. fejezet: **Cacus,** Vulcanus fia (cfr. cap. LXX.)
LXXVII. fejezet: **Caeculus,** Vulcanus fia
LXXVIII. fejezet: **Servius Tullius (Tullius Servilius),** Vulcanus fia, aki a ***két Tulliát*** nemzette
LXXIX. fejezet: **A két Tullia,** Servi(li)us Tullius lányai

XIII. könyv

I. fejezet: **Hercules.** Iuppiter tertius harmincnyolcadik fia (cfr. X. Cap. I.) aki tizenhét utódot nemzett, ezek név szerint:

1. Oxeas
2. Creonthiades
3. Tyriomacus
4. Diichontes[220]
5. Ythoneus
6. Cromis
7. Agilis[221]
8. Hyllus (Ylus)
9. Sardus
10. Cyrnus[222]
11. Dyodorus[223]
12. Tlipolemus
13. Thessalus
14. Aventinus
15. Telephus (Thelephus)
16. Lydus
17. Lamirus[224]

[219] Ismertebb nevén Erechtheus, az athéniak első mondabeli királya. (Boccaccio a róla szóló fejezet elején leszögezi, hogy Homérosz szerint Erechtheus. Az általa leírt utódok is igazolják, hogy a mitikus királyról van szó, jóllehet Boccaccio sokkal kevesebb utódot sorol fel, mint amennyit a különböző források tulajdonítanak neki.)

[220] Az itt szereplő Hercules–sarjak nagy része ismeretlen számunkra. Nem meglepő, hiszen a források megjegyzik, hogy Herculesnek számtalan utóda volt, név szerint viszont alig párat ismerünk. A legismertebb a Heraclidák közül Hyllus. Az eddig felsorolt négy Heraclida esetében Boccaccio forrása Homérosz, a hősök anyja Megare, Creon lánya. A Boccaccio által megjelölt *Odüsszeia*–sor azonban csak Megaréról tesz említést, mint Hercules feleségéről, akivel Odüsszeusz az Alvilágban találkozik. Zaccaria kommentárja is megjegyzi, hogy arról sincs szó, hogyan halt meg a négy fiú, és fel sincsenek sorolva, ellentétben azzal, amit Boccaccio a fejezetben állít. Az *Odüsszeiá*ban más szövegkörnyezetben sem találtam említést egyik utódról sem.

[221] Boccaccio forrása ennek a háromnak az esetében Lactantius. Miután hasonló nevű hősöket a mitológiában nem találtam, nem írtam át a nevüket, meghagytam őket Boccaccio szövegének formájában.

[222] Ennél a kettőnél szerzőnk Rabanust jelöli meg forrásként. Ugyanaz vonatkozik rájuk, mint amit az előző lábjegyzetben írtam.

[223] Boccaccio forrása Iosephus Flavius. Nevét Zaccaria az olasz változatban Iosephus Flavius alapján (*De Antiquitate Iudaica* I,15) *Didorusra j*avította, (vö. *Note XIII*, 76, *Genealogia* 1698), a róla szóló fejezetben az egyértelműség kedvéért már én is így használom majd. Történetileg létező Diodorus ugyanis van több is, (egy megarai iskolához tartozó dialektikus, egy peripatetikus, vagy például egy Attikáról szóló útikönyv-szerkesztő) gondolom, ez a hasonlóság vezethette félre Boccacciót is. – Ugyanez szerzőnk forrása a rákövetkező (X.) fejezetben Sophon esetében is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

II. fejezet: **Oxeas, Creonthiades, Tyriomacus Diichontes,** Hercules fiai
III. fejezet: **Ythoneus,** Hercules fia
IV. fejezet: **Cromis,** Hercules fia
V. fejezet: **Agilis,** Hercules fia
VI. fejezet: **Hyllus,** Hercules fia
VII. fejezet: **Sardus,** Hercules fia
VIII. fejezet: **Cyrnus,** Hercules fia
IX. fejezet: **Diodorus,** Hercules fia, aki ***Sophont*** nemzette
X. fejezet: **Sophon,** Didorus fia
XI. fejezet: **Tlipolemus,** Hercules fia
XII. fejezet: **Thessalus,** Hercules fia, aki ***Phidippust és Antiphust*** (Anthiphust) nemzette
XIII. fejezet: **Phidippus és Antiphus,** Thessalus fiai
XIV. fejezet: **Aventinus,** Hercules fia
XV. fejezet: **Telephus,** Hercules fia, aki ***Euripilust*** és *Cyparissust (Ciparissus)* nemzette[225]
XVI. fejezet: **Euripilus,** Telephus fia
XVII. fejezet: **Cyparissus,** Telephus fia
XVIII. fejezet: **Lydus és Lamirus**, akik közül Lydus ***Laniust*** nemzette; Hercules fiai[226]
XIX. fejezet: **Lanius,** Lydus fia
XX. fejezet: **Aeolus (Eolus),** Iuppiter tertius harminckilencedik fia (cfr. XI. Cap. I.), aki ***Macareust, Canacét****, Alcyonét, Misenust (Mesenus), Cretheust (Crytheus), Salmoneust, Yphyclust, Sisyphust (Sysiphus), Cephalust és Athamast* nemzette[227]
XXI. fejezet: **Macareus és Canace,** Aeolus gyermekei
XXII. fejezet: **Alcyone,** Aeolus lánya és Ceyx hitvese[228]
XXIII. fejezet: **Misenus,** Aeolus fia[229]
XXIV. fejezet: **Cretheus,** Aeolus fia, aki ***Ensont,*** *Pherytast, Amythaont* és *Alcymedont* nemzette[230]

---

[224] Lydus és Lamirus, ahogy Boccaccio írja, Paulus (Perusinus) szerint Hercules fiai. Mivel ókori forrásban nem találtam, az írásmódot meghagytam, ahogy Boccaccio használta.

[225] Cyparissust Boccaccio mindkét alakban használja. Miután forrása Ovidius *Metamorphoses*-e, és Ovidius „y"-nal használja, (legalábbis az általam használt kiadás szerint), itt is hoztam már azt az alakot. A róla szóló fejezet címében már Boccaccio is *Cyparissusként* említi.

[226] Boccaccio forrása Laniusnál, mint ahogy az utolsó két Heraclidánál is, Paulus Perusinus. Magam ilyen nevű alakot a mitológiában nem találtam.

[227] A 190. jegyzetben már írtam, hogy két Aeolusról tudunk, de egyik sem Iuppiter leszármazottja. Viszont a mitológiákban is keveredett egy idő után, majd sokszor azonosult egymással nagyapa és unokája, ezért nem csoda, ha a fentebbi utódokat Boccaccio a szelek urának tulajdonítja, és nem tesz különbséget a két Aeolus között. Elvileg Macareuson, Canacén és Alcyonén kívül a többiek mind a szelek királyának nagyapjától származnak, azonkívül neki is, és nagyapjának is van még jópár utóda. Azt tehát, hogy ezeket nem sorolta fel, nem hányhatjuk szerzőnk szemére. Egyetlen itt feltüntetett alak viszont van, akit nem találtam egyik Aeolus fiai között sem: ez pedig Yphiclus, amit nyilvánvalóan Iphiclusként írhatunk át. Szerzőnk forrása hozzá Leonzio. Az általam használt források szerint az az Iphiclus, akinek szarvasmarháit Thesszáliában Melampus meg akarta szerezni, nem Aeolus, hanem Phylacus fia. Róla egyébként Homérosz is tesz említést, mint „sokjuhu Phűlakidész Íphiklosz" (*Iliász* II. 705). Érdekes, hogy Leonzio, aki Boccacciónak segített Homérosz műveinek megértésében, vajon miért ragaszkodott ahhoz, hogy Aeolus fia legyen Iphiclus, aki, mint az *Íliászban* szereplő jelzőből kiderül, biztosan azonos azzal, aki a *Genealogiá*ban szerepel.

[228] Boccaccio következetes marad a XI. könyv XVIII. fejezetében leírtakhoz, miszerint Ceyx Lucifer fia.

[229] Apró következetlenség: Aeolus utódai között még *Mesenus*-ként szerepelt. Ugyanígy találjuk Romano kiadásában is, tehát nagy valószínűséggel Boccaccio tollából való a tévesztés. Zaccaria a fejezethez fűzött kommentárban ehhez nem fűz megjegyzést.

[230] *Enson* nagy valószínűséggel elírás, és *Aeson* lenne, ugyanis az ő fia Iason. Enson nevű alak a mitológiában nem szerepel; a továbbiakban *Aeson* mellett zárójelben használom. Zaccaria is *Esone* alakban hozza az olasz fordításban, a kommentárban az elírás tényére külön nem világít rá. Romano kiadásában szintén Ensonként szerepel, tehát valószínűleg Boccaccio tolla csúszott meg. *Pherytas Pherésszel* azonosítható. Ez utóbbi név Boccacciónál hasonlóképpen nyilván elírás: feltételezhetően az *Odüsszeiában* szereplő görög accusativust fordították helytelenül. („Többi fiát Krétheusznak szülte a büszke királynő: // Aiszónt szülte, Pherészt, s Amütháónt, hadszekeres hőst". *Odüsszeia* XI. 258-59) A *Pherytasról* szóló fejezetben erre a két sorra hivatkozik, tehát biztosan ismerte, ami megint alátámasztja az előző (a nemlétező Ensonra vonatkozó)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXV. fejezet: **Aeson (Enson),** Cretheus fia, aki ***Iasónt*** és *Polymilát* nemzette[231]
XXVI. fejezet: ***Iason,*** Aeson (Enson) fia, aki ***Thoast, Euneust,*** *Philomelust* és *Plutust* nemzette[232]
XXVII. fejezet: **Thoas és Euneus,** Iason fiai
XXVIII. fejezet: **Philomelus,** Iason fia, aki ***Plutust*** nemzette
XXIX. fejezet: **Plutus,** Philomelus fia, aki ***Pareast*** nemzette
XXX. fejezet: **Pareas,** Plutus fia[233]
XXXI. fejezet: **Polymila,** Aeson (Enson) fia[234]
XXXII. fejezet: **Alcymedon,** Cretheus fia, aki ***Epitropust*** *(Epytropus)* nemzette[235]
XXXIII. fejezet: **Epitropus,** Alcymedon fia
XXXIV. fejezet: **Pherytas,** Cretheus fia[236]
XXXV. fejezet: **Amythaon,** Cretheus fia, aki ***Melampust*** és *Biast* nemzette
XXXVI. fejezet: **Melampus,** Amythaon fia, aki ***Theodamast*** nemzette[237]
XXXVII. fejezet: **Theodamas,** Melampus fia
XXXVIII. fejezet: **Bias, vagy Bia,** Amythaon fia, aki ***Mantiust*** *(Manthyon)* és *Antiphatest (Anthyphates)* nemzette[238]

---

megállapítást. *Alcymedont* – akinek esetében szerzőnk forrása Leontius – nem találtam, csak mint kizárólag Vergiliusnál szereplő ismeretlen faragómestert (*Eclogae* III, 37.) A mondakörben talán *Alcimede* lehetne, aki Iason anyja, és a fentebb már említett Phylas lánya.

[231] Aeson fia volt Iasónon kívül Promachus, róla Boccaccio nem tesz említést. *Polymila* nevűhöz hasonló mitológiai alakot nem találtam.

[232] *Philomelus* nevű alakra csak mint egy phocisi hadvezérre akadtam rá, (Boccaccio forrása Rabanus) *Plutus* pedig a gazdagság istene, és *Iasion* fia. (Itt Boccaccio Isidorust jelöli meg forrásként.) Különös viszont, hogy Boccaccio nem említi a Medeától származó utódokat: *Mermerust* és *Pherest.*

[233] Ilyen leszármazású Plutust nem találtam. Pareashoz, akárcsak ehhez a Plutushoz szintén Isidorus szerzőnk forrása: Pareas Paron szigetének birtokosa, és Paron városát alapította. Többet Boccaccio sem tud róla.

[234] A rövid fejezetben találunk egy Boccaccio és az ókori szerzők szempontjából érdekes megjegyzést: Leonzio Boccaccio szerint azt állítja, hogy Polymilán kívül nem volt Aesonnak (Ensonnak) más fia. „Verum ego plus fiedi antiquitate fame exhibeo – írja szerzőnk – qua habemus Iasonem Ensonis fuisse filium, quam autori novo….” (*Genealogia* XIII. Cap, XXXI. 1) Nem mindig jellemzi Boccacciót, hogy az ókori forrásoknak hisz, ha van későbbi is. Itt viszont éppen ezzel találkozunk. Persze az is elképzelhető, hogy Leonzio megállapítása annyira nyilvánvalóan téves, hogy szerzőnk semmiképpen nem fogadhatta el. De az vitathatatlan, hogy Boccaccio itt kijelentette: ebben az esetben inkább az antik hagyománynak hisz.

[235] Boccaccio forrása Leonzio, aki a görög bölcsek egyikeként számon tartott Pherecydesre hivatkozik. (Pherecydes Syrius, a hagyomány szerint Pythagoras mestere, és az istenek természetéről írt művet.) Másik lehetőség: egy történetíró, aki emberek és istenek leszármazásáról írt művet tíz kötetben. Hogy Boccaccio, pontosabban Leonzio kettejük közül melyikre gondol, nem derül ki, bár témánk szempontjából nem is lényeges.) Zaccaria Perecydes kapcsán Ciceróra hivatkozik, aki a *Tusculanae disputationes* egyik fejezetében tesz a Syrus szigetéről származó bölcsre utalást, így azt kell gondoljuk, hogy az első Pherecydésről lehet szó. *Epitropos* nevű alakot más forrásban nem találtam, köznévként „felvigyázót” jelent.

[236] Rá vonatkozóan l. 230. jegyzetet is: az *Odüsszeiából* való két sorban, melyre szerzőnk a fejezetben hivatkozik, nem *Pherytas*, hanem *Pheres* szerepel.

[237] Boccaccio forrása Statius, én nem találtam ilyen nevű utódját. Érdekesebb, hogy Melampus fiait viszont a következő fejezetben szerzőnk Biasnak tulajdonítja.

[238] Boccaccio a fejezet elején Theodontius és Homérosz alapján Peróra hivatkozik, aki Neleus lánya volt és Bias felesége lett, és visszautal a tízedik könyv 44. fejezetére, ahol Pero történetét részleteset tárgyalta. Majd leszögezi, hogy Biasról többet nem is olvasott, csak hogy „ex ea (ti. Perótól) susceperit filios duos, Manthyonem et Anthyphatem.” (*Genealogia* XXIII. Cap. XXXVIII. 1). Hogy miért gondolta Boccaccio Bias fiainak őket, nem világos, Homérosznál ugyanis testvérének, Melampusnak fiaiként szerepelnek: „Vett feleséget, nagytetejű palotát is emelvén, // két daliás fia is született ott: Antiphatész és // Mantiosz. Antiphatész nemzette a // hősszivü Oikleuszt, // és Oikleusz meg a népösztönző Amphiaráoszt, […] Két fia is született: Alkmáón Amphilokhosszal. // Testvérének Kleitosz volt fia és Polüpheidész; […] Ennek a sarja, Theoklümenosz jött most közelükbe // s Télemakhoszhoz járult…” (*Odüsszeia* XV. 241skk). Igaz, hogy Melampus neve jónéhány sorral előbb szerepel, Bias neve viszont egyáltalán nem hangzik el.

A Boccaccio által használt Manthyon alakot már Zaccaria is Mantiusként említi az olasz változatban, magyarázatot a Boccaccio által használt alakhoz nem fűz. Ugyanez (ti. az átírás) vonatkozik a következő fejezetben szereplő *Clitusra,* illetve az utána jövő *Theoclymenusra* is.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XXXIX. fejezet: **Mantius,** Bias fia, aki ***Clitust*** (Clythones) és *Polyphidest (Polyphides)* nemzette
XL. fejezet: **Clitus,** Mantius fia
XLI. fejezet: **Polyphides,** Mantius fia, aki ***Theoclymenust*** *(Theoclymenes)* nemzette
XLII. fejezet: **Theoclymenus,** Polyphides fia[239]
XLIII. fejezet: **Antiphates,** Bias fia, aki ***Oiclest (Oycleus)*** nemzette
XLIV. fejezet: **Oicles,** Antiphates fia, aki ***Amphiaraust (Amphyaraus)*** nemzette
XLV. fejezet: **Amphiaraus,** Oicles fia, aki ***Alcmaeont (Almeon)***, *Amphilochust (Amphylocus)* és *Catillust* nemzette[240]
XLVI. fejezet: **Alcmaeon** (Almeon), Amphiaraus fia
XLVII. fejezet: **Amphilochus,** Amphiaraus fia
XLVIII. fejezet: **Catillus,** Amphiaraus fia, aki ***Tiburtust (Tyburtinus)****, Catillust* és *Corast* nemzette[241]
XLIX. fejezet: **Tyburtinus vagy Tyburtus**, Catillus fia[242]
L. fejezet: **Catillus,** Catillus fia
LI. fejezet: **Coras,** az első Catillus fia
LII. fejezet: **Salmoneus,** Aeolus fia, aki Tyrot nemzette (cfr. Cap. XX.)
LIII. fejezet: **Tyro**, Salmoneus lánya
LIV. fejezet: **Yphiclus,** Aeolus fia, aki ***Podarcest*** nemzette[243]
LV. fejezet: **Podarces,** Yphiclus fia
LVI. fejezet: **Sisyphus (Sysiphus),** Aeolus fia, aki ***Glaucust*** és *Creont* nemzette[244]
LVII. fejezet: **Glaucus,** Sisuphus fia, aki ***Bellerophontést*** nemzette
LVIII. fejezet: **Bellerophontes,** Glaucus fia, aki *Laodamiát, Isandert (Ysander)* és *Hippolochust (Yppolocus)* nemzette
LIX. fejezet: **Laodamia,** Bellerophontes lánya, ***Sarpedon*** anyja
LX. fejezet: **Isander,** Bellerophontes fia
LXI. fejezet: **Hippolochus,** Bellerophontes fia, aki ***Glaucust*** nemzette
LXII. fejezet: **Glaucus,** Hippolochus fia
LXIII. fejezet: **Creon,** Sisyphus fia, aki ***Creusát*** nemzette[245]

Homérosz sorait azért idéztem hosszabban a feltétlenül szükségesnél, mert a *Genealogia* következő fejezeteinél lényeges lesz. Továbbmenve ugyanis úgy tűnik, Boccaccio ebben az egy momentumban (Bias apaként való megnevezése Melampus helyett) írt egyedül mást, a továbbiakban a leszármazás (Mantius sarjai) már minden eltérés nélkül egyezik a Homérosz által leírtakkal.

[239] Zaccaria ehhez a fejezethez fűzi a kommentárt, amit én a Biasról szóló fejezetnél jegyeztem meg, hogy itt Boccaccio nem maradt hű az általa idézett Homéroszhoz, és Mantius és Antiphates atyja nem Bias, hanem Melampus. (vö. *Note XIII.* 123, *Genealogia* 1700).

[240] Almeont én Alcmaeon alakban találtam. Zaccaria is meghagyja az Almeon alakot a fordításban.

[241] A mitológia szerint Catillus vagy Amphiaraus fia, és testvérei szintén Coras és Tiburtus, vagy Amphiaraus unokája. Nyilván ebből fakad, hogy szerzőnk, aprólékosságához híven két Catillust említ. Forrása Solinus földrajzi műve. Boccaccio éppen használhatta volna Vergiliust is (az *Aeneis* VII. 670. tesz említés Tibur alapítójáról és két testvéréről, de tény, mint azt Zaccaria idevágó kommentárjából is látjuk, hogy földrajzi szempontból Solinus jóval bővebb forrás például Tibur városának történetére nézve.) Az a kérdés, hogy Boccacciónak erre szüksége van-e, mikor a mantuai költő a leszármazáshoz szükséges adatokat éppúgy megadja, mint máshol is, ahol Boccaccio rá hivatkozott, (pl. Misenus vagy Aventinus esetében), nyilván nem tehető fel. Az viszont érdekes, hogy Vergiliusról a három fiú kapcsán nem tesz említést.

[242] Boccaccio az előző fejezet utolsó mondatában már Tyburtusként említi a címben még Tyburtinusnak írt fiút, itt pedig megadja mindkét változatot. Az idézés kedvéért itt meghagytam az általa használt y-os alakokat. Ahogy Zaccaria kommentárjában megerősíti: a két néven emlegetett alak egy és ugyanaz a személy. (Az előbbi jegyzetben a forrásokkal kapcsolatban leírtakhoz és ehhez is l. *Note* XIII. 131; *Genealogia* 1700).

[243] Ahogy azt a 227. jegyzetben már írtam, Iphiclesről, Phylacus fiáról van szó. Ez megerősítést nyer ebben a fejeztben is: az Iphicles (Iphiclus) nevű mitológiai alakok közül neki volt Podarces nevű fia. (Fia volt még Protesilaus, róla Boccaccio nem tesz említést).

[244] Creon, Corinthus királya, Lycaethus fia volt. Más kapcsolatot Sisyphusszal, minthogy mindketten ugyanannak a városnak voltak az uralkodói, nem találtam. Forrását e téren Boccaccio sem nevezi meg a fejezetben. Zaccaria nem fűz megjegyzést a kérdéshez. Sisyphus gyermekei Glaucuson kívül még: Ornytion, Thersander és Almus, őket szerzőnk nem említi.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

LXIV. fejezet: **Creusa,** Creon fia, Iason jegyese
LXV. fejezet: **Cephalus,** Aeolus fia, aki ***Hesperust*** nemzette (cfr. Cap. XX.)[246]
LXVI, fejezet: **Hesperus,** Cephalus fia
LXVII. fejezet: **Athamas,** Aeolus fia, aki *Phrixust (Frixus), Hellét, Learchust (Learcus) és Melichertést (Melicertes)* nemzette
LXVIII. fejezet: **Phrixus és Helle,** Athamas fiai
LXIX. fejezet: **Cythissorus (Cythorus),** Phrixus fia[247]
LXX. fejezet: **Learchus és Melichertes,** Athamas fiai
LXI. fejezet: Arról, hogy a szerző miért nem sorolta Iuppiter fiai közé a macedóniai Alexandert és Scipio Africanust

XIV. könyv[248]

I. fejezet: Amelyben a szerző a királyhoz fordul
II. fejezet: Néhány szó a tudatlanok ellen
III. fejezet: Azok ellen, akik, bár nem azok, bölcsnek szeretnének látszani
IV. fejezet: Néhány szó azok ellen, akik a jogban jártasak, és ezzel együtt pár dolog a szegénység dicséretéről
V. fejezet: Arról, hogy kik azok, akik a költők ellen vannak, és arról a sok dologról, amivel őket támadják
VI. fejezet: Arról, hogy a költészet hasznos mesterség
VII. fejezet: Arról, hogy mi a költészet, honnan ered, és mi a feladata
VIII. fejezet: Arról, hogy a földkerekség mely részén ragyogott fel először a költészet
IX fejezet: Arról, hogy meséket faragni hasznosabban tűnik, mintsem ártalmasnak
X. fejezet: Arról, hogy ostobaság azt hinni: a költők semmit sem gondoltak a mesék burkába rejtve elmondani
XI. fejezet: Arról, hogy a költők azért laktak elhagyatott helyeken, hogy békében gondolkodhassanak
XII. fejezet: Arról, hogy a költők homályos fogalmazásmódját nem kell károsnak gondolni
XIII. fejezet: Arról, hogy a költők nem hazug emberek
XIV. fejezet: Arról, hogy ostoba módon kárhoztatják azt, amit kevésbé tudnak megérteni
XV. fejezet: Arról, hogy fölöttébb utálatra méltó dolog elítélni azt, amit nem ismerünk
XVI. fejezet: Arról, hogy mily nagy jókra vezetik a költők azokat, akik őket olvassák
XVII. fejezet:Arról, hogy a költők a legkevésbé sem a filozófusok majmolói
XVIII. fejezet: Arról, hogy nem főbenjáró bűn a költők műveit olvasni
XIX. fejezet: Arról, hogy egyáltalán nem kell Platón parancsát követni abban, hogy a költőket ki kell űzni a városokból
XX. fejezet: Arról, hogy a Múzsákat nem lehet bemocskolni mindenféle zabolátlan elme hibája miatt
XXI. fejezet: Amelyben a szerző a királyhoz fordul
XXII. fejezet: Amelyben a költő arra kéri a *költő* név ellenségeit, hogy térjenek jobb belátásra

[245] Creusa ismertebb nevén *Glauce.*
[246] Hesperusnak valóban Eos, vagyis a Hajnal az anyja. Hogy Cephalus az apja, erre vonatkozóan Boccaccio forrása Anselmus, én biztos adatot erre nem találtam. Ahogy az őt tárgyaló, vagyis a következő (LXVI.) fejezetből kiderül, szerzőnk sem tud ennél többet róla.
[247] Boccaccio Pomponius Mela alapján Cythorus néven használja (mint Zaccaria kommentárjából kiderül, helytelenül értelmezve Mela sorait – *Note XIII.* 178; *Genealogia* 1701). Az olasz változatban Zaccaria is javítja *Citisoro* alakra.
[248] Természetesen ez a két könyv is proemiummal kezdődik, ezt külön nem jelöltem.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

XV. könyv

I fejezet: Arról, hogy a kevésbé szükséges dolgok sokszor nagyon értékesek
II. fejezet: Arról, hogy gyakran tovább megmaradnak azok a művek, amelyek kevésbé látszottak időtállónak
III. fejezet: Arról, hogy ennek a műnek a részeit nem lehetett volna jobban elrendezni
IV. fejezet: Arról, hogy [a szerző] nem tette bele [a műbe], amit nem ismert eléggé
V. fejezet: Arról, hogy a műben semmi olyan mese vagy történet nem szerepel, amit ne a régiek munkáiból vett volna
VI. fejezet: Arról, hogy azok, akiket [a szerző] forrásai közé az újak közül bevesz, kiváló férfiak
VII. fejezet: Arról, hogy nem véletlenül kerültek görög sorok a műbe
VIII. fejezet: Arról, hogy a pogány költők a mitológia teológusai
IX. fejezet: Arról, hogy nem vét az illendőség ellen a keresztény ember, ha pogány tárgyú művekkel foglalkozik
X. fejezet: Arról, hogy leginkább olyan foglalatosságot űzzünk, amelyre értelmünk magától hajlik
XI. fejezet: Arról, hogy káros dolog sajnálni a pogány királyokat és isteneket
XII. fejezet: Azért, mert [a szerző] bőbeszédű, vagy éppen mert szűkszavú, nem kell gyalázni
XIII. fejezet: Arról, hogy ez a mű nem állítólagosan, hanem valóban a király kívánságára készült
Összegzés

Néhány dolog, amit már a tartalomjegyzékből megtudhatunk

Boccaccio írásmódja

Ha csupán a tartalomjegyzékre hagyatkozunk, akkor a nevek alapján a következőket mondhatjuk el a szerző írásmódjáról.[249] A tulajdonnevek esetében három csoportot különböztethetünk meg.

Az első, ahol Boccaccio kissé máshogyan ír neveket, mint azt a mitológiák ismeretében várnánk. Általában nem használ diftongusokat (*Eternitas* az *Aeternitas* helyett, *Pasiphe* a *Pasiphae* helyett vagy *Ceculus* a *Caeculus* helyett). E tekintetben elég következetesnek mondható, vagyis olyan névvel nem találkozunk, ahol diftongust használ, mikor nem lenne szükséges. (Olyannal, ahol a diftongust megtartja, természetesen igen: pl. *Oebalus*) Ez a következetesség nem jellemző már az *y* és *i* betűkre, amelyeket tetszés szerint váltogat: *y* helyett *i-t* használ, vagy fordítva. Ha megnézzük például Amphitryont és sarjait: az *Amphitryon* alak helyett *Amphytrion* áll, *Iphicles* helyett *Yphicleus,* az ő fia pedig *Iolaus*

[249] Bár ahhoz, hogy a tartalomjegyzékben található nevek segítségével lássunk pár jellemző vonást Boccaccio írásmódjára vonatkozóan, nem szükséges, de meg kell említenem, hogy Zaccaria a három latin művet összehasonlító művében külön fejezetet szentel a *Genealogia* nyelvezetének és Boccaccio írásmódjának. Ezt ő a szövegkiadó szemszögéből vizsgálja, ti. hogy az előforduló változatok közül melyik tekinthető helyesnek az akkori írásmód, illetve a kéziratok összevetése (Autografo-Vulgata) alapján. Bőségesen sorol fel példákat a *Genalogiá*ban előforduló különböző átírásokra (betűkapcsolatok, betűk stb), majd külön a névváltozatokra, és megadja, hogy a szövegkiadásnál melyik alak a választandó és miért. Az egyes szavakat nem egyszer párhuzamba állítja a két másik latin mű írásmódjával is. (*Boccaccio narratore*…pp.138-144).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

helyett *Yolausként* szerepel. A bor istenét (amikor a görög nevén említi) következetesen *Dyonisius* alakban használja, Hercules emberi apjához hasonlóan felcserélve a két betűt, sőt, még betoldva egy fölösleges betűt is, amit láthattunk az *Iphicleus* alaknál is. Ugyanakkor nem használ *y-t* (pedig kellene), az istenek pohárnoka esetében (*Ganimedes* a *Ganymedes* helyett), vagy a kentauroknál: *Euronimus* az *Eurynomus* helyett. A kentaurok jó például szolgálnak a többi klasszikustól eltérő írásmód szemléltetéséhez is: a szóeleji *h* elhagyása pl. *Elops* a *Helops* helyett, vagy *Ypason* a *Hippasos* helyett (utóbbi még a *pp* változtatása miatt, vagy a szóvég megváltoztatása miatt is érdekes), vagy a *Yllonome* a *Hylonome* helyett, ahol épp ennek ellenkezőjét láthatjuk: nem elvesz mássalhangzót, hanem megkettőz. A *Hippasos – Ypason* kapcsán említhető a *Yppolitus*, illetve a *Ypomenes* alak: ezekből jól látszik, hogy nem egységes a *pp – p* betűkapcsolat használatakor: jóllehet a két szó töve ugyanaz, az egyiknél meghagyja, a másiknál viszont elveszi az egyik mássalhangzót. Hasonló példa a kettőzött mássalhangzók csökkentésére a bor istene, akit csak egy ch-val használ: *Bachus.*

A kentaurokat megnézve láthatunk még jellemző írásmódbeli változásokat, mint pl. a *c* alkalmazása a *ch* helyett (*Cromis* a *Chromis* helyett). Vagy Agamemnon utódai közül *Chrysothemis,* akit Boccaccio *Crysotemisként* emleget. Ez utóbbi esetében ugyanezt megfigyelhetjülk a *th* betűkapcsolatnál is. Ugyanakkor erre a betűkapcsolatra a fordítottja inkább jellemző: Boccaccio gyakran használ *th-t* ott is ahol elvileg nincs. (*Ythilus* az *Itylus* helyett, *Thoseus* a *Toxeus* helyett, vagy *Thylemus* a *Telemus* helyett. Az mindenképpen látható, hogy a görög betűkapcsolatokból a *h-t* nem következetesen hagyja el, vagy tartja meg. Példa lehet még erre az Ascanius-utódként leírt *Roma,* aki mimd *Rhoma,* mind *Roma* alakban is szerepel.

A görög betűkapcsolatok miatt érdemes még megemlíteni a *Frixus* alakot, amit a *Phrixus* helyett használ: átírja a diftongust, ami egyébként nem jellemző, legalábbis, ha a tartalomjegyzékre szorítkozunk; illetve diftongust használ ott, ahol nem kellene: a *Hypsipyle* alakot *Ysiphile* formában használja. (Ez azért érdekes, mert ahogy fentebb láthattuk, általában a diftongusokat, betűkapcsolatokat rövidíteni szokta).

Ha az említett példákat megnézzük, láthatunk többször olyat is, hogy a Boccaccio használta alak egy-két betűben eltér a bevett formától, de ez még nem nehezíti meg az illető név azonosítását. (*Thoseus* a *Toxeus* helyett, *Yllonome* a *Hylonome* helyett *Yphicleus* az *Iphicles* helyett. Találkozunk olyan formával is, ahol nem betold, hanem elvesz betűt, pl. a spártai király *Tyndareus* helyett *Tyndarus* alakban szerepel. Mint láttuk, betűt is változtat olykor. (*s-x*) Gyakori példa erre, amikor a *g* helyett annak zöngétlen párját alkalmazza: *Progne* a *Procne* helyett, vagy *Lygurgus* a *Lycurgus* helyett, és ennek fiánál szintén: *Angeus*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

az *Anceus* helyett. A felsoroltaknál már nehezebben azonosítható az *Ypason – Hippasos,* és a *Thylemus – Telemus* páros, de még mindig követhető.

A második csoportot azok a nevek alkotják, amelyeket Boccaccio oly mértékben az egyezményestől eltérően ír, hogy alig lehet őket felismerni: *Bachemon* az *Achaemenes* helyett, *Enson* az *Aeson* helyett, *Ylioneus az Ilus* helyett, *Dimocoontes* a *Democoon* helyett (ha Priamus sarjait megnézzük, többen is vannak, akiknek nevét hasonló módon kiegészítette, ezek azonban egyebekben nem változtak ekkorát). Illetve megintcsak példák tárházát adják a kentaurok: *Yreus* az *Areos* helyett, *Phareus* az *Aphareus* helyett, *Lycetus* a *Lycopes* helyett, vagy *Ethodus* az *Echecles* helyett. Ide sorolható az a példa, amit csak következtetéses alapon lehet visszavezetni: *Egilaes* aki valószínűleg *Aglaia* lenne.

A fentebbi általam alkotott két csoportot nyilván lehetne még folytatni, a felsorolás közel sem teljes, nem is ez volt a cél. Csupán alkalmat kínált a tartalomjegyzék arra, hogy a nevek írásmódjáról mondjunk pár szót, és lássuk azt, hogy Boccaccio elképzelése ebben egyáltalán nem egységes: nem mindenhol alkalmazza ugyanazokat a változtatásokat, vagy nem mindenhol hagy meg alakokat abban a formában, ahogyan a tulajdon változtatásai alapján mai szemmel ésszerűnek tűnne (vegyük példának a következetlen *i-y* váltásokat). Vitatni azonban magát a módot, ahogy Boccaccio egy nevet használ, nyilván nem lehet. Mivel a dolgozatnak nem célja az esetleges változások okainak kutatása, rendszerezése, hagyjuk meg Boccacciónak, hogy úgy használja a neveket, ahogyan helyesnek tartja.

Van azonban a neveknek egy harmadik csoportja: ezt azok a nevek alkotják, amelyeket maga a szerző használ következetlenül, többféle alakban. Nézzünk néhány példát: Neptunus hatodik fia abban a fejezetben, ami felsorolja a tengeristen utódait, még „*h"* nélkül szerepel, a róla szóló fejezetben már így: *Thara*.[250] Szintén a Neptunus–sarjak kapcsán állhat itt még *Nycteus*, akit Boccaccio az utódok között még *Nicteus* alakban említ, a róla szóló fejezet címében pedig *h*-val: *Nictheus.* Szóeleji *h* elhagyására lehet példa Agamemnon fia, Halaesus, akit Boccaccio először *Alesus*, majd a róla szóló fejezet címében *Halesus* alakban nevez meg. Aeolus fia az Aeolusról szóló fejezetben még *Mesenusként* szerepel, a róla szóló fejezetben, azaz két fejezetcímmel lejjebb, már *Misenusként* találkozunk vele. Hasonlóan egymáshoz közel eső példa a VI. könyvben Ascanius lánya, akit Ascanius leszármazottai között *Roma* alakban találunk, két fejezetcímmel lejjebb viszont már *rh*-val szerepel: *Rhoma*.

[250] Ha már Neptunus utódainál vagyunk, érdemes megfigyelni, hogy vannak bizonyos csoportok, ahol kifejezetten sok az átírt név. Ilyen csoport Neptunus utódai, vagy a fentebb már említet Priamus-sarjak, illetve a kentaurok, és ide vehetjük még például Oceanus utódait. Hogy ennek van-e jelentősége, vagy csak a véletlen adja, nem tudom. Elképzelhető, hogy éppen ezeknél a csoportoknál Boccaccio egy bizonyos forrást vett alapul, és az egyes csoportok forrásai voltak éppen olyanok, amelyek más írásmódot használtak. Ez azonban csak feltevés, és nem is szándékozom továbbvinni a gondolatmenetet, dolgozatom célja szempontjából nem lényeges.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ugyanígy közel van egymáshoz *Ciparissus* és *Cyparissus*. (XIII. könyv tizenharmadik és tizenötödik fejezet).[251]

Az írásmód változtatása alapján tehát elmondhatjuk, hogy nemegyszer a maga Boccaccio által felállított rendszeren belül találkozhatunk ellentmondásokkal. Ez persze egy ilyen nagy terjedelmű műnél nem meglepő, és ha nem a fejezetcímeknél fordulna elő, nem is lenne illendő, hogy egyáltalán megemlítsük, hiszen mondhatnánk: nem feltétlenül várható el, hogy pontosan emlékezzék rá, hogyan írt korábban valakiről. Azonban az feltételezhető, hogy a fejezetcímek olyan részei a műnek, amelyek nem simulnak bele a szöveg egészébe, tehát az újraolvasásnál, csiszolásnál (azt pedig tudjuk, hogy Boccaccio haláláig tökéletesítette a műveit), elvileg nem kerülik el a szerző figyelmét.

Ha már az egymáshoz közel található alakokról volt szó: érdekes lehet még, ahogy Boccaccio a görög neveket latinosra átírja. Icarius sarjai esetében látjuk, hogy Iphitime *Yphitima* lesz, a mellette szereplő *Penelope* viszont nem változik, jóllehet ennek is van a-végű változata a latinban (Penelopa). Ez azonban inkább csak érdekesség, itt következetlenséggel aligha vádolhatná valaki Boccacciót, nem lehet tudni ugyanis, melyik névvel milyen alakban találkozott eredetileg.

Hasonlóan nem minden tekintetben tartozik a fenti példák közé a XIII. könyv negyvennyolcadik és negyvenkilencedik fejezete: Boccaccio az előbbi fejezet utolsó mondatában már *Tyburtusként* említi a címben még *Tyburtinusnak* írt fiút, a negyvenkilencedik fejezetben pedig megadja mindkét változatot. Ez utóbbi példa már azért nem illik tökéletesen a sorba, mert Boccaccio itt két valóban létező alakot váltogat. Csak azért állhat az előző pár példa után, mert a *Nycteus* után felsorolt névváltozatok nagyon közel szerepelnek egymáshoz a műben. Ezekre a példákra nem mondható, hogy a mű terjedelme miatt a szerző számára is követhetetlen lett volna, vagy nehezen visszaidézhető, milyen alakban használta korábban a szóban forgó nevet, mert olyan messze kerültek egymástól az egyes fejezetcímek. *Tyburtus* és *Tyburtinus* váltogatásához hasonlóan Boccaccio két formában is használja Erichthonius apját, hol *Troius*ként, hol *Tros*ként emlegetve.

Ez utóbbi két példa már nem abból a szempontból érdekes igazán, hogy szerzőnk saját választásában nem következetes, noha az említett fejezetek nincsenek olyan messze egymástól, hogy az alakok másmilyen használata indokolt lenne, hanem amiatt, mert

[251] A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy a fentebb leírt következetlen névhasználatra van példa, ahol Romano és Zaccaria kiadását összevete eltérést találunk. Ebből az következik, hogy nem tudni, milyen arányban, de biztosan vannak az ilyen jellegű következetlenségek között olyanok, amelyek nem egyértelműen Boccaccio tollából származnak. (Ilyen például a *Pleyon-Pleion* alakok váltogatása, ahol Romano mindkét esetben *Pleyont* használ, Zaccaria pedig először *Pleyon*, majd *Pleion* alakot.). L. 104. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Boccaccio forráshasználatára világítanak rá, ahogy azt hamarosan látni fogjuk. Előbb aszonban az írásmód tárgyalása után kívánkozik még, hogy pár szót szóljunk a mű nyelvezetéről.

A *Genealogia* nyelvezete

Bár az alábbiak nem közvetlenül a tartalomjegyzékből levonható következtetések, de a téma miatt ide kívánkoznak. Az idézetek során már láthattuk, hogy Boccaccio a klasszikus latintól némiképp eltérően használja a nyelvet. Ez nemcsak formailag, hanem nyelvtanilag is igaz. A mi szempontunkból leginkább a formai eltérések lényegesek, hiszen a dolgozat során az idézeteket aszerint közlöm, ahogy Boccaccio leírta őket, és nem a klasszikus latin szabályai szerint.

Formailag nagyjából ugyanazt mondhatjuk el, mint amit a tulajdonneveknél láttunk: a diftongusokat egyszerűsíti, vagyis az *ae* és *oe* helyett *e* szerepel. (pl. *terrae* helyett *terre*; *Phoenici* helyett *Phenici*). Szó közben gyakran előfordul, hogy a *h* helyett két magánhangzó között *ch*-t használ (*michi*), bár elég következetlenül, mert van olyan eset is, amikor ugyanilyen helyzetben meghagyja a hangzót *h*-nak. (*distrahi,* vagy *devehar*). Az egyes szám első személyű személyes névmás dativusát például viszont mindig *ch*-val írja (*michi)*. Hasonlót mondhatunk el a magánhangzó előtti *i* használatáról: a főisten neve esetében például a *Iovis* és a *Jovis* alakokkal egyaránt találkozhatunk.

Jellemzi a görögös írásmód. A görög szavakat görög írásmód szerint használja (*Theba*, *phylosophantes*), persze itt is találunk kivételt (pl. *Zephiri* a *Zephyri* helyett). Azonkívül (ahogy a tulajdonneveknél már láttuk) előfordul, hogy olyan szavaknál is alkalmazza a görögös írásmódot, ahol nem szükséges: pl. *Athlas*, vagy *nephande*, a helyes *Atlas* ill. *nefandae* helyett.

Formai szempontból tehát érzékelhető egyfajta kínos pontosságra való törekvés, ugyanakkor (valószínűleg éppen emiatt) egyben következetlen is.

Ami a latinságát illeti: bonyolult és sokszor nehezen követhető, emellett stilisztikailag nem szép. A körmondatait (mint egy-két idézetben láthatjuk is, nem mindig eredménytelenül) általánosságban túlságosan tökéletesre szeretné formálni, de az igyekezet általában azt eredményezi, hogy gyönyörködtetés helyett inkább fejtörést okoz olvasójának.[252] Igaz ez

[252] Csak szemléltetésképpen idézem a következő félmondatot: *…iuvenis a Venere casu percussa a filio summe dilectus est.* (*Genealogia* II. Cap. LIII. 102,15.) Ez a mondat Adonis történetéből való, aki szerelemet ébresztett Venus istennőben. A mondat éppen erre vonatkozik: *iuvenis a Venere summe dilectus est*, vagyis az ifjút módfelett megszerette Venus, akiről pedig megtudjuk, hogy *casu percussa a filio*, vagyis véletlenül érte a szerelem nyila. Ez a dupla passivum már az egymásba ágyazott szerkezetek miatt is zavaró, a passivumból

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

mind a szóhasználatot, mind a nyelvtani helyességet illetően: mint láttuk, Zaccaria kommentárjából kiderül (V.33, 1648), hogy tökéletesen félreért egy egyszerű mondatot[253], vagy pl. nem ismer fel egy nyevtani szerkezetet, és emiatt von le téves következtetést.[254] Szóhasználati egyenetlenségre pedig példának hozhatjuk a *flumen – flivuis* alakok váltogatását, amikor Inachus mellé egyszer a flumen, máskor a fluvius alakot teszi.[255] Ráadásul előbb használja a klasszikus latinban ritkább alakot. Ez persze lehet teljesen véletlen is, de logikusnak látszik, hogy ha már váltogatni akarjuk a szinonimákat (tételezzük fel, hogy ez lehetett szerzőnk szándéka), akkor talán elsőnek a bevett formát kellene alkalmazni, és aztán a kevésbé jellemzőt. Mindez persze nem lenne érdekes, ha nem ugyanazt a személyt jelölte volna két fejezetcímben más értelmezővel. Így ez újabb példa lehet Boccaccio nem mindig a klasszikus latinnak megfelelő nyelvhasználatára is, de sokkal inkább a saját rendszerén belüli egyenetlenségre.

Utóbbiak már túlmutatnak a nyelvezet témakörén, ezért mielőtt továbblépénk, a gondolatmenetet lezárom azzal, hogy a fentebbiek Boccaccio művének értékein természetesen nem változtatnak, de a tényekhez hozzátartozik, hogy – ahogyan Muscetta fogalmaz a *Genealogia* értékelésében –: „il suo linguaggio è più incerto e meno elegante.”[256]

Boccaccio aprólékossága, forráshasználata, és a belőlük adódó következtetések

A fentebb megjelölt két téma sokszor nem választható el egymástól, hiszen ha Boccaccio mindent igyekszik összegyűjteni, amit tudni lehet, akkor minden létező forrást megpróbál figyelembe venni. Ha pedig így tesz, az a rendelkezésre álló források és a téma gyakorlatilag felmérhetetlen nagyságából következően szükségképpen vezet ahhoz, hogy az egyes források közt néha válogat, illetve hogy saját rendszerén belül nem mindig képes ugyanazon forrás mellett, vagy akár a saját maga által korábban leszögezett állítások mellett megmaradni. Az alábbiakban ezekre hozok példákat. Először visszautalok azokra a példákra, amelyek szerzőnk aprólékosságát dícsérik, majd rátérek a források használatára, ami – reményeim szerint – láttat majd néhány jellemző vonást szerzőnk elképzeléséről arra

fakadó, és talán párhuzamos szerkesztésnek szánt *a* praepositiós megoldás (ablativus auctoris) pedig még csak tetézi a megértés nehézségét.

[253] Servius ecl. I, 65: „Oaxen. Philistenes ait: Apollinis et Anchilaes filium” ezt Boccaccio úgy értelmezi, hogy Philistenes Apollo fia. (vö. *Note* V. 33, *Genealogia* 1648.)

[254] Ilyen volt a VIII. könyvben Veneratio megszemélyesítése, ahol Boccaccio rosszul értelmezte Servius kommentárját, félreértve a genitivus jelentését. (vö. 128. jegyzet). Hasonló még, bár nem nyelvtani probléma, hanem szerzőnk egyszerűen rosszul olvasott egy szót, aminek következtében *Cithconus* a létét köszönheti. (l. 121. jegyzet).

[255] l. 110. jegyzet, illetve a flumen – fluvius kérdéshez még: 124. jegyzet.

[256] Emilio Cecchi-Natalino Sapegno: *Storia della letteratura italiana. Vol. II. (Il Trecento. Giovanni Boccaccio:* da Carlo Muscetta) Garzanti Milano 1965, p.367.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

vonatkozóan, hogy mely kritérium szerint részesíti előnyben a rendelkezésére álló forrásokat. A két téma természetszerűleg össze fog fonódni, ahogy a már elmondottak alapján várható is. (A példákat igyekeztem típusaik szerint rendezni, vagyis nem az előfordulásuk sorrendjében szerepelnek.)

Mind az aprólékosságra, mind pedig a sajátos forráshasználatra példa lehet az előző fejezetben Boccaccio latintudása kapcsán már említett *Veneratio* fejezete. (VIII. Cap. VII.) Egyrészt szép példa szerzőnk mindenre kiterjedő aprólékosságára (ahogy hivatkozik egy korábban már említett forrásra, hogy Theodontiusnál Reverentiaként is emlegetik az istennőt), ugyanakkor emellett itt is rajtakaphatjuk saját rendszerén belüli következetlenségen, mikor az *Aeneis*-kommentárt egyszer figyelembe véve, egyszer meg hanyagolva ellentmondásba keveredik saját magával.

A IX. könyvben (Cap. XIskk) Parthaon[257] és utódai szintén jó például szolgálnak mindkettőre: szerzőnk több forrást is megjelöl (Theodontius, Paulus (Perusinus), Lactantius, Homérosz), amelyek szerint Parthaonról beszél. Ovidiust nem említi, ami csak azért furcsa, mert egyedül nála szerepel abban az alakban, ahogy Boccaccio használja. Ami pedig (Parthaon) Thestius nevű utódját illeti, az általam használt források szerint ő nem fia Parthaonnak. Ez valószínűleg Boccaccio számára sem egészen egyértelmű, látszik abból, hogy leírja: Homérosznál nem szerepel Parthaon utódai között ilyen nevű. Forrásaként ebben a kérdésben Theodontiust jelöli meg. Érdekes még a családfa tagjainak összekeveredése: az már Boccaccio szerint is igaz, hogy Thestius Althaeának, Oeneus feleségének az apja. Oeneus pedig Parthaon fia. (Az idevonatkozó lábjegyzetekben már bizonyítottam, hogy az egybeesések miatt két Thestiusról nem lehet szó.) Meglepő még, bár nem túl lényeges, hogy az Althaeáról szóló fejezet címében nem írja, hogy Althaea Oeneus felesége, holott általában az ilyen rokonsági fokot jelölni szokta.[258]

Láttuk már, hogy Homéroszt nem kezeli egyedüli követendő példaként, de arra is találunk előfordulást, hogy milyen nagy mértékben és milyen apró részletekig támaszkodott rá. Sehol máshol nem szerepel (és Boccaccio sem hivatkozik másra) Criton illetve Pelagonius. (VII. könyv XLVII. és LII). Ami külön figyelemre méltó, hogy Pelagoniusra Homérosz is csak közvetve utal, Boccacciónak viszont ez is elég ahhoz, hogy bevegye mitológiai gyűjteményébe.[259]

[257] A követhetőség kedvéért ebben a bekezdésben meghagyom abban az alakban, ahogy Boccaccio használta.
[258] vö. 138-140. jegyzetek.
[259] vö. 119 és 122. jegyzet

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Arra is láttunk példát, hogy még akkor is megemlít mitológiai alakot, ha az előtte tökéletesen ismeretlen: ilyen volt például Zesius, (IX. könyv Cap. XXIV.) akiről Theodontiusnál olvasott. Csak annyit, hogy Mars fia volt, és csupán egy kétsornyi fejezetet szán neki, de nem hagyja figyelmen kívül. Ugyanilyen rövid a Hyrceusnak (Yrceus) szentelt fejezet (X. Cap. XXXI.), hozzá Theodontius és Paulus Perusinus a forrás, akik leírják Hyrceus származását, de semmi többet: „ex quo nil aliud memini me legisse." (*Genealogia* X. Cap. XXXI, 1.) Ugyanígy csak egy helyen (Homérosz), és egyetlen említés erejéig fordul elő Halios és Clytoneus (X. könyv Cap. XX.). Hasonló példát láthatunk (egyetlen adat elég ahhoz, hogy Boccaccio említést tegyen valakiről) a XIII. könyvben Iasón Philomelus nevű fiánál, és annak sarjainál, (XIII. Cap. XXVIII-XXX) akiknek a leszármazásán kívül szerzőnk sem tud többet. Forrása hozzájuk Isidorus és Rabanus.

Bár részleteiben nem kívánok a problémakörrel foglalkozni, de ez a családfa alkalmat ad rá, hogy említést tegyek az elírásokról. Ennek a családfának kapcsán előfordul két elírás is: az egyik Iason apja, Enson, aki valójában Aeson (ezt Zaccaria a fordításban javítja is, ezért gondolom, hogy elírással van dolgunk, és nem azért tér el a név, mert Boccaccio egy kevéssé ismert forrást hazsnált), illetve az idősebb Plutus szerepel itt rossz helyen, az ő apja ugyanis Iasión, nem pedig Iason.[260]

[260] Valóban nem célom a szövegben előforduló elütésekkel és egyéb „hibákkal" foglalkozni, akár Boccaccio tollából származik, akár kézirati variáns, akár esetleg a kiadás során kerültek bele a műbe, de miután a tartalomjegyzék szerkesztése során megjelentek, felsorolok néhányat. A X. könyv XII. fejezetében a Borgionként említett alaknál Zaccaria jegyzete tartalmaz egy betűcserét, mikor a nevet azonosítja: *Derycnonként,* ami helyesen *Dercynon* lenne. (vö. 169. jegyzet)

Hasonló, egybetűnyi eltérést találunk a Silvius-leszármazottak között (VI. Cap. LVII.). Carpentus Silviusról Zaccaria leírja, hogy Eusebiusnál Carpentus, Ovidiusnál és Liviusnál viszont Capetusként szerepelnek, én pedig Calpetus alakban találtam Ovidius felsorolásában. (vö. 101. jegyzet). A helyzetet nem teszi egyszerűbbé a tény, hogy korábbról tudjuk, Boccaccio ismerte a szóban forgó Livius-helyet. Itt kapcsolódhatunk megint a forráshasználat kérdéséhez: vajon miért ragaszkodik Boccaccio éppen Esuebiushoz, amikor ott van Livius is, és pontosan tudjuk, hogy ismeri a szóban forgó passzust, korábban ugyanis hivatkozott rá.

Egyértelműen kiadásbeli elírásnak tűnik Lycurgus fejezeténél a *Heroides*re való hivatkozás helyének megadása (XI. Cap. XXII.), ezt csak a teljesség kedvéért említem meg, aligha létezhet kiadás nyomdahiba nélkül. (vö. 194. jegyzet). Fentebb volt már szó a betűcseréről, a tisztesség úgy kívánja, hogy azt is megemlítsem, mikor én írtam át önkényesen nevet. Minos lányánál tettem így, akit Boccaccio Adriana néven említ, és Zaccaria sem írta át a fordításnál. Nyilván okkal, én azonban jobbnak láttam az ismertebb Ariadne alakot használni. Átírta viszont pl. a hetedik könyvben a Boccaccio által tévesen használt *Dane* alakot (*Daphne* helyett), az olasz fordításban már *Dafne* formában találjuk. Ugyanígy nem hagyta meg például a Boccaccio által egyszer furcsán Rhemulus alakban használt alakot, hanem különösebb megjegyzés nélkül átírta Remóra a fordításban. (Boccaccio helyesírási következetlenségére, névösszekeverésre, illetve forráshasználatára is jó példa: vö. 102. jegyzet) Hasonlóképpen javítja már a fordításban Róma hatodik királyának nevét, amit Boccaccio nem tudni, miért, először Serviliusként adott meg. (vö. 218. jegyzet) A kiadás hibája lehet viszont Althea helyett az *Athlea* alak, *(*IX. Cap. XV. *p.918),* esetleg *Almeon* ilyen formában való meghagyása az *Alcmaeon* helyett (240. jegyzet)*,* illetve szintén betűcsere áldozata lett *Melanippus,* aki *Menalippusként* szerepel, vele azonban Romano kiadásában is így találkozunk, így ez alighanem Boccaccio tévedése. (vö. 142-143. jegyzetek). Érdekes, hogy ezen a részen különösen sok eltérés található. Vannak csoportok, ahol szokatlanul sok névátírással találkozhatunk. (vö. 250. jegyzet) Hogy ennek a kiadás munkafolyamatához van-e valami köze, nem tudom, nem is kívánok semmiféle következtetést levonni belőle, de a figyelmet mindenesetre nem kerülheti el, hogy pusztán a tartalomjegyzék átnézése során találhatunk olyan részeket, ahol kifejezetten sok az átírás, illetve elütés.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Szintén Aeson családja kínálja fel, hogy Boccaccio forráshasználatára vessünk egy pillantást: Aeson utódai között szerepel Boccaccio szerint Polymila. Rövid fejezetet szentel neki, amelyben ellene mond Leonziónak, mondván, ő inkább hisz az ókori forrásoknak, mint az újabb szerzőknek.[261] A források véleményezésére láttunk már korában is példát, ez sokszor Boccaccio aprólékosságával függ össze. Ilyen például a VIII. könyvben Eurymedon (VIII. Cap. XV.), akit szerzőnk ugyan besorol Faunus utódai közé, de a róla szóló fejezetben kijelenti, hogy szerinte nem Faunus fia, bármennyire is állítja Statius. Aprólékossága tehát nem engedi, hogy ne sorolja be valahová, még ha nem is ért egyet Statiusszal. Két fejezettel fentebb pedig a Lactantiusnál megtalált Senta Fauna erdőistennőnél azt látjuk, hogy szerzőnk

---

Érdekes, és egyedinek mondható következetlenség, hogy Boccaccio Perseus utódai között nem sorolja fel Persest, pedig később a többi fiához hasonlóan külön fejezetet szentel neki. Teszi ezt annak ellenére, hogy a fejezet tanúsága szerint alig tud róla valamit. Nem tudni, miért maradt ki Perses a Perseus-sarjak felsorolásából. Ahogy a tartalomjegyzékben láttuk, ez a fajta kihagyás egyáltalán nem jellemző rá. (vö. XII. Capp. XXV. és XL, ill. 210. jegyzet). Szintén következetlen, ámde nem valaminek a hiánya miatt, hanem mert váltakozva használ egy alakot: az ötödik Mercurius nevének használata: Boccaccio végig Mercurius quintus-ként jelöli, majd a róla szóló fejezetben (VII. Cap. XXXVI.) a neve mellett a sorszám már számmal szerepel. („De Mercurio V^{o}"). Nem biztos persze, hogy érdemes bármiféle messzemenő következtetést levonni, egyrészt ez Romano kiadásában is így szerepel (vagyis nagy valószínűséggel eredetileg is így volt), másrészt pedig találunk példát bőven arra, hogy egy sorszám egyszer római számmal, máskor meg betűvel áll. A „Mercurius quintus" és a „Mercurius V" váltás esete csak azért tűnik fel, mert az első alak többször kerül elő egymáshoz nagyon közel. Ezért nem érthető a hirtelen váltás, még azt sem lehet mondani, hogy ragozott alakban Boccaccio így, vagy úgy használja, például genitivusban is találjuk „*Mercuri quinti*" alakban, tehát betűvel kiírva.

Ha már a sorszámokhoz értünk, érdemes említést tenni két olyan sorszámról, ahol viszont Zaccaria változatát nem érzem egyértelműnek: Szintén a VII. könyvben a Heliasok esetében nem vagyok biztos benne, hogy a „tertia" személynévként értendő. (vö. 118. jegyzet), de az tény, hogy Zaccaria ezzel megoldja a Boccaccio által megnevezett, egyébként ismeretlen harmadik Helias nevének problémáját.

Nem ilyen egyszerű ugyanitt (VII. Cap. VIII.) az Oceanus-sarjak kérdése, ahol szerintem egyszerű fordítási problémáról van szó: Doris nem az utolsó lánya Oceanusnak, ellentétben azzal, amit Zaccaria ír az olasz változatban. A latinban ugyanis ez nem szerepel (Romano változatában sem), s logikusan, hiszen Doris után a sarjak között van még lányivadék. (vö. 105. és 107. jegyzet).

Megintcsak a Merciuriusok kapcsán érdemes még megemlíteni Zaccaria értelmezését a Mercuriusról quartus-ról szóló fejezet címét illetően: itt a quartus-t máshova érti, mint ahogy a leszármazás alapján szerintem logikus lenne. (vö. 113. jegyzet)

Végezetül két, nem az írásmóddal kapcsolatos észrevétel: Zaccaria, ahol csak teheti, a jegyzetekben hozza a pontos helyet, ahonnan Boccaccio idéz. Szükségképpen találunk ez alól is kivételt: a korábban már említett Parthaon esetében, ahol nem nevezi meg a pontos helyet, hogy Ovidiusnál hol szerepel, pedig Boccaccio miatt talán fontos lenne, miután az az egyetlen forrás, ahol Mars hatodik fia Parthaon alakban áll. (vö. 138. jegyzet). A másik említésre méltó furcsaság szintén Ovidius kapcsán fordul elő: a kentaurok felsorolása, ahol Zaccaria még hivatkozik is Ovidiusra. Nem világos számomra, hogy amikor ő maga nevezi meg a kentaurokat Ovidiusra hivatkozva, miért tér el a *Metamorphoses* sorrendjétől. (vö. 148. jegyzet).

Nyilván az egyes elütések, az olyan következetlennek látszó tények, hogy a kiadás nem ad meg pontos helymegjelölést, holott szokása; hogy eltér hivatkozott forrástól, vagy a fordításban hol javít helytelenül használt nevet, hol nem; nem vethetők szemére egy szövegkiadásnak, és az sem kizárt, hogy a nyomdahibákon kívül valamennyi indokolható, és található rá válasz, ha valaki ezzel kíván foglalkozni. A felsorolást csupán azért tettem, mert a tartalomjegyzék szerkesztésekor ezek felszínre kerültek, hát érdemesnek látszott összeszedni őket. Kevéssé lényeges az ebből leszűrhető tanulság: Branca megállapítása szerint az 1951-es kiadás (*Boccaccio mediavale,* 341, 28. jegyzet) nem kevés hibát tartalmaz. A fentebbiek szerint az 1998-as sem mentes hibáktól, jóllehet az biztos, hogy szöveghagyomány szempontjából (és ez nyilván lényegesebb, mint a nyomdahibák, vagy a következetlenségek), jóval közelebb áll Boccaccio végső változatához, mint Romano kiadása. (Arra is találunk példát, ahol Romano kiadásának van igaza Zaccariáéval szemben: l. első fejezet, 78. jegyzet).

[261] vö. *Genealogia* XIII. Cap, XXXI. 1, illetve a 234. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

még a megkettőződés árán sem mond le a pontosságról: az istennő forrásai szerint lehet Faunus felesége, de lánya is.

Aprólékosságát dícséri még, bár egyben nehezíti is a mitológiában kiigazodni vágyó olvasó dolgát például a két Aon esete (X. Cap. XXIV., és XII. Cap. XLI.), akik közül csak a Neptunus-sarjat tudjuk azonosítani, és meglepő módon Boccaccio is azt nyilatkozza a Iuppiter fiaként megadott Aonról, hogy szerinte Neptunus fia. Mindenre kiterjed a figyelme, és itt is jól látszik, hogy ha szükségét érzi, rangsorol forrásokat (itt Paulus (Diaconus) kerül Lactantius mögé), de nem igazán érthető, hogy miért említ két Aónt, ha aztán a második létezését kétségbe vonja, ráadásul teszi ezt úgy, hogy az elsőre nem is utal vissza.[262] Aprólékosság és azonosíthatatlanság szempontjából ilyenek még például Oebalus és leszármazottai (V. Cap. XXXIX. sköv). Itt Oebalus, Icarius és Erigone esetében találunk közös pontokat, ahol az egyes mitológiai elképzelések találkozhattak, de a Boccaccio által adott leszármazás a legismertebb források szerint nem azonosítható. Boccaccio forrásai ezekhez Dictys Cretensis, Lactantius és Servius.[263] Érdekes apróság a források közötti választásra Phorcus esete (X. Cap. VI.), amikor a fentebbiekhez hasonlóan Serviusra hivatkozik egy olyan esetben, ami az emberi felfogás szerint kevéssé elképzelhető; mert ha Phorcus Neptunus fia, akkor az ő lányával a lány nagyapja (ti. maga Neptunus) ült nászt. Az eset, miután Serviusnál Phorcus tényleg Neptunus fia, csak annyiban érdekes, hogy más források szerint viszont nem az, és Boccaccio nyugodtan választhatott volna olyan forrást, ahol a rokoni kapcsolatok nem szövődnek össze ilyen (legalábbis emberi, és nem mitológiai szemszögből nézve) bizarr módon.[264] Lactantius kapcsán pedig olyan példát is találunk, ahol Boccaccio őt jelöli meg forrásként, ámde Zaccaria kommentárjából kiderül, hogy Boccaccio olyan adatnál is hivatkozott rá, ami nála nem szerepel.[265] A források véleményezéséhez hozhatjuk példának még Lucifert; esetében Boccaccio Barlaam változata után kijelenti, hogy nem hiszi, miszerint Lucifer Iuppiter fia lenne. (XI. Cap. XV.) Hogy ezzel Ovidiusnak ad igazat, akinél Luciferre utalást találunk, az persze ebből még nem következik. Ez látszik abból is, hogy a Lucifer-származék Daedalion nevű lányánál (XI. Cap. XVI.) egy Theodontius által megadott alakot használ, holott ismeri Ovidius idevonatkozó sorait, aki pedig a lány nevének

[262] vö. 187. jegyzet.
[263] vö. 82-83. jegyzet.
[264] vö. 159. és 168. jegyzet.
[265] l. Nycteus leszármazása (X. Cap. XXVIII.), 175. jegyzet.
Lactantius kapcsán érdemes még megjegyezni, milyen következetesen és egyértelműen támaszkodik rá és csak rá Hercules felmenői esetében. (vö. 200. és 207. jegyzet.) Ez nyilván érthető is, és hozzátartozik egy mitológiaíró módszeréhez, hogy bizonyos esetekben bizonyos forrásra támaszkodjék, csak azért tartom érdemesnek megemlíteni, mert Hercules felmenői erre nagyon jó például szolgálnak.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

közismert alakját használja.[266] Egyrészt megintcsak tanúbizonyságot tesz mindent összegyűjteni vágyó aprólékosságáról, másrészt viszont ebből fakadóan nem mindig mondható következetesnek a forrásokra való hivatkozásnál. Hasonlóképpen kevéssé túnik logikusnak Nyctimene történeténél (X. Cap. XXX), hogy még utalást sem tesz Ovidiusra, akinél a történet szerepel, habár jól ismeri a művet. Ebben az esetben viszont az is igaz, hogy más leszármazást tulajdonít neki, mint Ovidius.[267]

A források megítélésénél, bármennyire is hangoztatta, hogy az ókori szerzőknek inkább hisz, találunk még jócskán egyéb példát is, ahol nem az ókori forrásnak ad igazat. Ez esetenként meghökkentő lehet: például az Atreidák esetében (XII. Cap. VII, XIsköv), ahol Theodontius változatát fogadja el, és Agamemnónt és Menelaost nem Atreus saját fiaiként veszi be a családfába, a jóval közismertebb forrásokkal szemben.[268] Ilyen még Auxonius (XI. Cap. XLIII.), aki Boccaccio szerint egész Itália (Ausonia) névadója, nem pedig csak egy részének, ahogy Livius állítja. Az ókori történetíró szavait kétségbevonva Paulus diakónusra támaszkodik, illetve saját személyes véleményére.[269] Hasonló az írásmódnál már említett Tros/Troius esete (VI. Cap. III.), akit Boccaccio felváltva nevez meg kétféleképpen, és bár forrásaként Ovidiust is megjelöli, a névhasználatból arra következtethetünk, hogy inkább támaszkodik Paulus Perusinusra, mint az általa egyébként igen kedvelt, és legtöbbet idézett költőre.[270]

Szintén szerepelt már az írásmód tárgyalásánál a két különböző alakban előforduló Tyburtus/Tyburtinus (XIII. Cap. XLIX.), akinél, pontosabban testvéreinél felmerül a kérdés, hogy Boccaccio Solinus földrajzi műve helyett (de ha a pontosság úgy kívánja, hogy Solinus művére támaszkodjék, akkor mellette) miért nem említi meg Vergiliust, mikor más hasonló esetekben támaszkodik rá.[271] Hasonlóan feltehetjuk a kérdést a Boccaccio által Antigonusként megadott Acamas és M(e)nestius esetében (X. Cap. LIII.), akinek az azonosítása a leírtak alapján egyetlen hősre sem illik minden pontban. Itt forrásaként Theodontiust jelöli meg. Ezt persze felfoghatjuk úgy is, mint pontosságra törekvést, hogy minden lehető forrásból

[266] vö. 185. és 191. jegyzet.
[267] vö. 176. jegyzet.
[268] vö. 202-203. jegyzet: amelyekben az kiderül, hogy természetesen van ókori forrás is, mely szerint nem Atreus saját fiai, de akkor is meglepő Boccaccio választása, bár ebben az esetben is beszélhetünk akár aprólékosságról is.
[269] vö. 198. jegyzet.
[270] vö. 87. jegyzet. – Ovidius kapcsán érdemes még visszautalni a kentaurokra, akiknek a sorrendjét és nevét is néha máshogyan használja Boccaccio, mint Ovidius nem kis mértékben magával ragadó története. (IX. Cap. XXVII., valamint a 148. és a következő jegyzetek). Természetesen elképzelhető, hogy Boccaccio forrása nem a *Metamorphoses* volt, mert ezt egyértelműen nem mondja ki, és persze az is tény, hogy a sorrendet furcsamód Zaccaria is máshogy idézi. A tény viszont tény: az általa jól ismert ókori forrástól eltér.
[271] vö. 241-242. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

igyekezzék dolgozni, csak kérdéses, hogy mikor a névhasználat is helytelen, a személyek összemosódnak, és Acamasra ott van Vergilius is, mint forrás (bár csak részlegesen), érdemes-e ókor utáni forrást használni.[272] Az igazsághoz hozzátartozik, hogy arra is van példa, mikor Boccaccio ragaszkodik Vergiliushoz: nagyon valószínű, hogy ő a forrása Pyrrhus esetében (XII. Cap. LIII.), akit sokkal inkább ismertek másik nevén.[273]

Az aprólékossággal és forráshasználatal kapcsolatban fentebb leírtak konklúziója is lehet akár az utolsó példánk: a Pilumnus, a megkettőzött Daunus és Turnus leszármazását tárgyaló fejezetekben (XII. Capp. LVII-LX.) egyrészt találunk egy olyan utalást, amelyből kiderül, hogy Theodontius két során kívül Boccaccio sem tud semmi egyebet a második Daunusról, de ettől még beleteszi mitológiájába. Pontosságra való törekvésével itt még azt is vállalja, hogy az egyetlen Daunus tulajdonságait osztja majd kétfelé, de Theodontiust akkor sem hagyja figyelmen kívül. Másrészt Turnus és Daunus leszármazásánál szembeszáll Paulus Perusinusszal Theodontius véleményének adva igazat. Ilyenre láttunk már példát, itt csak az érthető nehezen, hogy Servius (sőt, esetleg Vergilius) idézése, akiknek idevonatkozó sorait szerzőnk jól ismerte, sokkal kézenfekvőbb lett volna, ő viszont, úgy tűnik, ragaszkodni szeretett volna Theodontius nézetéhez. Hogy Paulusnak nem kellett így igazat adnia (mert Servius épp az ő elképzelését támasztotta volna alá), az nem olyan lényeges, lévén két késői forrást ütköztetett. Az viszont tény, hogy egy vitás kérdésben egy általa nyilvánvalóan ismert ókori és aranykori forrást figyelmen kívül hagyott Theodontius kedvéért.[274] A többi példa is afelé mutat, hogy akármennyire is hangoztatja az ókori források elsőbbségét, és bármennyi példát találunk is az ellenkezőjére, sokszor kerülnek előtérbe akár Ovidiussszal vagy Vergiliusszal szemben Theodontius, Lactantius, vagy Paulus diakónus (csak azért őket említem, mert a tartalomjegyzék alapján őket lehet például hozni). Többször előfordul, hogy kézenfekvőnek tűnő forrást nem említ meg (pl. Ovidius Althaea esetében, vagy Livius Carpentus/Capetus/Calpetus történeténél, ahol ráadásul egy jóval későbbi forrást választ), ugyanakkor vitán felül áll az a törekvése, hogy minden tudhatót összegyűjtsön. Ebből fakadóan nem egyszer véleményezi és rangsorolja a forrásokat, és szintén ebből, vagyis a mű terjedelméből fakad az is, hogy nem ritkán következetlen saját magához.[275]

[272] vö. 181-182. jegyzet.
[273] vö. 204. jegyzet
[274] vö. 215-217. jegyzet.
[275] Formai szempontból is találunk ilyeneket: például mikor Ceres után nem Proserpináé a következő fejezet, jóllehet mindig az utóddal folytatja a sort, (VIII. Cap. IV.), vagy például hogy a megsokszorozódott alakok számozását nem mindig írja ki: a negyedik Herculeshez a róla szóló fejezetcímben nem, csak a következőben teszi hozzá a quartus számot. (V. Capp. XLVI-XLVII). Nyilván ez egy ilyen nagy terjedelmű műnél nem lényeges, csak szokatlan, mikor az egyébként következetesen alkalmazott és általa felállított rendszertől eltér.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Külön veszem a források között Homéroszt. Ennek oka, hogy a homéroszi eposzokra való hivatkozásoknál viszonylag sok félreértés fordul elő, Boccaccio roszzul idéz, vagy a félreértés miatt néhányszor nemlétező mitológiai alakok születnek. Ahogy korábban már utaltam rá, Boccaccio nem tudott jól görögül, és az eposzok megértésénél Leonzio volt segítségére[276]. Ezzel együtt a *Genealogiá*ban több ízben görgül is idézte Homéroszt, tehát nyilván értett valamennyit belőle. A hibák nagy valószínűséggel inkább fakadnak abból, hogy Boccaccio nem ismerte jól a görög nyelvet, mint abból, hogy Leonzio esetleg nem mindig tolmácsolta tökéletesen Homéroszt tanítványának. (Bár ez sem zárható ki; az általam nem vizsgált kérdéskör, hogy a Leonzio és Boccaccio birtokában levő kéziratok esetleg mennyiben ütnek el azoktól, melyeket mi ismerünk.)[277] Tény, hogy sok helyen találunk furcsa következtetéseket, és az is, mint ahogy alább látni fogjuk, hogy Boccaccio Homéroszt illetően minden tekintetben megbízott Leonzióban.

Az első eset, amikor azt tapasztaljuk, hogy Boccaccio eltér Homérosztól, noha rá hivatkozik, a már többször emlegetett Tros/Troius Ilus nevű leszármazottja. (VI. Cap. V.) Boccaccio itt már nem is jelöl meg két változatot, mint Ilus apja esetében, hanem következetesen *Ylion(eus)* alakot használ. Nem mintha nem tehetné meg, csak akkor kevésbé

[276] Boccaccio görög nyelvtudását illetően l. első fejezet 97. jegyzet, illetve a homéroszi eposzok kéziratainak történetére, és az ebben rejlő hibalehetőségekre l. első fejezet 102. jegyzet.

[277] Itt érdemes szót ejteni Pertusi azon cikkéről, amelyben ironikusan, ámde mégiscsak Boccaccio görögtudását „védi". A cikk a Boccaccio késői műveiben előforduló görög szavak etimológiáját veszi górcső alá. Bőséges felsorolást ad Boccaccio etimológiai magyarázataiból, ezek közül legtöbbet azok adják, amelyek a *Genealogiá*ban fordulnak elő. A kiindulási pont szerint sokan azt mondják, hogy ezek az etimológiai magyarázatok *sciocchezze, derivazioni impossibili, spiegazioni strane*, és általában Leonzio hibája, hogy Boccaccio ezeket így magyarázza. („si è addossata tutta la colpa all' „ignoranza" del povero Leonzio Pilato") Ehhez fűzi hozzá Pertusi, hogy ha ez így lenne, akkor kétségbe kellene vonnunk, hogy Boccaccio legalább a görög nyelv elemi ismeretével rendelkezett volna. („Se dovessimo ammettere ciò, dovremmo negare al Boccaccio la conoscenza, sia pure elementare, della lingua greca: per esempio che cosa significa „andres", „peristerà", hecatón", „strophé", mélan", „oron", „parthenia" etc; e negare quindi a lui la capacità di continuare il gioco etimologico che ha tutta una tradizione, dalla letteratura greca arcaica a quella bizantina e dalla letteratura latina arcaica a quella medievale.")
A cikkel részleteiben nem célom foglalkozni. Ezért ragadtam meg itt az alkalmat, hogy Boccaccio görögtudása kapcsán hivatkozzam rá. Az általam tárgyalt témához ugyanis, ha úgy nézem, szorosan nem tartozik hozzá (jóllehet a későbbiekben az egyes istenek és hősök részletes tárgyalása során egy-egy említés erejéig lehet rá hivatkozni). Boccaccio görög és latin tudása, Leonzióval való viszonya szempontjából, valamint azért, mert végtelenül bőséges és részletes példatárat ad a szerzőnk latin műveiben előforduló görög szavak magyarázatából, említést kell tegyek róla. Igen vázlatosan a következőket mondhatjuk el: Pertusi három csoportra osztja a vizsgált szavakat, aszerint, kitől származnak. (A legtöbb Boccacciótól, és persze éppen ezek a leginkább fantáziadús magyarázatok). A konklúzió pedig természetesen az, hogy a példák korántsem megmosolyognivalóak, vagy minősíthetők ostobaságnak „parlare di assurdità è un porsi fuori dalla storia, e per Leonzio in particolare, dalla storia della etimologia presso i Bizantini e gli Italo-greci dell'Italia meridionale.", valamint az, hogy Leonzio (akire Boccaccio nagyban támaszkodott) az etimologizálásban nem saját fantáziájára bízta magát, hanem bizánci szótárkészítő és etimológiai forrásokra, és ezt adta tanítványának, amit az szorgalmasan használt, nem annyira, hogy megtalálja a szavakban elrejtett jelentést, mint inkább rámutasson a leginkább elterjedt nézetre egy mitológiai név eredetének esetében. (A. Pertusi: *Le etimologie greche nelle opere erudite del Boccaccio.* SB, I, 1963, 363-385; az idézett szerkezetek, mondatok: p. 363, illetve p.364-65, a konklúzió: p.384).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

tűnik logikusnak az *Íliász* azon paszusára való hivatkozás, ahol Homérosz Ílosként emlegeti Tros fiát.[278] Szintén írásmód-jellegű eltéréssel találkozunk Neleus lánya esetén, akit Boccaccio *Pyro* alakban használ (X. Cap XXXV. és XLIV). A róla szóló fejezetben az *Odüsszeiá*ra támaszkodik, ott viszont a nimfa *Pero* alakban szerepel. Miután Boccaccio itt csak hivatkozik Homéroszra, de nem idézi, gondolhatjuk, hátha más változatot ismert. Peróhoz kapcsolódik a következő példa is (lévén ő Bias felesége), ahol szerzőnk Bias és Melampus fiait keveri össze (XIII. Cap. XXXVIII). Forrásként Boccaccio Theodontius mellett Homéroszt jelöli meg. Az *Odüsszeia* sorai alapján pedig nem világos, miért tulajdonította Biasnak Melampus fiait, akiket ráadásul kicsit más alakban is használ. [279] (Az alakokat Zaccaria az olasz változatban át is írja). Az az érdekes, hogy a hivatkozott helyen az egyetlen adat, amitől Boccaccio eltér, csupán annyi, hogy Biasnak tulajdonítja testvére fiait, az összes többi részlet a helyén van. Ennél a példánál már nehezebb elképzelni, hogy Boccaccio más változatban ismerte volna az eposz egy részletét. Akkor pedig gondolhatnánk, hogy akár egymáshoz közeli részeknél is előfordulhatott, hogy egyes sorokat nem ismert, vagy egyszerűen figyelmen kívül hagyott.

Hasonlóképpen nem idézi Homéroszt, csak hivatkozik rá, mikor az állítolagos Neptunus-sarjakról, Meliónról és Actoriónról beszél. (X. Cap. XXIII). Mind a leszármazás, mind a Boccaccio használta nevek kapcsán felmerül a kérdés, miért hivatkozik Homéroszra, vagy miféle Homérosz lehetett a birtokában: az eposzban ugyanis ezek a hősök egészen más néven szerepelnek, és a Neptunustól való leszármazás akkor tűnik logikusnak, ha Boccaccio a nevek terén is Homérosz változatát fogadja el és nem keveri a különböző hagyományok adta két változatot olyan módon, hogy az egyikből a neveket veszi, a másiból a leszármazást.[280] Ilyennek mondható még Peleus lánya, Polydore példája (XII. Cap. LI), akinél Boccaccio hivatkozik az *Íliász*ra, igaz, nem idéz belőle. Boccaccio szerint Homérosztól tudjuk meg, hogy Polydore Borion felesége volt. Az *Íliász* rá vonatkozó sorában viszont csak *Borus* alakot találunk. (Érdekessége még ennek a fejezetnek, hogy Boccaccio megemlíti, hogy Borion (vagyis Borus) előtt másnak is volt felesége Polydore. Róla nem tesz említést a fejezetcímben, Peleus lányát csak Borion feleségeként jelöli. Mondhatjuk újólag, hogy Boccaccio minden létezőt összegyűjtött, de egyrészt kérdés, hogy akkor minek alapján választott úgy, hogy a fejezetben csak Boriont jelöli meg, mint férjet, és persze az is kérdéses, hogy milyen

[278] vö. 88. jegyzet.
[279] A továbbiakra is l. 238. jegyzet.
[280] vö. 162. és 173.jegyzet. Ha úgy gondoljuk, hogy elfogadjuk az Actorion alakot, amit Boccaccio használ, felmerül a kérdés, vajon miért nem jutott eszébe, hogy az apja inkább Actor lehetne, nem pedig Neptunus. Vagy ha ragaszkodott a Neptunustól való eredethez és hivatkozik az *Íliász*ra (bár azt el kell ismerni, hogy a helyet nem jelöli meg, azt Zaccaria azonosítja), miért nem elégszik meg a Homérosz által megadott nevekkel.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Homérosz-szöveg volt a birtokában, ahol a folyamisten neve, akit a fejezetben meg is nevez, úgy szerepelt, ahogy mi is ismerjük Homérosztól, a lány „törvényes" férjéé viszont nem).[281] Szintén csak hivatkozást találunk a Hercules-leszármazottak esetében (XIII. Cap. II): Boccaccio az *Odüsszeiá*ra hivatkozik. A hivatkozott résznél azonban a Boccaccio által megadott adatoknak csak töredékét találjuk, ezt kommentárjában Zaccaria is megjegyzi.[282] Így megintcsak felmerül a kérdés, hogy a szerzőnk birtokában levő Homérosz volt más, vagy esetleg a tolmácsolás nem terjedt ki mindenre, netán félreértett valamit, és ezért tulajdonított többet Homérosznak, mint ami valójában szerepel nála Hercules első négy fia esetében. Ha már a tolmácsolás szóba került, amit, nem tagadhatom, Leonzio felelősségének tartok elsősorban, érdemes megemlíteni Aeolus esetét is. Utódai megnevezésénél Boccaccio forrása Leonzio. (XIII. Cap XX) A sok utód közül az egyetlen, akit nem találtam az Aeolusok fiai között (Aeolusból ugyanis lehetett kettő is), Iphicles (Boccaccio írásmódja szerint Yphiclus). Boccaccio őt idesorolja, méghozzá Leonzióra hivatkozva. Az ő tulajdonságaival felruházott mitológiai alak viszont egyértelműen nem Aeolus fia, sőt, a neki szentelt fejezetben találtak alapján egyértelműen azonosítható azzal az Iphiclessel, aki Homérosznál is szerepel. Ott pedig Iphicles jelzőjéből kiderül az is, ki az apja. A kérdés az, vajon a Homéroszt Boccacciónak tolmácsoló Leonzio ezt miért nem tudta, vagy miért szorította háttérbe, és mire támaszkodhatott, hogy Boccaccio tőle ezt a (legalábbis minden jel erre mutat) téves adatot vehette.[283] A görög nyelvi félreértések felé vezethet már a többször emlegetett Enson/Aeson testvére, Pherytas. (XIII. Cap. XXXIV) Csak találgatás ugyan, de nem zárható ki, hogy fordítási hibából született a Pherytas alak. Boccaccio hivatkozik Homéroszra a róla szóló fejeztben, ott viszont Pheres alak szerepel. Nem zárható ki, bár csak feltételezem, hogy a Pherytas alak a görög nyelvtani ismeretek hiánya következtében született.[284]

Az előző példáknál Boccaccio nem idézte Homéroszt, tehát félve mondható ki, hogy valamit rosszul értelmezett. Ebből a szempontból kényesebb kérdés már a Priamus-sarj Chromius esete (VI. Cap. XXXVI), akit Boccaccio következetesen Cromenonként emleget. Mind görögül, mind latinul idézi az *Íliász* idevonatkozó passzusát. Természetesen elképzelhető, hogy létezik olyan változata az eposznak, ahol valóban Cromenon alakban szerepel, de az aligha véletlen, hogy Zaccaria is különösebb magyarázat nélkül átírja az olasz változatban a Cromenont a Chromiusszal egybecsengő Cromio alakra.[285] Hasonlóképpen

[281] vö. 211. jegyzet.
[282] vö. 220. jegyzet.
[283] vö. 190. és 227. jegyzet.
[284] vö. 230. és 236. jegyzet.
[285] vö. 96. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

mindkét nyelven idézi Boccaccio azt a pár sort, amivel Priamus Medesicaste (VI. Cap. XX) nevű lányának rokonságát igazolja. Férjének egy bizonyos Polyhippust tesz meg, aki nyilvánvaólan egy fordítási félreértés következtében született: a „soklovú" ugyanis Homérosznál jelzőként szerepel, bár kétségkívül Medesicaste férjének jelzője. Azt is láttuk, hogy a pár sorral feljebb szereplő Imbrios (a valós férj) neve elkerüli szerzőnk figyelmét.[286] (Hasonlóan a korábban tárgyalt Melampus helyett használt Bias esetéhez: ott is azt láttuk, hogy az idézett soroknál pár sorral előbb leírtak nem számítanak, mintha nem lennének ismertek Boccaccio előtt). Medesicaste kapcsán nem ez az egyetlen hiba, amit találunk. A lábjegyzetben nem idéztem tovább Boccacciót, amikor Medesicaste származását megerősítendő közli az idevonatkozó két sort mind görögül, mind latinul. Homérosz idézésénél az a meglepő, hogy a hiba nem a görög szövegben található, hanem annak latin fordításában: Boccaccio a helyesen idézett „ναιε δε' Πήδαιον" szavakat latinra „habitabatque Ipideon"- nak fordítja. Nyilván elírásról van szó („errore di lettura"), és az „in Pideon" helyett áll a téves „ipideon", ahogy ezt Pertusitól megtudhatjuk.[287] Szintén nemlétező mitológiai alakot hív életre Boccaccio Aganon személyében, és ennek oka ugyancsak félrefordítás.[288]

Ezen példákból jól láthattuk, hogy Boccaccio jól ismeri nem csak az *Íliász*t, hanem az *Odüsszeiát* is. Ez a megállapítás abból a szempontból igaz, hogy sokat idéz a két eposzból, és sokszor hivatkozik rájuk. Hogy maga az ismeret az eposz egészére vonatkozik-e, afelől viszont már lehetnek kétségeink. Nem említi például Amphitritét, sem a Néreiszeknél, sem pedig a nimfáknál, jóllehet ő Homérosznál is szerepel. Ebből arra következtethetünk, hogy Boccaccio az eposzokat alaposan, de feltételezhetően nem minden ízükben ismerte. Aprólékosságával mindenesetre kevéssé fér össze, hogy (csak a példa kedvéért) Amphitritéről ne tegyen legalább említést, így lehet, hogy az őt említő részt éppen nem ismerte.[289] Elgondolkodtatóak még azok a fentebb említett példák, amelyekből kiderült, hogy az idézett sorokon túl (még akkor sem, ha azoktól nem is távol eső sorokról van szó) nem vette figyelembe, mit ír Homérosz egyik-másik hősnél. Ebből is az gyanítható, hogy nem ismerte minden részletében az eposzokat. Tovább árnyalja a felvetést utolsó példánk: Periboea, Eurymedon lánya (VIII. Cap. XVI) fejezetében találkozunk azzal, hogy Boccaccio idéz Homérosztól, aztán pedig Leonzióra hivatkozva leírja, hogy Eurymedon a gigászok ura volt,

[286] vö. 93. jegyzet.
[287] Ez Pertusinál a XVIII. példa, bővebben és az ebből és hasonló példákból a kéziratokra vonatkozó következtetéseket (ti. Boccaccio melyiket követte) l. Pertusi p. 249.
[288] részleteiben l. 98. jegyzet.
[289] vö. 108. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

és velük együtt elpusztult. Ezt, ha Boccaccio egy sorral tovább olvas, Homérosznál is megtalálta volna.[290]

Érdekes Boccacciónak ez az abszolút Leonzióra hagyatkozó magatartása. Lehet, hogy tényleg oly kevéssé tudott görögül, hogy csak a Leonzio által tolmácsolt sorokat tudta használni akár idézésre, akár hivatkozásra (ez magyarázná azokat a példákat, ahol adatok kerülték el a figyelmét), akkor viszont kevéssé érthető, hogy miért „születtek" fordítási hibákból fakadó nemlétező alakok a családfákba, hiszen az eposzokat elvileg Leonzio tolmácsolta neki.

Akármi is okozta a félreértéseket, az a tartalomjegyzék adta homéroszi helyekből jól látható, hogy Boccaccio görögtudása nem volt mély, és az is, hogy Leonzio segítő szerepe nem minden tekintetben egyértelmű. A többi példából pedig (ahogy a homéroszi példák előtt korábban már nagyrészt összegeztem), azt szűrhetjük le, hogy bár a mű óriási terjedelme miatt és a feladat nagysága miatt vitathatatlan Boccaccio érdeme, hogy páratlan gondossággal minden tudhatót igyekezett összeszedni, és minden létező forrásból igyekezett dolgozni, ez nemegyszer vezetett félreértelmezésekhez, illetve (egyébként bizonyos mértékben érthető módon) saját rendszerén belül következetlenségekhez is. Más jellegű következetlenség, de szintén megemlítendő, hogy Boccaccio a tekintély szempontjából akarva-akaratlan rangsorolta a forrásokat. Nem is mindig következetesen tette hol elfogadva, hol figyelmen kívül hagyva ugyanazt a forrást. Az önmagában természetesen nem vethető szerzőnk szemére, hogy válogat a források között. Az azonban érdekes, amit a fentebbi példák sejteni engednek: egy kifejezetten ókori témát illetően Boccaccio várhatóan nem mindig az ókori szerzőknek ad majd igazat.

A következő fejezetben, ahol az egyes istenek és hősök leírását fogom tárgyalni, ez is szerepet kap abban, hogyan válogattam össze az egyes mitológiai alakokat. A másik, ami a válogatásban tényező volt, a tartalomjegyzékből is jól látszó következetlenség, amikor szerzőnk a saját rendszerén belül keveredik (látszólagos) ellentmondásba önmagával. Ezt pedig az istenek megsokszorozódása okozza.

A megsokszorozott istenek

Korábban említettem már mind Hortis, mind Zaccaria véleményét arra vonatkozóan, miért találhatunk egy istenből többet a *Genealogiá*ban. Ennek sem kutatása, sem véleményezése nem célom, az ebből felmerülő problémákat csupán érzékeltetni szeretném.

[290] vö. 134. jegyzet.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Boccacciónál, mint láttuk, nemcsak arra találunk példát, hogy egy istent többfelé bont (ennek kapcsán beszéltünk Daunusról), hanem arra is, hogy két mitológiai alakból kovácsol össze egyet. Ilyenek voltak Pilumnus vagy Aeolus. Mindkét eset, ahogy fentebb láttuk, ad lehetőséget kérdések felvetésére. (Forráshasználat, származás, mi alapján dönti el, mely tulajdonságokat tartja meg, és kitől származtatja a szóban forgó személyt). Nyilván nehezebb dolga volt az istenek megsokszorozódásánál, ahol nem egyesítenie kellett több mitológiai alak tulajdonságait. Ahogy ez már a fejezetcímekből is kiderül, várhatóan nem is mindig sikerül tökéletesen a különböző, de ugyanazt a nevet viselő istenek elkülönítése.

A tartalomjegyzékből nem szembetűnő, de az utódokat megnézve jó például szolgál az öt Mercurius, aki(k)nél azt láthattuk, hogy a Mercurius sarjaiként ismert alakok el vannak osztva köztük.[291] Kérdés, vajon Mercurius tulajdonságai mennyiben jellemzik majd egyik vagy másik istent, a fejezetcímben azonban olyan utalást nem találunk, hogy az egyes Mercuriusok részben vagy egészben fednék egymást.

Szembetűnőbb ennél a Napisten példája, ahol a fejezetcímben jól látszik, hogy Boccaccio sem tudott megbírkózni az általa felsorolt négy Sol alakjával. Itt két külnböző apától származó Napistenre is kimondja a fejezetcímben, hogy Phaethusát nemzette (IV. Cap. III. és VII. Cap. XL).[292]

Felmerülhet a kérdés, vajon Boccacciót miért nem zavarta, hogy ugyanazokat az utódokat több istennek is odaítéli, főleg ha ez a fejezetcímből is jól látszik. Egyébként ugyanis könnyebben mondhatjuk, hogy egy ilyen nagy terjedelmű mű esetében nem kérhetjük számon a szerzőtől, hogy mindenre emlékezzék. Azáltal viszont, hogy a fejezetcímben is látszik, nehezebb a problémát feloldani.

Akármi is vezette szerzőnket, akár Euhémeros nézetének követése, akár hogy az egymásnak ellentmondó forrásokban különbözőképpen előforduló hősöket valahogyan rendszerezze, jól látható, hogy az azonos névvel ellátott alakokat nem minden tulajdonságukban különböztette meg egymástól. Hogy ezen az áron érdemes volt-e, megválaszolatlan kérdés, arra mindenesetre jó lehetőséget szolgáltat, hogy párhuzamba állítsuk az azonos nevű isteneket és megnézzük őket közelebbről is: hogyan és minek alapján sikerült Boccacciónak különböző isteneket teremtenie belőlük.

A következő rész, amelyben a *Genealogia* fejezeteiből fogok válogatni, ezekkel az istenekkel kezdődik majd.

[291] vö. 113. jegyzet.
[292] vö. 103. és 116. jegyzetek.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

III. „Genealogia deorum gentilium et heroum ex eis iuxta fictiones veterum descendentium"- istenek és hősök Boccaccio *Genealogiájában*

A következőkben válogatni fogok a *Genealogia* fejezeteiből. A válogatás célja a mű nagysága miatt csupán annyi lehet, hogy betekintést nyerhessünk abba, hogyan valósítja meg Boccaccio az előszóban megfogalmazott elképzeléseit, illetve az, hogy azokra a kérdésekre, amelyek a tartalomjegyzék vizsgálata során felmerültek, ha teljes egészében nem is, de legalább megközelítő választ kaphassunk.

Mielőtt a fejezeteknek nekilátnánk, jóllehet a bevezető fejezetben részletesen kifejtettem, röviden összefoglalom Boccaccio célját, és a mű témájával kapcsolatos álláspontját. A bevezetőből kiderült: nem csupán arra törekszik, hogy összegyűjtse a mitológiai történeteket, hanem ehhez magyarázatokat is kíván adni.[1] Bár a mitológiai történeteket pusztán kitalálásnak tekinti, vallja, hogy ezek a történetek arra szolgálnak, hogy a költők (aki egyébként akár pogányok, akár keresztények, tisztelet érdemelnek, ha jól űzik mesterségüket) – feladatukhoz híven – elrejthessék bennük a valóságot.[2] Ebből fakadóan igyekszik megtalálni az egyes történetek mögött a valódi jelentést (ezek, mint az első könyv harmadik fejezetében láthattuk: az allegorikus[3], a természeti, a történelmi, a morális vagy a misztikus jelentés).

Az alábbiakban egyrészt szeretném különböző példákon bemutatni, hogyan valósította meg Boccaccio azon törekvését, hogy minden tudhatót összeszedjen, és magyarázatokkal lásson el. További célom bizonyosságot szerezni a források áttekintése[4] és a tartalomjegyzék kapcsán megfogalmazódott feltételezéseim helyes, vagy helytelen voltáról.[5] Ezek szerint jól láthatónak kell lennie annak a kettősségnek, hogy Boccaccio tiszteli mind a pogány, mind a keresztény költőket, de annak ellenére, hogy a téma (legalábbis szerintem, vagyis mai szemmel nézve) megkívánná, hogy időben a mitológiához közelebb eső forrásokat fogadja el inkább, mint a későbbieket, valóban igaz-e az, hogy nagyobbrészt az utóbbiaknak ad igazat. Ez, ha így van, nyilván abból a számára fel nem oldható ellentétből fakad, hogy keresztény voltát, amit a *Genealogia* megírásakor már nagyon fontosnak érzett, nem tudja háttérbe szorítani még az általa annyira tisztelt antik források és a téma kedvéért sem. Ezeken kívül és

[1] l. első fejezet 8. oldal.
[2] l. első fejezet 8. oldal, különös tekintettel a 37. jegyzet.
[3] A magyarázatokra, valamint az *allegorikus* elnevezés problematikájára l. első fejezet 14. oldal, és 61. jegyzet.
[4] l. „Boccaccio forrásai" alcím, első fejezet 16. oldal.
[5] Pontosabban arról, inkább helyesek, illetve helytelenek-e a feltevéseim, hiszen nem a mű egészét vizsgálom. Remélem, a kiválasztott fejezetek így is hiteles képet adnak majd.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

ezeken túl pedig az egyes magyarázatok, vagy azok hiánya kapcsán megpróbálok képet adni egy érzéseiben és lelkivilágában a *Dekameron* szerzőjétől merőben különböző, mélyen hívő Giovanni Boccaccióról.

Mielőtt a történetekre rátérnék, illendő, hogy pár szóval vázoljam, miért éppen az alábbi fejezeteket választottam ki a műből. A tartalomjegyzék vizsgálata során láthattuk már, hogy szerzőnk sokszor saját rendszerén belül ellentmondásba keveredik magával, ez adta azokat a fejezeteket, amelyek az azonos istenek különböző alakjait tárgyalják. Ezeken belül Mercuriusról és Solról tettem említést az előző fejezetben, az utánuk következő Bacchusok és Proserpinák illetve Ceresek véletlenszerűen kerültek ide: választhattam volna másokat is a fentebbiek érzékeltetésére. Az utánuk következők, immár emberek (akiket a fejeztcímben, illetve magában a dolgozat címében csak Boccaccio szóhasználata miatt jelölök „hős" névvel, hiszen egyáltalán nem mind azok) az Alvilágban bűneikért szenvedő alakok, mert náluk reméltem, hogy Boccaccio kellő erkölcsi magyarázattal látja el őket. Ugyanígy kerültek ide az istenek ellen hübriszt elkövető mitológiai figurák. Ami az *Aeneis* hőseit, illetve Romulust és Remust illeti, az előbbieket Vergilius miatt választottam, akit elvileg Boccaccio Dante miatt nagyon tisztelt, az utóbbiakat pedig a városalapítás mondája miatt, ahol kíváncsi voltam arra, Boccaccio formál-e véleményt, illetve ad-e bármiféle erkölcsi tanítást Remus halálával kapcsolatban.

Mindezek előtt azonban illendő, hogy vessünk egy pillantást arra, honnan és hogyan indul az egész *Genealogia*, a családfa, amelyből a fentebbi fejezeteket majd kiveszem.

A kezdet

Az első könyv második előszava (vagyis a bevezetést lezáró, már korábban idézett Istent hívó mondat utáni rész) a következő címet viseli: *Quis primus apud gentiles deus habitus sit.* Boccaccio itt leírja, hogyan próbálta megtalálni azt az istent, aki mindennek a létrehozója és kezdete. Miután rájön, hogy még a pogányok között sincs megegyezés az első isten kilétét illetően, különböző tekintélyeket sorol fel (Thalestól Theodontiusig), akik mind másban látják a dolgok eredetét.[6] Ezeket sorra megcáfolja, mert egybevetve a forrásokat, mindig ellentmondásba ütközik, (például Iuppiter azért nem lehet minden kezdete, ahogy Anaximenés követői mondják, mert máshol meg azt olvashatjuk, hogy Iuppiter Saturnus fia[7]).

[6] Aer, ignis, celum, sol, terra stb.

[7] Csak a gondolatmenet érzékeltetése céljából idézem, mert jól jellemzi a bekezdést: „Et qui Anaximenem et Crisippum vera dixisse credidere, eo quod Iovem pro elemento ignis et non nunquam ignis et aeris sepissime

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A végén arra a következtetésre jut, hogy Demogorgon az első, mert ő volt az egyetlen, aki senkitől nem származott, és akiről viszont tudja, hogy többeknek atyja volt.[8]

Az előszó további része így természetesen Demogorgóné. Ez még nem a könyv első fejezete, bár szerepel előtte a már korábban idézett, az első könyvben tárgyalásra kerülő családfa tagjainak összefoglalója[9]. A szerkezeti megoldás (hogy szerzőnk az előszóban hagyja Demogorgon bemutatását, és nem azzal nyitja az első könyvet) első látásra meglepő azután az aprólékos fejtegetés után, amit annak szentel Boccaccio, hogy megmutassa, hogyan jutott arra a következtetésre, miszerint Demogorgon mindenek kezdete. Persze lehet, hogy pusztán az előszó(k) egységessége érdekében nem adott új fejezetcímet a Demogorgónt tárgyaló résznek.[10] Az első könyv elején nem ez az egyetlen meglepő dolog, érdekes a fejezetek sorrendje is, és talán éppen ebben lelhető fel az előbbi szerkezeti furcsaság megoldása. Az első fejezetnek ugyanis, mint azt joggal várhatnánk, a Chaosnak kellene lennie, mint *quedam omnium rerum creandarum inmixta et confusa materia,* vagyis mint minden teremtésre váró dolog kusza anyagának.[11] Az idézetből láthatjuk, hogy Boccaccio tökéletesen tisztában volt a Chaos tulajdonságával: ő az anyag, amiből minden lett. Az első fejezetet mégsem ő kapja, hanem az *Örökkévalóság*.

A Demogorgónt tárgyaló részben már utalt rá Boccaccio, hogy voltak társai, akik magányát hivatottak enyhíteni, ezek voltak az Eternitas és a Chaos, ahogy Theodontius mondja.[12] A korábbiakban tárgyalt szerkezeti felépítés logikájából következően a társak megemlítésének sorrendjéből is adódhat, hogy az Eternitas kerül előre, és csak a második

---

ponant poete, ei principatum deorum omnium tradidere et suis genealogiis deorum primum omnium assumpsere; quos ideo in hoc secuti non sumus, quia Iovem nunc Etheris nunc Celi nunc Saturni fuisse filium legisse meminimus." (*Genealogia* Proh. II. 12skk). Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy Romano kiadásában (aki egyébként nem különböztet meg több prooemiumot) nem „assumpsere", hanem „ascripsere" alak szerepel. (*Romano* Proh. 12,9.)

[8] „Quem (Demogorgonem) profecto ego deorum gentilium omnium patrem principiumque existimo, cum neminem illi secundum poeticas fictiones patrem fuisse compererim et eum Etheris non tantum patrem, sed avum extitisse legerim, et deorum aliorum plurium, ex quibus hi orti sunt, de quibus supra mentio facta est." (*Genealogia* Proh. I. 14).

[9] L. első fejezet 53. jegyzet.

[10] Miután Demogorgónnal nem kívánok részletesen foglalkozni, de nem illendő, hogy ne essék bővebben róla pár szó, élek a lehetőséggel, hogy összegzésképpen idézzem a firenzei katalógus idevágó sorait: „All'origine della stirpe divina è posto l'oscuro Demogorgone, «veternosus ille deorum omnium gentilium proavus, undique stipatus nebulis et caligine» (I *Proh. 3*), personificazione della forza primigenia unitasi alla terra per conferirle la potenza produttrice. Si tratta di una figura in realtà estranea alla mitologia classica, progressivamente definitasi nella mitografia medievale a seguito di una deformazione erronea del termine greco *demourgon* – presente, ad esempio, in alcuni codici del commento di Lattanzio Placido a Stazio *Theb.* IV 516 -, che l'autore dichiara di riprendere dal misterioso scrittore Teodonzio, conosciuto attraverso le *Collectiones* di Paolo da Perugia; etimologia proposta è quella di *demon gorgon,* tradotto, sulla scorta delle conversazioni avute con Leonzio Pilato, in *terre deus,* o, in alternativa, *sapientia terre* e *deus terribilis.*" (*Boccaccio autore e copista,* p.171.)

[11] Boccaccio bevezető szavai a Chaoshoz. (*Genealogia* I. Cap. II. 1).

[12] „Huic preterea, ne tedio solitudinis angeretur, liberalis et circumspecta vetustas, ut ait Theodontius, socios dedit Eternitatem atque Chaos" (*Genealogia* Proh. III. 10).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

fejezetet szenteli Boccaccio a Chaosnak. Ebben az esetben ugyan felmerülhet a kérdés, hogy az igen késői Theodontius egy mitológiai témában miért nagyobb tekintély, mint Ovidius, azonban – tekintettel arra, hogy a dolgozat folyamán ezt a témát részletesen fogom tárgyalni – erre most nem térek ki. A szerkezet adta logikán kívül a mű egészét, és Boccaccio érzésvilágát nézve van egy még sokkal érthetőbb oka annak, ahogy a két fogalom helyet kap a könyvben. Ez pedig magából az Eternitas és a Chaos fogalmából következik.

Az Eternitast tárgyaló fejezet[13] jóval hosszabb, mint Chaost tárgyaló rész, és szép allegorikus magyarázatot ad rá Boccaccio. Az Eternitas Boccaccio fogalmazásában az, amit nem lehet idővel mérni, mennyiséggel, vagy térrel jelölni, ő az, aki mindent magába foglal, őt pedig semmi nem foglalja magában. Bemutatására a IV. századi keresztény költő, Claudius Claudianus meghatározását használja fel. Ennek egy részét – mivel ehhez fűzi az allegorikus magyarázatot – szó szerint kell idéznem: „Vix adeunda diis annorum squalida mater, //Immensi spelunca evi, que tempora vasto //Suppeditat revocatque sinu; complectitur antrum //Omnia qui placido consumit numine serpens //Perpetuumque viret squamis, caudamque reducto //Ore vorat tacito, relegens exordia lapsu. //Vestibuli custos vultu longeva decoro, //Ante fores natura sedet cunctisque volantes //Dependent membris anime; mansura verendus //Scribit iura senex, numeros qui dividit astris, //Et cursus stabilesque moras quibus omnia vivunt //Ac pereunt fixis cum legibus… .”[14] Az allegorikus értelmezésnél Boccaccio a lehető legpontosabban igyekszik minden részletet megmagyarázni. Ez egyébként a mű egészét jellemzi, elsősorban ennek a módszernek a bemutatása kedvéért tárgyalom itt az Eternitas allegóriáját ilyen részletesen.

Tehát: a barlang, minden idő anyja (*annorum squalida mater, immensi spelunca evi*) azt mutatja, itt születik minden idő. A barlang öble az Eternitas ölének mélységét szimbolizálja. Az a tulajdonsága, hogy ő adja és veszi vissza az időket (*tempora suppeditantem et revocantem*) azt jelenti, hogy minden idők kezdete benne volt, van és lesz.[15] A kígyó természetesen az idő örök körmozgását jelképezi, hogy megértsük az idő örök rendjét, mert minden év vége a következő kezdete is, és ez így lesz az idők végezetéig. Hogy a szája hallgatag (*tacito ore*) az azt jelenti, hogy nem vesszük észre az idő lassú mozgását. A

[13] *Genealogia* I. Cap. I.
[14] *De cons(ulatu) Stil(ichonis)* 2, 424-436 – Zaccaria jegyzete (*Indice degli autori,* p.1787; illetve *Note* I. 30, *Genealogia* 1615). Nem túl lényeges, mert a kérdésen nem változtat: Romano kiadásában *omnia quo placido*, nem pedig *omnia qui placido* valamint *perpetuum(que)*, továbbá *redegens* és nem *relegens* szerepel. vö. *Romano* I. Cap. II, 16,7skk.
[15] Figyelemre méltó, ahogy itt Boccaccio él a szerkezet kínálta stilisztikai lehetőséggel: „…omne tempus initium sumpsisse, ac sumere et sumpturum esse” (*Genealogia* I. Cap. II. 4).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

barlang szájánál ülő természet (*ante fores natura sedet*) olyan, mint egy ajtónálló. Minden, ami a barlangba bemegy, akár rövid, akár hosszú időre, tőle kapja természetét.[16] Az öreg pedig, aki a csillagok számát, mozgásuknak rendjét adja, és mindeneknek törvényt szab (*Scribit iura senex numeros qui dividit astris, et cursus…*) az igaz Isten.[17] Nem azért, mert öreg, hanem, mert mi, halandók csak így tudjuk elképzelni azt, ami örökkévaló. A csillagokat felosztja, hogy megértsük, egy általa szabott rend szerint mozognak, és eszerint van beosztva az idő is: az évek, a hónapok és a napok.

Ezután a mindenre kiterjedő allegorikus magyarázat után Chaos fejezete a maga pár sorával szinte jelentéktelen: rövid, és semmiféle magyarázatot nem tartalmaz. A szokásos hivatkozás után, melyben Boccaccio Ovidiust idézi[18], annyit jegyez meg: nevetséges az elképzelés, hogy egyesek ezt a formátlan anyagot adják Demogorgon mellé társnak, hogy ha akar, legyen anyag, amiből teremthet, mondván: „mintha bizony Az, aki képes volt formát adni a dolgoknak, nem volna képes magát az anyagot megteremteni hozzá".[19]

A két fejezetből azt láthattuk tehát, hogy Boccaccio sokkal fontosabbnak tartja az Eternitas fogalmát, mint a Chaost. Ez látszik a kettő elhelyezkedéséből (a könyv első fejezetét kapja az Eternitas), illetve a fejezetek terjedelméből. Érdemes még megfigyelnünk, hogy kikre hivatkozik Boccaccio: az Eternitas esetében egy IV. századi költőt vesz elő, a Chaos esetében pedig egy aranykori szerzőt, aki korából és a témából fakadóan nagyobb tekintély kellene, hogy legyen. Ennek ellenére Boccaccio az Eternitas fogalmát hangsúlyozza, és ad neki előkelőbb helyet. Teszi ezt nyilvánvalóan azért, mert ebbe a fogalomba tudja beleszőni az egy igaz Istent, és ez számára sokkal fontosabb, mint egy egyébként általa tisztelt, és művében sokszor idézett költő tekintélye. Vagyis itt is azzal a jelenséggel állunk szemben, amit az előszók esetében már megfigyelhettünk, hogy Boccaccio minden lehetőséget megragad arra, hogy keresztény voltát hangsúlyozza. Sőt, nemcsak él ezekkel, hanem –

[16] „Naturam autem animarum circumvolantium plenam, eo quod assidue multis animantibus animas infundat, ideo ante fores Eternitatis describit, ut intelligamus quod quicquid intrat Eternitatis gremium, seu parum mansurum seu multum, natura rerum agente, intrat, et *sic quasi ianitrix hic est*, et est intelligendum de natura naturata. Nam quod Natura naturans immittit nunquam egreditur." (*Genealogia* I. Cap. I. 5) Nem egészen világos, hogy Boccaccio miért *ianitrix*, vagyis ajtónálló tiszttel ruházza fel a természetet. Hogy nyelvtanilag esetleg nem helyes az összetétel, az csak fokozza a gondolatmenet homályos voltát. (Természetesen fennáll az a lehetőség, hogy a *hic* nem hímnemű közelre mutató névmás, hanem helyhatározószó, akkor a szerkezet érthető, csak nem logikus, hiszen elvileg egy ajtónállónak a kapu őrzésén kívül más feladata nincs.) Talán nem illendő megjegyezni az idézet kapcsán, hogy szerintem a latin szövegben (*natura agente, intrat*) van egy fölösleges vessző. Nem is tenném, ha Romano kiadásában nem lenne eltérés. Romano, akiről az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy kiadásában jóval kevesebb központozást alkalmaz, mint Zaccaria, nem is tesz vesszót a „*natura rerum agente intrat"* szerkezetbe az ige elé. (*Romano* I. Cap. I. 17,4.)

[17] „Senem autem, qui in antro numeros stellis dividit, Deum verum credo…" (*Genealogia* I. Cap. I. 6).

[18] „Unus erat toto nature vultus in orbe //Quem dixere Chaos…" (*Metamorphoses.* I. 6.; I. Cap.II. 1).

[19] „Ridiculum est, sed iam neminem redarguere professus sum." – írja Bocccaccio. Érdemes megfigyelni a második tagmondatot: elvileg nem kívánja megcáfolni. Az viszont, hogy kimondta, nevetséges, ezzel ellentétben állni látszik. (*Genealogia* I. Cap. II. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

legalábbis a fentebbi esetben – tudatosan úgy alakítja a mű szerkezetét, hogy az Eternitas kapcsán kifejthesse: az egy igaz Isten mindennek a kezdete és vége.

A következőkben lássuk végre, hogyan illeszti be Boccaccio az antik mitológia világát egy ilyen rendszerbe, ahol Isten a kezdet és a vég. Először, mint ahogy említettem, pedig azt, hogyan állítja egymás mellé a megsokszorozott isteneket.

Istenek

Bár az egyes istenek feladatköre, szerepe, attribútumai, történetei mindenki számára ismertek, így talán nem ildomos ezekről itt szót ejteni, mégis (mind az isteneknél, mind a halandóknál) szükségesnek látom pár sorban minden esetben összegezni a fontosabb jellemzőket. Ezek lesznek ugyanis azok a szempontok, amelyek kiindulási pontként szolgálnak. hogy lássuk, Boccaccio hogyan osztotta fel az egyes azonos nevű istenek között az adott isten jellemzőit, illetve miket tartott fontosnak az egyes halandók történeteinek tárgyalásánál.

Mercuriusok

Mercurius az általánosan elfogadott változat szerint Iuppiternek és Maiának volt a fia. Kétnapos korában furfangosan elrabolta Apollo teheneit. Az utasokat és a kereskedőket védte (ezt jelzi széles karimájú kalapja, mely védi a nap sugaraitól), de a tehénlopás miatt egyszersmind a tolvajok istene is volt. Szárnyas saruja és kígyós botja egyrészt hírnöki tisztjére utalnak (hírnöki pálca, illetve a gyorsaság), másrészt arra, hogy ő vezette a holtak lelkét az Alvilágba. (A kígyók a boton az elpusztíthatatlanságot jelképezik.)

Mercurius primus[20]

Iuppiter primus és Cylenis, arcadiai nimfa fia, ezt Boccaccio Leonziótól veszi. Bemutatását Vergilius idézésével kezdi.[21] Az idézetből megtudhatjuk, hogy Mercurius éppen aranyszínű szárnyas saruit csatolja fel, tehát hírnöki feladata van, illetve, hogy pálcát vesz kezébe, amivel az Alvilágba, vagy éppen onnan vezeti ki a lelkeket. Boccaccio ezek után hoz még két idézetet[22], majd megállapítja, hogy a költők szerint Mercurius lehet ember, sőt, több

[20] *Genealogia* II. Cap. VII.
[21] *Genealogia* II. Cap. VII. 1: „Primum pedibus talaria nectit //Aurea, que sublimem alis siue equora supra //Seu terram rapido pariter cum flamine portant. //Tum virgam capit hac animas ille evocat Orco//Pallantes alias sub tristia Tartara mittit." (*Aen.* IV. 240 – az írásmódot a *Genealogia* szerint idéztem.).
[22] Horatius: *Carm.* 10, 1-4; Statius. *Theb.* I. 305 (vö. *Note I.* 38, *Genealogia* 1626.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

embert is hívtak így, de ő jobbnak látja azt feltételezni, hogy ezen inkább a bolygót akarták érteni, mert a leírások egyeznek azokkal, amit az asztrológusok írnak.[23] Albumasart idézve leírja, hogy Mercurius lehet változó természetű valami (*natura flexibili*), illetve lehet idő (szárazság, és hideg), vagy – Andalò del Negro szerint – jelentheti a legkülönfélébb fogalmakat, érzéseket, mint például tisztaság, szépség, gyorsaság.[24]

Boccaccio ezek után tételesen sorra veszi a Mercuriusra ruházott tulajdonságokat, és a bolygó viselkedésével párhuzamba állítva fűz hozzájuk magyarázatot.[25] A pálca kapcsán tér rá Mercurius lélekvezetői tevékenységére. Itt röviden leírja, hogyan tisztulnak az Alvilágban a lelkek, majd térnek vissza más alakban, amibe Mercurius hívta vissza őket. Ennek alátámasztására ismét Vergiliust idézi. Az Alvilágból való lelkek felső világba való visszavezetésre azt írja, hogy vannak, akik azt gondolják, hogy Mercurius hív fel az Alvilágból egy múltját már elfeledett lelket, és adja egy születendő magzatnak. Érdekes, hogy bár a fejezet elején idézte az *Aeneis* azon sorait, ahol Mercurius az Alvilágba vezette le a lelkeket, csak ezek után tér ki erre, és nem fűz bőséges magyarázatot hozzá, vagy legalábbis nem annyit, mint az összes eddigi tulajdonságához. Az is igaz, hogy azt, hogy Mercurius képes álmot hozni, és azt elvenni, a születéshez, és a halálhoz hasonlítja, tehát lehet, hogy illendő megelégednünk ennyivel, szemben a bolygó és a kereskedő párhuzamba állításának bővebb tárgyalásával. Ezután pedig szintén a bolygóval állítja párhuzamba Mercuriusnak azt a tulajdonságát, hogy szelet támaszt, folytatva a magyarázatot a fejezetkezdő Vergilius-sorok kapcsán.[26] Végezetül ad egy rövid felsorolást egyéb tulajdonságairól is, amelyekről a fejezet elején szólt: hogy tartják még az ékesszólás, kereskedők, a tolvajok és még sok más dolog istenének. Legvégül pedig hozzáfűzi a fejezethez: „az pedig, hogy Iuppiter fia lenne, azért

[23] A fejezet elején maga Boccaccio is elismeri, hogy Mercurius elég összetett személyiség: „Hunc deorum nuntium seu interpretem fore poete describunt, eumque variis ornamentis insigniunt, ut per illa intelligatur eiusdem officiorum varietas." (*Genealogia* II. Cap. VII. 1).

[24] Calidus, siccus, concubinarum delectatio, claritas, oracula vatum, eloquentia és még sokminden más, a szépségtől az éleselméjűségig. (vö. *Genealogia* II. Cap. VII.5).

[25] A széles karimájú kalap, ami védi a sugaraktól, ha a bolygót veszem, azért, mert emberi szemnek ritkán látható, ha a kereskedő tulajdonságát, mert kiismerhetetlen és rejti a szándékát; ha a gyorsaságot, a bolygónál a mozgását, a kereskedőnél pedig a gondolatának gyors változtatását jelenti, a pálca pedig a mértéket jelképezi: a bolygó hatását a különböző méretű testekhez, a kereskedő pedig minden tettét a teljesítményhez szabja. (Vö. *Genealogia* II. Cap. VII. 6)

[26] „Hoc autem officium revocandi animas ad corpora ideo Mercurio attributum volunt, quia dicunt eum preesse fetui in utero matris existenti in mensi sexto, in quo opinantur multi rationalem animam infundi concepto, et hoc Mercurii predominantis opere, et sic ab Orco, id est ab inferiore loco, revocatur anima in corpus nascituri a Mercurio. Quod autem ad Tartara mictat physicum est, quia deficiente per frigidum et siccum, que est Mercurii complexio vera, calido et humido radicali, anima separatur a corpore et iuxta veterum opinionem tendit ad Inferos. Somnos adimere et dare idem est cum eo quod dictum est in vitam educere nascentes, quod somnum est adimere, et in mortem solvere, quod est somnum dare. Ventos agere Mercurii est, ipse enim non nunquam frigore suo suscitat illos, quibus suscitatis eis impellentibus feruntur huc illuc nubes." (*Genealogia* II. Cap. VII. 8-9).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

kitalálás, mert hiszen Isten teremtménye". Hogy *Cyllene* fia lenne, az pedig vagy onnan eredeztethető, hogy a fentebbi kitalálást színezzék, vagy pedig onnan, hogy az arcadiai Cylene hegyén tisztelték először Mercuriust. (Ami egyébként így is van, hiszen a hegy a *mons Cyllene*, amelynek egyik barlangjában Maia világra hozta Mercuriust.)

Mielőtt összegezném a fejezetet, két dolgot érdemes megfigyelnünk: az egyik, hogy szerzőnk tökéletesen logikusan próbált mindenre magyarázatot adni, amit a fejezet elején felsorolt. Azt már a tartalomjegyzéknél észrevehettük, hogy aprólékos. Ebben a fejezetben láthattuk, hogy ez nem feltétlenül csupán minden lehetséges forrás összegyűjtésére vonatkozik, hanem arra is, hogy minden egyes jellemzőre adjon valami magyarázatot. A másik figyelemreméltó vonás, ahogyan igyekszik távoltartani magát az ókoriak véleményétől: ezt láthatjuk például ott, ahol a lelkek visszatérésének elképzelését ismerteti, majd megjegyzi: „Quam ridiculam opinionem optime tangit Virgilius dum dicit:…", illetve az utolsó bekezdésben, mikor kifejti, hogy nem lehet Iuppiter fia, mert Isten teremtménye.[27] Mai szemmel ez nagyon furcsa, hiszen ha mitológiai történetek magyarázatát olvassuk, senkinek a fejében nem fordul meg, hogy a szerző netán osztja az ókori világ vallási elképzeléseit. A XIV. és XV. könyv viszont nyilván nem véletlenül íródott, amelyekben Boccaccio védi saját magát és a költőket. A kérdés mindenesetre felvetődik: miért vállal olyan témát, amiről nem érzi, hogy saját keresztény hite igazolása nélkül tárgyalhatná. A kérdés sokkal bonyolultabb annál, mint hogy itt foglalkozzunk vele, a fejezet azonban adta a lehetőséget, hogy említést tegyek róla. Mint a bevezetésben láttuk, nem ez az első, és feltehetően nem ez az utolsó olyan pontja a műnek, ami láttatja szerzőnk azon törekvését, hogy hitbeli hovatartozását hangsúlyozza.

Visszatérve az istenekhez: az első Mercurius tehát a kereskedő tulajdonságaival rendelkezik, gyorsan változtatja alakját, illetve viselkedését, és ezt szolgálja minden attribútum, amivel rendelkezik: a szárnyak, a pálca, és a kalap. Lélekvezető tulajdonsága bár megemlíttetik, nem kap ekkora hangsúlyt, pontosabban a holtak lelkeinek Alvilágba vezetése nem. Úgy tűnik, Boccaccio ezt tartja legkevésbé fontosnak az isten jellemzői közül.

[27] „Eum autem Iovis fuisse filium, ideo fictum est, quia dei creatura est, …" (*Genealogia* II. Cap. VII.10).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Mercurius secundus[28]

Liber és Proserpina fia.[29] Theodontius alapján Boccaccio neki tulajdonítja a tehénlopást, ezt elég részletesen tárgyalja is. Leonziótól azt veszi át, hogy Mercurius secundus ember volt[30], Dionysus fia, akit gyorsasága miatt később Stilbonnak hívtak. Többször a lopás bűnébe esett (igaz, ezt nem kapzsiságból tette, hanem a természete volt ilyen), de mivel igen jó volt a megjelenése, és gyakorlatilag minden kézzel elvégzendő munkához nagy tehetsége volt, ezért hívták Mercuriusnak és tartották a tolvajok istenének[31]. Halála után pedig az arcadiaiak és az attikaiak templomot építettek neki.

Itt már látható, hogy vannak bizonyos átfedések az azonos nevű istenek leírásában: már az első Mercuriusnál is szerepelt, hogy Arcadiában tisztelték. Azt ugyanakkor el kell ismernünk, hogy az első Mercuriusnál a tolvajlás mint tulajdonság, nem szerepelt. Amit ki kell még emelnem a fejezet kapcsán: az a tudatosság, ahogy Boccaccio a fejezeteket egymásba fűzi. Az előző Mercurius fejezetének végén megemlítette, hogy a „sok más dologról", aminek az istene Mercurius, az alábbiakban majd fog beszélni.[32] Ugyanezt látjuk ott, ahol Dionysust megemlíti Mercurius nevű fia kapcsán: visszautal a Dionysusnak szentelt fejezetre.[33] Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert a tartalomjegyzék átnézése során tapasztalhattunk bizonyos következetlenségeket, mintha a szerző nem volna tisztában mindig azzal, kiről mit állított. A fentebbi mondatok viszont rácáfolnak erre: nem tehető általánossá az a megállapítás, hogy Boccaccio elveszett volna saját művének útvesztőjében. Ez nem jelenti azt, hogy az istenek tulajdonságai a továbbiakban nem keverednek majd: a harmadik Mercurius bizonyos tulajdonságaiban szintén osztozik az első Mercuriusszal.

---

[28] *Genealogia* II. Cap. XII. – A hozzá fűzött etimológiával, amely Leonzio nevéhez köthető, foglalkozik Pertusi korábban már említett cikke. (vö. második fejezet 277.jegyzet).

[29] Theodontius és Corvilius szerint. Zaccaria nem fűz megjegyzést ehhez a megállapításhoz, az ehhez a mondathoz rendelt jegyzetében Statius és Leonzio alapján tárgyalja a *Stilbon* szó etimológiáját (gyorsaság), aki a későbbiekben a Mercurius nevet kapta, és akiről a fejezet szól. Így Corvilius személyére nem derül fény. (*vö. Note II.*47, *Genealogia* 1626).

[30] Szintén Leonzio szerint Dionysus fia, aki Indiában harcolt, és akiról a későbbiekben lesz szó.

[31] „… formosus homo et elegantissimus et circa omnia manualia celeberrimi ingenii, Mercurius nuncupatus est et furum dei" (*Genealogia* II. Cap XII. 82,30).

[32] „Volunt eum preterea deum eloquentie, deum mercatorum, deum furum, et alia quedam esse, de quibus omnibus, infra protensius, ubi de mercuriis hominibus dicetur." (*Genealogia* II. Cap. VII. 10).

[33] „Leontius circa hanc fabulam dicebat hunc Mercurium filium fuisse Dyonisii qui proxime supra Liber vocatur, …" (*Genealogia* II. Cap. XII. 3).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Mercurius tertius[34]

Dies és Celum fia, ahogy Cicero írja.[35] Boccaccio Martialist idézi, alátámasztandó Theodontius azon megállapítását, hogy a kígyókat a botjára Egyiptomban kapta. Megemlíti még, hogy azt is mondják róla, nővérétől, Venustól van egy fia, Hermaphroditus.

Ezután kezdi magyarázni a fentebbi elképzeléseket.[36] Barlaamtól veszi, hogy a szóban forgó „isten" Proserpina és Phylon törvénytelen viszonyából származik. Eredeti neve Hermes, vagy Hermias. Származása miatti szégyenében száműzetésbe vonult Egyiptomba, és ott olyan kitűnően művelte az asztrológia, asztronómia, geometria és a gyógyítás tudományát, hogy kiérdemelte a Mercurius nevet. Az egyiptomiak tették pálcájára (melyet egyébként Apollótól kapott) a gyógyítást jelképező kígyókat. Majd később, mint a gyógyítás istenét, Apollóként tisztelték.

Boccaccio különböző magyarázatokat fűz a történethez (tulajdonképpen már az egyiptomiakhoz való menekülés is az volt, ahol aztán a kétes hírű embert istenként tisztelték, aki talán éppen kétes származása miatti szégyenében állította, hogy az Ég és a Nappal fia). A további magyarázatokra bővebben nem térek ki, mert amit láttatni szeretnék, ahhoz nem szükségesek. Szerzőnk visszautal az első Mercuriusra, ahol már tételesen magyarázta a különböző attribútumok okait, és most a gyógyításhoz keres magyarázatokat, az orvos tulajdonságait párosítva a bolygóval, a szárnyas sarukkal, majd a pálcával. A pálca kapcsán pedig a következőket mondja: „insuper dicunt eum hac virga ab Orco pallentes evocare animas"[37] Vagyis ezzel a bottal szólítja elő az Alvilágból a sápadt árnyakat, ami szintén a gyógyító tevékenységéből következik, illetve lehet fordítva is: azokat, akiket gyógyító tudománya már nem tud megmenteni, ugyanezzel a pálcával adja át a Tartarusnak, azaz a halálnak. Ha megnézzük a fentebbi idézetet, valamint a *Mercurius primus* fejezetében szereplő vergiliusi helyet[38], láthatjuk, hogy azon kívül, hogy Boccaccio ugyanazzal a tulajdonsággal ruházza fel mindkét Mercuriust, még a szóhasználatban sem tesz különbséget. (A párhuzamok pedig a fejezetben tovább folytatódnak, itt is beszél az álomról, a szélről;

[34] *Genealogia* III. Cap. XX.
[35] *De nat deor.* III. 56. Itt Cicero kétségkívül több Mercuriusról tesz említést, és származásuk alapján tesz köztük különbséget. Ezek azonban Dies és Celum fia kivételével nem egyeznek a Boccaccio által eddig felsorolt alakokkal.
[36] Érdemes megfigyelni, hogy említést tesz Leonzio egy magyarázatáról, de nem fogadja el, mert frivolnak érzi. („His /ti. a fejezet elején az istenről elmondottak/ premissis, quid sensisse veteres fictionibus voluerint exquiramus; et primo quid eum a Celo obscene genitum dicant. Hoc circa multa dicebat Leontius, ut prospectum celi in terram et raram Mercurii planete apparitionem, et alia huiusmodi, que quoniam frivola visa sunt, eis omissis Barlae relatum apponere libuit." – *Genealogia* III. Cap. XX. 2.) Ritka, amkor a „gyűlölt és szeretett" Leonziónak ellentmond. (Ami a jelzőt illeti: l. első fejezet 16. jegyzet.)
[37] *Genealogia* III. Cap. XX. 7.
[38] Idézetet l. a Mercurius primust tárgyaló fejezetben, 21. jegyzet, *Aen.* IV. 240.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

annyi a különbség az első Mercuriushoz képest, hogy ezeket most az orvoslás szemszögéből nézi.) A fejezetet, aprólékosságához híven, miután a magyarázatok előtt ez volt az utolsó tény, amit említett, Hermaphroditus születésének értelmezésével zárja,

A fentebbiek, sok egyéb tanulság mellett[39], igazolni látszanak azt a feltevést, hogy szerzőnk, bár származásuk szerint különbözőnek tekint ugyanazzal a névvel jelölt isteneket, és a Mercuriusok esetében igyekszik mindegyikhez egy bizonyos tulajdonságot rendelni, mégsem tudja tökéletesen szétválasztani őket. A továbbiakban tárgyalt isteneknél is hasonlót megoldásokkal találkozhatunk.

A két Napisten[40], akiknek mindkettejüknek van Phaetusa nevű lányuk

Azt a tartalomjegyzékből láthattuk, hogy Boccaccio négy különböző Solt tart számon művében. Miután a Napisten alakja a görög-római mitológiában nem tartozik azon istenek közé, akik különösebben érdekes történeteket mondhatnának magukénak (azon kívül, hogy mindent lát, és ezért sokan fordultak hozzá segítségért, és azon kívül, hogy volt egy balvégzetű fia, akinek tragédiáját leginkább Ovidius sorai tették híressé), itt a többi tárgyalt istentől eltérően nem szentelek nagyobb figyelmet az őt (őket) tárgyaló fejezeteknek, csupán azokat a momentumokat emelem ki, amelyekből látszik, hogy megkülönböztetésük szerzőnknek sem volt egyszerű.

A IV. könyv Napistene a legelterjedtebb nézet (vulgatissima fama) szerint – így Boccaccio – Hyperion fia. Azért kapta a szekeret, a koronát és a palotát, mert Iuppiter pártjára állt atyjával és testvéreivel szemben. Boccaccio ezt úgy magyarázza (forrást nem nevez meg), hogy a régi időkben volt egy nagylelkű ember, aki Iuppiternek kedvezett, nem pedig a testvérének, mert nem volt gőgös. Emiatt ruházták fel a költők mindenféle ékességgel, ami egyébként a Napot illetné meg. Ezután Boccaccio Ovidius sorait idézi, aki leírja a Nap udvarát, szekerét, lovait, és ehhez keres allegorikus, sőt filozófiai és tudományos magyarázatokat is. (Mivel, ahogy írja, Solról, mint emberről nem tud beszélni, hát a bolygóról fog, ennek kapcsán kerülnek elő majd a filozófiai és tudományos magyarázatok[41].) Egyébként igen részletes és szerteágazó, forrásokkal alátámasztott magyarázatai az általam felvetett

[39] Láthattuk, az egyes fejezetek valóban úgy épülnek fel, ahogy azt Boccaccio az előszóban Hugónak igérte: több szerzőre támaszkodva leírja az ókori történetet, majd lehetősége szerint minden egyes részlethez próbál magyarázatot fűzni. Azonkívül tapasztalhattuk azt is, hogy – jóllehet, a tartalomjegyzék nem mimdig erre enged következtetni, – Boccacciónak nem okoz problémát műve nagysága: tudja, mikor mit írt le, illetve mit fog leírni.
[40] *Genealogia* IV. Cap. III. és VII. Cap. XL.
[41] Albericus, Fulgentius, Cicero (*De re publica*), Macrobius (*Saturnalia, Somnium Scipionis*).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

probléma szempontjából nem fontosak, így ezekkel nem foglalkozom. Annál inkább lényeges az, hogy Ovidius leírását idézi, méghozzá meglehetősen hosszan.[42] A lányáról, Phaetusáról szóló fejezet[43] első soraiból pedig megtudjuk, hogy ő és Boccaccio szerint *Salempetie* (az ismert Lampetie alak helyett) a Napisten lányai, nimfák, akik apjuk gulyáját őrizték. Forrása ehhez Homérosz *Odüsszeá*ja.[44]

A másik Sol esetében, aki Vulcanus fia, és akinek a felesége Clymene, Boccaccio forrása Cicero. A *De natura deorum*[45] tagadhatatlanul megkülönböztet négy Napistent, ezek közül az egyik valóban Vulcanus fia, a másik pedig valóban Hyperion fia. Az érdekes csak az, hogy Boccaccio az előző fejezetben nem említi Cicerót, mint forrást. Jogában áll ugyan, hogy ne tegye, csak a tőle megszokott pontosság miatt meglepő a tény, és azért, mert nyilván végigolvasta Cicerónál a felsorolást, ennek ellenére nem élt a lehetőséggel, hogy megnevezze forrásként. Ami a Vulcanus-sarj Sol fejezetét illeti, csupán pár sort mondhat magáénak. Theodontius alapján Boccaccio elmondja, hogy ő volt Heliopolis fényességes királya, felesége lett Clymene, fia pedig, aki eredetileg Eridanus névre hallgat, Phaethon. Fűz még Leonzio alapján is pár mondatot a történethez, ez a mi szempontunkból azonban nem lényeges.[46]

Ezután következik Phaethon fejezete, amivel részletesen nem foglalkozom, miután a tartalomjegyzékből világosan csak az látszik, hogy Phaethusa szerepel több ugyanolyan nevű apa lányaként. A Vulcanus-sarj Phaethusa fejezete[47] pedig a következőképpen kezdődik: „Phethusa, Lampethusa et Iapetia, ut ait Ovidius, filie fuere Solis, et secus Padum mortem Phetontis flentes, in arbores verse electrum lacrimantes sunt.” [48]

Korábban már láttuk, hogy Boccaccio Cicerót használta forrásként az egyik Sol megjelölésére, de a *De natura deorum* következő sorát nem használta fel arra, hogy azzal a másik Napistent igazolja. Furcsa, hogy egy szövegrészt egyszer felhasznál, de annak a közvetlen folytatását már nem. Ugyanezt láthatjuk a *Metamorphoses* idézett sorai kapcsán is: Boccaccio Hyperion fia esetében idézi a szekérről, lovakról szóló részt. Tudjuk, hogy ezek

[42] *Metamorphoses* II, 23, 107-110, 153-155.
[43] *Genealogia* IV. Cap. VI.
[44] *Odüsszeia* XII. 127skk. Homérosz ugyan Lampetie alakot használ, ettől eltekintve Bocaccio minden egyébben követi az általa leírtakat, mikor a két nimfáról és Odüsszeusz Héliosz-sziget-i kalandjáról beszél.
[45] *De natura deorum* 3,54.
[46] Ő lett volna Etiope, aki elfoglalta a fényességes Etiópiát, emiatt nyerte el barátaitól és alattvalóitól a Sol nevet.
[47] *Genealogia* VII. Cap. XLIII.
[48] A folytatásból megtudhatjuk, hogy ez természetesen figmentum, vagyis kitalálás. Boccaccio ad is szép magyarázatot arra, miből születhetett a három különböző, ráadásul könnyező fa magyarázata. A későbbiekben, a halandók történeteinek tárgyalásánál még lesz jónéhány példa, amikor szerzőnk a mitológiai történeteket a *figmentum* szóval illeti, itt csupán utalok Boccaccio eme mitológiát minősítő szóhasználatára. („Cuius figmenti si causam exquiramus, non arbitror has fuisse feminas, quin imo diversas arborum species circa Padi palustria agente sole sua sponte nascentium…..” *Genealogia* VII. Cap. XLIII. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

leírása után következik Ovidiusnál Phaethon története, majd az őt siratók és fává változó nővéreinek leírása, amire Boccaccio egyértelműen utal is. Látszólag semmi ellentmondásba nem keveredik sajátmagával. Gondolhatjuk, hogy nyilván az a Phaethusa, aki Hyperion Eelios barmait őrzi, nem lehet azonos azzal, aki fává változott a sírástól, de nem mindennapi, ahogy Boccaccio Ovidius szövegét célja érdekében kettébontja, és az egyik Napistennek tulajdonítja, (vagy legalábbis az ő fejezetében írja le Ovidiust idézve) a szekeret, lovakat, amelyek aztán Phaethon vesztét okozták, és egy másik Sol fiává tesz Phaethont, aki belehalt abba, hogy az előző Solnál szereplő lovakat nem tudta hajtani.

Boccaccio rendszere egyrészt nagyon logikus, ha már szét kell választania az isteneket, akkor el kell ismernünk, nem minden következetesség nélkül teszi, de azt is látnunk kell, mint ahogy láttuk Mercurius esetében és látni fogjuk a továbbiakban is, hogy a megsokszorozott istenek kedvéért bizonyos jellemzőket kénytelen több, elvileg egymástól különböző égilakó között kiosztani.

Bacchus (Liber, Dionysus[49])

A kiindulási pontjaink a következők: Bacchus Semele, thébai királylány és Iuppiter fia volt. Mivel anyja még a gyermek megszületése előtt meghalt, és mostohaanyja féltékenységében gyűlölte, Iuppiter Mercuriusra bízta, ő pedig Nysa hegyének nimfáihoz vitte, akik aztán fölnevelték. (Annak ellenére, hogy kicsi korában a titánok Iuno parancsára széttépték.) Felfedezte a bort és annak mámorító hatását, és kultuszát terjeszteni kezdte. Ez a féktelen orgiával járó kultusz Egyiptomtól egészen Indiáig eljutott, majd – bár többen próbáltak ellenállni neki, és ezért áldozatul estek Bacchus haragjának -, görög földön is elterjedt.

Bacchus[50]

A második Iuppiternek és Semelének fia, ahogy Ovidius és a többi költő állítja.[51] Történetét (születése és neveltetése) Boccaccio Ovidius alapján meséli el. Statiust idézve beszél a tiszteletéről, Accius[52] és Rabanus alapján arról, hogy ő találta fel a bort, illetve ültetett először szőlőt. Ovidius és Albericus alapján felsorolja az isten különböző neveit,

[49] Boccaccio következetesen helytelen névhasználatáról l. korábban: második fejezet 17. jegyzet.
[50] *Genealogia* V. Cap. XXV.
[51] Itt ismét Boccaccio minden részletre kiterjedő aprólékosságának lehetünk tanúi, a történentet ugyan nem idézi, de azt a részt, ahol Bacchus nevei fel vannak sorolva, szószerint leírja majd. (*Metamorphoses* IV. 11sgg.).
[52] Zaccaria jegyzetéből megtudjuk, hogy az Accius *Bacchis* művéből való idézet Macrobiusnál található. (vö. *Note V.* 84, *Genealogia* 1651).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

illetve Serviusra hivatkozva említi, hogy a gigászok széttépték. Nevei közül a továbbiak miatt emelem ki, hogy Boccaccio említést tesz az isten *Nyseus* melléknevéről, ami az őt nevelő nimfákra, illetve azok lakhelyére utal. Ezután a tőle megszokott részletes felsorolás után rátér a magyarázatokra. Bőségesen szolgál ilyenekkel, de miután célom itt nem elsősorban ezek bemutatása, hanem az egyes istenek közti hasonlóságok illetve különbségek láttatása, ezekből csupán néhányat emelek ki, egy történeti, és egy természeti értelmezést.

Az egyházatya Eusebius szerint abban az időben, mikor Danaus volt Argos királya, Dionysus harcolt Indiában, és alapított egy várost, saját nevéről Nysa néven. A hadseregében szolgáló nőket nevezték inkább őrjöngő dühük, mint bátorságuk miatt bacchánsnőknek.[53] (Ez magyarázza az isten fent említett melléknevét, kultuszának Indiában való elterjedését, valamint a sokszor véres orgiákon önkívületben tomboló nők magatartását.)

A történethez fűzött természeti magyarázat szerint pedig Bacchus a bort jelképezi, Semele meg a szőlőtőkét. Ez Iuppiter, vagyis a meleg hatására nedvet vesz fel a földből, és ettől duzzadnak, majd érnek meg a szőlőszemek.[54]

Dionys(i)us[55]

„Dyonisius, ut dicit Cicero, Nyli filius fuit."[56] Ez a Dionysus azonban – állítja Boccaccio – nem azonos a többivel.[57] Cicero ugyanis azt írja, hogy ő elpusztította Nysát[58], és ő, mármint Boccaccio nem találta meg, ki az emlegetett Nysa.[59] (A *Nysa* név felvet egy problémát: az előzőleg tárgyalt Dionysus alapított egy Nysa nevű várost, ez a Dionysus pedig megölt, vagy elpusztított valakit vagy valamit, amit Nysának hívnak. Cicero az *interimo 3-emi*

[53] Amennyiben a *virtus* megfelelő fordítása itt a bátorság. Eusebius magyarázata („mulieres Bachas cognominatas, ob furorem potius quam ob virtutem" – *Genalogia* V. Cap. XXV. 9) válasz lehet ezek szerint Statius Boccaccio által idézett megállapítására, mi szerint: „Nec comitatus iners, sunt illic Ira Furorque Et Metus, et Virtus et nunquam sobrius Ardor, …" (*Genealogia* V. Cap. XXV. 4).

[54] Az alábbiakban ezt csak azért idézem, hogy lássuk: Boccaccio egy magyarázatnál minden lehetőségre igyekszik odafigyelni: jelen esetben Bacchus fogantatásának körülményeire. „…nonnulli volunt pro Bacho vinum intellegi, et sic Semeles pro vite sumetur; que ex Iove, (id est ex calore in altum humorem terre immixtum per vitis poros trahente) se pregnantem, id est turgidam facit, et in palmites botrosque sucos, tamquam in conceptum fetum emittit." (*Genealogia* V. Cap. XXV. 15).

[55] *Genealogia* VII. Cap. XXXIII.

[56] Cicero *De natura deorum* III. 58. „Dionysos multos habemus: primum Iove et Proserpina natum; secundum Nilo, qui Nysam dicitur interemisse; tertium Cabiro patre, eumque regem Asiae praefuisse dicunt, cui Sabazia sunt instituta; quartum Iove et Luna, cui sacra Orphica putantur confici; quintum Nyso natum et Thyone, a quo trieterides constitutae putantur." Cicero sorait leginkább a Nysa elpusztítására vonatkozó mondat miatt idéztem.

[57] „non tamen idem cum reliquis": hogy az általa korábban tárgyalt Bacchusra is gondol-e, vagy kiket fed a „reliquis", nem világos. Pedig érdemes lenne tudni, leginkább a Nysa nevű valami vagy valaki miatt, akiről a továbbiakban beszél.

[58] „qui Nysam dicitur interemisse" l. az előző jegyzetet.

[59] Egyesek szerint egy közelebbről nem ismert thrákiai hegyi nimfa, mások szerint a Nílusban élő víziló. (Havas László jegyzete: vö. Cicero: *Az istenek természete.* (Fordította: Havas László.) Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2004, p. 205.) Ezt persze Boccacciónak aligha kellett tudnia, csak a teljesség keevéért említem.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

-*emptum* igét használja, ez, legalábbis Finály szójegyzetéből kiindulva éppen vonatkozhat élettelen valmire is, fordítható ugyanis „megsemmisít" alakban.[60] Hogy ez a lehetőség Boccaccióban felmerült-e, mint bizonyíték arra, hogy a két Dionysus semmiképpen nem lehet azonos egymással, nem derül ki.) A Nysa kilétével kapcsolatos mondat után úgy folytatja, hogy ennek ellenére vannak olyanok, akik azt gondolják, hogy ez az a Dionysus, aki India ellen viselt háborút.[61] Az utolsó adata róla pedig, hogy egyesek szerint harcolt Antheus ellen, és ezzel kiérdemelte a Hercules melléknevet.

Mint látjuk, szerzőnk lelkiismeretesen felsorol mindent, amit ezzel a Dionysusszal kapcsolatban talált. A szóhasználatból esetleg következtethetünk arra, hogy itt neki is feltűnt az azonosság (mind a két mitológiai figura harcolt Indiában), és ez zavarja is. De a párszoros fejezetben azt nem mondja ki, hogy azért nem lehet igaz, amit pedig „egyesek állítani akarnak", mert már beszélt egy Indiában katonáskodó Dionysus nevű alakról. Csak felsorolja a lehetőségeket, melyeket talált. Egyetlen megnevezett forrása Cicero, hogy a többiek kik, nem derül ki. Ismét jól látható az a törekvés, hogy mindent összegyűjtsön.

Dionys(i)us (secundus)[62]

Boccaccio itt újólag Ciceróra hivatkozik, aki szerint ez a Dionysus Iuppiter és Luna fia.[63] „Quem ego idem cum Bacho dicerem, si non essent in matre dissimiles…" – írja Boccaccio. Majd hozzáteszi, hogy annak ellenére, hogy az anyák különbözőek, lehet, hogy mégis ugyanarról a Dionysusról van szó, csak az idők során megváltozott a történet. Ez akkor lehetséges – így Boccaccio –, ha nem embert értünk rajtuk, hanem a bort: „utrumque pro vino non pro homine assumamus)[64]. A hasonlattal, mellyel az alábbiakban él, hogy bizonyítsa, lehetséges a két isten közötti azonosság, már találkoztunk. Nappal Iuppiter, vagyis a meleg *(calor)*, éjszaka pedig Luna, azaz a Hold nedvességgel *(ros et humor)* érleli a szőlőt. Hogy a két istent (a latin Bacchust és a görög Dionysust) még közelebb hozza egymáshoz, kifejti,

[60] Hozzá kell tegyem, hogy ez a szószedetben csak a harmadik jelentésként szerepel, és a gyakori kiegészítői „aliquem, vitam, sensus." (vö. Finály „interimo" szójegyzet.)
[61] „Sunt tamen qui velint hunc eum esse Dionysium, qui adversus Yndos habuit bellum et a Perseo superatus et occisus est." (*Genealogia* VII. Cap. XXXIII. 2).
[62] Ezt a jelzőt Boccaccio nem alkalmazza rá, csak a könnyebb megkülönböztetés kedvéért adtam neki. A róla szóló fejezet: *Genealogia* XII. Cap. XXIV.
[63] vö. *De natura deorum* III. 58.
[64] A fentebbi szavakat érdemes összevetni a Bacchust tárgyaló rész természeti hasonlatának szavaival: jól mutatják Boccaccio mondatszerkesztése és szóhasználata következetességét. (Vö. 54. jegyzet).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

hogy mindkét istent egy hegyen tisztelték (Nysa és Parnassus) és hogy a Dionysus a *deus* és a *Nysus* szavakból tevődik össze, ami azt jelenti, hogy Nysa istene.[65]

A fentebbi fejezetek megintcsak alátámasztják, hogy Boccaccio sem tud tökéletesen kiigazodni az azonos névvel illetett istenek között: minden esetben talál olyan tulajdonságot, ami közös bennük. (Jelen esetben a bor, ahol az azonosságot jól mutatja a két hasonló értelmezés a meleggel és a nedvességgel, vagy az India elleni háború.)

Az alábbi fejezet (Ceres és Proserpina története) részint még a fentebb elmondottakat kívánja alátámasztani, vagyis azt, hogy a különböző ősökkel rendelkező, és ezért külön fejezetben tárgyalt istenek sem különíthetőek el egymástól teljesen. Másrészt azért választottam ezt a történetet, mert itt – egy kivételével – valamennyi Boccaccio által felsorolt magyarázatfajtával találkozhatunk. Dolgozatom további részének témáját pedig (amely majd az emberekkel foglalkozik) leginkább az allegorikus magyarázatok, vagy azok hiánya fogja adni, ezért ez az allegorikus értelmezésekben gazdag történet alkalmasnak látszik arra, hogy átvezetésként szolgáljon a két világ (az istenek és az emberek világa) között.

Ceres és Proserpina

Kiindulási pontjaink: Ceres a gabona istennője. Lányát, Proserpinát elrabolta Pluto, hogy felesége legyen az Alvilágban. Ceres bebolyongta utána a földet, majd miután a Naptól megtudta, hogy lánya hol van, nem volt hajlandó visszamenni az Olympusra. Vándorlása során eljutott Eleusisba, ahol Celeus király szolgálatába állt, és későn született fiának, Demophoónnak lett a dajkája. Annyira megszerette, hogy halhatatlanná akarta tenni, ezért éjszakánként tűzbe tartotta, egészen addig, amíg a királyfi anyja észre nem vette, és tudatlanságában jajveszékelni nem kezdett. Ekkor megmutatkozott teljes isteni valójában, és megparancsolta, hogy építsenek neki szentélyt Eleusisban, ahol majd megmutatja nekik szertartásának titkait. Ide vonult vissza Proserpinát siratni. Az istenek iránt érzett haragjában és bánatában nem sarjasztott termést a földön, így az egész emberiséget pusztulás fenyegette. Iuppiter végül kénytelen volt engedni követelésének, és utasította fivérét, hogy engedje fel az Alvilágból Proserpinát. Ez meg is történt, de Plutónak sikerült Proserpina szájába erőltetnie egy gránátalmamagot, amivel biztosította, hogy vissza kelljen térnie hozzá. Így – Iuppiter beleegyezésével – Proserpina az év harmadát lent tölti az Alvilágban, a többit pedig fent,

[65] Amiben kétségkívül igaza van, az már más kérdés, hogy az isten görögül nem *dyos*, mint ő állítja: – „…dicetur Dyonisius quasi Nyse deus, nam dyos grece, latine deus sonat.” *(Genealogia* XII. Cap. XXIV. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

anyjával. Ceres ezután visszatért az Olympusra, előbb azonban az eleusisi vezetőket[66] megtanította misztériumaira.[67]

Proserpina prima[68]

Az első Iuppiter tizedik gyermeke. Boccaccio csupán néhány sort szentel neki, melyben elmondja, hogy – Cicero alapján[69] – Proserpina több utódot is szült Iuppiternek, amiből pedig – immár Boccaccio saját véleménye szerint – az következik, hogy Iuppiternek a feleségét, és a lányát is Proserpinának hívták. [70]

Ceres prima[71]

Celum harmadik gyermeke, Acheron anyja. Boccaccio az egyházatya Lactantiusra hivatkozik, aki szerint Celum és Vesta gyermeke. Ezután találunk egy történelmi magyarázatot Theodontiustól, aki szerint Sycanusnak, Szicília legrégebbi királyának a felesége, aki a szicíliaiakat megtanította a földművelésre.[72]

A továbbiak csak az allegória szépsége miatt érdekesek: Pronapides szerint, akire Boccaccio Theodontiuson keresztül hivatkozik, ő szülte Acheront. Mikor megfogant, hasa

[66] Mivel a későbbiekben szó lesz róluk: Triptolemus, Diocles, Eumolpus, Celeus.
[67] A történetet részletesen l. Homérosz: *Himnusz Démétérhez.*
[68] *Genealogia* II. Cap. X.
[69] „Ex Proserpina Iovem non nullos suscepisse filios ostendit Tullius, et inde illius etiam fuisse filiam; …" A fejezethez Boccaccio kizárólagos forrása Cicero, ahogy ez az utolsó mondatból is látszik: „…de ea (Proserpina) nil aluid legisse meminerim." (*Genealogia* II. Cap. X. 1.) Újabb bizonyíték Boccaccio mindenre kiterjedő figyelmére: a fejezetet akár el is hagyhatta volna, hiszen nem képezi sarkalatos pontját a mitológiának. Annak ellenére, hogy csupán egy helyen olvasott róla, mégis megemlíti a teljesség kedvéért. (A hivatkozást l. Cicero *De nat. Deor.* III. 53, vagy 58 – Zaccaria szerint az 58. szakaszra gondolt Boccaccio. A kommentárban hozzáfűzi: „ma ivi è detto che figlia di Giove e Proserpina fu la Diana". (*Note* II, 44, *Genealogia* 1626.) A megjegyzés azért furcsa, mert valóban található itt arra is utalás, hogy Diana az első Iuppiter és Proserpina lánya, de pár sorral lejjebb, amikor a Dionysusokat veszi sorra Cicero, az is olvasható, hogy az első Dionysus az első Iuppiter és Proserpina fia. Vagyis Boccaccio gondolhatott erre a részre, és nem kell feltételeznünk, hogy a bekezdés korábbi passzusára akart hivatkozni. Ugyanakkor az 53-as szakasz is érthető esetleg ide, ahol Cicero leírja, hogy az első Iuppitertől származik Proserpina és Liber. Itt nem nevezi meg az anyát, tehát még az is lehet, hogy Boccaccio ebből a szakaszból is dolgozott, mikor összeszedte a fejezet tartalmát. A fentebb leírtak nem túlságosan lényegesek, hiszen a Ciceróra való hivatkozás mindenképpen megállja a helyét, egész egyszerűen csak meglepő Zaccaria megjegyzése, mikor pár sorral lejjebb megtalálni azt a passzust, amit tökéletesen hozzá lehet rendelni a fejezethez.
[70] Ha az emberek világából indulunk ki, érthető módon zavarja Boccacciót az a lehetőség, hogy esetleg Iuppiternek felesége és lánya is volt egyben Proserpina. Ez látható a magyarázatában használt *honestate servata* kifejezésből, vagyis, hogy a *tisztesség megőrzésével* úgy lehettek a főistennek Proserpinától utódai, hogy nem ugyanarról Proserpináról van szó. Ez csak abból a szempontból érdekes, hogy lássuk: Boccaccio még az istenek világában sem vonatkoztatott el azoktól a törvényektől, amelyek az emberekre vonatkoznak, függetlenül attól, hogy azt a világot fikciónak és nemlétezőnek tekintette.
[71] *Genealogia* III. Cap. IV.
[72] Mivel a továbbiakban fontos szerepe lesz ennek a kijelentésnek, szó szerint idézem: „Hanc (Cererem) dicit Theodontius Sycani, vetustissimi Sicylie regis, fuisse coniugem, Syculosque primam frumenti usum docuisse…" (*Genealogia* III. Cap. IV. 1).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

növekedése miatti szégyenében elbújt Creta szigetén egy barlangba, és ott hozta világra gyermekét. Acheron nem mert a fényre feljönni, ezért lement az Alvilágba, és annak folyója lett. Theodontius ezt a történetet tovább magyarázza, azzal, hogy Ceres és Vesta együtt rejtőzködtek a titánok harca idején, nevelték titokban Saturnus fiait, és Ceres addig nem mert új utódot szülni, amíg meg nem tudta, hogy Iuppiter lett a győztes, és Saturnust és Opsot kiszabadította a titánok fogságából. Emiatt gondolja Pronapides, – így Boccaccio –, hogy Ceres a testvére fogságba esése miatti fájdalmában a fájdalmat foganta, majd egy eldugott helyen megszülte, és csak akkor vált meg tőle, mikor Iuppiter győzelméről értesült. Szerzőnk a magyarázatot gazdagítja még egy etimológiával: a Dolor, vagyis az Acheron azt jelenti: *sine gaudio.*[73] Mert aki fájdalmat érez, az híjával van az örömnek. Földre süti a szemét fájdalmában, és az elhagyatott helyeket keresi, ahogy Acheron is a föld alá bújt, és azért lett az Alvilág folyója, mert ott nyoma sincs az örömnek.[74]

Ceres, dea frugum[75]

Saturnus és Ops lánya[76], Iuppiternek szülte Proserpinát. Boccaccio ezek ismertetése után részletesen elmondja Proserpina elrablásának történetét, és – éppolyan következetesen végighaladva a történeten, ahogy például az Eternitas tárgyalásánál láttuk – részletesen elemzi az egyes mozzanatokat. Ami a történet számunkra lényeges pontjait illeti: Boccaccio szerint Ceres összetörte a földművelőeszközöket elkeseredésében, ekkor Iuppiter, hogy megnyugtassa, mákonnyal itatta. Az istennő továbbá Boccaccio elbeszélése szerint Triptolemust akarta halhatatlanná tenni, Demophoónról nem történik említés. Proserpina pedig a három lenyelt gránátalmamag miatt évente hat hónapot töltött az Alvilágban. Szót ejt a misztériumról is: Triptolemus, miután rászállt a királyság, „ibidem oppidum constituit, quod ex patris nomine appellavit Eleusium, et Cerere sacra primus instituit.”[77].

A történet elbeszélése után még megemlít más lehetőségeket is, például az *Odüsszeia* alapján azt, hogy Ceres szerelemre gyulladt Iasion iránt, és Plutust szülte neki. Iuppiter emiatt

[73] Boccaccio szerint *a cheron* annyi, mint *sine gaudio.* (Ebben az esetben, ellentétben pl. a Dionysosnál alkalmazott egyéni névetimológiával, valóban igaza is van).
[74] vö. *Genealogia* III. Cap. 3. Az Alvilágban uralkodó boldogtalanságra utaló rész: „Ibi enim infernalis fluvius factus est (Acheron) quia apud inferos nulla unquam sit letitia.”
[75] *Genealogia* VIII. Cap. IV.
[76] Boccaccio ennek kapcsán Ovidiusra hivatkozik. Zaccaria kommentárjából megtudhatjuk, hogy a *Fasti* VI. énekére gondolhatott Boccaccio. Ebben viszont az áll, hogy Opsnak a lánya Ceres és Iuno, ezen kívül Vesta, az atyjuk pedig Saturnus. (vö. Ovidius: *Fasti* VI. 285.) Boccaccio a jelen fejezetet a következő szavakkal kezdi: „Ceres altera a superiori”, vagyis az itt következő Ceres nem azonos a III. könyv IV. fejezetében tárgyalt Ceresszel. Akkor viszont kénytelenek vagyunk újra szembesülni azzal, hogy amennyiben valóban arra az ovidiusi helyre gondolt (Zaccaria kommentárjában ez szerepel), akkor a Mercuriusokhoz hasonlóan itt is tulajdonított ugyanolyan jellemzőket általa különbözőnek vett isteneknek.
[77] *Genealogia* VIII. Cap. IV. 6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

féltékenységében villámával megölte a férfit.[78] Ezután következnek az egyes magyarázatok, amelyekből az alábbiakban felsorolok néhányat sorrendjük, illetve típusaik szerint.

Boccaccio, talán a magyarázatok sokfélesége miatt előre összegyűjti az egyes lehetőségeket,[79] majd sorban kifejti őket.

Allegorikus magyarázat: amikor Ceres Iuppiternek szüli Proserpinát, akkor ő a Föld, akitől Proserpina, vagyis a Hold születik. Ezt elragadja Pluto, aki a Föld alsó félgömbje, ahonnan aztán visszakerül a felső félgömbre, mert – leginkább azok szerint, akik azt vallják, hogy a Földtől származik minden -, amíg a Hold az alsó féltekéről felmegy a felső félgömb fölé, úgy néz ki, mintha a Föld alsó félgömbjéből születne.[80]

A fejezet *természeti* magyarázatokkal folytatódik. Boccaccio szerint a földbe vetett mag olyan, mintha Pluto, a föld elrabolná Proserpinát, vagyis a magot. És abban az esetben nem adja vissza a termést, ha túlságosan sok magot vetnek a barázdába. Ekkor ugyanis nem jut elég nedvesség a magnak, és nem tud kikelni. Ilyenkor törik össze kétségbeesésükben a földművesek a szerszámaikat, mint Ceres tette elkeseredésében. A mákony pedig azt jelképezi, hogy ezután a föld pihen, és ekkor kerül bele a nedvesség, amitől aztán a mag terméssé érik. Ami a gránátalmamagot illeti: Proserpina, vagyis a mag csak úgy térhet vissza, ha elrothad, tehát része lesz a földnek. A föld nedvei átjárják és felmelegítik, ez adja az élet kezdetét. Ezt a kezdetet, vagyis a nedveket pedig a gránátalmamag jelöli, amely olyan a növénynek, mint az állatnak a vér.[81]

Ezután egy igen meglepő *történelmi* magyarázattal találkozunk. Ebben az esetben tehát Ceres nem mint Föld vagy Hold, hanem mint ember tűnik fel. A forrás Theodontius, aki szerint Ceres Sycanusnak, Szicília királyának felesége, igen leleményes asszony. Mikor látta, hogy a szicíliaiak makkot és más terményeket esznek, rájött a földművelés titkára, és megtanította rá őket.[82] Itt egy szokatlan dologgal kerülünk szembe: Boccaccio szó szerint

[78] *Odüsszeia* V. 125. Bár itt csak a szerelmük szerepel, hogy ebből a viszonyból származott a gazdagság istene, Plutus, azt nem Homérosztól tudjuk.

[79] „Est igitur Ceres aliquando luna, aliquando terra, et non nunquam terre fructus, et persepe femina, et ideo, quando Saturnie et Opis dicitur filia femina est, et Sycani Sycilie regis coniunx, ut Theodontius asserit." (*Genealogia* VIII. Cap. IV. 8).

[80] „…dum ab inferiori hemisperio ad superius ascendit, visum est priscis eam (lunam) ex terra exire, et sic illam terre dixere filiam." (*Genealogia* VIII. Cap. IV. 8). – nem túlságosan lényeges, de miután egy bekezdésen belül többször előfordult, megemlítem, hogy Romano kiadásában itt a Terra és Luna következetesen nagy kezdőbetűvel áll.

[81] „Que principia (ti. principia vegetativae vitae) ideo per grana mali punici designantur, ut intelligatur, quia sanguini similia sint, sicut sanguis nutrimentum est animalis sensitivi, sic et illa principia vegetativi, et uti, ut placet Empedocli, in sanguine vita consistit animalium sensitivorum, sic et segetum in humore terrestri. (*Genealogia* VIII. Cap. IV. 13).

[82] Vö. *Genealogia* VIII. Cap. IV. 14. Ennek kapcsán a teljesség kedvéért említést kell még tennem a Ceres lányát, Proserpinát tárgyaló fejezetről. (XI. Cap. VI.) A fejezet igen rövid, mivel Ceres kapcsán minden lényegeset megtudhattunk Proserpináról. A történethez Boccaccio, mintegy a Ceresről szóló fejezet

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

megismétel egy más környezetben már elmondott történetet. Nem egyszerűen több istennek osztja ki ugyanazokat az attribútumokat, némiképp más rendeltetéssel, ahogy a Mercuriusok esetében a hírnöki pálcánál láttuk, hanem két, általa tökéletesen különbözőnek tekintett istenre vonatkoztatja ugyanazt. Ugyanattól a szerzőtől ugyanazt a történetet idézi két különböző helyen: egyszer a harmadik, egyszer pedig a nyolcadik könyvben. Szerzőnk eddigi következetességét látva ez meglepő, és talán csak azzal magyarázható, hogy ő sem tudott mindig tökéletesen különbséget tenni az azonos név alatt szereplő istenek között. Jóllehet a fentebbiekben találkozhattunk már hasonló vonásokkal rendelkező, azonos nevű istenekkel, de ilyen jellegű egybeesésre az eddig tárgyalt isteneknél nem volt példa.

Végezetül egy újabb *történelmi* jellegű magyarázatot találunk. Boccaccio Leonziót idézi a Homérosztól vett Iasion-történet kapcsán. Leonzio szerint egy bizonyos cretai Iasionius özönvíz idején sok gabonát gyűjtött össze, majd *kedve szerint*[83] eladta az árvíz miatt szükséget szenvedőknek. Így igen sok pénzt szerzett a termés eladásával. Ebből származik a történet, hogy Cerestől (vagyis a gabona istennőjétől) Plutust (vagyis a gazdagság istenét) nemzette. Hogy Iuppiter megölte, az pedig onnan ered, hogy barátai ölték meg, méghozzá *idő előtt,*[84] mert *szükségét érezték* a halálának. Boccaccio ennél többet nem fűz a történethez. De ha kicsit elidőzünk Leonzio magyarázatánál, arra a következtetésre juthatunk, hogy Iasion barátai azért érezték szükségét a halálának, mert irigyelték tőle vagyonát, és ezért gyilkolták meg. Ezt pedig – tovább folytatva a gondolatmenetet – nyilván megérdemelte, mert vagyonát mások szorult helyzetét kihasználva szerezte. Ha mindezeket végiggondoljuk, Leonzio értelmezését akár *morális* magyarázatnak is tekinthetjük: aki jogtalanul és mások kárán szerez magának vagyont, az méltóképpen bűnhődik.

---

megerősítéseképpen leírja részletesebben az itt vázolt történelmi magyarázatot. Eszerint Orcus, a molossusok királya (vagyis vagy maga az Alvilág értendő rajta, vagy Pluto), rabolta el Proserpinát, aki a sziciliai király, Sycanus, és Ceres lánya. Ez a jelenlegi fejezetet nézve teljesen logikus, mindenképpen Boccaccio aprólékosságát dicséri, hogy külön fejezetet szentel Proserpinának, akiről tulajdonképpen már mindent leírt. A fejezet szerepe talán annyi, hogy Boccaccio nyíltan véleményt nyilvánít a történeti magyarázat hitelessége mellett, és egy évszámmal is megtámogatja a lány elrablásának idejét. (vö. *Genealogia* XI. Cap. VI.2). Ezek ismét jól mutatják, hogy Boccaccio egymásra építette a mű fejezeteit, ahogy azt a Mercuriusoknál már láthattuk (vö. 39. jegyzet). A probléma viszont, ami Acheron anyját illeti, akit szerzőnk szintén Sycanus feleségeként mutat be, továbbra is megoldatlan marad. Vö. 72. jegyzet.

[83] „Quod autem Ceres Iasonium amaverit, dicit Leontius etiam hystoriam fuisse talem, cum tempore diluvii Ogygii, Iasonius quidam cretensis multum frumenti congregasset, illud patientibus penuriam ob diluvium *pro libito* vendidit." (*Genealogia* VIII. Cap. IV. 16). – A tárgyhoz nem tartozik, de miután az általam idézett mondatoknál itt újra előfordul, megemlítem, hogy Romano kiadása a népneveket nagybetűvel hozza. A fentebbi szövegben nála *Cretensis* szerepelt, a 65. jegyzetben idézett mondatnál pedig *Grece* és *Latine* állt a Zaccaria kiadásában olvasható kisbetűs változatokkal ellentétben. Hogy ez a különbség a két kiadás egészére jellemző-e, nem tudom, nem célom a szöveg beható vizsgálata. Jónak láttam azonban észrevételt tenni, miután ez az eltérés már többedszer fordul elő.

[84] „Iasonius autem a Iove invidia fulminatus dicitur, quia ab amicis, *quibus oportunus erat*, visum est, quod ante tempus subtractus sit." (*Genealogia* VIII. Cap. IV. 16).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ebben a fejezetben tehát egy kivételével az értelmezés minden fajtájával találkoztunk, melyekről Boccaccio az első könyv harmadik fejezetében beszélt. Találtunk példát az allegorikus, a természeti, a történelmi, és – némi merészséggel állíthatjuk – a morális magyarázatra is. Az anagógikus magyarázat az egyetlen, amelyet Boccaccio nem alkalmazott Ceres történetében. Ez pedig két dolog miatt meglepő: az egyik, hogy – mint láttuk – az összes magyarázatfajta előfordul, tehát joggal támadhat hiányérzetünk, mikor azt látjuk, hogy következetesen minden értelmezésfajtát felvonultat, és a fejezet végén kiderül, hogy egyetlenegyre nem hozott példát. Nyilván előfordulhat, hogy van történet, amelynél minden lehetséges magyarázatfajtát tudunk alkalmazni, egy kivételével. Ilyenkor érthető egy esetleges magyarázat hiánya, mégha érez is az olvasó némi csalódást. Tehát ebből a szempontból nem feltétlenül indokolt, hogy a másik négy mellett hiányoljuk az ötödik magyarázatot. A másik viszont, ami miatt furcsa, hogy Boccaccio nem hoz anagógikus magyarázatot, az az, hogy ebben az esetben – vagyis Ceres története kapcsán – igenis lett volna rá lehetősége. Ahhoz, hogy ezt alátámaszthassam, elkerülhetetlen, hogy pár szóval vázoljam az eleusisi misztérium lényegét, jóllehet ez mindenki számára ismert.

Az eleusisi misztérium, amelyet Ceres alapított, és amelynek titkaiba beavatta Triptolemusékat, azon alapult, hogy Proserpina leszállt az Alvilágba, és visszatért onnan. Merészebb megfogalmazásban olyan, mintha feltámadt volna a halálból. Aki ebbe a titokba beavatást nyert, az boldog volt életében, és halála után is, mint azt Homérosznál olvashatjuk a Cereshez írt himnuszban.[85] A titok megismerése nélkül ugyanis a halál után nem marad semmi az Alvilágban való örökös bolyongáson kívül, illetve azok számára, akik életük miatt az Elysiumba kerültek, ezer év elteltével van újjászületés, de másik alakban. Tehát egy átlagos görög vagy római polgár nem várhatott semmit a halál után, az Alvilág számára félelmetes, és vigasztalan hely volt a maga homályával és árnyaival, ahonnan ráadásul nincs visszatérés.[86] Ceres pedig, pontosabban Proserpina, az ebből a reménytelenségből fakadó halálfélelmet oszlatta el. Alvilágba való leszállásával és onnani feljövetelével biztosította a misztériumba beavatottak számára a kiutat Pluto birodalmából. Feljövetelével áthidalta az Olympus és a Hades közötti szakadékot: onnantól kezdve volt egy jóindulatú istennő az olympusiak között, aki közvetítőként beavatkozhat a halandók sorsába, és beavatottjai számára biztosítja az örök életet.

[85] *Himnusz Démértérhez* 480-482.

[86] Ezzel tisztában volt Boccaccio is, mint azt az Acheron kapcsán felhozott allegóriában láthattuk. (vö. 66. jegyzet), illetve ismerhette Horatius erre is alkalmazható híressé vált sorait is: „*Carpe diem, quam nimium credula postero."* (*Carm.* I. 11,8.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Boccaccio, mint a fentebbiekben már utaltunk rá, tudott arról, hogy Ceres valamilyen titokba beavatta Triptolemusékat.[87] Esetleg még tudhatott valamit a beavatási szertartásokról is. Seneca *Hercules furens*-ében említi, hogy az egyik beavatási szertartás során a beavatandók fáklyákkal a sötétben bolyongtak, imitálva a lányát kereső Cerest.[88] Nem állíthatjuk biztosan, hogy Boccaccio ezt a részt olvasta, azt viszont tudjuk, hogy a művet ismerte, mivel egyéb helyeken többször is hivatkozik rá.[89] Az tehát biztos, hogy a misztériumról tudott. Hogy ennek beavatási szertartásairól is voltak-e ismeretei, csak feltételezhetjük. Hogy a misztérium lényegével tisztában volt-e, a műből nem derül ki. Homéroszra például nem tesz utalást, aki a Démétér-himnuszban leírja a beavatottak boldogságát. A himnuszt nagy valószínűséggel nem ismerte, mivel Homéroszra csak az *Iliász* és az *Odüsszeia* kapcsán hivatkozik.

Mindennek ellenére bizonyos szempontból furcsa, hogy nem jutott eszébe párhuzamot vonni a kereszténység és az eleusisi misztérium között. Más szempontból egyébként tökéletesen érthető, nem biztos, hogy vállalhatta a kockázatát annak, hogy félreértsék. Ettől függetlenül eljátszhatunk a gondolattal, hogy írhatott volna a fejezet végére egy misztikus magyarázatot is. Leginkább azért, mert ha visszaemlékszünk az allegorikus értelmezéseket tárgyaló fejezetre,[90] ott a különböző értelmezésekre példaként Perseust hozta, aki a Gorgó legyőzése után győztesen az égbe emelkedett.[91] Mint arra már utaltunk a Boccaccio módszerét tárgyaló fejezetben, az ezzel kapcsolatban felvonultatott allegóriáknak a gyenge pontja az, hogy Perseus nem győzelmi mámorában emelkedett az égbe, hanem a nimfáktól kapott szárnyas saruk segítségével menekült a két halhatatlan Gorgó elől, és nem véglegesen szállt az égbe. Ugyanis nem ez volt utolsó kalandja, tehát még azt sem mondhatjuk, hogy itt Boccaccio már Perseus csillagképpé válására utal. Így a felhozott allegorikus példák igen sokat veszítenek erejükből, hiszen nehezen találhatunk párhuzamot például a világ fejedelmének legyőzése után az Atyához emelkedő Krisztus és a Medusa legyőzése után annak testvérei elől az égbe szálló Perseus között.[92] Krisztus ugyanis ténylegesen az Atyához szállt, Perseus viszont csak hazarepült Seriphusba. Ha a Perseusnak szentelt fejezetet megnézzük[93], ott sem találunk kielégítőbb magyarázatot: Boccaccio ismerteti Perseus

[87] L. Ceres története, illetve az ott idézett mondatra a 77. jegyzet.
[88] *Hercules furens* 364-66.
[89] Vö. *Indice degli autori….* (*Genealogia* p.1805).
[90] *Genealogia* I. Cap. III.
[91] „Perseus Iovis filius figmento poetico occidit Gorgonem, et victor evolavit in ethera." (*Genealogia* I. Cap. III. 8).
[92] „Preterea posset et anagogice dici per fabulam Christi ascensum ad Patrem mundi principe superato, figurari." (*Genealogia* I. Cap. III. 9).
[93] *Genealogia* XII. Cap. XXV.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

történetét, de azt itt nem említi meg, hogy miután levágta a Medusa fejét, az égbe emelkedett, sőt, az allegóriák között a Gorgó sem szerepel úgy, mint a Gonosz megtestesítője.[94]

Az első könyv harmadik fejezetében található példa tehát nem támasztja alá kellőképpen a Perseus és Krisztus között vonható párhuzamot. Visszautalva az előzőleg megfogalmazott kételyemre, miszerint szerzőnk nem vehette a bátorságot egy keresztény párhuzam állításához Ceres esetében: Boccacciót itt az nem zavarta, hogy Krisztussal állítson párhuzamba egy pogány történetet. Ami Perseust és a magyarázatokat illeti: az első könyvben található kicsit sántító példát magyarázhatjuk azzal, hogy a fejezetben Boccaccio épp csak szemléltetni akarta az allegorikus magyarázatok lehetőségét, mivel a későbbiekben az olvasó találhat elég részletesen kibontott allegóriát a különböző mítoszoknál. Boccaccio viszont a Perseusról szóló fejezetben sem fejti ki bővebben ezt az általa anagógikusnak nevezett magyarázatot, sőt, nem is utal rá.

Ezek után joggal játszhatunk el a gondolattal, hogy ha Perseus kapcsán eszébe jutott, hogy párhuzamot vonjon a kereszténységgel, ami – mint láttuk – elég gyenge lábakon áll, akkor vajon a sokkal több lehetőséget kínáló Ceres-történet kapcsán miért nem talált hasonlót, vagy ha talált, miért nem tett róla említést. Ceres esetében ugyanis több párhuzamot is találunk: Proserpina, az istennő leszállt az Alvilágba, majd feljött onnan, és azáltal, hogy ezt az utat bejárta, illetve időszakosan az Alvilágban tartózkodott, megteremtette a halandók számára egy síron túli, boldog élet lehetőségét. Az, hogy Pluto levitte az Alvilágba, jelentheti az istennő jelképes halálát, bár ez istennő mivoltából fakadóan ténylegesen nem történhetett meg. Krisztus pedig eljött az emberek közé, meghalt, leszállt az Alvilágba, majd harmadnapra feltámadt és ezzel biztosította a benne hívők számára az örök életet. Ha még messzebbre megyünk az allegóriában, még az Atya megváltó tervére is találhatunk párhuzamot. Ceres csak azután fedte fel magát, miután az emberi ostobaság folytán lehetetlenné vált, hogy Demophoónt (Boccaccio szerint Triptolemust) halhatatlanná tegye. Ekkor határozta el, hogy megmutatja az embereknek misztériumának titkát, amely örök életet ad követőinek. Az Atya is a bűnbeesés után határozta el, hogy elküldi a Fiút az emberek megváltására. (Ahogy tehát végülis boldogságot hozott az eleusisiaknak Metaneirának, Triptolemus és Demophoon

[94] Egy másik párhuzam, amit a két történet (Ceres-Perseus) magyarázatai között föllelhetünk: Perseus történeténél is hiányzik egy értelmezés, mégpedig a természeti magyarázat. A hiány, ha úgy tetszik, itt sem érthető, mert ezen a példán kívánta szerzőnk szemléltetni az egyes magyarázatfajtákat, amelyekkel a későbbiekben élni fog. (Vö. első fejezet 62. jegyzet).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

anyjának kíváncsisága és ostobasága, úgy – a húsvéti örömének szavaival – *felix culpa*, azaz szerencsés vétek volt az első emberpár bűne is.)[95]

Teljesen indokolatlannak tűnik tehát, hogy Boccaccio a többi allegorikus magyarázat mellett nem ad anagógikus értelmezést is a történetnek, pedig, még a fentebb elmondottakon kívül is lenne lehetősége: például a földben elrothadó, és ezáltal életet adó mag kapcsán, amit egy természeti magyarázatban meg is említ.[96] Mind a fejezet felépítése (történet és az összes létező magyarázatfajta felsorolása), mind pedig maga a mítosz indokolná, sőt kívánná az anagógikus magyarázatot, Boccaccio ennek ellenére mégsem él a lehetőséggel. Nem valószínű, hogy ne látta volna a párhuzamba állítás lehetőségeit, sokkal inkább az, hogy szándékosan nem tett említést róla. Zavarhatta, hogy Proserpina istennő volt, nem pedig isten. Ez is magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért vont könnyebben párhuzamot Perseus és Krisztus között, annak ellenére, hogy a példa több helyen támadható, és miért nem volt képes ezt megtenni a sokkal nyilvánvalóbb hasonlóságokkal szolgáló Ceres-mítosz esetében. Ezt persze nem állíthatjuk biztosan. Az sokkal valószínűbb, hogy keresztény elkötelezettsége egy feltámadással kapcsolatos párhuzamot már végképp nem engedett meg neki.

Annyi viszont tény, és az általam teljes mértékben megválaszolatlan (vagy inkább megválaszolhatatlan)[97] kérdésen túl azt mindenképpen jól láttatja a fejezet, hogy felépítéséből fakadóan logikusnak tűnt volna egy magyarázat, ámde szerzőnk nem élt vele. A mű során többször találkozhatunk olyan történetekkel, ahol Boccaccio hasonló módon látszólag indokolatlanul nem fűz magyarázatot a tárgyalt mítoszhoz. Az alábbiakban erre is fogunk látni példát.

A továbbiakban az emberi világból vett történetek magyarázataival fogok foglalkozni, ahol erre, vagyis a magyarázat látszólagosan érthetetlen elhagyására további példákat láthatunk. Mivel dolgozatom fő célja Boccaccio keresztény vonásainak kiemelése, elsőként a morális magyarázatoknak fogok a továbbiakban nagyobb figyelmet szentelni, ezekkel pedig természetszerűleg leginkább az emberi bűnökkel és az azokért elszenvedett büntetésekkel foglalkozó történetekben találkozhatunk.

---

[95] A misztériumra és a párhuzamokra vonatkozóan l. Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története I.* Osiris Kiadó, Budapest 1994, pp. 253-263.

[96] Vö: Jn 12,24.

[97] Miután a felvetődött kérdés olyan szférákat is érint, amelyek véleményem szerint nem tartoznak a tudományos kérdések közé, hanem az egyén vallásához való viszonyát érintik, amelyre aligha merészelhet bárki is biztos magyarázatot adni, azt gondolom, kivételesen megelégedhetünk a felvázolt lehetőségekkel, és hagyhatjuk a kérdést megválaszolatlanul. Megmaradhatunk annál, hogy a fejezetben láttunk egy szép példát arra, hogy Boccaccio egy kivételével minden magyarázatfajtával él egyetlen történet kapcsán.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Hősök

A Tartarusban bűnhődő „hősök" – morális magyarázatok a bűnök kapcsán

Boccaccio azokban a fejezetekben, amelyeket az Alvilágból jólismert alakoknak szentel, él azzal a lehetőséggel, hogy elkövetett bűneik kapcsán morális magyarázatot, tanítást adjon a történetekhez. Teszi ezt majd akár források, akár saját elképzelései alapján. Ezekben a fejezetekben a *Genealogia* fentebbiekben még nem látott jellemzőjével találkozhatunk. Azt eddig is láttuk, hogy Boccaccio enciklopédiája nem pusztán mitológiai történetek összessége, hanem a történetek értelmezésére is választ keres. Az azonban újdonságul szolgál, hogy szerzőnk nem elégszik meg azzal, hogy csupán ismereteket közöljön, és magyarázza őket, hanem történetein keresztül még tanítani is szeretné olvasóját.

Mielőtt Boccaccióval leszállnánk Hades birodalmába, pár szóval hadd utaljak vissza azokra a sorokra, amelyeket az első fejezetben az Alvilággal, és a minden könyv bevezetőjében található Istenhez való segítségért folyamodás kapcsán korábban leírtam.[98] Nem volna elengedhetetlen, de a korábban idézett bevezető szavai kivételesen szépen sűrítik magukba szerzőnk saját művéhez való viszonyulását. A könyv bevezetőjéből jól látszik szerzőnk már jólismert, témából és vallási meggyőződéséből fakadó *vívódása:* egyfelől a pogány költők illetve a filozófus iránt táplált tisztelete, másfelől pedig mély hite. Boccaccio a bevezetőben, melyet Numeniushoz[99] intéz, kiemeli, hogy nem öncélúan háborgatná rejtekükben az isteneket, hanem azért, hogy megmutassa: a pogány költők csupán csodálatra méltó mesterségük (*artificium mirabile*) miatt is jeles és tiszteletet érdemlő férfiak. Ugyanakkor nem habozik Krisztust segítségül hívni Numenius és a hozzá hasonló *ostobaságokban* hívők és isteneik ellen. Mint pedig az alábbiakban látni fogjuk, arra használja fel őket, hogy erkölcsös magatartásra tanítsa olvasóit.

[98] vö. első fejezet 9. oldal, és 41-42. jegyzet.
[99] A filozófust, azzal együtt, hogy Boccaccio keményen rendre utasítja azért, mert meg akarja óvni attól, hogy az alvilági isteneik magányát és nyugalmát megsértse, a „grandevus senex, vir quidem suo seculo autoritatis inclite" jelzőkkel látja el, tehát a tiszteletet tőle sem nem tagadja meg. (*Genealogia* III. Proh. 1).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A Danaidák[100]

„Filie Danai fratricide propriis fere nominibus incognite” [101] – kezdi szerzőnk a Danaus király ötven lányát általánosan bemutató fejezetet. Meghökkentő és kérdéseket vet fel a *fratricida* jelző használata: nemcsak azért, mert a szó nem fordul elő túl gyakran sem az antik szerzőknél, sem az egyházatyáknál[102], inkább azért, mert a férjgyilkos Danaidákra nem illik, és felmerül a kérdés, Boccaccio nem tévesen használta-e itt a kifejezést.

Ha továbbmegyünk a következő fejezetekre, amelyek név szerint és egyenként foglalkoznak három Danaidával[103], meggyőződhetünk róla: nem arról van szó, hogy szerzőnk máshogyan ismerte a királylányok történetét. A Hypermestrát tárgyaló fejezet első mondata egyértelműen kimondja, hogy ő volt az egyetlen, aki apja parancsa ellenére megkegyelmezett *férjének.*[104] A mondatból tehát egyértelműen kiderül, hogy a Danaidák Boccaccio szerint is újdonsült férjeiket gyilkolták meg a nászéjszakán. Az illogikusnak tűnő szóhasználat tehát nem a történet esetleges más változatának ismeretéből fakad; ez viszont még mindig nem megnyugtató válasz arra, hogy bár, mint azt tudjuk, a Danaidák és vőlegényeik valóban rokoni kapcsolatban álltak egymással lévén apáik testvérek, miért nevezi Boccaccio inkább *testvérgyilkosnak* őket. Tény, hogy Ovidiusnál abban a levélben, amit Hypermestra férjének, Lynceusnak ír, a *frater* szót használja, de nem a kettejükkel, hanem az ötven fivérrel kapcsolatban.[105] Talán Boccaccio szóhasználatával azt akarta érzékeltetni, hogy számára nagyobb bűn a rokongyilkosság, mint egy férj meggyilkolása. Nem tudhatjuk biztosan, az azonban tény, hogy a rögtön a fejezet első mondatában szereplő, tehát akarva–akaratlan hangsúlyos helyet elfoglaló *fratricida* szó még borzalmasabbá teszi Danaus király lányainak vétkét, még akkor is, ha a házasságot sem a lányok, sem apjuk nem akarta.

Visszatérve az ötven lány bűnéhez, illetve büntetésükhöz: Boccaccio véleménye szerint (amelyet egyébként valamennyi fejezet lezárásában megtalálhatunk), a véget nem érő

---

[100] *Genealogia* II. Capp. XXIII-XXVI. A történet ismertetésénél Boccaccio szóról-szóra idézi Ovidiust. (*Metamorphoses* IV. 462sk) és Senecát (*Hercules furens* III. 757skk.)

[101] *Genealogia* II. Cap. XXIII. 1.

[102] A fentebbi szó tizenötnél kevesebbszer fordul elő az ókori szerzőknél. Vö. *Thesaurus linguae Latinae.* B. S. B. B.G. Teubner Verlagsgesellschaft Vol. VI,1 (ed. 1971.); Col. VI p.1260.

[103] Hypermestra, Amymone, Bona (ami az utolsót – egyébként számunkra ismeretlen nevű Danaidát – illeti, családfájának leírásánál szerzőnk alighanem téved: Dictys Cretensisre hivatkozva /egy bizonyos *Ephemeris belli Troiani* feltételezett szerzője – L. *Der kleine Pauly.* Lexikon der Antike in fünf Bänden. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München 1979, II.29./ úgy emlegeti, mint Atlas feleségét, aki neki Electrát, a majdani Dardanus király anyját szülte. A mitológiák szerint viszont ez az asszony Pleione, és nem Danaus király lánya, hanem az Oceanisok egyike, vagyis Oceanus és Thetis gyermeke.)

[104] „…sola ex quinquaginta sororibus, neglecto patris imperio, viro suo pepercit” – *Genealogia* II. Cap.XIV. 1.

[105] Vö. Ovidius: *Heroides.* XIV. pl. „Mittit Hypermestra *de tot modo fratribus uni;* // cetera nuptarum crimine turba iacet.” (1sk).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

és hiábavaló vízhordás a lyukas hordóba azokat a nőket jelképezi, akik, miközben szüntelenül azon fáradoznak, hogy saját szépségüket az őket körülvevő fényűzéssel növeljék, elhanyagolják mindennapi teendőiket, és így mind a kettőt elveszítik ahelyett, hogy megtartanák. A másik erkölcsi magyarázat szerint, folytatja szerzőnk, azt az elpuhult embert jelenti, aki míg folyton vágyainak beteljesülését hajszolja, egyre inkább üressé válik, mint amilyen a gyilkos nők hordója.

Tantalus[106]

Mielőtt rátérnék, hogyan tanítja szerzőnk a hírhedett király égbekiáltó bűne és büntetése alapján hasonló erkölcsi magyarázattal az olvasót, bár nem tartozik szorosan a tárgyhoz, időzzünk el egy kicsit Tantalus személyének kérdésénél; egyrészt, hogy tanúi legyünk Boccaccio aprólékosságának, másrészt, hogy lássuk, mekkora feladat összegyűjteni mindent, ami egy mitológiai személy esetében tudható.

A műben kétszer találkozunk Tantalus nevével. Először az ötödik könyvben, ahol Tantalus korinthosi király a mitológiai időkben. A történet szerint ez a Tantalus „pius homo, atque deorum mensibus accubuit”[107]. Ha a fejezet elején azt hittük esetleg, hogy Boccaccio tévesen nevezte Korinthos királyának, a fejezet végén, olvasva a király jelzőit, világos, hogy ilyen jellegű tévedésről nincs szó: a büntetéséről ismertté vált uralkodót, aki Sipylos királya volt, senki nem nevezné *kegyes férfinak.* Az azonban kérdés, hogy akkor ki lehet ez a tiszteletreméltó férfiú, hiszen a mitológiák csak két Tantalusról beszélnek, az egyik a sipylosi hírhedett király, a másik az unokája.

A mi Tantalusunk, aki meghívta az olympusiakat ebédre, és, hogy próbára tegye mindentudásukat, saját fiát, Pelopsot tálalta fel nekik, a tizenkettedik könyvben szerepel.[108] Mint a főisten fia, gyakran vendégeskedett az istenek asztalánál az Olympuson, de erről Boccaccio nem tesz említést. Nem így a számunkra ismeretlen kegyes király esetében, nála – mint fentebb olvashattuk – leírja, hogy gyakran ült az istenek asztalánál. Ez azért is meglepő, mert Pelops apjának esetében ennek a mozzanatnak igen nagy jelentősége van, hiszen ez adott alkalmat neki arra, hogy számtalan vétke között a legnagyobbat elkövesse, és kivívja maga ellen az istenek haragját.[109]

[106] *Genealogia* XII. Cap. I.
[107] *Genealogia* V. Cap. XLV. 1.
[108] Ebben a könyvben szerepelnek Iuppiter leszármazottai.
[109] A *kegyes férfinak* nevezett Tantalus alakjával foglalkozó fejezet azért is furcsa, mert, mint mondtuk, az általunk ismert másik Tantalus az Alvilágban bűnhődőnek az unokája, róla viszont Boccaccio nem tesz említést.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A büntetés magyarázatát Boccaccio Fulgentiustól[110] veszi, aki szerint a Tartarusban bűnhődő, a folyóból inni és a gyümölcsfáról enni képtelen Tantalus az olyan kapzsi ember megtestesítője, aki inkább kész meghalni az éhségtől és a szomjúságtól, mintsem hogy javaihoz nyúljon.[111]

Ixion kereke és Sisyphus sziklája

Az Ixion[112] esetét tárgyaló fejezetben a történet és az aranykori költők által adott magyarázatok felsorolása után a fentebbihez hasonló allegorikus magyarázatot találunk, ezúttal Macrobiustól.[113] Az állandóan forgó kerékben Macrobius a Szerencsét (pontosabban vakszerencsét) látja: szerinte a szüntelenül forgó kerékre azok az emberek vannak kötve, akik a Szerencsére, a véletlenre bízták egész életüket.

A Sisyphusról szóló fejezetben[114] hosszú bevezető után, amelyben Boccaccio leírja a mitológia talán legravaszabb és leggátlástalanabb alakjának (Sisyphusnak még az isteneket is sikerült rászednie, és nem is egyszer) családfáját, pontosabban ennek lehetséges variációt, ismerteti a hírhedett király történetét és örökké tartó büntetését. A mindig újra és újra visszaguruló szikla jelentéséhez Macrobiustól veszi a magyarázatot: aki szerint az örökké tartó, hiábavaló sziklagörgetésben azt az embert kell látni, aki életét hiábavaló és fáradságos próbálkozásokban fecsérli el, amivel másoknak is kárára van, életmódjával mintegy kizsákmányolva őket. Boccaccio Macrobius szavaihoz nem fűz kommentárt és nem mond róla véleményt sem. Valószínűleg elfogadja, és elegendőnek találja, mint erkölcsi magyarázatot. A fejezet következő, Macrobius magyarázatát követő mondatáról csak azért

---

[110] Fabius Planciades Fulgentius, mitológiaíró az V. században. Valószínűleg keresztény, de biztosan csak annyit tudunk, hogy már a középkorban – tévesen – azonosították Ruspe püspökével. Főbb művei: *Mythologiarum libri III*, amelyben a pogány mitológiai történetek mélyén rejtőző valóság feltárásához keresi azok megszületésének „tudományos" alapjait, hogy ezáltal is megpróbálja őket a kereszténység számára elfogadhatóvá tenni, továbbá egy dialógus (*Expositio Vergilianae continentiae*) amelyben Vergiliust segítségül híva magyarázza az *Aeneis*ben rejlő allegóriákat, és ezeken keresztül egy lehetséges morális magyarázatot ad az eposz olvasásához. (Vö. *Der kleine Pauly. ...* II.628). Ami „ruspei püspök" voltát illeti, Branca is így emlegeti: „Fulgenzio, vescovo di Ruspe dal 507" Branca: *L'Atteone del Boccaccio...* p.199. Ugyanakkor Ries például egyértelműen kijelenti, hogy nem tévesztendő össze Ruspe püspökével. („Fulgenzio – da non confondere con il vescovo di Ruspe – …" – Ries, Julien: *Il mito e il suo significato.* Jaca Book, Milano, 2005, p.87.) Miután abból a szempontból az információ nem lényeges, hogy Fulgentius keresztény-e, vagy sem, mert vitathatatlanul az, Boccaccio szempontjából pedig kizárólag ennyiben lényeges, a kérdéssel az említésen kívül nem foglalkozom.

[111] Vö. *Genealogia* XII. Cap. I. 4; forrás: Fulgentius: *Liber de continentia Virgiliana.* 159. (*Note XII.* 4. *Genealogia* 1689).

[112] *Genealogia* IX. Cap. XXVII.

[113] Neoplatonikus nézeteket valló arisztokrata az V. században. Főbb műveit (*Commentarii in Somnium Scipionis* és *Saturnalia*) a pogány hagyományok utolsó tanúbizonyságaként tartják számon. Az előbbi fontossága abban áll, hogy az újplatonikus eszméket közvetíti; az utóbbi legnagyobb értéke, hogy összegyűjti a Vergiliusra vonatkozó iskolai és tudós hagyományt, illetve sok töredéket megőriz egyébként elveszett művekből. (l. Adamik Tamás: *Római irodalom a késő császárkorban.* Seneca kiadó Budapest 1996, p.230sk.

[114] *Genealogia* XIII. Cap. LVI.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

teszek említést, mert ismét jól mutatja Boccaccio mindenre kiterjedő figyelmét. Itt egy történeti magyarázatot találunk, melynek forrásaként Boccaccio Fulgentiust jelöli meg. Eszerint Ixion volt Görögország első uralkodója, és az ő száz főből álló hadseregét szimbolizálja a mitológiai történetben szereplő száz kentaur. Szerzőnk ehhez a következőket fűzi: talán Fulgentius arra akart utalni, hogy Ixion volt a görögök első tyrannosa.

Ennek a mondatnak témánk szempontjából nincs nagy jelentősége, de Boccaccio mindent összegyűjteni próbáló gondosságán kívül még egy fontos momentumra rávilágít: jelesül hogy szerzőnk a nem bizonyítottan pogány forrásokat sem fogadja el feltétel nélkül.

Mint látjuk, Boccaccio egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy erkölcsi magyarázattal szolgáljon, hogy nevelje, vagy legalábbis elgondolkoztassa olvasóját annak életvitelét illetően. Az eddigiekben tapasztalhattuk, hogy a szerző kivételes érzékenységgel reagál az emberi hibákra és azok következményeire, hiszen nemcsak leírja egy-egy hős történetét, hanem megérdemelt büntetésükhöz minden esetben fűz valamilyen értelmezést, akár saját gondolata, akár valamely keresztény, vagy későókori szerző magyarázata alapján.

Érzékenysége természetesen kiterjed azokra a hősökre is, akiket hübriszük miatt büntetett meg valamelyik isten. Az alábbiakban ezek közül nézünk meg néhányat.

A gőgjük miatt büntetett hősök

Lycaon

A minden képzeletet felülmúlóan gonosz és sem embereket, sem isteneket nem tisztelő arcadiai király, Lycaon[115] farkassá változásának története különösen jó anyagot szolgáltat az allegorizálásra. Mielőtt belemerülnénk a történet és az értelmezések tárgyalásába, jóllehet a főtéma szempontjából másodlagos dologról van szó, érdemes megfigyelnünk az aprólékosságot, ahogy Boccaccio a különböző forrásokat sorra veszi: megemlíti, hogy Theodontius[116] szerint Lycaon titán, ami megmagyarázná az istenekkel szembeni viselkedését. Megjegyzi azonban, hogy más források nem sorolják a titánok közé. Mégis elfogadni látszik Theodontius állítását, erre mutat a fejezetnek a könyvben való elhelyezkedése és címe is: *De Lycaone XIII*^{o} Tytanis *filio qui genuit Calystonem.*

[115] *Genealogia* IV. Cap. LXVI.
[116] Görög mitográfus a IX. században.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Visszatérve az elbeszéléshez: Boccaccio a történetet (ahogy ő fogalmaz: *fabulát*) Ovidiustól veszi, és elmeséli az istenek gyűlésétől egészen Lycaon farkassá változásáig.[117] Ezután leírja Leonzio változatát is. Ez lényegében a történet mitikus elemektől megfosztott formája, ahol az isteneket emberi szereplők helyettesítik. Eszerint az arcadiaiak háborúban álltak az epyrusiakkal, és a fegyverszünet megkötése után a béke jeleként Lycaonnak egy túszt adtak. Miután a meghatározott idő lejárt, követek mentek a királyhoz, hogy társukat kiváltsák, a király pedig őt tálalta fel nekik ebédre. Lycaont száműzték vétkéért, az erdőbe menekült, ahol rablásból élt.

Ezután veszi vissza a szót Boccaccio, aki szerint a történetből valóságos a farkassá változás lehet, mégpedig átvitt értelemben: valahányszor az emberben felülkerekedik a birtoklási vágy (vagyis egyfajta rablási vágy), farkassá változik, kivetkőzik emberi voltából, és mindaddig, amíg ez a vágy uralkodik rajta, farkas marad és csak külseje szerint ember.[118] A farkas ilyetén magyarázata valószínűleg Dantétól származik. A mi szempontunkból egy ilyen, szinte magától értetődő dolog megemlítése azért lényeges, mert ebből is következtethetünk arra a hatalmas tiszteletre, amellyel Boccaccio Dante iránt viseltetett. Aziránt a Dante iránt, akinek a kísérője a pogány Vergilius volt. Ez a tény pedig, ahogy a *Genealogia* más fejezeteiből láthatjuk, nem könnyítette meg Boccaccio belső harcát, amely keresztény mivolta és humanista hajlama közötti, számára feloldhatatlannak látszó feszültségből született.[119]

Mielőtt továbblépnénk, érdemes elidőzni egy pillanatra annál, ahogy Boccaccio a fentebbi történetben az egyes szerzőkre hivatkozik. Mikor Lycaon esetében elsőként Ovidiust idézi forrásként, a *fabula* szót használja a *Metamorphoses* alapján idézett történetre.[120] Leonzio magyarázatához nem fűz semmiféle megjegyzést, amelyből kiderülne, hogyan viszonyul a szerző véleményéhez, pusztán levonja belőle a tanító célzatú következtetést.

[117] A történetet l. *Metamorphoses* I. 164 skk.

[118] „…quam cito ad avaritiam et rapinam mentem apponimus, humanitate exuti, lupum e vestigio induamus, atque tam diu perseveramus in lupum, quam diu talis appetitus perseverat in nobis, humana tantum reservata effigie." (*Genealogia* IV. Cap. LXVI. 6) Fölöttébb valószínű, hogy Dantétól származik a farkas képe, ahol az „ha natura sì malvagia e ria, / che mai non empie la bramosa voglia, / E dopo 'l pasto ha più fame che pria." (Vö. *Inferno* I. 97skk).

[119] Azok a történetek, amelyek a római mitológia alakjaival, például az *Aeneis* főbb szereplőivel, vagy a város alapításának alakjaival foglalkoznak, még ékesebben tükrözik Boccaccio „küzdelmét". A történetek tárgyalásánál sokszor ellentmond Vergiliusnak, és keresztény szerzők véleményét fogadja el, ami érdekes, sőt meglepő annak ismeretében, hogy mennyire tisztelte Dantét, akinek Vergilius a Pokolban és a Purgatóriumban kísérője volt. Bővebben l. később.

[120] „Ex eo (ti. Lycaonról) autem talem refert Ovidius *fabulam*." (*Genealogia* IV. Cap. LXVI. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Semele

Példának hozhatjuk még a Iuno féltékenységének áldozatul esett Semele tragédiáját.[121] A történethez a forrást ismét Ovidius szolgáltatja,[122] Rá hivatkozik Boccaccio mind a királylány származása, mind a történet elmondása esetében. Boccaccio itt elveszi a *fabula* szó esetleges élét a forrás hitelét valamiképpen elismerő „ut *satis* per Ovidium patet in maiore volumine" megjegyzéssel.[123] A történethez nem ad erkölcsi magyarázatot, csak egy valóságtartalmára utaló allegorikus megjegyzést tesz. A tanító magyarázat hiánya első látásra talán meghökkentő, hiszen Semelét akár hibáztathatjuk is, egyrészt hiszékenysége, másrészt merészsége miatt. Nagy bátorság kell ugyanis ahhoz, hogy valaki egy isten szavában kételkedjék, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy nem akadhatott olyan halandó, aki egy olympusi nevével vissza mert volna élni.[124] Vagyis Semelében fel sem merülhetett volna, hogy szeretője nem az, akinek mondja magát. Természetesen abban, hogy mégis kétely ébredt benne, nyilvánvalóan közrejátszott Iuno ravaszsága. Ebben az esetben Semele ártatlannak tekinthető, és haláláért Iuno a felelős. Ezt a következtetést azonban Boccaccio nem vonja le. Talán mert nem tartja illendőnek egy isten hibáira felhívni az olvasó figyelmét. (Hasonlóan tapintatos hallgatást tapasztalhatunk majd más olympusiak esetében is: például Actaeon történeténél, akinek ártatlanul kellett meghalnia Diana haragja miatt, vagy Pentheus esetében, aki nem akarta megengedni, hogy városában bevezessék Bacchus kultuszát, és ezért az isten úgy rendezte, hogy tulajdon anyja kezétől haljon meg.) Boccaccio magatartása elismerésre méltó, de abból a szempontból nem érthető, hogy az allegorikus magyarázatban, amit a történethez fűz, világosan kijelenti, hogy ez szintén *figmentum,* vagyis költemény, költői kép. (Így megkérdőjeleződik az előbb feltételezett „tapintatos" magatartása a természetfelettiekkel szemben.) A mítosz valóságtartalmát szerinte a villámsújtotta terhes asszony adja: a tűz (Iuppiter) nem keveredik a levegővel (Iuno), csak villámként, amely az égből lecsap.[125]

A magyarázatból nem derül ki, Boccaccio mit gondolt Semele történetéről, kit tartott hibásnak, vagy ártatlannak. A fentebbi példákból kiindulva – amelyekből azt láthatjuk, hogy

[121] *Genealogia* II. Cap. LXIV.
[122] *Metamorphoses* III. 253-315.
[123] *Genealogia* II. Cap. LXIV. 1.
[124] Ezt jól példázza Rea Silvia esete: bár Vesta-szűz létére ikreket várt, senki nem vonta kétségbe szavát, mikor az ikrek atyjaként Marsot nevezte meg. Pusztán az isten nevének említése elég volt, hogy az elevenen való eltemettetéstől megmeneküljön.
[125] „*Figmenti* huius ego veritatem puto hanc feminam preganatem, ut ipsa sonat *fabula*, fulmine percussam; non enim ignis, id est Iuppiter, aeri, id est Iunoni, miscetur, nisi per fulmen ad inferiora descendens." (*Genealogia* II. Cap. LXIV. 3).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

minden lehetőséget megragad, hogy olvasóit tanítsa – annyit azonban megállapíthatunk, hogy jobban foglalkoztatta a történet annál, mintsem hogy mindenféle kommentár nélkül hagyja.

Niobe

Meglepő, hogy ugyanezt mondhatjuk el a Semelével ellentétben hübrisszel minden kétséget kizáróan megvert thébai királyné, Niobe történeténél.[126] Újabb szép példa Boccaccio mindenre kiterjedő aprólékosságára annak megemlítése, hogy Homérosz szerint Niobénak tizenkét gyermeke volt.[127] Az erkölcsi tanítás viszont (teljesen érthetetlen módon, hiszen bőven van mit meríteni a gőgös, isteneket megvető és Latonát kigúnyoló királynő esetéből) elmarad, szerzőnk csupán a Sipylos hegy kapcsán (Niobe szülőhelye) fűz egy-két megjegyzést a történethez. A mitológia alapján ide vitte vissza a szél a kővé vált királynét, és ez a szikla – a hagyomány úgy tartja – könnyezett. Itt Ciceróra és Theodontiusra hivatkozik Boccaccio: az előbbi szerint a sziklából nem folynak könnyek, az utóbbi szerint ez a különböző természeti jelenségekkel megmagyarázható. Ennél többet viszont Boccaccio ezúttal sem szentel a magyarázatnak. Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy ne érezte volna a bűn súlyosságát, hiszen maga is ellátja a királynét a *superba* jelzővel.[128] Ez a tény sokkal inkább fakadhat abból, hogy Niobe bűne égbe kiált és nincs szükség arra, hogy bármit hozzátegyen, az olvasó nyilván okul a puszta történetből is.[129]

A fentebbiekben tehát láthattuk, hogy Boccacciót mélyen érintik az emberi bűnök és hibák, és a lehetőségekhez mérten próbálja olvasóit ezeken keresztül tanítani, figyelmüket felhívni. Általában világos, és az emberi viselkedésre utaló morális magyarázatokat ad. (l.

[126] *Genealogia* XII. Cap. II.
[127] vö. *Íliász* XXIV. 602.
[128] Hivatkozásokat l. *Genealogia* XII. Cap. II. 4.
[129] Cicero véleményét (amit úgy magyaráz, hogy a filozófus kitalált dolognak tartotta a szikla könnyezését) Boccaccio a *Tusculanae disputationes* III. fejezetéből idézi. Cicero itt a néma fájdalomról értekezik, arra hoz példákat, hogy az igazi és mélyből fakadó fájdalom mindig néma. Itt található a Boccaccio által nem egészen szó szerint idézett „*Nioba fingitur lapidea propter aeternum, credo, in luctu silentium"* sor. (*Tuscul.* III. XXVI. 63.) Cicero, véleménye alátámasztására, másokat is megemlít. Bellerophontes, korinthosi királyfiról, aki származása miatt az istenek oltalma alatt állt, közvetlenül Niobe előtt tesz említést. Cicero vele kapcsolatban Homéroszt idézi: *'Qui miser in campis maerens errabat Aleis//Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans'.*

Valószínű, hogy Boccaccio olvasta a *Beszélgetések* idézett fejezetét. Jóllehet nem egyenesen idéz Cicerótól, ugyanakkor formailag és nyelvtanilag tökéletesen logikus változtatásokat alkalmaz, hogy saját mondanivalójába beleillessze. (*Eam autem in lapidem versam Tullius* […] *fictum arbitratur propter eius eternam in luctu silentium* XII. Cap. II. 3.) Ha ez így volt, nyilván nem kerülte el figyelmét a közvetlenül ez előtt a mondat előtt található Homérosz-idézet sem. Ezért meglepő, hogy Bellerophontes történeténél megemlíti kalandjait, még allegorikus magyarázatot is fűz hozzájuk, bűnéről viszont egyáltalán nem tesz említést, pedig – ha megnézzük az általa használt forrásokat, (pl. Ovidius) – szinte lehetetlen, hogy ne ismerte volna az istenek által kedvelt ifjú történetének tragikus végét. Vagy, ha csupán a fentebbi Cicero-hivatkozásra gondolunk, legalább el ne gondolkodtatta volna, hogy mi volt a *miser* Bellerophontes magányos bolyongásának oka. (vö. Bellerophontes története: *Genealogia* XIII. Cap. LVIII).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ixion, Sisyphus vagy Lycaon példája) Vagy, ha erkölcsi értelmezést nem, valami más allegorikus magyarázatot tesz le elénk, ami arra készteti az olvasót, hogy mélyebben elgondolkodjék a történeten.

Ellenpéldák: büntetések magyarázat nélkül

Actaeon

Ha a fentebbieket tekintetbe vesszük, teljes mértékben érthetetlen, hogy szerzőnk miért hagy szó nélkül egy olyan történetet, ahol – kivételesen, és minden kétséget kizáróan – nem ember, hanem isten követett el hibát. A híres vadász, Actaeon[130] történetének elbeszélése a már megszokott módon, neve és származási lehetőségeinek tárgyalásával kezdődik. Boccaccio, ahogy már többször volt alkalmunk tapasztalni, igen aprólékosan, forrásokat is megemlítve járja körül azt a problémát, hogy Actaeónt többek szerint Hyanthiusnak is hívták. Ezután tér rá történetének elbeszélésére. A történet megdöbbentő, és bizonyos szempontból érthetetlen. Az az istennő, aki teljes joggal lenyilazta az anyját ért sértés miatt Niobe tizennégy gyermekét, ugyanakkor Oriónt, akit első haragjában megölt, fel szeretette volna támasztani, aki a vadászat istennője volt, tehát mestersége miatt is kedvelhette volna a zsákmány elejtése után neki járó áldozatokat nyilván bemutató vadászt, miért ragadtatta magát ilyen szörnyű tettre, mikor kizárólag a véletlen műve volt, hogy Actaeon akkor járt a barlangban, mikor ő nimfái társaságában fürdött.

Boccaccio, tőle szokatlan módon, minden megjegyzés nélkül hagyja a történetet, pedig az eddigiek alapján elvárható lenne, hogy valamilyen magyarázatot fűzzön hozzá, hiszen ennél sokkal érthetőbb esetekben nem mulasztotta el, hogy legalább valamiféle allegorikus értelmezést adjon. Felmerülhet a kérdés, hogy talán azért nem, mert az ókori szerzők sem fűznek kommentárt a történethez. Ez a fentebb felsorolt eseményeknél sem mindig igaz, ott pedig nem okozott Boccacciónak problémát, hogy saját magyarázatát adja az olvasó elé. A másik lehetőség, hogy nem érezte át a vadász tragédiáját. Ez szinte elképzelhetetlen, egyrészt a fentebb már többször említett erkölcsi érzékenységét tekintve, másrészt, ha ezzel esetleg nem is számolhatnánk valamiért a jelen esetben, akkor is szinte biztos, hogy legalább felmerült benne a probléma. Egyszerűen azért, mert ha Ovidiusnál olvasta Actaeon történetét, márpedig a Hyanthius név tárgyalásánál idézi Ovidiust, mint forrást[131], akkor nem kerülhette el figyelmét a költőnek pár sorral előbb található megjegyzése, mely szerint: „At bene si

[130] *Genealogia* V. Cap.XIV.
[131] *Metamorphoses* III. 147.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

quaeras, fortunae crimen in illo,//non scelus invenies; quod enim scelus error habebat!"[132] Tehát ha feltételezzük, hogy Boccaccio olvasta ezt a történetet Ovidiusnál, nem lehetséges, hogy ezt a két sort ne olvasta volna.[133] Ezenkívül ő maga is megjegyzi, hogy Actaeon bűnös szándék nélkül, csupán véletlenül került éppen akkor a barlangba, hiszen a történet elmesélése során ezt írja: „…et ad eum (ti. a völgybe) forte potaturus accederat."[134] Vagyis, ha Ovidius fentebb idézett két sorától el is tekintünk, akkor is nyilvánvaló, hogy Boccaccio tisztában volt Actaeon ártatlanságával. Az a lehetőség természetesen fennáll, hogy Boccaccio nem akarta kimondani, hogy Diana volt a vétkes. Erre már láthattunk példát Semele esetében, ahol – közvetve bár, és nem ilyen nyilvánvalóan – Iuno lelkén száradt a királylány halála. A szerzőnek ez az egyébként elismerésre méltó magatartása csak abból a szempontból kérdőjelezhető meg, ha figyelembe vesszük, hogy a történeteket *figmentumként, fabulaként* emlegeti.[135] Ebben az esetben viszont feltehető a kérdés: ha egy világ történeteit – egyébként teljes joggal – nem valóságként kezeli, akkor a nem valós történetekben szereplő nyilván nem valós istenekkel szemben miért viseltetik ilyen szembeötlő tapintattal. Talán azért, mert még így is tiszteletben tartja egy régi világ kultúrájának természetfeletti hatalommal felruházott alakjait. Vagy, hogy még ezzel is tanítsa olvasóját bármilyen magasabb rendű, természetfeletti tiszteletére, mégha az saját felfogása szerint soha nem is létezett.[136] Hallgatása, ha ebből fakad, érthető, és minden tekintetben elismerést érdemel, bár ez az Actaeónra mért büntetés igazságtalanul eltúlzott és némiképp jogtalan voltán nem változtat.

Visszatérve a történetre: ezúttal a más szerzőtől vett allegorikus magyarázatot is hiába várjuk. Fulgentiusra hivatkozik ugyan, de csak annyit ír, hogy szerinte[137] Actaeon a kor előrehaladtával felismerte mesterségének veszélyeit, felhagyott a vadászattal, kutyáiról viszont nem mondott le. Ezek pedig, miután nem biztosított nekik táplálékot, széttépték. További magyarázatot nem találunk, az utolsó mondat pedig szokatlanul gyorsan tesz pontot a történet végére. Akár az az érzése is támadhat az olvasónak, hogy az esetlegesen felmerülő kérdéseknek akar elébe vágni.[138]

---

[132] *Metamorphoses* III. 141 sk.
[133] Érdemes visszagondolnunk a Niobe történet esetében tárgyalt Cicero-idézetre, ahol – Bellerophontes kapcsán – hasonló problémával találkozhatunk: a használt forrásból valamit átvett Boccaccio, másvalami nem. L. 129. jegyzet. A források ily módon való használatával talákozhattunk már korábban: l. pl. második fejezet 118, ill. 134. jegyzet.
[134] *Genealogia* V. Cap. XIV. 2.
[135] L. például a 120. és a 125. jegyzetet.
[136] Bár ezt a feltevést a 137. oldalon leírtakban éppen megkérdőjeleztem, mindazonáltal nem zárható ki egyik eshetőség sem.
[137] Pontosabban Anaximenés szerint, akit pedig Fulgentius idéz.
[138] A fejezet utolsó, Fulgenitus kommentárját lezáró mondata: „*Hec Fulgentius."*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Pentheus

Hasonlókat mondhatunk el a thébai királyfi, Pentheus történetével kapcsolatban is. Neki Boccaccio nem szentel külön fejezetet, csak az anyjáról, Agauéról szóló fejezetben tesz róla említést.[139] Pentheus és Actaeon története ijesztően hasonlít egymásra. Actaeon véletlenül szeméremsértést követett el, Pentheusnak pedig – bár kétségkívül vétkes volt abban, mint Boccaccio is írja, hogy megvetette Dionysus kultuszát[140] – nem vethetjük szemére, hogy be akarta tiltani a szertartásokat, ahol a bakkhánsnők az őrület hatása alatt gyermekeket téptek szét, és méltóságán alulinak tartotta anyját önkívületben, félmeztelenül őrjöngve látni.[141] Megérdemelt, vagy meg nem érdemelt büntetésük is hasonló volt: mindkettejüket széttépték, Actaeónt szerető és általa szintén szeretett kutyái, Pentheust pedig tulajdon anyja.

Pentheus viselkedését illetően a kérdés kétélű voltát (vagyis hogy istent megvető, vagy városát féltő ifjú-e) valószínűleg Boccaccio is érezte. Az a megjegyzése ugyanis, mely szerint Pentheus *elati animi* ifjú volt,[142] mesterien tükrözi a helyzet kétértelműségét, mert a kifejezés egyaránt jelenthet „emelkedett lelkű", vagy „kevély" embert. Hogy Pentheus melyik fajtába tartozott, ezt nem tudhatjuk. Euripides drámája szerint felfuvalkodott és hatalmától megszédült ifjú, ugyanakkor az vitathatatlan, hogy útját akarta állni városában a mámor és őrjöngés kultuszának. Igaz, ha ezt a város véneinek intelme ellenére és egy istennel szemben teszi az nem vall feltétlenül józan és bölcs uralkodóra.[143]

Boccaccio ezúttal sem foglal állást, és Actaeon történetéhez hasonlóan másoknál sem keres allegorikus értelmezését a történetnek. Evvel kapcsolatban Leonzio véleményét írja le, aki szerint a történetből annyi igaz, hogy Pentheus józan ifjú volt, és emiatt bormámoros anyja és társai megölték, mert gyakran kárhoztatta őket részegségük miatt.[144] Ennek a változatnak az ismertetésén kívül Boccaccio egyéb megjegyzést nem fűz a történethez. Pedig ebben az esetben lenne mit mondania: akár elítélhetné Pentheust felfuvalkodottságáért, akár magasztalhatná józanságáért. Talán itt is az áll fenn, hogy az isten iránti tapintatból nem teszi. De mielőtt elhamarkodott következtetésekre ragadtatnánk magunkat, idézzük vissza

[139] *Genealogia* II. Cap. LXV.
[140] „…qui (ti. Pentheus) cum sacra Bachi spreveret … occisus est." (*Genealogia* II. Cap. LXV. 2).
[141] Ahogy alább szóba is kerül, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy többféle változat él Pentheus magatartására vonatkozóan. Megítélésének hiányát tehát nem vethetjük szerzőnk szemére.
[142] „Agave … peperit filium, quem vocavere Pentheum, elati animi iuvenem…" (*Genealogia* II. Cap. LXV.1).
[143] A kérdés árnyalásához l. még Petz és Tótfalusi „Pentheus(z)" címszót, valamint Ovidiust (*Metamorphoses* III. 513skk). Pentheusz nála is mindenkit megvető ifjúként szerepel, de itt vétke inkább az, hogy a vak jóst kigúnyolta vaksága miatt.
[144] Ha Boccaccio ezt a változatot fogadta el inkább, akkor egyértelművé válik a király *elati animi* jelzője, de azonkívül, hogy valószínűleg Leonzio véleményét részesítette előnyben, erről biztosat nem állíthatunk.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Boccaccio azon szavait, mellyekkel rendre utasította a harmadik könyv elején az istenek haragjától őt óvó Numeniust. Fogalmazásmódja ugyanis nem nélkülöz minden iróniát az istenekkel kapcsolatban, mikor azt írja: „hogy lásd, mennyire tartom ezeket a te mesés isteneidet."[145]

Ha olyan lépésre szánjuk el magunkat, hogy az eddig felsorolt történetekből merészebb következtetéseket vonjunk le, arra az eredményre juthatunk, hogy – dacára a kétségkívül tekintélyes mennyiségű ókori forrás idézésének – Boccaccio előnyben részesíti az aranykor szerzőivel szemben a keresztény, vagy legalábbis későókori szerzőket, függetlenül attól, hogy azok keresztények voltak-e vagy sem. Magyarázhatnánk ezt a tényt úgy, hogy Boccaccio – korának követelményeiből fakadóan – szívesebben vette alapul keresztény szerzők munkáit, mint az aranykor kiemelkedő, ámde pogány költőinek, íróinak műveit.[146]

Azonban ha az eddig említett szerzőket megnézzük, akikre az egyes történetek magyarázatánál hivatkozott, azt látjuk, hogy ez a feltételezés nem állja meg a helyét. Macrobius, az V. századi neoplatonikus arisztokrata, aki valószínűleg azonos a 410-es év afrikai proconsulával, pogány volt. Az afrikai Fulgentius, szintén az V. századból, pogány allegorizáló, moralizáló mitológiaíró. Theodontius pedig egy campaniai mitográfus és filozófus volt a IX. században. Az eddigi példáinkból tehát biztosan csupán Leonzio keresztény. Ez a szempont tehát elvileg nem vezethette Boccacciót az általa hitelesnek elfogadott szerzők megválasztásában. Az azonban tény, hogy a felsorolt szerzők, ha nem is keresztények, de legalább korban közelebb állnak Boccaccióhoz, mint Augustus korában alkotó társaik. Hogy Boccaccio közelebb érezte magához az előbbieket, arra több példát is láthattunk: gondoljunk csak az Ovidius szerinti történet *fabula* megnevezésére, vagy arra, hogy szerzőnk a fentebb tárgyalt fejezetekben azután, hogy a történet elmesélésénél gondosan sorra veszi a fellelhető ókori forrásokat, a fejezet végén a magyarázatot szinte soha nem az

[145] Miután ezekre a sorokra már fentebb utaltam, igaz, akkor azt kiemelendő, mennyire tisztelte Boccaccio pogány volta ellenére is Numeniust (vö. 129. oldal és 99. jegyzet), valamint a költőket, ha helyesen gondolkodtak, a jelen hivatkozás miatt is, illetve mivel ezek a sorok újfent bizonyítják, mennyire fontos volt Boccaccio számára tulajdon kereszténységének hangsúlyozása, idézem: „Attamen ego dearum tuarum non resero thalamos, nec deorum tuorum secessus aperio, quasi velim illecebras eorum magis ex propinquo conspicere, sed ut appareat poetas, si bene de deo sensissent, homines fuisse preclaros et ob mirabile artificium venerandos; et ut videas quanti pendam hos tuos fabulosos deos … precem faciam: Ipsi ergo omnes, quorum tu me hortaris iram fugere, michi irati sint, queso, tibi autem illisque et tam inepta credentibus Christus Ihesus."

[146] Meg kell még említeni, hogy a műve elején felvázolt négyes értelmezést, amiről azt írtam, Dantétól vette át, már a későókori szerzők is jócskán használhatták, miután ez a módszer Origenestől eredeztethető. Tehát nem meglepő, hogy szerzőnk olyan auktorokra támaszkodik, akik, ha nem is a Biblia történeteinek magyarázásánál, mint Origenes tette, hanem a mitológiai történetek esetében, de az ő módszerét alkalmazták. Így ezek a magyarázatok Boccaccio művéhez természetszerűleg alapul szolgáltak.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

aranykori, vagy klasszikus ókori szerzőktől veszi.[147] Ugyanakkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy láttunk olyan példát is, mikor Leonziónak, illetve Fulgentiusnak mondott ellent, vagyis őket, a későbbi szerzőket sem kezeli mindig kizárólagos tekintélyként.[148] A fentebbi fejezetekből ugyanakkor sokkal több példa igazolja előbbi megállapításunkat.

Ha az elmondottak alapján egyetértünk azzal, hogy Boccaccio közelebb érezte magához és ezért inkább elfogadta a keresztény, illetve akár csupán a kor folytán, melyben éltek, a kereszténységhez, vagyis őhozzá magához közelebb álló szerzőket, akkor viszont szembekerülünk azzal a problémával, ami a mű tárgyából adódik. Mint az első könyv előszavában már láttuk, a mitológiát, amit művében feldolgoz és magyaráz, nevetségesnek tartja. Ugyanakkor a téma sokkal közelebb áll ahhoz a korhoz és gondolkodásmódhoz, amelyben az aranykor írói, költői alkottak, hiszen az ő világuk vallási elképzeléseihez tartozott, ennélfogva hitelesebb képet adhattak róla, és nyilvánvalóan sokkal jobban értették (hiszen az övék volt), mint az V. század pogány, vagy akár keresztény szerzői, így bizonyos szempontból hitelesebb forrásnak tekinthetjük őket. Tehát, ha innen nézzük, némiképp érthetetlennek, vagy legalábbis következetlennek tűnhet Boccaccio magatartása, főleg, ha visszaemlékszünk arra, milyen finoman elhallgatta az olympusiak esetleges hibáit az egyes történetek elmondásánál. De ahogy azt már korábban, a Pentheus történetet tárgyaló rész végén megjegyeztük, ennek a „tapintatos" magatartásnak a megítélésénél óvatosságra int a tény, ahogyan Boccaccio enyhe iróniával a *fabulosus* jelzővel látja el a pogány filozófus isteneit.[149] Ha nem vesszük figyelembe ezt az egyetlen mondatot, ami gyökeresen ellentmond a Semele, Actaeon, vagy Pentheus történeténél tapasztalt finom hallgatásnak, mikor egy isten látszott hibát elkövetni, azt szűrhetnénk le, hogy Boccaccio ösztönös tisztelettel viseltetik a természetfeletti hatalom bármely letéteményese iránt. Ebben az esetben azonban feltehetnénk a kérdést, hogy akkor a mitológia többi elemét miért nem kezeli hasonló módon, és miért nem a művének tárgyát képező mitológiával együtt élő, és aszerint gondolkodó szerzőket részesíti

[147] Hogy konkrét és nem túl távoli példát nézzünk: Actaeon történeténél Boccaccio hallgatásával nyíltan nem foglal állást, de a fejezet befejező mondata (*Hec Fulgentius*) pusztán azzal, hogy a fejezet végén található, tehát az olvasó akaratlanul is jobban odafigyel rá, mint a fejezet közepén szereplő mondatokra, valamint az, hogy a szerző Actaeon tragédiáját minden megjegyzés nélkül hagyja, arra enged következtetni, hogy Boccaccio elfogadhatóbbnak tartja Fulgentius változatát az éhes kutyák által szétszaggatott vadászról, mint Ovidius történetét.

[148] vö. 36. jegyzet, illetve Sisyphus történetében: 132. oldal. Egyéb példákat l. még a második fejezet forráshasználatot tárgyaló részében, ahol az egyes források elfogadásának arányából arra lehetett következtetni, hogy bár szerzőnk hangsúlyozza az ókori források elsőbbségét, ezek mégis többször maradnak háttérben a késői forrásokkal szemben. (Vö. második fejezet 96. oldaltól)

[149] Az idézetet l. a 145. jegyzetben, illetve visszaidézhetjük a bevezetőnek azt a mondatát, amelyben Boccaccio „esztelenségnek" és „nevetségesnek" nevezi a vágyat, mely szerint egyesek szeretnék azt hinni, hogy az istenektől származnak. (Idézve az első fejezetben, 7. oldal.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

előnyben a későbbi, és azt a világot már hozzá hasonlóan kívülről szemlélő szerzőkkel szemben.

Az alábbiakban Boccacciónak erre az egyébként immár humanizmusba hajlónak mondható magatartásával némiképp ellentétben álló viselkedésére láthatunk még néhány példát.

Először Vergilius eposzának hőseiből vonultatok fel néhányat. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a Dantét olyannyira kedvelő és tisztelő Boccaccio nyilván kellő tisztelettel adózott a koszorús aranykori költőnek is, hiszen méltó arra, hogy a *Divina Commedia* első részében vezetője és mestere legyen, méltán hihetjük, hogy Vergilius Boccaccio számára is megkérdőjelezhetetlen tekintélyül szolgál. Erről kíván megbizonyosodni az alábbi pár fejezet.

Az *Aeneis* hősei

Dido és Aeneas

Didót és Aeneast nem legendás szerelmük miatt tárgyalom egy fejezetben, hanem mert velük már több szempontból is foglalkoztam néhány cikkben[150], így inkább csak összefoglalom azokat a vonásokat, amik a fentebb felvetett kérdés kapcsán fontosak.

Dido fejezetében[151] a királynő származásának leírása után (szerzőnk forrása itt Vergilius) találunk egy mondatot, mely szerint: „*Dido precipuum matronalis pudicitiae decus,* ut Virgilio placet, *Beli regis fuit filia."*[152] Vagyis Dido, a tisztes feleséghez illő tisztaság legékesebb dísze, ahogy Vergiliusnak tetszik, Belus király lánya volt. A mondatszerkesztésből nem derül ki egyértelműen, hogy Boccaccio melyik tagmondatra vonatkoztatja az „ahogy Vergiliusnak tetszik" kiegészítést. Az *Aeneis*ben mindkettőre találunk utalást: arra is, hogy Dido Belus lánya volt, arra is, hogy híven őrizte megholt férjének emlékét.[153] Bármelyikre is vonatkozik Boccaccio megállapítása, eléggé meglepő, hogy így hivatkozik Vergiliusra.[154]

---

[150] Dido és Aeneas alakja a *Genealogiá*ban egymástól függetlenül: Babics Zsófia: *Gli eroi mitologici dei Romani nella* Genealogia deorum *ovvero l'umanesimo particolare di Giovanni Boccaccio.* In: Verbum. VII/1. (2005) pp.303-324; Dido és Aeneas találkozásának lehetőségei Boccaccio három latin művének tükrében: B. Zs.: *La figura di Didone nelle opere latine del Boccaccio*. – In: Acta Antiqua (Acta Ant. Hung.) 50, 2010, 431-458, ugyanez magyarul l. az első fejezet 12. jegyzetét; Aeneas és Romulus halálának körülményeiről pedig: B. Zs.: *Rappresentazione insolita dei grandi fondatori della città di Roma nella* Genealogia deorum gentilium *di Boccaccio*. – In: Verbum Analecta Neolatina XII/2, (2010) 421–435.

[151] *Genealogia* II. Cap. LX.

[152] *Genealogia* II. Cap. LX. 1.

[153] Mindkettő Dido szájából hangzik el: *Aeneis* IV. 320skk. és I. 621.

[154] Ezt még a pár sorral lejjebb található megjegyzés sem enyhíti, ahol Liviussal kapcsolatban találjuk ugyanezt a félmondatot, mikor Boccaccio az ökörbőrrel való területfoglalást meséli el. („…et cum in litus devenisset Affricum, *ut placet etiam Tito Livio*, […] litoris […] occupavit plurimum…" II. Cap. LX. 260,2sk.) Liviusnál az afrikaiak felajánlása nem szerepel, csak annyi, hogy ökörbőrrel foglaltak területet. (Erről bővebben l. Zaccaria jegyzetét is: *Note II, 138, Genealogia* 1630). Itt az „etiam" miatt a megjegyzésnek talán nincs olyan éle, mint a

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ez a szószerkezet *(*ti. *Virgilio placet)* ismételten előfordul annak az epizódnak a leírásánál, amikor Aeneas és Dido találkoznak.[155] Természetesen gondolhatjuk azt, hogy a *placet* ige nem kisebbíteni kívánja a az illető szerző hitelességét, és Boccaccio pusztán jelzi vele, hogy bizonyos szerző ezt vagy azt gondolja a szóban forgó kérdésről, de ő, Boccaccio nem kíván a kérdésben állást foglalni, csak felsorolja a különböző forrásokat. A következő mondat azonban rácáfol szerzőnk pártatlanságára: „Verum Iustinus et historiographi veteres aliter sentiunt."[156] Tehát Iustinusnak és másoknak, akik nem költők, hanem régi történetírók, nem másképpen *placet* a történet, hanem *aliter sentiunt,* vagyis másként vélekednek a kérdésről. Mégha a két ige jelentése nem is különbözik gyökeresen egymástól (hiszen alapvetően mindkettő vélekedést jelent, csak jelentésárnyalatuk más), a *Iustinus et veteres historiographi* azt sugallja, hogy hitelesség szempontjából inkább az ő véleményüket kell elfogadni, mint a költőét. Hogy a *régi történetírók* alatt kikre céloz Boccaccio, nem lehet tudni. Ami Iustinust illeti, ő valamikor a III.–IV. század fordulóján alkotta meg *Trogi Pompei Historiarum Philippicarum epitoma* című kivonatát.[157] Itt tehát megint megerősödni látszik az az irányvonal, hogy Boccaccio a korához közelebb álló személyeket tartja hitelesebbnek az aranykoriaknál. A továbbiakban, Dido halálának elbeszélésekor ismét hasonló jelenséggel találkozhatunk: Boccaccio azt a változatot írja le, hogy Dido a főemberei által kikényszerített házasság elkerülése végett lépett máglyára, hogy ne kelljen Iarbas feleségének lennie, és hű maradhasson férje emlékéhez.[158] Valóban létezett mindkét hagyomány, ezt nem tagadhatjuk. A különös ebben az esetben csak az lehet, hogy Boccaccio éppen a vergiliusi hagyományt látszik cáfolni. Megtehette volna, hogy nem foglal állást, hiszen a *Genealogia* számtalan más példájában is előfordul, hogy összegyűjti az egyes változatokat, és aztán az olvasóra bízza, melyiket fogadja el,[159] akkor miért éppen a Dante-kísérő Vergilius esetében siet hangsúlyozni, hogy vannak más lehetőségek is. A következő mondat, ami egyben a fejezet utolsó mondata is, tehát akarva-akaratlan nagyobb hangsúlyt kap, még kevésbé hagy kétséget afelől, hogy Boccaccio nem Vergiliusnak ad igazat. Dido halálának körülményeivel kapcsolatban Iustinus

---

Vergiliusra való hivatkozás esetében, de nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy látsszék: nem Vergilius az egyetlen forrás, akit Boccaccio nem mindig fogadott el egyértelműen hitelesnek.

[155] „Ad hanc (Didonem) accessisse Eneam profugum, vi tempestatis inpulsum, et hospitio thoroque susceptum ab ea *Virgilio placet*, eamque, discedente a se Enea, ob amoris impatientiam occisam." (*Genealogia* II. Cap. LX. 3).

[156] *Genealogia* II. Cap. LX. 3.

[157] Adamik Tamás: *Római irodalom a késő császárkorban.* Seneca kiadó Budapest 1996, pp.156-57.

[158] A teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy Ovidiusnál, bár ő is Aeneasnak tulajdonítja Dido halálát, találunk utalást Iarbas sikertelen udvarlására. (*Fasti* III. 550skk). Ovidiusra viszont ebben az esetben nem hivatkozik forrásként Boccaccio, tehát továbbra is fenntartható az a megállapítás, hogy az aranykori szerzők háttérbe szorulnak a későbbiekkel szemben.

[159] Ilyen például Niobe története, ahol a szikla könnyezésének kérdésében nem foglalt állást, vagy Actaeon és Pentheus története.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

véleményéről ugyanis a következőket mondja: „*Quod etiam longe aliud est a descriptione Maronis”.*[160] (Ami szintén igen messze esik a Vergilius által leírtaktól.) Mivel nem teszi hozzá, hogy szerinte ez igaz vagy nem, az *etiam longe aliud* arra enged következtetni, hogy ebben az esetben is Vergilius változata tekinthető kevésbé hitelesnek.

A fejezetből kiragadott és fentebbiekben idézett kérdéses mondatokból természetesen még nem vonhatjuk le egyértelműen a következtetést, hogy Boccaccio egyáltalán ne fogadta volna el tekintélyként Vergiliust. Ez már Dante iránti tisztelete miatt is elképzelhetetlen. Ha jobban megnézzük, Dido halála különben sem egészen egyértelmű része a római mitológiának, és ha olvassuk Boccaccio két másik latin művét, kiderül, hogy ez őt más szempontból is foglalkoztatta, leginkább Dido és Aeneas találkozásának kérdése miatt, amiben egyáltalán nem látszik elfogadni Vergilius változatát. Ezt érdemes figyelembe venni, így érthetőbbnek tűnik, hogy miért nem Vergiliusnak adott ebben az esetben igazat a Dantét tisztelő Boccaccio.

Azonban, ha tovább megyünk az Aeneasnak szentelt fejezetre[161], nem sokat kell várnunk arra, hogy megint kétséges legyen Vergilius szavahihetősége. Boccaccio Aeneas kalandjai leírásánál, egészen a hős haláláig (amiről Vergilius nem ír), pontosabban a Turnusszal vívott párviadalig forrásként Vergiliust használja.[162] Beszél Aeneas és Dido karthágói találkozásáról, hogy Aeneas Trója bukása után hét évvel kötött ki Afrika partjainál, „ahogy Vergilius írja, *bár mások tagadják*.” Itt Dido királynő fogadta barátságába, majd nászágyába egyaránt, *ha ebben Vergiliusnak hinni lehet*[163]. (A „Dido barátságába, majd nászágyába fogadta” félmondat igen hasonló módon szerepel a két fejezetben, nehezen elképzelhető tehát, hogy szerzőnk esetleg azért beszél más, elismerőbb hangsúllyal Vergiliusról a hatodik könyvben, mint a másodikban, mintha a kettő megírása között például

[160] *Genealogia* II. Cap. LX. 4.
[161] *Genealogia* VI. Cap. LIII.
[162] Eltekintve attól a momentumtól, hogy felsorolja azt a lehetőséget, miszerint a görögök azért engedték el Aeneast, mert elárulta a hazáját, de ezt itt csak a teljesség kedvéért jegyzem meg. Boccaccio szavaiból *(secundum quosdam)* következtethetünk arra is, hogy csak minden lehetséges eshetőséget igyekezett felsorolni, ami azt magyarázhatta, miért mehettek ki a városból a Kegyesatya és az övéi, nyilván az egy Creusa kivételével. Hogy a Boccaccio által használt fogalom *(proditio)* ebben az esetben mit takar, hazaárulást, vagy felesége meggyilkolását, nem derül ki. Az viszont tény, hogy Boccacciónál, aki pedig jól ismerte az *Aeneis*t, a rómaiak ősatyja soha nem szerepel a *pius* jelzővel, és ezen tulajdonságára utalást sem találunk. A mondat, amire a jegyzetben utaltam: „Qui, (vagyis Aeneas) et si multa clara facinora apud Troiam egerit, secundum tamen quosdam proditionis patrie macula notatus est, et inter alia trahitur in argumentum, quod incolumis cum filio et navigiis et parte copiarum abire permissus sit, cum fere in ceteros sit sevitum.” (*Genealogia* VI. Cap. LIII. 6).
[163] „Et reascensis navibus, tempestate in Affricam delatus est, ut ait Virgilius, *cum alii negent*, *ubi a Didone regina susceptus* cum septem iam errasset annis, cum qua aliquandiu fuit, *eius amicitia usus et lecto*, *si in hoc Virgilio credendum est*.” (*Genealogia* VI. Cap. LIII. 9).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

sok idő telt volna el.[164]) A hős tisztázatlan körülmények között bekövetkezett halála kapcsán pedig, amiről az *Aeneis* már nem ír (Boccaccio több változatot sorol fel, egyik sem méltó halálnem egy nép ősatyjához, akármilyen körülmények között is fulladt bele szerinte Aeneas a Numicus folyóba[165]), szó szerint idézi Dido átkát a negyedik énekből, amellyel a hős halálát Vergilius *eleganter tangit,* vagyis amire igen művészien utal.[166] Tehát Vergilius *eleganter* utal Aeneas eltűnésére, halálára. (Ez a mondat ismét jól mutatja, mennyire tisztelte Boccaccio a költőket, akik mesterségük művelésekor maradandót alkottak. Ha véleményükkel sokszor nem is értett egyet, mesterségükhöz, a költészethez való hozzáértésüket maradéktalanul tisztelte.)

A fejezet végén Boccaccio, miután felsorolta az Aeneas halálával és/vagy eltűnésével kapcsolatos lehetőségeket, a következőképpen összegzi véleményét: ami Aeneas istenné válását illeti, az nem más, mint ostoba és nevetséges kitalálás. Majd leírja saját elképzelését (rövid összefoglalóját l. a 165. jegyzetben). Ezt természetesen nem vethetjük szemére, de az meglepő, hogy bizonygatnia kell, hogy egy mitológiai hős istenné válása nevetséges. Ilyen kijelentéssel találkoztunk már például Demogorgónnál is. Szerzőnk ezen magatartásának lehetséges okairól később még részletesen lesz szó, így itt erre külön most nem térek ki. Legyen elég annyi, hogy Vergilius csodálata ide vagy oda, megint azt kell mondanunk egy fejezet végén, hogy a mantuai költő ismét alulmaradt, még akár ismeretlen forrásokkal szemben is.

Creusa, Aeneas felesége[167]

Boccaccio Hecuba lányának leszármazásánál Serviusra hivatkozik, majd az eposzban való szerepének leírásakor[168] híven követi Vergilius elbeszélését. Creusa halálával kapcsolatban azonban tesz egy furcsa megjegyzést: „Sed non nulli eam (ti. Creusa) ab ipso (ti.

[164] A Dido-fejezetben: „Ad hanc accessisse Eneam profugum, vi tempestatis impulsum, *et hospitio thoroque susceptum ab ea* Virgilio palcet …", az Aeneast tárgyaló fejezetben: l. az előző jegyzetet.

[165] Boccaccio a tőle már megszokott módszer szerint felsorol néhány lehetőséget: vannak, akik azt gondolják, hogy Aeneas eltűnt egy csatából és vannak, akik szerint Aeneas áldozatbemutatás közben beleesett a Numicus folyóba, és nem találták meg a holttestét. Az ő állásfoglalása szerint Aeneas megfutott Turnus elől, és futás közben esett a Numicus folyóba, ahol megették az etruszk vagy laurentumi halak. Miután ezt részletesen tárgyalja a 150. jegyzetben említett cikk, ezzel tovább itt bővebben nem foglalkozom.

[166] „Quod Virgilius eleganter tangit, ubi Didonem morituram eum execrantem inducit atque dicentem: At bello audacis populi vexatus et armis. Finibus extorris, complexu avulsus Iuli Auxilium imploret videatque indigna suorum Funera, nec, cum se sub leges pacis inique Tradiderit, regno aut optata luce fruatur, Sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena. Hec precor etc." (*Genealogia* VI. Cap. LIII. 690, 14, az *Aeneis*-idézet: *Aen.* IV. 615skk.) – a tárgyhoz egyáltalán nem tartozik, és nem is lényeges: Romano 1951-es kiadásában *Virgilius* szerepel (p.324, 19.), az általam megjelölt szövegben pedig *Virgilium* áll. Nyilván egyszerű nyomdahibáról van szó az 1998-as kiadás esetében.

[167] *Genealogia* VI. Cap. XV.

[168] A történetet l. *Aen.* II. 736-740, 768-794.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Aeneas által) ex pactione cum Graecis facta occisam volunt, ne quis in sua libertate ex semine Priami superesset. Quod satis caute tetigisse videtur Virgilius"[169]. Ezek szerint tehát lehetséges az is, hogy maga Aeneas tette el láb alól feleségét. Boccaccio azt írja, a szövetség a görögökkel abban állt, hogy a Priamus-sarjak nem maradhattak életben. Hogy a görögök ezért mit adtak cserébe, arról nem szól; valószínűleg a szabad elvonulás ára lett volna Creusa halála. A felvetés Aeneas jellemét ismerve ellentmondásosan riasztó. Boccaccio sem látszik elfogadni, hiszen azt írja: „egyesek azt akarják" (nyilván láttatni, elhitetni), hogy maga Aeneas ölte volna meg Creusát. A mondat további része viszont némiképp zavarba ejtő: eszerint Vergilius is óvatosan nyúl a témához, mikor a Creusát kereső Aeneasról ír, aki végül csak felesége árnyával találkozik. Boccaccio itt szó szerint idézi Creusa árnyának szavait, aki biztosítja Aeneast arról, hogy halála az istenek akarata szerint történt, mert Aeneast feleség várja Latiumban, tehát őt, vagyis Creusát a trójai földön az összes istenek szülőanyja marasztalja. Különben sem lehet ő, Venus menye holmi görög asszony szolgálója.[170] Boccaccio ebből azt szűri le, hogy mivel Creusát nem fogta el senki, és maga a Terra Mater parancsolta, hogy ottmaradjon, Creusa Trója földjén maradt, és temetetlen maradt ott.[171] Hogy ebből az idézetből miért következhet az, hogy maga Vergilius is csak óvatosan beszél Creusa haláláról, nem világos. Tény, hogy Aeneas nem temethette el, hiszen csak az árnyával találkozott, nem pedig a holttestét látta. Boccaccio következtetése azonban, hogy Vergilius csak óvatosan érinti ezt a kérdést, mintha tudatosan elhallgatna valamit az olvasó elől, szerintem az idézett mondatból nem vonható le.

Boccaccio itt ismét nem védte meg Vergiliust azokkal szemben, akik mást állítottak, mint ami az *Aeneis*ben áll, bár kritikája nem olyan éles, mint az előző fejezetben. Ha Dido történeténél nem láttuk volna, hogy Vergilius háttérbe szorul más szerzőkkel szemben, valószínűleg az Aeneas feleséggyilkos voltára utaló mondatot egyszerűen Boccaccio egyébként elismerésre méltó aprólékosságának tulajdonítanánk. A fentebbiek ismeretében azonban ennek elfogadása már nem egyértelmű. Vajon miért nem mondja, hogy ő mit gondol Creusa haláláról?

[169] *Genealogia* VI. Cap. XV. 2.
[170] „Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas //aspiciam aut Grais servitum matribus ibo, //Dardanis et divae Veneris nurus [et tua coniunx] //sed me magna deum genetrix his detinet oris. (Aen. 785skk; *Genealogia* VI. Cap. XV. 2).
[171] „Et sic patet, postquam a nemine captam se dicit, sed detineri a matre deum, que terra est, eam ibidem mortuam derelictam atque infossam." (*Genealogia* VI. Cap. XV. 3).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Laocoon, a főpap[172]

Szerzőnk, mint általában, a származással kezdi a fejezetet: „Filium Priami fuisse et Apollinis sacerdotem, undecumque habuerit, Papias affirmat"[173]. A hagyomány két változatot ismer: Laocoon Apollo, vagy Neptunus papja volt. Hogy Boccaccio csak az egyik változatot említi, azért figyelemreméltó, mert az *Aeneis*ben – amit, már láttuk, Boccaccio jól ismert – Laocoont Vergilius Neptunus-papként jelöli meg.[174] A fentebb idézett bevezető mondat után pedig a *Genealogia* szó szerint idézi Laocoon halálát az *Aeneis*ből, amely a II. ének 202-es sorától olvasható. Tehát Boccacciónak látnia kellett Vergiliusnak a fentebb már említett megjegyzését. Ennek ellenére nem számol ezzel a lehetőséggel, és egy ismeretlen szerző alapján Laocoónt Apolló papjaként mutatja be.[175] Nyilvánvalóan tudatosan elhallgat egy információt, aminek birtokában van. (Hasonlót már láttunk Actaeon esetében: ott Ovidius megjegyzését hagyta figyelmen kívül, amelyet szintén olvasnia kellett.)[176] Az Apollót és Neptunust tárgyaló fejezetek ismeretében sem mondhatunk semmit arról, miért találta jobbnak Boccaccio, ha Apolló, és nem Neptunus papjaként mutatja be Laocoónt. Mindkét isten egyformán képes pusztítani, ha megharagítják, Apollo betegségekkel, Neptunus pedig a szigonyával.[177] Az egyik hagyomány szerint Apollo azért gyűlölte Laocoont, mert szentélyében hódolt a szerelemnek feleségével. Ennek a szentségtörő szerelemnek lett a gyümölcse a két fiú, akiket a kígyók széttéptek. Erre a hagyományra azonban a *Genealogia* idevonatkozó fejezeteiben nem találunk utalást.

A kígyók támadásának leírását, és egyben a fejezetet is egy érdekes mondattal zárja Boccaccio, mely szerint nem tudni, Laocoon meghalt-e, mert erről az eposz nem tesz említést. Azt tudjuk, hogy a kígyók a fiúk megölése után rávetették magukat, de hogy melyik fél maradt életben, azt nem.[178] A feltevés meghökkentő: ha Vergilius sorait elolvassuk, ahol a

[172] *Genealogia* VI. Cap. XLIII.
[173] *Genealogia* VI. Cap. XLIII. 1.
[174] „Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos" (*Aeneis* II. 201).
[175] Mind Zaccaria, mind Romano kiadása egy *Lexicon* című műre hivatkozik, ennek szerzője lehet a lombardiai Papias, itáliai lexikográfus, aki 1040 és 1060 között alkotott. (Első látásra Papias néven inkább az afrikai egyházatya juthat eszünkbe. A hieropolisi egyházatya műve (*Az Úr mondásainak egzegézise*) Máté és Márk evangéliumát magyarázza, tehát nagy valószínűséggel nem foglalkozik Laocoon származásával.) Lombardiai Papiasunk kétségkívül keresztény, sőt, nem kizárt az sem, hogy a klérushoz tartozik, bár erre vonatkozóan csupán internetes forrásaim vannak. (wikipédia, illetve a szerzőről és művéről szóló „Vocabulaire, Lexicon ou Elementarium doctrinæ rudimentum" cikkely, a részletes forrásmegjelölést l. a bibliográfiában.) Az viszont kétségtelenül igaz, hogy szerzőnk megint egy keresztény forrást részesít előnyben egy ókori, méghozzá nem is akármilyen ókori forrással szemben.
[176] Vö. Actaeon fejezete, 136. oldal, ill. *Metamorphoses* III. 141sk.
[177] Apollo: *Genealogia* V. Cap. III, Neptunus: X. Cap. I.
[178] „…tamen utrum (ti. a kígyók vagy Laocoon) fuerit occisus, non satis apparet, nec aliud inde dicit." (*Genealogia* VI. Cap. XLIII. 2).

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

költő elég szemléletesen írja le a kígyók nagyságát és erejét, látszólag fel nem merülhet, hogy Laocoon élve kikerülhet a két hüllő szorításából. Nem beszélve arról, hogy ha ő marad felül, nem biztos, hogy a trójaiak beviszik a falovat a városba. Hiszen Laocoon azt mondta, ne vigyék be, és ha még a kígyókat is legyőzte volna, melyeket pedig nyilvánvalóan valamelyik isten küldött, és mindig félelemmel vegyes tiszteletet váltottak ki az ókori emberből, akkor Laocoon nyilván helyesen szólt, és a trójaiaknak az ő szavai szerint kellett volna eljárniuk. Mindenesetre különös Boccaccio felvetése, kár, hogy ezzel is némiképpen kisebbíti Vergiliust.

Az *Aeneis* fentebb bemutatott szereplői alapján a következőkre juthatunk: feltételezhettük volna, hogy szerzőnk, akár csak Dante iránti tiszteletéből fakadóan fejet hajt Vergilius előtt. Azonban mint azt több ízben is láttuk, nemhogy ezt nem tette, hanem amellett, hogy sokszor más véleményen van, még szóhasználatával is (*ut Virgilio placet*) többször legalábbis azt az érzést keltette, hogy Vergilius, bár nagyon szépen, sőt *eleganter* ír, számára nem megfellebbezhetetlen tekintély.

Utolsó példaként Romulus és Remus történetét választottam. A téma ugyanolyan szent volt egykor a rómaiaknak, mint Aeneas atya vándorlása és honfoglalása: mindkettő isteni sarj, és a rómaiak ősatyja. Érthető módon tehát a városalapítás története is tele van mitologikus elemekkel. Ezért éreztem fontosnak, hogy megtudjk, vajon Livius is olyan elbírálásban részesül-e a városalapító monda kapcsán, mint Vergilius Aeneas története esetében. A másik momentum, ami miatt nagyobb figyelmet érdemel a történet, Remus véletlenül bekövetkezett halálának vagy meggyilkolásának kérdése, mely már az aranykorban sem esett egységes megítélés alá.[179]

[179] Horatius *Quo, quo scelesti ruitis* kezdetű epodoszában (Epod. VII.) a tettet testvérölésnek nevezi, ami átokként ül a rómaiakon. Ezzel próbál magyarázatot adni a polgárháborúban egymást gyilkoló rómaiak magatartására. A száműzetése előtt álló, és éppen ezért a princeps kedvét kereső Ovidius véletlennek tartja Remus halálát. A *Fasti* szerint (*Fasti* IV. 818skk.) Remus nem tudott Romulus rendeletéről, átugrotta a falat, Celer pedig (Ovidius szerint így hívták a katonák vezetőjét) a parancs értelmében megölte őt. Romulus, bár látszólag kérlelhetetlen szigorúsággal fogadta a történteket, titokban megsiratta halott testvérét. Livius pedig, történetírói mivoltából fakadóan nem egy lehetőséget sorol fel. Elsőként leírja, hogy Remus egy tömegverekedés áldozata lett, mely a madárjóslás után tört ki a két tábor között. (Livius: *Ab urbe condita* I. VII,2.) Ha Liviusnak azt a változatát fogadjuk el, hogy Remus a két párt közt verekedéssé fajult vita áldozata lett, akkor könnyű dolgunk van: egyik felet sem kell elítélnünk, az uralkodó személyének kérdését látszólag a véletlen oldotta meg. Ami a másik, és gyakrabban emlegetett változatot illeti, már sokkal nehezebb a feladat: pusztán a tényeket nézve Romulus közvetve, vagy közvetetten oka testvére halálának. Nyersen fogalmazva tehát testvérgyilkosnak tekinthető. Viszont van a történetnek egy mozzanata, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül: a városalapítás aktusa, melynek része volt az istenek lehívása a cselekményhez az ekevas földbe nyomása előtt. Ez egy ősi, etruszk eredetű szokás. Nyilván minden valamirevaló római tisztában volt ennek jelentőségével: az istenek lehívásával a barázda meghúzása megszűnik profán cselekedet lenni, ennek következtében a barázda, melyet

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Remus halála (akár véletlen volt, akár szükséges, akár gyilkosság) mindenképpen tisztázatlan pontja Róma őstörténetének. Erős az a hagyomány, hogy nem akaratlan gyilkosság áldozata lett, és nem minden ok nélkül feltételezhető, hogy haláláért tulajdon testvérét terheli a felelősség. Livius megítélésén kívül az érdekelt leginkább, hogy az élénk erkölcsi érzékkel megáldott Boccaccio milyen megjegyzést, esetleg allegorikus magyarázatot fűz ehhez az eseményhez. Vajon elítéli vagy felmenti Romulust öccse megölésének bűne alól, és általánosságban mit gondol a testvérgyilkosságról, mint bűnről.

Romulus és Remus[180]

Marsnak és Rea Silviának, Vesta istennő papnőjének gyermekei. Ezután a megállapítás után Boccaccio utal az isteni származás képtelen voltára: „Figmenti huius ratio satis summitur ex Romanorum annalibus."[181] Itt tehát ismét találkozhatunk a szerző által oly nagy előszeretettel alkalmazott *figmentum* (kitalálás) szóval. Vagyis az, hogy a római nép istenektől származtatja magát, koholmány. Erről a koholmányról pedig eleget olvashatunk a különböző évkönyvekben.[182] Boccacciónak természetesen igaza van abban, hogy az isteni származás lehetetlen dolog. Megjegyzése érthető is, csak első olvasásra fölöslegesnek látszik.[183]

A továbbiakban Ovidiust veszi alapul: Silvia álmát idézi a Római naptárból.[184] Boccaccio él a lehetőséggel, hogy az álom kapcsán különböző allegorikus magyarázatokat adjon. Ezek közül csak egyet emelek ki: az ikreket azért táplálta *harkály,* mert az hangyákkal táplálkozik, és a hangyák a földművest jelképezik. A földműves Faustulus, aki feleségével, Acca Larentiával az ikreket megtalálta és felnevelte. A *farkas* pedig Faustulus feleségére utal. Itt Boccaccio – mint az várható is volt -, természetesen megemlíti azt a hagyományt, hogy Acca rosszhírű nőszemély volt. Erre a lehetőségre Livius is utal, ő azonban nem foglal állást

húztak, szent és sérthetetlen. Ha ez az ekével határolt szent kör sérül, az a várost a későbbiekben sebezhetővé teszi. Ennek következtében az, aki a barázdát semmibe veszi, szentségtörést követ el, amit halállal kell büntetni, ha nem akarjuk kivívni magunk ellen az istenek jogos haragját. Ha ezt vesszük alapul, egyáltalán nem olyan egyértelmű, hogy Romulus testvérgyilkosságot követett el. Mint ahogy az sem valószínű, hogy éppen az isteni sarj Remus ne ismerte volna az etruszk vallási szokásokat és ne számolt volna tettének következményével.

[180] *Genealogia* IX. Cap. XL-XLI. (A XL. fejezet a két testvérről, a XLI. Romulus uralkodásáról szól.)

[181] *Genealogia* IX. Cap. XL. 3.

[182] Sajnos azt nem írja, hogy kiknek az évkönyveire gondol. Liviuséra mindenképpen, ez látszik a fejezet további részeiből, de érdemes lenne tudni, kik lehettek a többiek, akiket tanulmányozott.

[183] Ugyanakkor, ha azt a tényt vesszük, hogy a mű végén saját maga és a költészet védelméről írt két könyvet, el kell ismernünk, egyáltalán nem biztos, hogy a fentebbi kijelentés teljesen szükségtelen. Valakinek, ha másnak nem is, hát szerzőnknek szüksége volt rá, hogy kijelentse, ő ebben természetesen nem hisz. Bövebben erről l. a XIV. és XV. könyvet vázlatosn tárgyaló fejezetet.

[184] Vö. *Fasti* III. 27skk.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Acca személyét illetően.[185] Boccacciónak viszont kapóra jön ez a lehetőség. Először is leírja, hogy az egyébként nemes Accát nyilván a bírvágya miatt mondták farkasnak, amely legyőzte szeméremérzetét.[186] Ebből pedig a következőket szűri le: az ikreknek, akik később a várost alapították, Marstól való születését azért találták ki, hogy elleplezzék szégyenletes származásukat.[187] Akár farkastól, akár Marstól származnak, az mindenképpen összhangban áll természetükkel, mert mindketten „rapaces et predones et elati animi atque bellicosi fuere"[188]. Nem róhatjuk fel Boccacciónak, amiért kapva kap az alkalmon, hogy forrás alapján megemlítse Róma alapítóinak esetlegesen kevéssé tiszteletreméltó származását. Az viszont különös, hogy olyan jelzőkkel látja el őket (rabló, útonálló, felfuvalkodott, háborúkedvelő), amelyek egyáltalán nem hízelgőek rájuk nézve, és nagyobb részükre másutt még utalást sem találunk. Tény, hogy Romulus nem békeszeretetéről volt híres. (Erre az uralkodása alatt zajlott, szabinokkal és más népekkel viselt háborúkból következtethetünk.) Az is tény, hogy a fiúk a pásztorok vezérei lettek, az útonállókat és nyájrablókat nem kímélték, és nyájaikat a tőlük szerzett zsákmánnyal növelték.[189] Ennek alapján nem tartom egészen helytállónak Boccaccio megállapítását: a rablóktól és útonállóktól zsákmányolt préda ugyanis nem teszi az embert egyértelműen bűnözővé. Teljesen fölöslegesen – és úgy tűnik, forrás nélkül – aggat tehát Róma isteni származású alapítóira olyan jelzőket, amelyek okán egy nép nemhogy nem lehet büszke őseire, hanem egyenesen szégyellnie kellene magát miattuk. Mégha a *bellicosus* jelzőhöz ragaszkodik is, amit az említett háborúk miatt megtehet, indokolatlannak látszik a többi – szigorúan véve – sértő jelző használata. Nyilván nem hagyhatjuk figyelmen kívül a „farkas" alapvető és Dante után szinte kötelező tulajdonságait, de ezzel együtt sem látszik indokoltnak a megállapítás.

A továbbiakban Boccaccio feltehetőleg szintén Livius alapján meséli el a történetet a város falainak lerakásáig, és ezzel elértünk a testvérgyilkosság kérdéséhez. Boccaccio a következőképpen tárgyalja ezt az eseményt: „Remus autem postea, quia sulcum loco muri signatum contra edictum Romuli superasset, seu aliam ob causam a Romulo iussum sit, a Fabio, Romuli duce occisus est."[190] Tehát Remus vagy azért halt meg, mert Romulus

[185] Vö. Livius *Ab urbe*.... I. IV,7.
[186] „Quam (ti. Larentiát) lupam vocavere eo quod nobile scortum fuit, et talis nuncupatur lupe ob avaritiam, causa cuius pudicitiam prostravere…" (*Genealogia* IX. Cap. XL. 5). – Ennek kapcsán visszaemlékezhetünk a Lycaonnál szereplő farkas-ábrázolásra. Alighanem Romuluséknál is a Dante által festett kép vezethette Boccaccio elképzelését Larentia természetének leírásakor. (vö. 118. jegyzet).
[187] „Quod autem ex Marte geniti sint ad contegendam conditorum tam inclite geniti infamem originem adinventum est convenientibus etiam moribus iuvenum figmento;….". (*Genealogia* IX. Cap. XL. 6).
[188] Az idézet helyét l. fentebb.
[189] Ezt Liviustól tudjuk: *Ab urbe*... I. IV,9.
[190] *Genealogia* IX. Cap. XL. 9.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

parancsát megszegve átugrotta a falat, vagy *aliam ob causam,* azaz valamilyen más okból. Boccaccio, várakozásunk ellenére, ennél többet nem fűz a történethez. Nyilván ismerte mindkét változatot, hiszen Livius művének elejét olvasta, ugyanis nagy valószínűséggel az ő szavai alapján említette Acca kétes erkölcseit, és látta el az ikreket a fentebb általam kifogásolt jelzőkkel. Ovidius Naptárát is ismerte, mert tőle idézte Silvia álmát. Tehát találkoznia kellett a két hagyománnyal, még akkor is, ha nem olvasta Horatius epodoszát. Az, hogy megemlíti: Remust nem biztos, hogy a fal átugrása miatt ölték meg, nem meglepő. Az sem, hogy Fabiusként nevezi meg feltételezett gyilkosát, hiszen a hagyomány ebben nem egységes. Az viszont már igen, hogy semmilyen megjegyzést nem fűz Remus halálához, és ennek következtében még moralizálni sem kezd, pedig a fentebb vázolt problémák alapján (gyilkosság volt-e és kinek a lelkén szárad) akár még lenne is mit írnia. A tisztelet valószínűleg nem köti, hiszen a jelzők esetében és az ikrek származásának tárgyalásánál egyáltalán nem érezte, hogy nem helyénvaló véleményét leírni.

Romulus[191]

A fejezet, mint mindig, a leszármazás kérdésével kezdődik, itt Boccaccio csak annyit ír, hogy Mars isten fia, lévén az előző fejezetben (mely a városalapító ikrek életét mondta el Remus haláláig) ezt a *figmentum-ot* már részletesen tárgyalta.[192] Macrobius és Fulgentius alapján beszél a Larentalia ünnep eredetéről (Romulus, vagy Acca Larentia, az ikrek nevelőanyja alapította, és róla kapta a nevét), majd Romulus egyéb intézkedéseiről. (szenátus, lovagrend, népgyűlés és törvények) Itt már nem hivatkozik forrásokra, tehát az utolsó megnevezett forrás Fulgentius.[193] Hogy a továbbiakat is az ő műve alapján idézi-e, nem tudjuk, a fejezetben az utolsó két mondatot leszámítva, ahol Romulus uralkodásának idejéről, illetve a Quirinus név eredetéről beszél, az utolsó említett név a későókori mitográfusé. Így tehát Romulus halálának tárgyalásánál csak következtethetünk szerzőnk forrásaira.[194] Az sem világos, kire támaszkodott Romulus halálának leírásakor. Változata tökéletes összhangban áll azzal, amit Ovidiusnál és Liviusnál, Plutarkhosnál, vagy akár Petrarcánál olvashatunk, egyetlenegy dolgot kivéve: ők egyáltalán nem említik azt, hogy az atyák Romulus testét a

[191] *Genealogia* IX. Cap. XLI.
[192] „*Figmenti huius ratio* (ti. az ikrek születésének körülményeit) *satis summitur ex Romanorum annalibus."* (*Genealogia* IX. Cap. XL, l. 181. jegyzet).
[193] Akinek idevonatkozó sorait szó szerint idézi Boccaccio. (Fulgentius *Serm. Ant.*9.) vö. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II. 16.2. 822.
[194] Miután a kérdést részletesen tárgyaltam egy fent már említett cikkben, (l. 150. jgyzet) itt most csupán a Bocaccio sajátos forráshasználatára utaló részeket emelem ki.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

mocsárba dobták.[195] Plutarkhos felhoz még két lehetséges változatot a király halálára[196], Petrarca pedig annyit fűz hozzá, hogy szerinte nem az égbe ragadtatott, és nem is tépték szét, hanem a vihar és a villám ereje emésztette fel.[197] A fentebbi források közül tehát egyik sem nyújt segítséget abban, honnan a megölt Romulus mocsárba dobásának motívuma.[198] Nyilván nem zárható ki, de nem tűnik logikusnak, és kivitelezhetőnek sem. A jelen dolgozatban ez csupán egy mellékes gondolat, ezért nem fejtem ki bővebben, éppen elégszer tapasztalhattuk, hogy szerzőnk sajátosan viszonyul az egyes mitológiai történetekhez. Azt a bizarr párhuzamot emelem ki csupán, amit Boccaccio akarva vagy akaratlanul von a római nép számára két olyannyira fontos alak között. Nem érthető, miért áll érdekében a római nép tiszteletreméltó őseinek ennyire megalázó módon való eltűntetése az élők sorából. Miért kell Aeneast nyíltan megetetni a halakkal a Numicus folyóban, mikor, ha az istenné-válás ellen tiltakozik is, elfogadhatta volna Liviusnak azt a változatát, hogy a Numicus folyó partján van eltemetve. Romulust pedig miért kell szintén világosan megfogalmazva belefojtani a Mars–mezőn

[195] Miután Boccaccio leírja az égzengést és Romulus eltűnését, a következőket teszi hozzá a történtekhez: „…adeo ut eius conspectus aufferetur a plebe, nec ulterius postea in terris visus sit, creditumque sit a patribus, eo quod plebi videretur favere nimis, trucidatum et in paludem cadaver eius deiectum." (*Genealogia* IX. Cap. XLI. 5).

[196] A hatalmuktól megfosztott szenátorok orvul megölték Vulcanus templomában, testét feldarabolták, majd így vitték ki ruhájukba rejtve, illetve a szenátorok szeme láttára tűnt el. (*Párhuzamos életrajzok, Romulus, 27.*)

[197] Petraraca: *De viris illustribus.* I. De Romulo, 42.

[198] Halikarnassosi Dionysiosnál megtaláljuk azt a változatot, (l. *Dionysi Halicanassiensis Romanorum Antiquitatum quae supersunt,* II. LVI. 5skk) mely szerint maga Mars ragadta az égbe a gyűlésen Romulust, de megjegyzi, hogy akik az igazsághoz közelebb állnak, úgy tartják, a királyt a polgárok ölték meg, mivel uralma egy idő után inkább egy zsarnokéhoz hasonlított, mint királyéhoz. Nála is megtalálható az a két változat, amit később Plutarkhos leír: hogy az atyák darabokban csempészték ki Romulus testét egy szenátusi ülésről, ahol megölték, illetve a *Populifugium,* azaz „Nép futása" nap, amikor a nép a Kecske-mocsárnál támadt vihartól, égzengéstől, sötétségtől megijedt és szétszaladt, majd mire visszatértek, a királyt már nem találták, mert közben az atyák megölték. Dionysios viszont nem nevezi meg az összehívott gyűlés helyét, nála a Kecske-mocsár egyáltalán nem szerepel. Az, hogy a király halálának leírásánál használt szavak sokszor megegyeznek Boccaccio szavaival, akármennyire is tetszetős, sajnos nem bizonyíték arra, hogy Boccaccio tőle (pontosabban a mű latin fordításából) vehetett valamit, hiszen a *contio, repente caeli serenitate, tempestas cum fragore coorta* stb. kifejezések Liviusnál hasonló formában megtalálhatók. Még azt sem tarthatjuk elegendőnek, hogy a *concionor1* participium alakban csak Dionysiosnál, és a *De stagnis et paludibus* Kecske-mocsárra vonatkozó címszavában található. (Dionysiosnál: *eum concionantem,* Boccacciónál *concionante Romulo* szerkezetben szerepel). De akár ismerte Boccaccio Dionysiost, akár nem, az minden kétséget kizáróan látszik, hogy rajta kívül senki másnál nem szerepel, hogy Romulus testét a mocsárba dobták volna. Még Aeneas esetében megenged annyit, hogy a *De fluminibus*ban nem mondja ki világosan: Aeneast megölték, csak azt, hogy a vízbe esett, Romulus esetében a Kecske-mocsár leírásánál már efféle szelídebb változatot sem találunk: a Kecske-mocsár „haud longe a Roma est, apud quam concionante Romulo Romanorum rege exorta tempestate a Patribus occisus est et *in eam deiectus*." (*De stagnis seu paludibus* 14.) Itt tehát Boccaccio nem tágít a *Genealogiá*ban már megfogalmazott változattól. (Pastore Stocchi megjegyzése ezzel kapcsolatban: „Boccaccio evidenza e dà per certa un interpretazione razionalistica dell'improvviso scomparsa di Romolo che in Livio è riferita incidentalmente come „perobscura fama". *Note 18, De stagnis seu paludibus* p.2112*., – De montibus, silvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis seu paludibus. Tutte le opere di Giovanni Boccaccio Vol. VIII,* A cura di Manlio Pastore Stocchi, Mondadori Milano 1998.) Az vitathatatlan, hogy Boccaccio következtetése logikus, de a tény, hogy rajta kívül ezt senki nem fogalmazta meg sem az aranykori, sem a későbbi szerzők közül, elgondolkodtató, hiszen gyaníthatóan sem Dionysiost, sem Plutarkhost nem köthette már semmiféle „isteni" tisztelet Róma alapítójához, de még az aranykori Livius sem riad vissza attól, hogy a gyilkosság lehetőségét ne említse. Mindezzel együtt egyikük sem dobatja a szereplőkkel az isteni sarj városalapító holttestét a mocsárba.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

elterülő Kecske-mocsárba, mikor, ha változatlanul zavarta az istenné-válás motívuma, (melyre csak egészen röviden utal a fejezetben, *stolida opinio*-nak, ostoba véleménynek nevezve)[199] választhatta volna – persze amennyiben ismerte – a Plutarkhos által felkínált lehetőséget.[200]

Mielőtt pár szót szólnék Boccaccio apologetikus könyveiről, összegezzük az eddig tapasztaltakat. A tartalomjegyzék alapján azt szerettem volna tudni, mit kezd Boccaccio a megsokszorozódott istenekkel, továbbá mind a bevezetőben tárgyalt forrásjegyzék, mind pedig a tartalomjegyzék vizsgálata során Boccaccio forráshasználatával kapcsolatban felmerült a kérdés, mondhatjuk-e, hogy egyes forráscsoportokat előnyben részesít másokkal szemben.

A tárgyalt isteneknél láthattuk, hogy szerzőnk számára sem egyértelműen szétválaszthatók az egyes istenek, sokszor rendeli ugyanazokat a tulajdonságokat általa különbözőnek feltűntetett égilakók mellé. Azzal együtt, hogy így ellentmondásba és sokszor még ismétlésbe is keveredik saját magával, azt is láthattuk (hiszen több helyen világosan tetten érhető saját fejezeteire való utalásoknál), hogy nem mondhatjuk azt, műve hatalmas terjedelme miatt sokszor nem emlékezett arra, kihez mit írt korábban, vagy ne tudta volna, mit szándékozik írni egy későbbi fejezetben. (Erre utalásokat láttunk mind a Mercuriusok, mind Pluto, mind Ceres esetében). Ugyanakkor ha az egyes átfedéseket megnézzük (akár a napisteneknél, ahol Ovidiusra, és ugyanazokra a helyekre mindkét Sol esetében hivatkozik), ez nem változtat azon a tényen, hogy ugyanazok a vonások, szavak, nevek, leszármazás több állítólag egymástól különböző istennél is megtalálhatók. Hogy Hortisnak vagy Zaccariának van-e igaza abban, hogy Boccaccio miért látta jónak megsokszorozni az isteneket, nem célom eldönteni, az viszont biztos, hogy saját maga számára nem könnyítette meg a feladatot, de el

[199] „Sed postquam plebs orbitatis metu aliquandiu tacuit, a nonnullis initio facto, deum deo natum regem parentemque urbis romane salutare cepere, et vota exhibere. Quam stolidam opinionem unius nobilis viri consilio roboratam aiunt." (*Genealogia* IX. Cap. XLI. 6.) – nem az első eset, itt, a dolgozat végén talán érdemes egy megjegyzésre: Romano kiadásában a népnevek, mint itt a „Romane" is, nagybetével szerepelnek, a klasszikus latin hagyományai szerint. Zaccaria gyakorlatilag nem használ nagybetűket ilyen esetben, legalábbis az általam olvasott részek ezt mutatják. Ezt nyilván az általa használt szöveghez való hűség követelte így. Persze lehet, hogy Romano esetében sem a klasszikus latin szabályai voltak a döntőek, hanem a kézirat betűhasználata. Miután a kéziratok kérdésével nem kívánok foglalkozni, meg sem kísérlek utánajárni a kérdésnek, csupán, ha már éppen a dolgozat végére került egy újabb ezt mutató idézet, éltem a lehetőséggel, hogy megjegyezzem. (Vö. még 83. jegyzet).

[200] A fejezet Eusebius és pseudo Plinius(?) *De viris illustribus* idézésével zárul, az előzőtől értesülhetünk arról, hány évig uralkodott Romulus (*Note IX. 139*), az utóbbi beszámol a szabin férfi Romulusszal való találkozásáról, valamint megadja a *Quirinus* és *Quirites* szó etimológiáját. – Branca jegyzete szerint *„*Ps Plinio *De viribus illustribus* (ma vi manca *Romulus*)*" – Note IX:* 138, *Genealogia* 1677*).*

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

kell ismernünk, aprólékosságának és mindent összegyűjteni vágyó igyekezetének ékes példái ezek a fejezetek.

Már az istenek fejezeténél találkoztunk Boccaccio azon tulajdonságával, hogy nem hagyta megjegyzés nélkül a pogány elképzeléseket, és jónak látta leírni, ha valamit keresztény emberként nevetségesnek tartott. (Az első Mercuriusnál fejtette ki, hogy természetesen ember volt, nem isten). Ebből továbbléphetünk a források elfogadásának irányába: igaz ugyan, hogy találtunk olyan eseteket is, hogy szerzőnk egy későókori, netán keresztény forrásról is megjegyezte, nem ért vele egyet (ahogy Sisyphusnál láttuk Fulgentius esetében; de a tartalomjegyzékből emlékeznünk kell arra is, hogy ez alól még Leonzio sem képezett kivételt), a következő fejezetekben (Alvilág, hübrisszel rendelkező hősök, majd az *Aeneis* szereplői és Róma városának alapítói), az esetek nagy részében az elemzés végére mégis oda jutott, hogy az ókori, aranykori forrást helyezte a későbbi eredetű, tehát magához a mitológiához jóval kevesebb kapcsolattal rendelkező szerzők mögé. Hogy ezt tette akkor, mikor olvasóit tanítandó, morális magyarázatokat fűzött a történetekhez (már amikor fűzött, azt ugyanis láthattuk, hogy ezt sem tette minden esetben, esetleg akkor sem, mikor azt gondoltuk, az adott történet kifejezetten kínálja magát az olvasó tanítására), természetesen nem meglepő. Az sokkal inkább, ahogy a Dante-kísérő Vergilius, valamint Livius által leírtakat kérdőjelezte meg egy-egy későbbi szerzőre támaszkodva. Összességében tehát elmondhatjuk, hogy Boccaccio minden tudhatót megpróbált összegyűjteni, az egyes fejezetekben igyekezett magyarázatokat fűzni az egyes történetek értelmezéséhez, forrásai megítélésénél pedig végső soron mégiscsak keresztény szemmel nézte a mitológia szereplőit és eseményeit.

A költészet meghatározása és védelme – néhány szó a XIV. és XV. könyvről

Mint ahogy arra a bevezetőben már utaltam, Boccaccio a *Genealogia* utolsó két könyvét egy sajátos apológiának szenteli.[201] A XIV. könyvet a költészet védelmében írja a tudatlanok (*ignorantes*) ellen, az utolsót pedig önmaga védelmében irigyeivel szemben, akik azt hiszik, hogy Boccaccio jogtalanul használja fel Hugó nevét, csak azért, hogy értékesebbnek tüntesse fel saját művét, ami ellenségei szerint egyébként is fölösleges alkotás, akárcsak a költők meséi, amikkel foglalkozik.[202]

[201] A könyvek tartalmát (pontosabban a fejezetek címeit) l. második fejezet 85-86. oldal.

[202] „Circumspicient, scio, coloseum hunc undique iam dicti seu alii intensis oculis carptores egregii, eoque conspecto, ariolor dicturi sint pia forsan intentione (durum enim homini est hominum mentes cognoscere) tam grande opus minime oportunum esse, et ideo in precio non futurum. Hi quidem paucis his verbis fere opus omne concutiunt, cum a quadam non satis expressa veritate videatur obiectio non solum colorari, sed etiam approbari.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Ahogy a *Genealogia* bibliográfiának tárgyalásánál már említettem, míg az első tizenhárom könyvvel jórészt nem foglalkoztak, addig az utolsó két könyv, akár szerves része a műnek, akár nem, igen nagy érdeklődést váltott ki, ahogy arra a vele kapcsolatban született művek, illetve a fordítások száma következtetni enged.[203] Ennek lehetséges okairól pár szót ejtettem a bevezetőben. Itt sem kívánom részletesebben tárgyalni, mi lehetett az oka, hogy a XIX. századig oly nagy népszerűségnek örvendő mitológiai enciklopédia egésze iránti érdeklődés miért szorítkozott az utolsó két könyvre[204] (már amit a Romano kiadás kapcsán elindult szöveghagyományi vita nem sodort magával). Leginkább azért nem, mert a dolgozat célja éppen az első tizenhárom könyvbe való betekintés volt. Megtehetném tehát, hogy az utolsó két könyvvel egyáltalán ne foglalkozzam, de ahhoz, hogy megközelítőleg képünk legyen a mű egészéről és Boccaccio gondolatvilágáról, sőt, nem mindennapi érvelési képességéről, pár gondolatot kiemelek az alábbiakban érveléséből, ezt teszem viszont tagadhatatlanul a teljesség igénye nélkül.

Boccaccio ellenlábasai szerint tehát, mint azt szerzőnk a XV. könyv elején kifejti, mitológiai enciklopédiája éppen annyira fölösleges, mint amennyire a költők meséi. Ezekről pedig azt állítják, hogy nevetségesek, de ennél is nagyobb hibájuk, hogy pogány tartalmuk miatt egyenesen veszélyesek lehetnek. Boccaccio igen elmésen úgy felel meg nekik, hogy saját fegyverüket fordítja ellenük.

A XIV. könyv kilencedik fejezetében négy csoportra osztja a meséket.[205] Az első csoportba azok tartoznak, amelyek látszólag nélkülöznek minden valóságtartalmat. A második

---

Quis enim non dicat intuitu primo, non dicam non oportunas, sed etiam superfluas fore poetarum fabulas, ex quibus hoc opus omne consistit? Verum ego aliter sentiendum reor." (*Genealogia* XV. Cap. I.1).

[203] Erre vonatkozóan részletesen l. Zaccaria Boccaccio három latin művéről írt könyvének bibliográfiáját, mely bőséges tárházát adja mind a két könyvről megjelent fordításoknak, kiadásoknak, mind pedig az ezzel foglalkozó tanulmányoknak. Ez utóbbiak közül néhányat, amit valamilyen szempontból érdekesnek tartottam, felsoroltam az első fejezet 111. jegyzetében. Miután friss kiadás, meg kell említenem természetesen, hogy ugyam jóval kisebb terjedelemben és részletességgel, de szintén rendszerezi a kiadásokat, fordításokat és tanulmányokat Solomon kiadása: *Bibliography* (827-831).

[204] vö. első fejezet 109. jegyzet.

[205] Már a mese etimológiájánál kitűnik, hogyan bújtatja a témát keresztény köntösbe. Párhuzamot von az emmauszi tanítványok beszélgetése és a *fabula* szó eredete között, bizonyítván ezzel, hogy ha ebben a közegben ez előfordult, akkor nem lehet bűn meséket írni: „Fabula igitur ante alia a *for faris* honestam sumit originem, et ab ea *confabulatio*, que nil aliud quam *collocutio* sonat; quod satis per Lucam in *Evangelio* demonstratur, dum dicit (itt Romanónál *scribit* áll) de duobus discipulis post Christi passionem euntibus in castellum cui nomen Emaus, sic aiens: «Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, que acciderant, et factum est, dum (Romanónál *cum*) *fabularentur* et secum quererent, et ipse Christus appropinquans ibat cum illis» etc. Et si *confabulari* sanctis hominibus non imputatur in vicium, non erit fabulas composuisse peccatum." (*Genealogia* XIV. Cap. IX.3-4). (A következők a dolgozat szempontjából egyáltalán nem lényegesek, csak azért teszek említést róla, mert éppen olyan szövegrész került idézésre, ahol ez előfordul: a fentebbi mondatban többször utaltam rá, hogy Romano kiadásában apróbb eltérések vannak, de itt sem jelöltem, csak azokat, ahol más szót

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

csoportba azokat teszi, amelyekben keveredik a valóság a mesés elemekkel. A harmadik csoportba azok kerülnek, amelyek a történelemhez leginkább hasonlítanak. Ezeknek a meséknek a célja az, hogy olvasójukat tanítsák. A negyedik csoportot pedig azok a fabulák alkotják, amelyek híján vannak minden valóságnak.

Boccaccio szerint a második csoportba tartozó mesékkel él az Ószövetség is, ez ugyanis gyakran átvitt értelemben fogalmaz. A mesék felhasználása alól nem képez kivételt az Újszövetség sem: ehhez a harmadik csoportba tartozó mesék rendelhetők. Ezek közé tartoznak a példabeszédek, amelyekkel Jézus is gyakran élt, hogy tanítványai könnyebben megértsék. Miután ez sarkalatos pontja Boccaccio védőbeszédének, idézem: „Si terciam, quod nequeunt, dixerunt esse damnandam, nil aliud erit, quam eam sermonis speciem damnasse, qua sepissime usus est Christus Ihesus, Dei filius, Salvator noster, dum esset in carne, quamquam non eo, quo poete, vocabulo *Sacre* vocitent *Lictere*, quin imo vocavere parabulam, non nulli *exemplum* dicunt, eo quod ratione dicatur exempli."[206]

Ahogy a fentebbi sorokból látszik, Boccaccio meglehetősen határozott hangot üt meg, mikor vitába száll ellenfeleivel, és, mint arra már utaltam, mesterien fordítja ellenük saját fegyverüket. Ugyanezt tapasztalhatjuk akkor is, amikor szerzőnk tételesen szembeszáll a költészet támadóival: az isteni tudomány művelőivel, akik helytelenítik a irodalmat, mert az nem más, mint világi csábítás, a jogtudósokkal, akik azért tartják kevésre, mert nem ad semmiféle gazdagságot, valamint a képmutatókkal, akik a vallás megvédése örve alatt úgy próbálják magukat feltűnteti, mint az igazság tévedhetetlen tudóit, és azt mondják, hogy a költészet haszontalan és veszélyes, mert tele van pogány és erkölcstelen elemekkel.[207] Ha a költészet támadóinak harmadik csoportját nézzük, azt kell mondanunk, Boccaccio tökéletesen választotta meg módszerét, mikor a mesék csoportokba osztásánál a harmadik csoporthoz egyenesen Krisztus példabeszédeit hozta fel szemléltetésül. Hasonlóan ötletes és elmés módon érvel a költészet védelmében ugyancsak ezekkel a „vallásvédőkkel" szemben, amikor párhuzamot von a költők és Mózes között, aki állítólag hexameterben írta öt könyvét, ami pedig (nemcsak a könyvek, hanem a metrumban való megírás képessége is) egyenesen magától a Szentlélektől való. Majd így folytatja: „Et sic alios non nullos equo modo magnalia Dei sub metrico velamine licterali, quod poetico nuncupamus, finxisse. Quorum ego, nec forsan insipide, reor poetas gentiles in componendis poematibus secutos vestigia; verum ubi

használt. Az utolsó mondat nála pedig egészen máshogyan hangzik: „Ex quo, si componere fabulas malum est, et colloqui malum erit; quod concessisse stultissimum est!" – *Romano* 706,5skk.)

[206] *Genealogia* XV. Cap. IX. 10.

[207] „Questi ed altri motivi minori di polemica e di ostilità contro le lettere sono tutti puntualmente documentati nella cultura di quei secoli." – fogalmaz Branca. (*Boccaccio medievale* p.343). Az egész vázlatos összefoglalóhoz, és a XIV. és XV. könyv ismertetéséhez l. a hivatkozott kötet 343-347. oldalait.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

divini homines Sancto pleni Spiritu, eo impellente, scripsere, sic et alii vi mentis, unde vates dicti, hoc urgente fervore, sua poemata condidere"[208] Sőt, amikor egy fejezettel korábban meghatározza a költészet mibenlétét, egyenesen azt írja az előbb idézett hevületről, (*fervor*) hogy magától Istentől ered, és olyan képesség, ami még a költők között is keveseknek adatik meg. A költészet a világ lelke, és egy költőnek hatalmas a feladata[209], ehhez pedig az isteni hév mellé kell, hogy ismerje a grammatikai és rétorikai szabályokat.[210] Így tehát világos, hogy a költészet egyrészt Istennek tetsző dolog, hiszen tőle magától ered, másrészt pedig isteni tudomány, sőt, bizonyos értelemben a pogány költők is teológusok. Vagyis a költészet, eredetére nézve, azonos a vallással. Az emberek imákkal tisztelik az isteni jelenlétet, himnuszokkal magasztalják, és ezt olyan nyelven teszik, amely méltó a tárgyához. Hasonló módon született a költészet és annak papjai is: a költők hitük szerint hősi tettekről énekeltek, és nyelvük ehhez mérten majdnem ugyanolyan volt, mint a papoké. Mint pedig azt már tudjuk, a költők, éppen úgy, ahogy a Szentírás szerzői, élnek az allegóriával, hogy elrejtsék vagy a történeti igazságot, vagy a hit titkait, ezért mondhatjuk azt, hogy a költők valamiképpen mind teológusok is, illetve a költészet és a teológia tulajdonképpen egy.[211] Még akkor is, ha a pogány költők nem ismerik az egy igaz Istent, saját hitük szerint nevezhetők teológusoknak, akik *sub cortice fabularum* tanítják olvasóikat. Ilyen értelemben lesz a költészet kicsit teológia, és viszont.[212]

[208] *Genealogia* XIV. Cap. VIII. 11.

[209] Boccaccio szavait nem csupán azért idézem, hogy pontosan lássuk, mi szerinte a költészet, illetve mi a költő feladata, hanem a mondatszerkesztés, a fokozás szépsége miatt is: „Poesis enim, quam negligentes abiciunt et ignari, est fervor quidam exquisite inveniendi atque dicendi, seu scribendi quod inveneris. Qui, ex sinu Dei procedens, paucis mentibus, ut arbitror, in creatione conceditur, ex quo, quoniam mirabilis sit, rarissimi semper fuere poete. Huius enim fervoris sunt sublimes effectus, ut-puta-mentem in desiderium dicendi compellere, peregrinas et inauditas inventiones excogitare, meditatas ordine certo componere, ornare compositum inusitato quodam verborum atque sententiarum contextu, velamento fabuloso atque decenti veritatem contegere. Preterea, si exquirat inventio, reges armare, in bella deducere, e navalibus classes emittere, celum, terras et equora describere, virgines sertis et floribus insignire, actus hominum pro qualitatibus designare, irritare torpentes, desides animare, temerarios retrahere, sontes vincire, et egregios meritis extollere laudibus; et huiusmodi plura."(*Genealogia* XIV. Cap. VII. 1).

[210] „Insuper, quantumcunque urgeat animos, quibus infusus est, perraro inpulsus conmendabile perficit aliquid, si instrumenta, quibus meditata perfici consuevere, defecerint, ut puta grammatice precepta atque rethorice, quorum plena notitia oportuna est, esto non nulli mirabiliter materno sermone iam scripserint et per singula poesis officia peregerint." (*Genealogia* XIV. Cap. VII. 2).

[211] „…sub fictionibus suis naturalia contegunt atque moralia et virorum illustrium gesta et non nunquam, que ad suos deos spectare videntur, et potissime dum sacra carmina primo in deorum laudes composuere, atque eorum magnalia sub cortice texere poetico, ut in superioribus dictum est, ex quo a prisca gentilitate theologi nuncupati sunt;…" (*Genealogia* XV. Cap. VIII. 3).

[212] Vö. *Genealogia* XIV. Cap. IX, XII, XVIII. és XV. Cap. VIII.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Természetesen folytathatnánk még Boccaccio egyes gondolatainak kiragadását: mikor arról beszél, hogy miért kifejezetten hasznos meséket írni, miért nem bűn a pogányok műveit olvasni, miért nem kárhoztathatók azért, mert homályosan beszélnek, miért nem tekinthetjük hazugnak a költőket, vagy éppen mi a hasonlóság egy keresztény és egy pogány között, ha költészettel foglalkozik, akár annak nevezik a példákkal való írást, akár nem. Elég legyen azonban ennyi. A fentebbiekből Boccaccio módszere már jól látszik, miszerint minden érvelésében igyekszik olyan párhuzamokat találni, amelyekkel szemben tudatlan vádlói nem hozhatnak fel semmit, mert oly mértékben hivatkozik minden esetben saját keresztény voltára azokkal a példákkal, amelyeket a költők védelmében felhoz, hogy a vallást féltők vádjai nem állnak meg. Ugyanakkor az is tökéletesen világos (a fentebbiekből talán leginkább a költők feladatából látszik), hogy a költőket, még akkor is, ha pogányok, tiszteli, és mesterségüket elismerésre méltónak tartja, sőt, meg is védi őket, hiszen nem rajtuk múlik, hogy nem ismerik az egy Istent,[213] saját rendszerükön belül pedig bizonyos értelemben „teológusoknak" tekinthetők.

Ezzel a kijelentéssel ismét elérkeztünk ahhoz a kérdéshez, ami a jelen dolgozat egészét végigkísérte: vagyis a Boccaccio és a mitológia közti kapcsolathoz. Ahogy azt már több helyen láthattuk, a *Genealogia* egy mélyen és őszintén vallásos Boccacciót enged megismernünk, aki viszont ezzel együtt tiszteli a költőket, még a pogány költőket is, műveik, nyelvük, mesterségük miatt, amely segítségével a mítoszok köntösébe burkolva ábrázolnak egy, a felszínen látszó mesénél mélyebb valóságot. Boccaccio tehát pontosan tudja, hogy a *fictiones* mögött valami fontos dolog van elrejtve.[214] Világosan le is írja Hugónak nagyszabású műve végén: „Ostendi […] quod officiosum ratus sum nullis, *poetas* adversus opiniones talium *non dicam iustos omnes, sed nec ridiculos aut simpliciter fabulosos esse***,** quin imo seculari scientia, ingenio, et moribus ac etiam insigni claritate conspicuos."[215] Ami a mű egészét átható feszültséget adja, legalábbis ha mai szemmel nézzük, az a következő. A szerző világosan és többször is megerősíti, hogy tiszteli a pogány költőket, és elismeri, hogy ők maguk egyáltalán nem nevetségesek amiatt, amit leírnak, sőt, mesterségükből fakadóan és saját rendszerük szerinti hitük okán teológusoknak, sőt mesterségük papjainak is mondhatók. Felmerülhet a kérdés, hogy ha Boccaccio idáig eljut, hogy a meséket (mítoszokat) leíró személyek tisztelet érdemelnek, vajon miért nem alkalmazza ugyanezt a gondolatmenetet a

[213] Ennek legszebb példája talán az a fejezet, ahol ezzel magyarázza, miért nem tekinthetjük hazugnak a költőket, mert nem a valóságot írják. (vö. *Genealogia* XIV. Cap. XIII. 6skk.)
[214] A fentebbieket bővebben l. a *Genealogia* első könyvének bevezetőjében és harmadik fejezetében, jelen dolgozatban pedig az első fejezet 7-8 és 13. oldal, illetve 34.jegyzet.
[215] *Genealogia* XV. Conclusio 1.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

mitológiára is, vagyis magukra a mesékre, amelyeket tárgyal. Szemmel láthatóan zavarja őt a történetek tartalma, pogány világa. Többször láthattuk, hogy egyenesen nevetségesnek vagy ostobaságnak nevezi őket. (Ami persze így is van.) Legalábbis ha nem nézünk a konkrét jelentés mögé, biztosan, ezt viszont elvileg nem kérdőjezné meg senki. Nagy tanulsága a műnek, amit ezzel elárul a korról, amelyben született: hogy szerzője úgy érezte, újra meg újra biztosítania kell olvasóját arról, hogy ő keresztény, és ezek a dolgok természetesen szerinte sem igazak. Alighanem ez lehet a probléma hátterében, amit a két utolsó könyv megszületése is alátámaszt, hiszen szerzőnk nem győzi védeni magát. Furcsának tűnik, és nem teszi könnyűvé Boccaccio feladatát. Az eszünkbe juthat, hogy ha már ókori témával foglalkozik, miért nem engedhette meg magának azt a gondolkodásmódot, amit Liviusnál tetten érhetünk. Az *Ab urbe condita* szerzője azzal együtt, hogy történetíróként nem támaszkodik a mitológiai elemeire, nem vonja kétségbe, hogy ezek a történetek önmagukért és saját elődeiért tisztelet érdemelnek; ahogy művének bevezetőjében írja: „Quae ante conditam condendamve urbem poeticis magis decora fabulis quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec adfirmare nec refellere in animo est. Datur haec venia antiquitati, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat.[216]" Boccaccio biztosan ismerte ezt a mondatot, hiszen nem sokkal azok előtt a hivatkozások előtt található, amelyeket Romulus és Remus fejezetében felhasznál. Ha Livius saját korában megtehette, hogy ezeket a kételyeit leírja az ősei által tisztelt isteneket és hősöket illetően, akkor, amikor az olympusiak tisztelete még valamennyire élt, és írhatta azt, hogy *datur haec venia antiquitati*, kár, hogy Boccaccio nem tehette ezt saját korában, amikor elvileg világos volt, hogy senki nem hisz egy letűnt világ egykori isteneihez fűződő történetek valóságában. Mindez részemről többszáz év távlatából csupán játék a gondolatokkal, hogy mit tehetett volna Boccaccio, vagy mit nem. Az biztos, hogy ha már úgy érezte, el kell vállalnia, hogy mitológiai történetekből gyűjteményt készítsen, az előbb vázolt gondolatmenet, ami biztosította volna a tárgyilagosságot, és ezzel megkímélte volna szerzőnket attól, hogy folyamatosan igazolja saját magát, hitét, Istenhez való tartozását olvasói, támadói (netán saját maga?) előtt, sokkal könnyebbé tette volna a feladatát, és talán feloldotta volta a feszültséget hite és választott témája között. Műve így viszont nem csupán korának egyedülálló mitológiai gyűjteménye, hanem annak a folyamatnak is rendkívüli példája, amiely során a középkori ember gondolkodásmódjából a humanistáéba alakul majd át.

[216] Livius: *Ab urbe condita,* Praefatio 6.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Összegzés

„I filologi e mitologi moderni non accettano, a buon diritto, il Boccaccio per uno di loro schiera, ma pretendere da lui un metodo d'interpretazione mitologica ben diffinito e indipendente, sarebbe voler precorrere i tempi più di cinque secoli." – zárja Hortis könyvében az egyik *Genealogiá*nak szentelt fejezetet.[217] Kétségkívül mind a mitológia, mind a nyelvezet tekintetében nem kevés megkérdőjelezhető pontot találhatunk a műben. Ez azonban, mint Hortis szavaiból is látjuk, nem változtat a mű értékein: saját korában egyedülálló mitológiai enciklopédiává vált.[218] Ezt mutatja az is, hogy már egész korán több nyelvre is lefordították. Branca megfogalmazása szerint „I più diversi e remoti cenacoli culturali l'accolgono come il libro lungamente atteso ed auspicato; lo traducono in italiano in francese in inglese in castigliano; ne moltiplicano con ardente entusiasmo gli esemplari, che a centinaia si diffondono nelle bibliotheche d'Europa."[219] A mű tehát méltó elismerést kapott a kor prehumanistáitól, és, ahogy korábban már többször láttuk, ezt elmondhatjuk a későbbi korokról is. [220]

A XX. század ez alól éppen kivételt képez[221], ahogy a dolgozat bevezetőjében tárgyalt bibliográfiából láthattuk, jóllehet, ha visszagondolunk például Romano szavaira,[222] bizonyos mértékben méltatlanul kerül ki a *Genealogia* egésze az érdeklődés köréből.

Ezt alátámasztandó hadd idézzek az alábbiakban néhány összegző gondolatot, melyek rávilágítanak a mű egyedülállóságára, Boccaccio sokszínű képességeire, a *Genealogia* (amely egyébként tagadhatatlanul nem állítja könnyű feladat elé az olvasót egyenetlenségével, sajátos mitológiai ábrázolásaival) egyedülálló voltára. Branca a következőképpen emeli ki a *Genealogia* értékeit*:* „A parte gli spunti narrativi e immaginosi, a parte gli inquadramenti allegorico-metaforici, l'opera ha un importanza fondamentale come grandiosa silloge di

[217] Hortis p. 173.
[218] De Vendittis szerint: „Queste opere" (vagyis azok a művek, amelyek összegyűjtik a híres férfiakat és asszonyokat, valamint az ókori világ földrajzi helyeinek neveit) „queste opere si debbono considerare nell'ambito delle vaste compilazioni enciclopediche: così *care al gusto medievale:* in esse predomina la nozione erudita e divulgativa. […] L'impresa più impegnativa della sua (Boccaccio) esperienza di erudito e di umanista è la *Genealogia deorum.*" (*De Vendittis* p. 129).
[219] *Boccaccio medievale.* p. 348sk.
[220] Lásd pl. Vígh Éva: *A* Genealogia deorum gentlium *recepciója az olasz klasszicizmus irodalmában.* In: Helikon 2012, 3-4.-LVIII. évfolyam, pp.473-499. A cikk részletesen tárgyalja a *Genealogia* klasszikus olasz irodalom mitológiai témájú műveire gyakorolt hatását, csak azért nem foglalkozom vele részletesebben, mert a *Genealogia* utóéletének a vázlatos adatokon túl történő tárgyalása szétfeszítené jelen dolgozat kereteit.
[221] Ahogy az alább, Brancától idézett sorokból megtudhatjuk, és Esposito bibliográfiájából is kitűnik: már 1939 és '74 között is a több mint 2000 tételből kevesebb, mint 20 foglalkozik a *Genealogiával,* ezek is inkább vagy kiadások voltak, vagy pedig a latin művekről szóltak általában. (Esposito, Enzo: *Boccacciana.* Bibiliografia delle edizioni e degli scritti critici (1939-1974). Longo, Ravenna, 1976.
[222] vö. első fejezet 33-34. oldal.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

notizie mitologiche, eroiche, epiche, e in generale sull'antichità, in cui si riflette la cultura raccolta dal Boccaccio in più di quarant'anni di studio. Costituì per questo uno dei libri più famosi di consultazione fino al secolo XIX, tradotto in tutte le lingue principali dell'Europa civile e edito continuamente. Ed ha [...] un altissimo valore ideale per la così detta *difesa della poesia* svolta nei libri XIV e XV."[223]" Battaglia Ricci pedig így látja a mű újdonságát: "...(Se) come rivelano il successo editoriale e la feconda presenza del testo nella produzione letteraria coeva, l'Umanesimo e il Rinascimento preferirono su tutte le opere latine quell'immenso tesoro di erudizione che sono le *Genealogie* (l'opera che, secondo il Bruni, <dell'opere sulle scritte in latino [...] tiene il principato>) e ...(se) come a loro volta rivelano la cura pluridecennale e l'attenzione prestata alla veste editoriale a quest'opera, è ancora alle *Genealogie* che il vecchio Boccaccio intese affidare la sua fama di dotto, ai lettori moderni paiono forse più atte a definire la personalità culturale di Boccaccio le pagine del *Decameron* in cui lo scrittore rivela la consapevolezza ... della specificità della scrittura letteraria e la rivendicazione della sua autonomia, con connesso scivolamento dalla prospettiva trascendentale, che fu dell'autore della *Commedia,* all'indagine libera e problematica delle forze che regolano il vivere umano sulla terra, e connessa esaltazione di valori morali laici che saranno cari agli umanisti delle generazioni future.[224] Vagy ahogyan Vígh Éva fogalmaz: „A klasszikus mitológia humanista recepciójával foglalkozó szakirodalom egyöntetű véleménye, hogy Boccaccio *Genealogiaé*je a legfontosabb kapocs a reneszánsz és a középkori mitológiamagyarázatok között".[225] A felsorolást folytathatnánk még akár Romano, akár Surdich, akár Zaccaria[226] Boccaccio nagyságát, újítását, és a műben megnyilvánuló sokoldalúságát méltató szavaival, azonban már a fentebbiek is jól mutatják, hogy a *Genealogia* minden, a dolgozatban is megfogalmazott furcsasága, és a felvetődött kérdések ellenére sem megvetendő alkotás, és nem csupán terjedelme, nyelve, témája és az utolsó két könyv miatt méltó az elismerésre.[227]

[223] *Profilo* ... p.107.
[224] Lucia Battaglia Ricci: *Boccaccio.* p. 248.
[225] Vígh Éva (l. 220. jegyzet) p. 474.
[226] Zaccaria: *Boccaccio narratore*.... 94, 96, 107. oldalak (ugyanazek a 1998-as kiadás bevezetőjében a 18,21,31, oldalakon); Romano: *Invenzione e fonti* .... 171; Surdich p. 275sk.
[227] Érdemes még szó szeint idézni Silvia Fiaschi méltatását a 2013-as katalógusban, ahol a XIV. és XV. könyv újdonságán, valamint Boccaccio középkori és humanista vonásain túl a szerző többi latin nyelvű művére. és a *Genealogia* utókorra gyakorolt hatására is utal: „Lo spirito erudito non esaurisce, tuttavia, le istanze dell'opera. La riorganizzazione del patrimonio mitologico è condotta sempre con un occhio verso il presente: B. si interroga sull'utilità delle favole antiche nei tempi moderni. Di tale apertura sono specchio i libri XIV e XV, dove lo sforzo per l'indagine sulle fonti si stempera nella riflessione sulla poesia – tema affrontato dall'autore anche in *De cas.* III 14 e VI 13; *De mul.* XXVII 9-17; *Trattatello* 127-162 -, in cui si ribadisce l'equazione poesia-teologia, già proposta da quanti avevano alimentato il dibattito sulle arti: Albertino Mussato (con le epistole

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Tekintsük át mégegyszer, melyek voltak a fentemlített „furcsaságok”, és mire kaptunk választ a kutatás során. Kiderült, hogy Boccaccio páratlanul aprólékos, és szeretne minden tudhatót összegyűjteni, az egyes történetek értelmét – ahol lehet – megmagyarázni. Részben a mű terjedelméből fakadóan nemegyszer ellentmondásba keveredik önmagával: például a megsokszorozott istenek között ő maga sem igazodik el, vagy egy szerzőnek általa ismert sorait egyszer figyelembe veszi, egyszer nem (Servius kommentárja „Veneratio” fejezeténél, vagy Vergilius idézése a Mercuriusoknál). Már a tartalomjegyzék vizsgálatánál szembeötlött, hogy nem következetes abban, mikor milyen forrást fogad el tekintélynek: előfordul, hogy késői forrást rangsorol antik forrás mögé (pl. Polymila vagy Pyrrhus esetében), de sokkal gyakoribb ennek fordítottja (pl. az Atreidák, Auxonius vagy Tros fejezetében). Megtudtuk még, hogy néha sajátosan, nem pontosan használja a rendelkezésére álló forrásokat, Homérosz idézésénél például képes figyelmen kívül hagyni, vagy rosszul idézni sorokat. (A képet árnyalja, hogy az eposzoknál többnyire Leonzio segítségéhez folyamodik.)

Azt a feltételezést, hogy Boccaccio a saját korához közelebb álló forrásokat előnyben részesíti az ókoriakkal szemben, a mű egyes fejezeteinek tárgyalása méginkább igazolja, ahogy az is kiderül, hogy, bár többször világosan kijelenti, hogy a költők – amennyiben azt jól űzik – mesterségükért eleve tiszteletet érdemelnek, és néhol úgy tűnik, minden természetfelettit tisztel (Pentheus, Actaeon vagy Semele esetében például nem „hibáztatja” az egyébként általa hangsúlyozottan nemlétező isteneket), alapvetően újra és újra szükségesnek tartja kijelenteni, hogy maguk a mitológiai történetek *mesés* és *nevetséges* történetek. Arra viszont tökéletesen alkalmasak, hogy különféle magyarázatokkal lássuk el őket, ezekkel tanítva az olvasót. A Mercuriusoknál és Cereseknél vonultatja föl a legtöbb magyarázatfajtát, az Alvilágban szenvedő alakoknál pedig leginkább arra használja fel ezeket, hogy morális magyarázatok révén hangsúlyozza saját kereszténységét.

Alighanem keresztény volta és a téma között számára feloldhatatlan ellentét az, ami miatt Boccaccio nem képes az ókori mitológiát és annak forrásait elfogulatlanul szemlélni, vagyis elfogadni őket úgy, ahogy vannak. És végső soron ebből fakad, hogy – noha Petrarca nyomdokain próbál járni – mindenre kiterjedő aprólékos figyelmével, a fellelhető ókori

---

metriche I, 4 e 18), Francesco Petrarca (in particolare con l’*Invectiva III contra medicum* e la familiare X 4), Pietro Piccolo da Monteforte.
Nella *Genealogia* si realizza così l’intersezione fra B. medievale e B. umanista; l’attitudine enciclopedica alla raccolta di informazioni è guidata da un metodo critico di selezione, revisione e raffronto, che ne fa un laboratorio di approfondimento su personaggi presenti, con diverse finalità, anche in altri suoi testi: basta confrontare, ad esempio, i profili di Didone, Circe, Niobe, Priamo, Agamennone che compaiono qui nel *De mulieribus* e nel *De casibus.* E applicando tale metodo all’indagine sul mito, B. suggerisce in qualche modo quel connubio tra filologia e poesia che oltre un secolo dopo troverà il suo pieno compimento nel Poliziano.” (*Boccaccio Auotre e copista.* 173-174.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

források ismeretével, és azok felkutatásában, közzétételében való tevékeny részvételével, latin (és szerény görög) tudásával együtt is csupán a humanisták előfutárának nevezhető. A fentebbiek azonban mindenképpen kiemelik a *Genealogiá*t korának alkotásai közül. Tiszteletet érdemel azért is, mert felismerve a feladat nagyszerűségét, annak ellenére vállalkozott egy ilyen óriási munkára, hogy tisztában volt vele: az általa feldolgozott téma sok kérdést vet majd fel, és korának felfogása miatt előreláthatóan támadni is fogják. Sokmindenben még a középkor embere, viszont a költészet és az ókori szerzők iránti tisztelete, melyről művének utolsó két könyvében tanúságot tett, minden kétséget kizáróan túlmutat a középkoron, és ha nem is minden ízében, de tükrözi a későbbi humanisták szellemét.[228]

Mindemellett pedig a *Genealogia* egészéből, a kommentárokból, a minden egyes könyv elején megtalálható, Istent munkájához segítségül hívó bevezetőkből egy mélyen vallásos, és a *Dekameron* szerzőjétől merőben különböző elveket valló Boccaccio képe rajzolódik ki, aki – hűen az egész munka során tetten érhető meggyőződéséhez – gigászi művét a tizenötödik könyv végén a következő szavakkal fejezi be: *„Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.”*

[228] Az egy újabb érdekes és általam megválaszolatlan kérdés, hogy Boccaccio esetében mi volt ennek a változásnak az iránya. Vajon tényleg arról van-e szó, hogy keresztény gondolkodásával együtt felismert valamit, és a nápolyi évek, Petrarca és az olvasott szerzők hatására hajlott a későbbi humanisták módszere felé, de még nem volt képes annyira kiszakadni korából, hogy művében függetlenítse magát tulajdon keresztény voltától, vagy az ifjúkori éveiből látható „humanista” magatartás ennél jóval erősebb volt benne eredetileg (erre esetleg gondolhatunk, ha megnézzük fiatalkori és ókori témával foglalkozó műveit), de az életében bekövetkezett törés és vallási krízis miatt felhagyott a már megtalált irányvonallal, és a *Genealogiá*ban tapasztalható állandó Istenhez tartozás bizonyítása (gondoljunk akár a források elfogadására, akár a történetek magyarázására vagy véleményezésére, akár Isten folyamatos segítségül hívására) egyfajta visszalépésnek tekithető. A kérdés megválaszolására jelen dolgozat keretei nem alkalmasak, és sokkal mélyebb kutatómunkát igényel, mint szerzőnk mitológiai enciklopédiájából pár fejezet ismerete, így ez részemről csupán felvetés marad. A „visszalépés” valószínűségét erősítheti az, hogy a humanisták előfutárai semmi megbotránkoztatót nem találtak abban, ha például a Bibliát mitológiai forrásként kezelték, és erre Boccaccio fiatalkori művei is jó példakánt szolgáltak. (vö. Domokos, különösen pp. 63-64.)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Bibliográfia

Kiadások:

Giovanni Boccaccio: *Genealogie deorum gentilium libri,* a cura di Vincenzo Romano Gius. Laterza & figli Bari 1951.

Tutte le opere di Giovanni Boccaccio, a cura di Vittore Branca Vol. VII-VIII: *Genealogia deorum gentilium,* a cura di Vittorio Zaccaria, Milano, Mondadori, 1998.

Giovanni Boccaccio: *Genealogy of the Pagan Gods.* Vol. 1., Books 1-5. Jon Solomon. Harvard UP, Cambridge 2011.

Giovanni Boccaccio – Jakob Micyllus: *De Genealogia Deorum.* United States Congressional House, Professor Giovanni Boccaccio; Editore: Rarebooksclub.com, 2013.

Irodalomtörténetek:

Cecchi, Emilio – Sapegno, Natalino: *Storia della letteratura italiana. Vol. II. (Il Trecento. Giovanni Boccaccio:* da Carlo Muscetta) Garzanti, Milano, 1965.

Contini, Gianfranco: *Letteratura italiana delle origini.* Sansoni, Firenze, 1996.

De Vendittis, Luigi: *La letteratura italiana.* Zanichelli, Bologna, 1992[5].

Segre, Cesare – Martignoni, Clelia: *Testi nella storia. La letteratura italiana dalle origini al Novecento.* Vol. I. a cura di C. Rebuffi, L. Morini, R. Castagnola. Edizioni Scolastiche Bruno Mondadori, 2000.

Monográfiák:

Battaglia Ricci, Lucia: *Giovanni Boccaccio.*
In: *Storia della letteratura italiana.* Szerk:. *Enrico Malato*. Salerno, Roma, 1995, vol. II. Cap. XI.

Battaglia Ricci, Lucia: *Boccaccio.* Salerno Editrice, Roma, 2000.

Branca, Vittore: *Boccaccio medievale.* Bur, Milano, 2010.

Branca, Vittore: *Giovanni Boccaccio profilo biografico.* Sansoni Editore, Firenze, 1997.

Surdich, Luigi: *Boccaccio.* Laterza & Figli, Gius, Bari, 2001.

Zaccaria, Vittorio: *Boccaccio narratore, storico, moralista e mitografo.*
Firenze Leo S. Olschki Editore 2001.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Egyéb:

Bibliografia degli Zibaldoni di Boccaccio (1976-1995). Viella, Roma 1996. Dati raccolti da C. Aresti, F. Gargano, M. Lenzi, M. Palma, M. Romano, B. Quaglieri, F. Richetti, ed elabrati da F. Bianchi, A. MagiSpinetti. (1978-ban megjelent művek, 316. tétel: *Boitani: Boccaccio's Triumph*) p. 48.

Boccaccio autore e copista. Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, 11 ottobre 2013-11 gennaio 2014, a cura di Teresa De Robertis, Carla Maria Monti, Marco Petoletti, Giuliano Tanturli, Stefano Zamponi; Mandragora, Firenze, 2013.

Buck, August: *La difesa della poesia nelle „Genealogie deorum gentilium" del Boccaccio.* In: «Misure critiche», VIII. 1978, pp.27-38.

Domokos György: *La presenza della Bibbia nelle opere napoletane di Giovanni Boccaccio.* In: «Studi Ambrosiani di Italianistica», Biblioteca Amborisana, Bulzoni Editore, Roma, 2013.

Hortis, Attilio: *Studi sulle opere latine del Boccaccio.* Libreria Julius Dase Editrice,Trieste, 1879.

Landi, Carlo: *Demogorgone. Con saggio di nuova edizione delle „Genealogie deorum gentilium".* Edizione Sandron, Palermo, 1930.

Mazza, Alessandro: *Inventario della „parva libraria" e la biblioteca di S. Spirito.* In: «Italia Medioevale e Umanistica» 1966, p. 1-74.

Pertusi, Agostino: *Leonzio fra Petratrca e Boccaccio.* Istituto per la collaborazione culturale, Venezia-Roma, 1964.

Pertusi, Agostino: *Le etimologie greche nelle opere erudite del Boccaccio.* In: «Studi sul Boccaccio», I, 1963, 363-385.

Ries, Julien: *Il mito e il suo significato.* Jaca Book, Milano, 2005.

Rollo, Antonio: *Leonzio lettore dell' Ecuba nella Firenze di Boccaccio.* In: «Quaderni petrarcheschi» 13. „Petrarca e il mondo greco" Vol. II. Casa Editrice di Lettere Firenze, 2002-2003, p. 7-23.

Romano, Vincenzo: *Invenzione e fonti nella* Genealogia *del Boccaccio.* In: «Studi e problemi di critica testuale» 1971 (2) pp.153-171.

Taú, Igino: *Il „Contra obluctores et detractores poetarum" di Francesco da Fino.* In: «Archivio Italiano di Storia della pietà», IV 1965.

Tóth Tihamér: *Költészet és mitológia Boccaccio* Genealogia Deorum Gentilium *című művében.* In: «Helikon» 2012, 3-4. – LVIII. évfolyam, pp. 487-499.

Vígh Éva: *A* Genealogia deorum gentlium *recepciója az olasz klasszicizmus irodalmában.* In: «Helikon» 2012, 3-4. – LVIII. évfolyam, pp.473-499.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Babics Zsófia: *La figura di Didone nelle opere latine del Boccaccio*. – In: «Acta Antiqua» (Acta Ant. Hung.) 50, 2010, 431-458. illetve magyarul: *Dido királynő alakja Boccaccio latin nyelvű műveiben* – In: Helikon 2012, 3-4.-LVIII. évfolyam, 418-447.

Babics Zsófia: *Gli eroi mitologici dei Romani nella* Genealogia deorum *ovvero l'umanesimo particolare di Giovanni Boccaccio.* In: «Verbum Analecta Neolatina» VII/1. (2005) pp.303-324.

Babics Zsófia: *Rappresentazione insolita dei grandi fondatori della città di Roma nella* Genealogia deorum gentilium *di Boccaccio*. In: «Verbum Analecta Neolatina» XII/2, (2010) 421–435.

A szövegkiadás kérdésénél idézett művek:

Boccacce en France. De l'humanisme á l'érotisme. Bibliothéque Nationale Paris, 1975.

Branca, Vittore: *Tradizione delle opere di Giovanni Boccaccio, I.: Un primo elenco di codici e tre studi*, Roma 1958, pp.109-115.

Branca, Vittore: *Un nuovo elenco di codici*, illetve *Un terzo elenco dei codici*. In: «Studi sul Boccaccio» I 1963 p.25-26 és «Studi sul Boccaccio» IV 67, p.8.

Hecker, Oskar: *Boccaccio-Funde.* Braunschweig, 1902.

Martelotti, Guido: *Le due redazioni delle "Genealogie" del Boccaccio.* Roma, 1951.

Pecorini Cignoni, Arianna: *Note filologiche sulla tradizione autografa delle* Genealogie deorum gentilium *di Giovanni Boccaccio*. [A stampa in "Variacultura", I (2001), pp. 3-26 © dell'autrice – Distribuito in formato digitale da "Reti Medievali"]

Pieraccioni, Dino: *Una nuova edizione della Genealogia deorum gentilium di Giovani Boccaccio.* In: «Giornale Italiano di Filologia» pp.240-249.
ill. ugyanitt pár hónappal később: *Ancora per una nuova edizione della Genealogia deorum gentilium di Giovanni Boccaccio.* (pp.350-353)

Ricci, Pier Giorgio: *Contributi per un edizione della* Genealogia deorum gentilium. In: «Studi sulla vita e le opere del Boccaccio»; Milano-Napoli, Riccardo Ricciardi Editore, 1985 (pp. 189-225)

Romano, Vincenzo*: Ancora sulla doppia redazione della „Genealogie" del Boccaccio.* In: «Belfagor» 1953, pp. 185-219.

Romano, Vincenzo: *Invenzione e fonti nella* Genealogia *del Boccaccio.* In:«Studi e problemi di critica testuale» 1971 (2) pp.153-171.

Zaccaria, Vittorio: *Per il testo delle* Genealogie deorum gentilium. In: «Studi sul Boccaccio» 16 (1987), pp. 179-240.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A mű bibliográfiája kapcsán megemlített művek:

Boccaccio in Nederland. Tentoonstelling van handscriften en gedrukte werken wit het bezit van Nederlandse bibliotheken ter herdenking van het zeshonderste sterfjaar van Boccaccio (1313-1375), gehouden van 31 oktober tot en met 21 november 1975, in het Academisch Historisch Museum, Rapenburg 73 te Leiden.

Boccaccio in English. A Bibliography of Editions, Adaptations and Criticism. A cura di F.S. Stych; Greenwoood Press Westport, Conecticut, London, 1995.

Boccaccio en France. De l'humanisme á l'érotisme. Bibliothéque Nationale Paris, 1975.

Branca, Vittore: *L'Atteone del Boccaccio fra allegorico cristiana, evemerismo trasfigurante, narrativa esemplare, visualizzazione rinascimentale* In: «Studi sul Boccaccio», XXIV, 1996, pp.193-208.

Cazalé-Bérard, Claude: *Boccaccio e la poetica, ovvero apologia della finzione,* Roma, 1998 és 1999.

Cazalè-Bérard, C.: *Boccaccio e la poetica: Mercurio, Orfeo e Giasone: tre chiavi dell'avventura ermeneutica.* In: «Studi sul Boccaccio» XII, 1994.

Cerbo, Anna: *Didone in Boccaccio.* In: «Annali dell'Istituto Universitario Orientale» (Annali sezione romanza, Napoli) XXI. (1979), pp.177-219.

Di Stefano, Giuseppe: *Multa mentiere poetae. Le debat sur la poésie de Boccace á Nicolas de Gonesse.* Inedita & rara éditions CERES Montréal, 1989.

Esposito, Enzo: *Boccacciana.* Bibiliografia delle edizioni e degli scritti critici (1939-1974). Longo, Ravenna, 1976.

Gilson, Étienne: *Poésie et vèritè dans la* Genealogia *de Boccace.* In: «Studi sul Boccaccio» II 1964 253-282.

Gittes, Tobias Foster: *St. Boccaccio: the poet as pander and martyr.* In: «Studi sul Boccaccio» XXX. 2002, pp.125-157.

Gittes, Tobias Foster: *Boccaccio's Naked Muse. Eros, Culture and the Mythopoetic Imagination;* (Recenzió: In: «Lettere italiane» 2008. 303-306).

Hyde, Thomas: *Boccaccio The Genealogies of Myth.* In: PMLA (Publications of the Modern Language Assocation of America) 100; 1985, 5. 737-745.

Marino, Lucia: *Prometeus or the Mitographer's self-imagine in Boccaccio's Genealogie.* In: «Studi sul Boccaccio» XII 1980. 263-273.

Mulryan, John. A.: *Venus, Cupid and the Italian Mythographers.* In: «Humanistica Lovaniensa» XXII. 1974, pp. 31-47.

Scuderi, Ermanno: *Boccaccio e la difesa della poesia.* In: «Orpheus» 15, 1968. pp. 183-199.

Stefanelli, Ruggiero: *Boccaccio e la poesi.,* Napoli, 1978.

Osgood, Charles Grosvenor: *Boccaccio On Poetry,* Macmillan, Princeton 1956.

Tateo, Francesco: *Favola e poesia nella poetica del Boccaccio.* In: «Retorica e poetica fra Medioevo e Rinascimento» Bari, 1960. (illetve: «Filologia Romanza» (V) 1958, pp. 267-342.

J. Usher: *Global warming int he sonnet: the Phaethon myth in Boccaccio and Petrarch.* In: «Studi sul Boccaccio» XXVIII 2000 (p.125-183)

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A mitológiához használt irodalom:

Adamik, Tamás: *Római irodalom a késő császárkorban.* Seneca kiadó, Budapest, 1996.

Boccaccio, Giovanni: *De montibus, silvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis seu paludibus et de diversis nominibus maris.* In: *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio Vol. VIII,* a cura di Manlio Pastore Stocchi, Mondadori Milano, 1998.

Cicero, Marcus Tullius: *De natura deorum.* (magyar hivatkozás esetén: *Az istenek természete.* (Fordította: Havas László.) Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2004.

Dionysi Halicanassiensis Romanorum Antuiquitatum quae supersunt. II. LVI. 5. Parisiis, Editoribus Firmin Didot et sociis, 1886.

Finály Henrik: *A latin nyelv szótára.* Franklin Társulat 1884; Editio Musica, Budapest, 1991.

Homérosz: *Íliász, Odüsszeia.* (Fordította: Devecseri Gábor)

Kerényi Károly: *Görög mitológia.* Szukits Könyvkiadó, Szeged, 1997.

Der kleine Pauly. Lexikon der Antike in fünf Bänden. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München 1979, II.29. és II.628.

Mircea, Eliade: *Vallási hiedelmek és eszmék története I.* Osiris Kiadó, Budapest, 1994.

Ovidius, Publius, Naso: *Metamorphoses*. (magyar hivatkozás esetén: *Átváltozások.* ford.: Devecseri Gábor)
Heroides XIV.
Fasti

Petz, Vilmos: *Ókori lexikon.* Franklin Társulat 1902, Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1984.

Servius: *Commentarii in Vergilii Aeneidos.*

Vergilius, Publius, Maro: *Aeneis.*
(magyar hivatkozás esetén: *Aeneis.* fordította: Lakatos István)

Tótfalusi, István: *Ki kicsoda az antik mítoszokban.* Móra könyvkiadó, Budapest, 1993.

Thesaurus linguae Latinae. B.S.B. B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig; Vol. VI,1 (ed. 1971; consilio ab academiis societatibusque electo praeest Carl Becker professor Monacensis); Fasc: VI p.1260; „fratricida" címszó.

http://www.culture.gouv.fr/culture/celebrations/dictionnaires/fichedic/Lexicon-papias.html
wikipedia „Papias" címszó.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

A dolgozat összefoglalója

Dolgozatomban Giovanni Boccaccio *Genealogia deorum gentilium* című művét vizsgáltam, ennek is az első tizenhárom könyvét, amely a mitológiai történetekkel foglalkozik, és ahol tud, magyarázatot fűz hozzájuk.

A *Genealogiá*val tartalmi szempontból még nemzetközi szinten is igen kevéssé foglalkoztak. Többek között ennek szenteltem egy részt a dolgozat első fejezetében, ahol elhelyeztem a művet Boccaccio életében és általánosságban ismertettem (szerkezet, nyelvezet, források, a szerző módszere). A mű szerkezetéből kiderül, hogy Boccaccio előszeretettel hangsúlyozza keresztény voltát, ugyanis minden könyv elején Istenhez fordul, illetve már a mű bevezetőjében *nevetségesnek* nevezi a mitológiai történeteket. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy mesterségük miatt tiszteli a költőket. A szakirodalom alapján megállapítottam még, hogy a *Genealogia* újdonsága a többi hasonló jellegű munkához képest abban áll, hogy nagyobb forrásapparátusból dolgozik, és minden addig tudhatót igyekszik összeszedni, lehetőség szerint elsődleges forrásból. Ebből olyan következtetés adódik, miszerint Boccaccio rendelkezik már bizonyos vonásokkal, amelyek a humanistákat fogják jellemezni.

A dolgozat második fejezete a mű tartalomjegyzékét ismerteti; már itt kitűnik, hogy Boccaccio az egyes forrásokat nem kezeli egyenrangúként. Ez megingatni látszik a fenti következtetést: Boccaccio sok esetben – annak ellenére, hogy ismer antik forrást is – inkább fogadja el hitelesnek a saját korához közelebb álló keresztény forrást. Az is világos már csak a fejezetcímekből is, hogy a megsokszorozott isteneknél képes ellentmondásba keveredni magával (az öt Mercurius, Sol leszármazottai, vagy a Dionysusok).

A harmadik fejezetben elsőként a megsokszorozott istenek közül válogattam, akikről valóban kiderült, hogy Boccaccio sem tud egyértelműen különbséget tenni köztük. Az Alvilágban, illetve a hübriszük miatt bűnhődő alakokkal azt kívántam példázni, hogyan tanítja olvasóját Boccaccio morális magyarázataival. Az *Aeneis* hőseiről és Romulusékról szóló fejezetek pedig bebizonyították, hogy szerzőnk sorozatosan háttérbe szorítja az ókori auktorokat a későbbiekkel szemben.

Összességében azt állapítottam meg, hogy a *Genealogia* szerzője minden olyan tulajdonsága ellenére, amely már a humanistákhoz teszi hasonlatossá, saját kereszténysége és az általa megírt mű témája közötti „ellentétet” nem képes feloldani, nem tudja önmagukban nézni a mitológiai történeteket. A költészet és az ókori szerzők iránti tisztelete viszont minden kétséget kizáróan túlmutat a középkoron, és ha nem is minden ízében, de tükrözi a későbbi humanisták szellemét.

DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2015.009

Summary

The aim of my PhD thesis is the investigation of Giovanni Boccaccio's *Genealogia deorum gentilium,* more specifically its first thirteen books, in which he studies the mythological stories and adds explanations to them wherever possible.

Not even on a global scale was the *Genealogia* much treated from a contextual aspect. I devoted a part to this fact in my thesis' first chapter, where I placed this work in Boccaccio's life and described it in general due to its structure, use of language, sources and methods. It is obvious from the work's structure that Boccaccio shows a preference for presenting himself as a Christian. He reaches out to God at the beginning of every volume, and he calls the mythological tales *ridiculous* as early as in the introduction of the book. It is also clear at the same time that he respects poets because of their skills. I could also determine from other acknowledged writings that the novelty of *Genealogia* is in the fact that it has its sources from a longer list of references when compared to other similar works and it also endeavours to collect all that is known at his time preferably from a primary source. It can be deducted from the above that Boccaccio's early signs of certain features would be also relevant to humanists.

The second chapter of my thesis describes the contents of *Genealogia*. It is evident even in this part that Boccaccio does not treat sources as equivalents. It might put the above conclusion in a different light for despite his familiarity with antique sources Boccaccio is more likely to accept the Christian sources as authentic that are closer to his own age. It is also clear from the chapter titles that in the case of multiplied gods he contradicts himself (the five Mercurii, descendants of Sol, or the Dionysi).

In the third chapter I selected from the multiplied gods in the first place. It eventually turns out that not even Boccaccio can unambiguously differentiate between them. I wanted to illustrate with the help of characters of the nether world or those who suffer because of their hybris the unique way in which Boccaccio educates his reader by moral explanations. The chapters about the heroes of *Aeneis* and Romulus and Remus proved well that our author always pushes the ancient auctors into the background as opposed to later writers.

As a conclusion I pointed out that in spite of all his attributes making him similar to humanists, Boccaccio is not able to resolve the conflict between his Christianity and the topic of his work moreover he is also reluctant to reflect on the mythological tales in themselves. It is also true that his respect for poetry and antique authors shows far beyond the Middle Ages, and though not in every detail but it reflects the upcoming humanist era.